

T.C
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON-SİNEMA ANABİLİM DALI

**TELEVİZYON HABERLERİNDE KÜRESELLEŞME OLGUSU:
NTV VE CNN TÜRK'ÜN DIŞ HABERLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel SİĞİN KARADUMAN

111363

DANIŞMAN
Yrd. Doç.Dr. Melek ATABEY

T 111363

T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ
DOKÜMANLAMA MERKEZİ

İZMİR-2002

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne sunduğum “Televizyon Haberlerinde Küreselleşme Olgusu: NTV ve CNN Türk’ün Dış Haberleri Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

10.09.2002
Sibel Sığın Karaduman

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
21.03.2022 tarih ve 17/4 sayılı kararı ile oluşturulan jüri

Reza Toker Öner anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Sibel Şişir

.....'nın Ekim 1999 İstanbul Emek Okulu ve Çarşı Türk İş Sendikası başlıklı tezini incelemiş ve adayı 09/09/2002 günü saat 14.00.'de tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı olduğuna oybirliğiyle / ~~oyçokluğuyla~~ karar vermiştir.

BAŞKAN

Yard. Doc. Dr. Melek Atabey

ÜYE

Yours. Dr. Minie Loran

ÜYE

Y^{rs} D^{rs}. Dr. A. Combs

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TABLolar – EKLER	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: HABER KAVRAMI VE HABERLE İLGİLİ KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	7
1.1.Haber Kavramı	7
1.2. Haber Değeri	16
1.3. Televizyon Haberinin Özellikleri	20
1.4. Haberin Söylemi	24
1.5. Habere İlişkin Yaklaşımlar	33
1.5.1 Ekonomi Politik Yaklaşım	33
1.5.2. Kültürel Çalışmalar	42
1.5.3. Örgütsel Yaklaşım	48
1.6. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	51
1.7. Türkiye’de Medya Ortamı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme	57

İKİNCİ BÖLÜM: KÜRESELLEŞME, YENİ İLETİŞİM DÜZENİ VE ULUSLARARASI HABER DOLAŞIMI

64

2.1. Küreselleşme Kavramı	64
2.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi	68
2.3. Küreselleşmeye Karşı Getirilen Olumlu Ve Olumsuz Yaklaşımlar	77
2.4. Küreselleşme ve Yeni İletişim Düzeni	86
2.4.1. Yeni İletişim Düzeni ve Dünyadaki Enformasyon Akışı	89
2.4.2. Yeni İletişim Düzeninde UNESCO Çalışmaları ve MacBride Raporu	93
2.5. Uluslararası Haber Dolaşımı	98
2.6. Uluslararası Haber Ajansları ve Diğer Haber Kaynakları	101
2.6.1. REUTERS	103
2.6.2. AP	105
2.6.3. AFP	107
2.6.4. UPI	108
2.6.5. Diğer Haber Kaynakları	109
2.7. Uluslararası İletişimde Dış Haberlerin Yeri ve Önemi	111
2.7.1. Dış Haber Kavramı	113
2.7.2. Dış Haber Üretim Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar	115
2.8. Türkiye’de Dış Habercilik ve Haber Bültenlerindeki Yeri	118

**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NTV VE CNN TÜRK’TE YER ALAN DIŞ
HABERLERİN NİCELİKSEL VE NİTELİKSEL YÖNDEN
İNCELENMESİ**

121

3.1. Araştırmanın Bulguları

124

3.1.1. Dış Haberlerin Teknik Özelliklerine Göre Oranı

125

3.1.2. İç ve Dış Haberlerin Oranı

129

3.1.3. Dış Haberlerin Kaynaklara Göre Oranı

131

3.1.4. Dış Haberlerin Dünyadaki Coğrafi Bölgelere Göre Oranı

135

3.1.5. Dış Haberlerin Konularına Göre Oranı

138

3.2. Haberin Niteliksel Özellikleri

141

3.2.1. İsrail ve Filistin Sorununun Tarihsel Gelişimi

141

3.2.2. Haberlerin Anlatısal Yapısı

144

**3.2.3. Haberlerde Kullanılan Dil,Cümle Yapıları Ve Seçilen
Sözcükler**

149

3.2.4. Haberlerin Tematik Yapısı

154

3.2.4.1. İsrail-Filistin Çatışması

155

3.2.4.2. Çatışmada Yer Alan Taraflar ve Aktörler

157

3.2.4.3. Çatışmalarda Amerika’nın Rolü

160

3.2.4.4. Uluslararası Kamuoyunun Tepkisi

162

SONUÇ

166

KAYNAKÇA

173

EKLER

ÖZET/ABSTRACT

ÖZGEÇMİŞ

TABLÖLAR

Tablo 1.1 Türkiye’deki Medya Sahiplikleri	61
Tablo 3.1 Dış Haberlerin Teknik Özellikleri	126
Tablo 3.2 İç ve Dış Haberlerin Oranı	129
Tablo 3.3 Dış Haberlerin Kaynaklara Göre Oranı	131
Tablo 3.4 Dış Haberlerin Dünyadaki Coğrafi Bölgelere Göre Oranı	135
Tablo 3.5 Dış Haberlerin Konularına Göre Oranı	139

EKLER

EK-1	NTV Dış Haberler Editörü Mustafa Aşçıoğlu ile Yapılan Görüşmenin Metni CNN Türk Dış Haberler Sorumlusu Bora Bayraktar ile Yapılan Görüşmenin Metni
EK-2	NTV Nicelik Analizinin Haftalık Sonuçları CNN Türk Nicelik Analizinin Haftalık Sonuçları
EK-3	1-7 Nisan tarihlerinde NTV ve CNN Türk 20.00 Haber Bültenlerinde Çıkan Haberlerin Başlıkları

GİRİŞ

Yapılan araştırmalar günümüzde modern toplumların doğru, hızlı ve güvenilir habere ulaşmada en etkin kitle iletişim aracının televizyon olduğunu göstermektedir. Dünyada milyonlarca insan yaşadığı zaman ve mekanla ilgili bilgileri televizyon aracılığıyla edinebilmektedir. Televizyonun görsel gücü sayesinde çoğunluğun ilgisini çekmesi, onu diğer kitle iletişim araçları içinde daha üst bir yere taşıtmaktadır. Özellikle televizyon haberleri, insanların ulusal ve uluslararası arenada yaşanan olayları algılamasında ve anlamlandırmasında çok etkili ve önemli bir kültürel üründür. Televizyon haberleri, televizyonun görsel gücünün yanında hızlı ve güncel olması nedeniyle de geniş bir izleyici kitlesi yaratmış, televizyon programları arasında en çok izlenenlerin başında gelmiştir. Televizyon haberlerinin insanların bilişsel dünyalarını oluştırmadaki vazgeçilmez katkısı, onu demokratik toplumlarda kamusal alanın ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte uluslararası elektronik yayıncılıkta da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde uluslararası enformasyon akışında sınırlar kalkmış, zaman ve mekan olguları yeniden sorgulanır olmuştur. Televizyon haberlerinin giderek artan önemi, uluslararası haber dolaşımında da kendini göstermiş, dünyada meydana gelen olaylarla ilgili bilgiler hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Temel işlevi, ekonomik, politik, sosyal, kültürel konularda bilgi aktarmak olan televizyon, modern toplumlarda demokratik katılımı sağlamada yardımcı olmaktadır. Özellikle uydu yayıncılığı ve dijital yayıncılığın gelişmesiyle elektronik yayıncılığın sınırları ortadan kalkarak, sınırsız bir medya ortamı oluşmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte uluslararası bilgi ve enformasyon akışı hızla yayılmış, tüm bu yeniliklerle birlikte televizyon yayıncılığındaki yapılanmada da değişimler görölmüştür.

Teknoloji alanında gözlemlenen gelişmelerin yanısıra, 1980'li yıllardan sonra tüm dünyada ekonomik, politik ve kültürel alanlarda yeni değişimler, toplumdaki birçoğ yapı ve kurum gibi elektronik yayıncılığı ve medya dünyasını da etkiledi ve Sosyalist

Blok'un çökmesi ve bunun sonrasında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, bütün dünyada politik ve ekonomik anlamda yeni yapılar oluştuğu gözlemlendi.

Politik anlamda ise, milliyetçi akımlar giderek güçlenmeye başlamış, bir yandan yeni ulusal sınırlar meydana gelirken, diğer yandan da sınırlar ortadan kalkmıştır. Sovyetler Birliği'nin bünyesinde yer alan eski sosyalist ülkeler bağımsızlığını ilan ederken, sosyalist rejimin ortadan kalkmasıyla Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesi, politik alanda yaşanan değişimlerden biri olmuştur. Ayrıca giderek güçlenen milliyetçiliğin, tarihsel, dinsel ve etnik kökenlerle birleşmesiyle, Yugoslavya örneğinde olduğu gibi birtakım iç çatışmalara ve uluslararası güçlerin de müdahale ettiği savaşlara neden olduğu gözlemlenmiştir.

Körfez Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğinde tasarlanan Yeni Dünya Düzeni'nde, kapitalizm ve liberal ekonomi politikaları gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından alternatifsiz bir model olarak yeniden gündeme gelmiştir. Bu süreçte Çin Halk Cumhuriyeti, diğer sosyalist Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkeleri bile, uluslararası kapitalist ekonominin gereklerini uygulamaya başladı. Dünya çapında yaygınlaşmaya başlayan neoliberal politikalarla serbest piyasa ekonomisi hakimiyeti kurulan, sermaye piyasasını her türlü kısıtlamadan arındırmayı amaçlayan bir dönem başlamıştır. Bu sistem içinde devlet kullanılarak kapitalizmin genişlemesi hedeflenmekte; yeni düzende devletin işlevi pazar ekonomisini desteklemesi yönündedir.

Küreselleşme kavramı, dünyanın karşı karşıya olduğu ve radikal değişimlerin yaşandığı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Geleneksel dengelerin değişip, yeni bir hiyerarşik yapılanmanın başladığı dönemde dünya ekonomisinin tek bir bütün olmaya doğru yönelmesi anlamında kullanılan küreselleşme, pazar ekonomisini dünya çapında egemen kılmak için üretim, sermaye ve ticaret hareketleri önündeki engellerin kaldırılması yönünde ilerleyen bir süreçtir. Özellikle uluslararası ticaretin ve sermaye akışının liberalleşmesiyle, yaratılan rekabet ortamı, ulusötesi şirketlerin sayılarının giderek artması ve dünya ekonomisinde önemli bir güce sahip olmaları, ticari ilişkiler ağının küreselleşmesine ve pazar ekonomisinin gittikçe evrensel bir boyut kazanmasına yol açmıştır.

1980’li yıllardan bu yana giderek yayılmaya başlayan neoliberal politikalar, birçok alanda olduğu gibi televizyon yayıncılığını da etkisi altına almıştır. Liberal politikalar çerçevesinde devletin ekonomide azalan rolü ve özelleştirme hareketleri başlamıştır. Bu değişim rüzgarlarının Türkiye yansımaları 1990’lı yıllardan günümüze medya sektörü dışındaki holdinglerin bu sektördeki varlıklarını ve güçlerini pekiştirmeleriyle kendini göstermiştir. Yazılı ve elektronik yayıncılık alanındaki sahiplik yapısı değişmiş ve birkaç şirketin egemen olduğu, tekelleşmiş bir medya endüstrisi oluşmuştur. Bu dönüşümlere paralel olarak ticari televizyon yayıncılığıyla birlikte haber kavramı ve habercilik anlayışı da değişmeye başlamıştır.

Özel televizyonların yayın hayatına başlaması, elektronik yayıncılığın ticarileşmesi ve televizyon haberlerinde gözlemlenen değişim birbirleriyle paralellik gösteren ve etkileşim içinde olan oluşumlardır. Yayıncılıktaki sahiplik yapısının değişmesi, gazetecilikle ilgisi olmayan holding sahiplerinin medya patronu olmaları ve gittikçe artan rekabet ortamı televizyon yayıncılığının da giderek ticarileşmesine neden olmuştur. Ticari kaygı nedeniyle televizyon programlarının içinde yer alan reyting olgusu, televizyon haberlerinin içeriğini etkileyen etmenlerin başında yer almaya başlamıştır. Bunun, artık ticari bir “meta” olarak görülmeye başlayan televizyon haberleri üzerindeki en önemli etkisi, ‘magazinelleşme’ ya da ‘tabloidleşme’ olarak tanımlanan haberde eğlence unsurunun giderek daha fazla ön planda olmasıdır. Televizyon haberlerine izleyicilerin ilgisini çekmek için, dramatikleştirme, müzik, canlandırma, insan ögesi kullanma gibi yöntemlere başvurulması, haberde kamu yararı ilkesi, sorumluluk ve etik kuralların da sorgulanmasına neden olmuştur.

Son yıllarda değişen haber ve habercilik anlayışının yanı sıra, ulusal, bölgesel ve yerel bazda birçok ülkede televizyon haber kanalları olarak nicel bir artış gözlemlenmiştir. Televizyon haberciliğinin kar getiren bir sektör halini almaya başlaması, medya sahiplerini bu alana yatırım yapmaya yöneltmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği kolaylık da bunu desteklemiştir.

1993 yılında Nergis Holding’in kurduğu Türkiye’nin ilk haber kanalı NTV ve 1999 yılında Doğan Holding ile CNN’in ortaklaşa kurduğu CNN Türk, bu değişimin Türkiye’deki yansımalarıdır. Ancak televizyon haber kanallarındaki bu artışla çok

sesliliğin de artması beklenirken, haber içeriklerinin birbirine benzediği açıkça görülmektedir. Özellikle uluslararası haber dolaşımında bu nicel artışa rağmen haber akışının hala dünyanın belli başlı büyük haber ajansları ve CNN gibi ABD kökenli televizyon kanallarının tekelinde olduğunu görüyor, küreselleşmeyle birlikte hızla yayılan küresel haber anlayışının da yine bu büyük tekeller aracılığıyla dünyanın dört bir yanına dağılmasına tanık oluyoruz. Nitekim 11 Eylül 2001’de Amerika’da Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan uçak saldırılarını dünya yine CNN ve uluslararası haber kanallarından canlı olarak seyretmiş, yine aynı büyük haber ajanslarından geçilen haberlerle gelişmeleri izlemiştir.

Gelişmiş ülkelerden -başta ABD olmak üzere- az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere doğru akan tek yönlü haber trafiği, nicel artışa rağmen değişmemiş, aksine bu dengesiz haber ve bilgi akışını pekiştirmiştir. Gün geçtikçe daha fazla bilgi bombardımanına tutulan gelişmekte olan ülkeler, hala dış haberleri çoğunluğu Amerikan kökenli haber ajansları ve televizyon kanallarından almaktadır. Bu haber üretim kaynaklarının özellikle kendi ekonomik ve politik çıkarlarının ön planda olduğu bir haber gündemi yaratması da ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda giderek ticarileşen ve küreselleşen habercilik anlayışında, nicel artışa rağmen uluslararası haber dolaşımındaki dengesiz dağılım sonucu dış haberin tektipleştiği gözlemlenmektedir.

Türkiye gibi, gazete tirajlarının hala düşük olduğu, okullaşma ve eğitim düzeyinin gelişmiş ülkelere oranla daha geride olduğu bir ülkede, televizyon haberleri bireyin gerek kendi yaşadığı toplumu, gerekse dünyada olanları öğrenmesi, anlaması ve yorumlamasında en çok başvurduğu araçtır. Bu önemine karşın Türkiye’de televizyon haberciliğiyle ilgili bilimsel çalışmalar hala sınırlıdır. Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de politik, ekonomik ve toplumsal alanlarda meydana gelen önemli değişimlerin ve bunların medya sektörüne ve televizyon haberciliğine yansımalarının farklı inceleme birimleriyle tartışılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın çıkış noktalarından birini bu gereklilik oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’nin iki haber kanalı olan NTV ve CNN Türk’ün dış haberlerinin özelinde, küreselleşmeyle birlikte televizyon haberciliğindeki değişimin,

ana haber bültenleri çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu küreselleşme olgusu tarihi dinamikleriyle değerlendirilerek, televizyon haberciliğine etkisi, haber ve habercilik anlayışında yarattığı değişim ele alınacaktır. Araştırmanın inceleme birimi olarak bu kanalların seçilmesi, haber yayıncılığı yapan kanallar olmaları açısından taşıdıkları önemden kaynaklanmaktadır. Önce NTV'nin daha sonra da CNN Türk'ün yayın hayatına girmesiyle, kesintisiz olarak 24 saat boyunca ve periyodik olarak yayınlanan haber bültenleri ve bunların arasında yer alan ve önemli iç ve dış gelişmeleri daha ayrıntılı olarak ele alan haber programlarında da bir artış olmuştur. Yalnızca haber kanalı olmalarından dolayı, diğer ulusal kanallara oranla dış habere verdikleri önem ve yer de daha fazladır. Ancak, yukarıda belirtilen dönüşümler bağlamında, Türkiye'de televizyon haberciliğinde dış haberin niteliğinde meydana gelen değişimler ve bu süreci etkileyen etmenlerin neler olduğunu konu alan akademik araştırmalar yok denecek kadar azdır.

Bu araştırma kapsamında, dünyada ve Türkiye'de televizyon haberciliği yapan kanallardaki artışa ve televizyon haberlerindeki çeşitliliğe rağmen, neden bu kanalların hala dış haberler açısından uluslararası haber dolaşımını elinde tutan belli başlı büyük haber ajansları ve büyük televizyon haber kanallarına bağımlı olduğu sorusu tartışılacaktır. Çalışmada yanıt aranan başka bir soru küreselleşmenin, araştırmanın konu aldığı kanallar açısından haber üretim sürecine ve haberin söylemine nasıl yansdığı ve ne gibi değişiklikler yarattığıdır.

Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde haber kavramı üzerinde durularak, “haber nedir?” sorusuna ilişkin tartışmalara yer verilecektir. Haber kavramı bağlamında gündeme gelen profesyonel gazetecilik ilkeleri, nesnellik, tarafsızlık, haber ve gerçeklik üzerine belirtilen akademik görüşler belirtilecektir. Haber kavramını anlayabilmek amacıyla haber değerinin ne olduğu ve gazete ile televizyon haberciliğinde, haber değeri olarak kabul edilenler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bölümde ayrıca bir söylem olarak haber metninin ne olduğu ve niçin bir bağlam içinde ele alınması gerektiğine değinilecektir. Haber üzerine yapılan akademik çalışmalara ışık tutan belli başlı kuramsal anlayışlardan, Ekonomi Politik Yaklaşım, Kültürel Çalışmalar ve Örgütsel Yaklaşım da ele alınarak, çalışmanın

kuramsal ve kavramsal çerçevesi oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu kuramsal bağlamda Türkiye'deki medya ortamı üzerine kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

İkinci bölümde ise, küreselleşmeyi ve tarihi gelişimi anlamaya çalışarak, küreselleşmenin dünyaya yayılmasında katkıda bulunan haber ajanslarına, uluslararası iletişimdeki etkin rollerine ve önemine yer vererek değinmeye çalışılacaktır. Uluslararası haber dolaşımında karşılaşılan engeller ve haber dengesizliğini ortadan kaldırma amacıyla yapılan girişimlerin açıklanacağı bu bölümde, son olarak Türkiye'de dış habercilik ele alınacak, dış haberin habercilikteki yeri ve önemi tartışılacaktır. TRT döneminden günümüze gelinceye kadar dış habercilik alanında meydana gelen gelişmelere de yer verilecektir.

Çalışmanın araştırma kısmını kapsayan üçüncü bölümde ise, sözü edilen gelişmeler, küreselleşme ile değişen habercilik anlayışı, araştırma birimi olarak seçilen, Türkiye'nin iki haber kanalı, NTV ve CNN Türk'ün 7 gün (1-7 Nisan 2002) izlenen haber bültenleri üzerinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bu bölümde NTV ve CNN Türk'ün ele alınan dönemdeki haber bültenlerinde yer alan dış haberler, niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Ayrıca, araştırmanın daha önce de belirtilen amaçları çerçevesinde, CNN Türk ve NTV özelinde bu kanalların dış haberleri nasıl ele aldığı ve bu sunumlarda her iki kanal arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin neler olduğu sorularına yanıt aranmaya çalışılacaktır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular, birinci ve ikinci bölümde ele alınan akademik görüşler ışığında değerlendirilecektir. Bu çerçevede bu çalışma sonucunda elde edilecek araştırma sonuçlarının, televizyon haberciliği ve dış habercilik alanında yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunacağı umulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HABER KAVRAMI VE HABERLE İLGİLİ KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1. HABER KAVRAMI

İnsanoğlu varolduğundan bu yana insanların toplumsallaşma süreci içerisinde haberin yeri ve önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. İnsanın doğasında varolan “merak etme, bilme, öğrenme ve haberdar olma isteği” haber kavramını yaratmış ve haber sosyal bir gereksinim olarak karşımıza çıkmıştır.

Habere duyulan bu gereksinim geçmişten günümüze hep artmıştır. Bu artışın altında yatan en büyük etken, toplumsal yapının giderek daha fazla karmaşıklaşması ve ülkelerarası mesafedir. İletişim alanındaki teknolojik gelişmelerle birlikte artık dünyanın en uçra köşesinde yaşayan bir insan kilometrelerce uzaklıktaki bir ülkede yaşayanlar hakkında bilgi sahibi olabiliyor. Bu gelişmelere paralel olarak gittikçe çoğalan ve dolaşım hızı artan bilgiye ulaşmak büyük ölçüde kolaylaşmıştır.

17.yüzyılda basının ortaya çıkmasından bu yana haber kavramı oldukça tartışılmış, günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. Toplumsal yaşamdaki önemi gittikçe artan haber, çeşitli yönleriyle sorgulanmıştır. Haber nedir? sorusunu akademisyenler ve araştırmacılar birçok tanımlamalarla cevaplamaya çalışmıştır. “Ne yazık ki bütün çabalara karşın haber tanımı üzerinde bir görüşbirliği olduğunu söylemek zordur. Daha doğru bir deyişle evrensel olarak kullanılabilecek bir haber tanımı hala yoktur.”¹

“Dünyadaki gazeteci kadar haber tanımı yapmak mümkündür. Ülkelerin, toplumda yaşayan insanların yapısına göre haber anlayışı değişir” görüşünü birçok araştırmacı dile getirirken, tek bir tanımın genel kabul görmediği yinelenmektedir.²

¹ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2000, s.162

² Nezih Demirkent, *Sayfa Sayfa Gazetecilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1982, s.92

John Hohenberg, “kaç adet gazeteci varsa bir o kadar da haber tanımı mevcuttur”³ diyerek tek bir tanımın yapılamadığı görüşünü desteklemektedir. Medya profesyonellerine göre ise haber, “editörlerin ve gazetecilerin dediğidir.” Gazeteciler ve araştırmacılar haber tanımlarını bu şekilde yaparken akademisyenlerden Cohen ve Young ise, “haberler gazeteciler tarafından üretilmektedir” görüşünü ileri sürer. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’ne göre ise haber, “gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir”⁴

Sonuç olarak haber kavramı üzerine “haberler gazetecilerin yaptığıdır”, “habercilerin kullandıkları yöntemlerin sonucudur” gibi birbirine yakın anlamlar içeren birçok tanımlama yapılmıştır. Haberin ne olduğuna ilişkin tartışmalar, haberin kimler tarafından ve hangi süreçlerde üretildiğine ilişkin tartışmalardan ayrı düşünülemez.

Haberi tanımlamaya farklı açıdan yaklaşanlar da vardır. Van Dijk, haberi bir tür olarak değil, bir söylem olarak ele almakta, haberin söyleminin toplumda varolan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görmektedir. Stuart Hall ve diğerleri ise, egemen söylemlerin haber metni içinde yeniden kurulduğuna işaret etmektedir.⁵ O zaman haber gazeteciliğin yaşam pratikleri içinde oluşan, medyanın ekonomik yapılanması ve gazetecilik normlarıyla biçimlenen, toplumsal egemenlik ilişkileri bağlamında üretilen ve üretildiği kurumun tecimsel kaygılarıyla yapılandırılan bir söylem biçimidir⁶ diyebiliriz.

Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere haber kavramı üzerinde çok tartışılmış ve kavram birçok yönüyle değerlendirilmiştir. Bilgi edinme gereksiniminden doğan haber, insanların dünyayı algılamasında ve anlamlandırmasında önemli bir yere sahiptir. Varolduğu kurumun yapısına göre üretilen haber, sosyal yaşamımızın ve kamusal alanın vazgeçilmez bir parçasıdır.

³ John Hohenberg, **Gazetecilik Mesleği**, Çev: Filiz Ofluoğlu, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1963, s.39

⁴ **Özgür Basın**, Yıl 5, Sayı 50-51, İstanbul, 1993, s.1

⁵ Oya Tokgöz, **a.g.e.** s.159

⁶ Ayşe İnal, **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, Ankara, 1996, s.96

Haber kavramına getirilen tüm bu açıklamaların yanında dikkat edilmesi gereken konu, haber ile üretildiği toplumsal, siyasal ve ekonomik yapının ayrı düşünülmemeyeceğidir. Bu nedenle haber, toplumsal yapı, egemenlik ilişkileri ve ekonomi-politik yapı bağlamında ele alınmalıdır.

Haberi ekonomi-politik açıdan ele alan ve kavramı politik yapı içerisindeki endüstriyel ilişkilerle açıklayan çalışmalara göre haber, bir “meta” olarak değerlendirilmelidir. Fowler bu değerlendirmeyi şöyle açıklıyor:

“... Haber, doğrudan doğruya gerçekliğin kendisinden ortaya çıkan doğal bir olgu değil, bir üründür. Haber, bir endüstri tarafından üretilir; bu endüstrinin ekonomik ve bürokratik yapısı ile medyanın diğer endüstrilerle arasındaki ilişki tarafından biçimlendirilir. Bu ilişkilerin en önemlisi ise haber endüstrisinin hükümetle ve diğer politik örgütlerle arasındaki ilişkidir. Geniş bir açıdan bakıldığında haber, tarihsel bağlamda üstün gelen değerleri biçimlendirir ve yansıtır.”⁷

Haberin en fazla sorgulanan boyutlarından biri “gerçeklik” kavramıdır. Haber ve gerçeklik ilişkisi üzerine tanımlar da sıkça yapılmaktadır. Bu ilişkiyi Walter Lipmann, “Haber ile gerçek aynı değildir. Haberin işlevi bir olayı iletmek, gerçeğin işlevi ise, saklı kalmış olguları gün ışığına çıkararak, birbirleri arasındaki bağlantıyı kurarak, insanoğlunun iletişimine olanak tanımak için gerçeğin resmini yapabilmektir” şeklinde açıklamaktadır.

Haber ve gerçeklik üzerine yapılan tartışmaların haberdan bağımsız olarak varolan gerçek ve yansıtılan gerçek üzerine yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu tartışmaların temel çıkış noktasını, haberi yapılandıran temel ögenin belli bir gerçeklikten yola çıkması oluşturmuştur.

Bu doğrultuda haber kavramını bir anlatı olarak ele alan çalışmalar bağlamında, Schudson, Tuchman ve Zelizer gibi kimi kuramcılar, haber-gerçeklik ilişkisinde gazeteciler üzerinde yoğunlaşmayı seçmiştir. Zelizer, gazetecilerin bir yorumlayıcı topluluk (interpretive community) olarak görülmesi gerektiğini vurgulamakta,

⁷ Fowler’dan aktaran: Hakan Ergül, **Televizyonda Haberin Magazinelleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.78

gazetecilerin oluşturdıkları söylemin kendi işlerini anlamlandırmada yardımcı olacağından söz etmektedir.

Barbie Zelizer'in bu yaklaşımı, "yorumlayıcı topluluklar" kavramını haber üretim sürecine taşımıştır. "Gazeteciler bu bakış açısında söylem aracılığıyla topluluğu yaratır, bu söylem, resmi olmayan konuşmalarda, profesyonel toplantılar ve ticari denetlemelerde, raporlarda, talk showlardaki söyleşilerde ve medyanın tüm zaman içeriklerinde üretilir."⁸ Bu yaklaşıma göre, yorumlayıcı topluluklar kavramı atfedilen gazeteciler, tarihçilerin rolünü üstlenirler. Tunchman ise, gazetecilerin belli zihinsel kategorileri olan haber tiplerine göre haberlerini yazdıklarını belirtir. Tunchman'ın haber tipleri ise şunlardır: Ciddi haber (hard news), magazin haber (soft news), kısa haber (spot news), gelişen haber (developing news), süren haber (continuing news).⁹

Haber ve gerçeklik ilişkisi üzerinde konunun metin boyutunu ele alan çalışmalara göre ise, haberi yapılacak konu ya da olay metne aktarıldığı anda, gerçeklikten uzaklaşmaktadır. Bu uzaklaşmanın temel nedenlerinden birini, konu ya da olayın haber metnine belirli bir bakış açısı çerçevesinde aktarılmasıdır.

Olayı mümkün olduğu ölçüde aslına sadık olarak verebilmek için haber ve gerçek arasındaki ilişki kurulmalıdır. Bu durumda, olayın aslına sadık kalma, olayı oluşturan olgulara ait gerçeklere dayandırılması doğrultusundadır. Haberde olayın esas çerçeveye oturtulması, gerçeği iyi bir şekilde yansıttığı ölçüde önem kazanmaktadır.¹⁰

Haberin ele aldığı gerçekliği çarpıttığı, tam olarak yansıtmadığı üzerinde durulan bir konudur. Birçok araştırmacı haberde gerçek payının değişken olduğu görüşündedir. Haber ve gerçek arasındaki ilişkiye getirilen eleştirilerin başında, haberin kurmaca bir gerçeklik sunduğu, varolan dünyayı olduğu gibi yansıtmadığı gelir. Bu sunuşta yeni gerçeklik dil aracılığıyla aktarılır. Üretildiği toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası ve kültürün taşıyıcısı olarak dil, egemenlik ilişkilerini de içinde barındırmaktadır. Bu açıdan görsel ya da işitsel dil kullanılarak gerçekliğe ilişkin haber içeriğinin bilinçli bir

⁸ Barbie Zelizer, "İletişim Gazeteciliği Açıkladı mı?", Çev: Ömer Özer, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, Ankara, 1997, s.62

⁹ Gaye Tuchman, **Making News**, The Free Press, New York, 1978, s.47

¹⁰ Oya Tokgöz, **a.g.e.** s.166

biçimde değiştirildiği ileri sürülmektedir. Birçok akademisyen tarafından iddia edilen sav, haber metni içerisinde toplumsal iktidarın dil aracılığıyla yeniden inşa edildiğidir.

Kitle iletişim araçları bir prizmadan ışığın geçmesinde olduğu gibi üzerinde haber yazılan olayları kırar, diğer bir deyişle yeniden kurar. İçinde yaşadığımız dünya hakkında söylenen her söz, her düşünce, dilin dolayımını gerektirir ve uzlaşım sal bir gerçek, mutlak bir nesnellik, tarafsızlık aslında olanaksızdır. ...Haber dili kullandığı ve dil de tarafsız olamayacağı için tarafsız olamaz.¹¹

Haber içeriğinin, parçalan an dünyaların onarılmasında kullanılacak olan manipülatif bilginin üretimine ve yayılımına hizmet etmesi olgusu, medya kurumlarının içerisinde bulunduğ u ekonomi-politik yapıyla ilişkilendirildiğinde daha anlaşılır bir görünüm kazanmaktadır. Bu yapının belirliyeciliğindeki medya kurumlarının, yaşanan dizgenin kendi koşullarından kaynaklanan olaylar üzerinde toplumsal oydaşmanın sağlanabilmesi için gerçekliğı farklı göstermeye dönük bir tutum geliştirdiğı ileri sürülmektedir.¹²

Özellikle kitle iletişim araçlarından televizyonun dolayısıyla televizyon haberlerinin yapılandırılmış, kurgulanmış bir gerçekliğı yansıttığı savlanmaktadır. Gazete haberlerinde kullanılan dil, ne olursa olsun haber olayın anlatan ş eklinde algılanmaktadır. Oysa televizyon haberlerinde kameranın kullanımıyla yaratılan özgün dil, olup biteni anlatan bir araç değı l, "gözün kendisini dilden ve düşünceden kurtardığı iddiasını taşıyan bir argümandır."¹³

İzleyici açısından bakıldığında ise, televizyon haberinin gazete haberine göre gerçeğ e daha yakın olduğı yanılsaması sözkonusudur. Çünkü televizyon sahip olduğı teknolojisi sayesinde izleyiciyi yaşamın kendisine tanıklık ediyor/ettiriyor görünümündedir. Kameranın yalan söyleyemeyeceğı inancı da, kameranın istenilen gerçekliğı de yansıtabileceğı görüşü karşısında geçerliliğini yitirmektedir.

¹¹ Ayşe İnal, "Yazılı Basın Haberlerinde 'Yapısal' Yanlılık Sorunu", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 67 Güz, 1995, s.114-115

¹² Hakan Ergöl, **a.g.e.** s.105

¹³ Mahmut Mutman, "Televizyonu Nasıl Sorgulamalı", **Toplum ve Bilim**, , sayı: 67, Güz 1995, s.43

Bunun yanısıra ‘gerçeklik’ kavramı toplumsal bir boyut kazandığında, bireylerin bakış açılarına ve durdukları yere göre değişen çok boyutlu bir görünüme bürünmektedir. Eş deyişle, herkes için tek ve saltık (mutlak) bir doğrudan sözedilemediği gibi, yansıtılan gerçeğin ‘kimin gerçeği’ olduğu sorusu da yanıtlanması gereken sorular arasındadır.¹⁴

Haberle ilgili tanımlarda haberin okuyucuya ya da izleyiciye yönelik boyutuna çok az değinilmektedir. Ayşe İnal bu boyutun önemini şu ifade ile açıklamaktadır: "Hangi iddialarla ve nasıl yazılırsa yazılsın, hangi süreçler içinde kimler tarafından üretilirse üretilsin, yazılan metnin ‘haber’ olması için, en azından bir kişi tarafından izlenmesi, dinlenmesi ve okunması gerekir."¹⁵

Haber kavramını açıklamaya çalışan yaklaşımlardan Liberal yaklaşım, “haberlin özgür bir enformasyon akışı içinde (gazetecinin haber kaynaklarına rahat ulaşarak) nesnel olarak üretilebileceğini vurgulamaktadır. İletişim ve haber olgusunu özgür, serbest haber akışı yaklaşımı olarak değerlendirmektedir.¹⁶

Eleştirel Yaklaşım’a göre ise haber, iletişim sürecinin bir parçasıdır. İnşa edilen bir süreç olarak ele alınan iletişim süreci, içinde yer aldığı yapılar tarafından belirlendiğinden, yayıncılığın önce bir süreç olduğu saptanmalıdır.

Ülkemizdeki habercilik anlayışı, liberal yaklaşımın açıklamalarına uyan bir görünüm sergilemektedir. Gazeteler sık sık gerçekleri yazdıklarını ve olaylara objektif yaklaştıklarını tekrarlayarak okuyucu üzerinde etkili olmayı amaçlar. Yine bu yaklaşıma göre, gazetecilerin rolü de, toplumsal koşullardan yola çıkarak açıklanmaya çalışılmıştır.

¹⁴ Hakan Ergül, a.g.e. s.78

¹⁵ Ayşe İnal, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, Yayın No:3, Ankara, 1994, s.175

¹⁶ Sıdika Yılmaz, Televizyon Haberciliğinde Türkiye Örneği: TRT-Star 1 Haber Yayıncılığının Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993, s.9

Diğer taraftan Liberal yaklaşım ile Eleştirel yaklaşımın ortak yanlarını belirtmek gerekir.

“...Liberal yaklaşım, kitle iletişim sürecinin, ancak demokratik çoğulcu bir toplumda ideal kimliğine kavuşabileceği noktasında yoğunlaşmaktadır. Bunun dışında her iki yaklaşım da kurumsallaşmış bir aygıt olarak kitle iletişim sistemlerinin özerk bir iç dinamikleri olduğunu; dolayısıyla toplumsal sistemin basitçe belirlenmesi sonucu değil, etkin bir bileşeni olduğunu kabul etmektedirler. Bir başka benzerlik noktası ise, modern demokratik toplumlarda birey ya da izleyicinin edilgen bir kayıt edici konumundan etkin bir kod açıcı/anlam çözücü konumuna kaydığının vurgulanmasıdır.”¹⁷

Genel olarak haberin ne olduğuna ilişkin yapılan araştırmalarda “nesnellik” en sık tartışılan ve büyük ölçüde evrenselliğine inanılan ölçütler arasındadır. Kökeni 19. yüzyılın başına dek uzanan nesnellik, basının ticari bir işletmeye dönüşmesi süreciyle gelişmiş ve önem kazanmış bir ilkedir. “Amerikan gazeteciliğinde nesnellik, bir simge olarak tanımlanmaktadır.”¹⁸ Bu ilke profesyonel gazetecilik ideolojisinin mihenk taşı olarak görülür. “Haber metninin nesnelliği denildiğinde, toplumsal olayların deneysel sonuçlar ya da istatistik veriler kadar yansız ve yorumdan uzak yansıtılmasının anlaşılmaması gerekmektedir. Bu ölçüt, daha çok habercinin bireysel değerlerinin haber içeriğine ‘olabildiğince’ karıştırılmaması ve metnin yazılışında açıkça görülebilecek yorum öğelerinin ‘en aza indirilmesi’ gerekliliklerine göndermede bulunmaktadır.”¹⁹

“Herhangi bir iletişimci, ileti için daha ilk kararı verdiğinde tarafsızlığa düşer”²⁰ diyen İrfan Erdoğan haberin doğası gereği taraflı olduğunu ve bu tarafsızlığın onun nesnel olmasını engellediğini belirtir. Gazetecinin yazacağı haberin seçiminde neyin “önemli” olduğunun saptanmasında bile belli bir görüş açısı temsil edilir. Habere konu olan olay ya da olgu, öznel değerlendirmeler sürecinden geçtiği gibi, bağlı olduğu kurumun yapısı ve uygulamalarına göre de yapılandırılmakta ve sunulmaktadır. Ciddi

¹⁷ Aykut Çelebi, **Gazetecilerin Haber Oluşturma ve Gündem Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990, s.30

¹⁸ Stephen D. Reese, “The News Paradigm and the Ideology of Objectivity”, Dan Berkowitz (Der.) **Social Meanings of News**, Sage Publications, London, 1997, s.424

¹⁹ Hakan Ergül, **a.g.e.** s.78

²⁰ İrfan Erdoğan, **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s.281

ve güvenilir haberciliğin temel koşullarından sayılan nesnellik, uygulamada idealize edilmiş bir kavram olarak kalmaktadır.

Nesnellik, tarafsızlık ve dengeliliği haber yazımı sürecinde gazetecinin tutumunu ve seçimini belirleyen haber değerleri olarak tanımlayan görüşlere katıldığımızda (Murdock, Elliott ve Halloran) profesyonelliği oluşturan ve kurallaştıran bu kriterlerin aynı zamanda gazeteciliği profesyonel bir uğraş olarak meşrulaştıran soyut ideallerden başka birşey olmadıklarını görürüz.²¹ Bu bağlamda tarafsızlık, nesnellik ve gerçekliğin yansıtılması oranında köprü işlevi görmektedir. Tarafsızlık, gazetecilik pratikleri açısından, olayla ilgili taraflar çoğulluğu ve onlara eşit oranda yer verilmesi olarak değerlendirilir.

Sunulacak haberin seçiminden kurgulanmasına kadar geçen tüm aşamalarda haber konusu, yola çıktığı gerçeklikten biraz daha uzaklaştırılmakta ya da örtüşme noktaları giderek azalmaktadır.²²

Oysa “nesnellik kavramına göre haber, betimlenenin kendisini içerir ve habercinin kararları betimlenen dış dünya ile sınırlıdır. Yani haberde kişisel olmayan veriler konuşur, hiçbir bireysel değer yargısı yoktur. Haber/haberci siyasal ve ideolojik bakımdan yansızdır. Ancak, yansız ve değer yargısı taşımayan enformasyon düşünmek olasılığı çok azdır. Enformasyon sözcüğü her anlamıyla bir güçtür ve gücün yansızlığını savunmak oldukça zordur. Haberdeki her sözcük, her kavram, her tümce, her paragraf, her konu ve her resim belli bir anlam taşır.”²³

Liberal yaklaşım haberin nesnel olabilme koşullarını belirtirken, eleştirel yaklaşım ise, haberlerin yapay bir nesnellikle üretildiğini ve resmi kaynaklardan alınan bilgilerle haberin nesnel olduğu yanılsamasının yaratıldığını öne sürer.

²¹ Ayşe İnal, Haber Üretim Sürecine İki Farklı Yaklaşım, s....

²² Graemer Burton, **Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş**, Çev: Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.137

²³ İrfan Erdoğan-Korkmaz Alemdar, **İletişim ve Toplum**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s.57

Liberal yaklaşım içerisinde tanımlanabilecek dört önemli hipotez vardır.²⁴

1-) Haber olgusaldır. Görüşlerden ve düşüncelerden bağımsız, onlar tarafından tahrif edilmemiş olarak, görece saf bir biçimde bulunurlar. Özgür bir enformasyon akış ortamında haber nesnel ve olgusaldır.

2-) Haberlerin nesnel, dengeli ve tarafsız olması mümkündür. Bunun mümkünlüğü, haberin olgusal bir nitelik taşımasıyla yakından ilintilidir.

3-) Siyasal ve toplumsal sistemden bağımsız olarak varolabilen çoğulcu toplumsal yapının egemen olduğu bir ortamda, medya kurumları yukarıda tanımlanan ilk iki potansiyeli gerçekleştirebilir.

4-) Basın dördüncü güç olarak toplumun aynasıdır. Kamusal alanın temsilcisidir.

Sözü edilen ayna metaforu, gerek liberal anlayışı benimseyen iletişim kuramcıları, gerekse Ortodoks Marksistler tarafından uzun bir zaman kabul görmüş, kitle iletişim araçlarının toplumsal işlevleri açıklanırken bir referans olarak kullanılmıştır.

Liberal yaklaşım medyayı toplumsal olayları ve gerçekleri yansıtan bir ayna olarak tanımlarken ‘tarafsız’ bir haberi ‘doğru’ ile özdeş sayar. Nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi kavramlar bu yaklaşımda kutsal sayılır.

Radikal kuramcılar ise, gazetecilikte liberal kuramcıların öne çıkardığı nesnellik ve tarafsızlık gibi kavramların yerini “dürüstlük”, “anlama yeteneği” ve “doğruluk” kavramlarının alması gerektiğini ileri sürerler.²⁵

Önceden belirlenmiş normlara göre üretilen haber, muhabirin kendisi ya da çalıştığı kurumun ilkelerine göre bir anlamlandırma pratiği içinde değerlendirilir. Kullanılan dil, kavramlar, seçilen konu ve herşeyden önce haberi yazan muhabir ya da muhabirin çalıştığı kurumun ideolojisi, belli bir taraflılığı yansıtan bu anlamlandırma pratiği içinde etkin rol oynar. Haberin doğası gereği tam bir nesnellikten sözedilemeyeceği, yine doğası gereği haberin yanlı olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

²⁴ Aykut Çelebi, a.g.e, s.44

²⁵ Doğan Tılıç, *Utanyorum Ama Gazeteciyim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.179

İçinde yaşadığımız dünyada bizim dışımızdaki gerçekliği akıl süzgecinden geçirerek anlamlı bilgiler haline getiririz. Bu nedenle herkes kendine göre doğru bilgiyi kabul edeceği için standart veya evrensel bir dış gerçeklikten söz etmek doğru değildir. Bu varsayımdan yola çıkarsak, gazeteci de topladığı bilgileri habere dönüştürürken yanlış çıkarsamalar yapabilir. Bu nedenle varolan gerçekliği kendi yaşam deneyimlerine göre farklı yorumlayabilir.

Profesyonel bir gazetecinin yapması gereken, kendi değerlerini haber içeriğine olabildiğince karıştırmaması, yola çıktığı gerçeklikten uzaklaşmamasıdır.

Sonuçta, doğası gereği öznellik taşıyan haberin tam anlamıyla nesnel olması mümkün değildir. Haber hangi toplumsal ve siyasal sistemin içinde yer alırsa alsın, o sistemin belirlediği yapılar içinde ve belli kurallar çerçevesinde haber üretim süreci gerçekleşmektedir. Haberi tanımlamaya çalışan ve haber ve gerçeklik ilişkisi ile ‘nesnellik, tarafsızlık’ gibi evrenselliğine inanılan ölçütlere değindikten sonra, bir sonraki aşamada haberciliğin dayandığı temel ilkeler olarak kabul edilen ‘haber değeri’ konusu ele alınacaktır.

1.2. HABER DEĞERİ

Bir olay ya da konunun haber olabilmesi için olması gereken bazı temel öğeler, haber değeri (news value) olarak açıklanır. Haber değerleri haberciliğin dayandığı temel ilkelerin ne olduğunu gösterir. Haber değerini belirlemedeki kıstaslar, toplumsal yapılara ve kitle iletişim araçlarının yayın politikalarına göre değişir.

Haber kavramı, her toplumsal sistemde, bir üst yapı kurumu olan kitle iletişim araçlarının üretim ilişkilerinin yeniden üretimi süreci içinde üstlendiği role göre belirlenmektedir. Kitleye neyin duyurulacağı ve hangi kıstaslarla içeriğinin saptanacağı hep bu sürecin ürünüdür.²⁶ Sonuçta neyin haber olup olmayacağına belirlenen haber

²⁶ Zafer Özcan, *Uluslararası Haberleşme ve Az Gelişmiş Ülkeler*, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1983, s.56

değerleri çerçevesinde karar verilir. Aslında haber değeri için ‘ortaya çıkmış gazetecilik pratiklerinin kendini meşrulaştırmasıdır’ diyebiliriz.

Haber değeri en genel ifadeyle “haber öykülerinin seçiminde, kurgulanmasında ve sunumunda kullanılan profesyonel kodlar olarak tanımlanmakta ve profesyonel kodların endüstrileşmiş haber şirketlerinin üretim gereksinimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir.”²⁷

Haber değerini klasik “köpeği ısırın adam” örneği ile açıklayan Bernard Roscho, bir olayın sıradışı ya da beklenmedikliği ile ilişkili olarak haber değerinin de değişebileceğini açıklamaktadır.

Liberal görüş, haber değerini “bir olay/olgunun kamu yararı açısından öneminin belirlenmesi” olarak açıklarken ağır basan yanında kamunun yer aldığını söylemektedir. Eleştirel görüş ise, haber değerinin belirleyicinin haber medyasının seçkinleri olduğunu belirtmektedir. Bu görüşe göre, neyin kamunun bilgisine sunulmasının yararlı ve doğru olduğuna karar verilirken egemen güç/iktidar çıkarları ve medyanın önceliklerinin etkin olduğu vurgulanmaktadır.²⁸

Haber değeri konusunda yapılan tüm bu açıklamalar bizi haberi yapılacak konunun ve haber içeriğinin belirlenmesinde birtakım ortak, genel geçer ölçütlerin olduğu görüşüne ulaştırmaktadır. Haber değeri konusunda araştırmacılar değişik sınıflandırmalar ve ayrımlar yapmıştır.

Bunlardan Johann Galtung ve Mari Ruge’un çerçevesini çizdiği haber değeri ölçütlerine haber değeri kavramı açıklanırken sıklıkla gönderme yapılmaktadır.

Bu ölçütler şunlardır:

- 1- **Olayın süre olarak uygunluğu (frequency):** Haberi yapılacak konunun güncel olması ve o gün içinde olup biten bir olay olması öncelikli değerdir. Habercilik anlayışında haberin yeni ve taze olması önemli bir kriterdir.
- 2- **Konunun ölçüsü ya da oylumu (treshold) :** Bir olayın haber değeri taşıyabilmesi için geniş bir coğrafi alanda gerçekleşmesi ve daha çok kişiyi

²⁷ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1994, s.85

²⁸ Nahide Karabay, *Gazetecilik ve Haber (Kuramsal Bir Yaklaşımla)*, Meta Basım, İzmir, 2000, s.92

ilgilendirmesi gibi özelliği olması gerekir. Olayın büyüklüğü önemlidir. Örneğin birkaç sokakta yapılacak elektrik kesintisine oranla, şehrin genelinde yapılacak büyük bir kesintinin haber değeri daha fazladır.

3- **Konunun açıklığı/anlaşılabilirliği (unambiguity):** Habere konu olan olayın kendini izleyiciye anlatabilecek ölçüde açık, anlaşılır niteliğe sahip olması gerekir.

4- **Konunun anlamlılığı (meaningfulness):** Konunun izleyici açısından anlamlı bulunması gerekmektedir. Örneğin kültürel yakınlık, coğrafi yakınlık haberin seçilmesinde ölçütlerden biridir.

5- **Konunun uygunluğu (consanance):** ‘Tahmin edilebilirlik’ ve ‘talep’ öğelerini de içinde barındıran bu ölçüt, izleyicinin beklentilerinin ve olacağını önceden kestirebildiği olayların dikkate alındığı değerdir. Örneğin özel kutlamalar, anma günleri, spor karşılaşmaları.

6- **Olayın beklenmedik oluşu (unexpectedness):** Alışılmışın dışında, aniden gerçekleşen , önceden kestirilemeyen olayların önemli haber değeri vardır.

7- **Olayın sürekliliği (continuity):** Haberi yapılan olayın devamlılığı sonrasında hala ilgi çekici olması önemli bir ölçüttür. İlk yayınlandığı günkü kadar diğer günlerde de haberin ilgi çekiciliği devam ederse, bu dikkate alınması gereken bir özelliktir.

8- **Kompozisyon:** Haber bülteni içinde yayınlanacak haberler arasında bir bütün olarak belli bir dengenin sağlanması gerekir. Bir olay bir gün içinde ne kadar sıklıkla görülürse görülsün (ör. trafik kazaları) diğer haberlere de dengeli bir biçimde yer verilmelidir.

9- **Seçkin uluslara ve seçkin kişilere yapılan göndermeler:** Uluslararası ilişkilerde egemen/belirleyici ülkelerin bir olay karşısındaki resmi tavrı haber değeri taşımaktadır. Yine uluslararası kamuoyunda etkin ve tanınmış bir kişinin açıklamaları haber değeri açısından önemlidir.

10- **Kişilere yapılan göndermeler:** Herhangi bir konuyu ele alırken, olayın kişilere indirgenerek aktarılması olgunun kişiselleştirilmesi, daha kolay anlaşılır hale getirir.

11- **Olumsuz olan'a yapılan gönderme:** Olumsuz olayların olumlu olaylara göre daha çok tercih edildiği ve önemsendiği varsayılarak, olumsuz haberlerin haber değerinin daha fazla olduğu görüşü yaygındır.

Galtung ve Ruge'ye göre, haber değeri anlayışı seçkin kimselere, örgütlere ve uluslara kitle iletişim araçlarında diğerlerine göre daha fazla oranda ya da yalnızca bu kimselere yer verilmesini sağlayan ve bu yolla bu grupların, kişilerin, örgütlerin ve ulusların iktidarlarının devamını sağlayan ve meşrulaştırılmaları sonucunu doğuran birtakım ideolojik ve mesleki ölçülere dayanmaktadır.²⁹

Graemer Burton ise, haber değerlerinin belirlenmesinde medya profesyonellerinin yüklediği değerlerin ve bu konuların sunuluş biçimlerinin birinci derece rol oynadıklarının belirterek, haber değerini **genel değerler** (olumsuzluk, yakınlık, popülerlik, devamlılık, basitlik, kişiselik), **içerik değerleri** (felaketler, yıldızlar, otoritelerle ilgili olması) ve **geliştirim değerleri** (dramatize edilebilmesi, çatışma içermesi vb.) olarak üç ana başlık altında toplamaktadır.³⁰

Haber değeri kavramı, liberal çoğulcu paradigmanın öne sürdüğünün tersine, kamunun çıkarları açısından oluşan iki taraflı etkinlik sonucu oluşmaz. Tam da aksi yönde neyin kamunun, ortak duyunun bilgisine sunulmasının yararlı ve doğru olduğuna önceden inşa edilmiş ve sürekli yinelenen bir ulusal kimlik, kamusal yarar ve ortak duyu tanımından yola çıkan kitle iletişim araçları seçkinleri karar verirler. Burada önemle vurgulanmak istenen bu karar verme sürecinin bizzat kendisinin seçici olduğudur. Yani kitle iletişim araçlarını yönlendiren medya seçkinleri, tanımladıkları kamunun (public) sınırları içinde haber denen şeyin ne olduğuna dair geliştirilmiş örtük varsayımlara dayanırlar.³¹

Belli kriterler gözönüne alınarak sınırları çizilen haber değerleri arasında önceliğin hangi değerde olduğu tartışılır. Ancak ilginç, çarpıcı, şaşırtıcı ve beklenmedik olayların izleyici üzerinde yaratacağı etki daha fazla olduğu görüşü benimsendiğinden, bu tip olaylar daha sık haber kapsamına girmektedir. Kötü olayların, iyi olaylardan her

²⁹ Teun A. Vandijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Der: Mehmet Küçük, **Medya, İktidar ve İdeoloji**, Ark Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1999, s.342

³⁰ Graemer Burton, **a.g.e.** s. 137-139

³¹ Aykut Çelebi, **a.g.e.** s.51

zaman daha fazla etki bırakacağı düşüncesini ülkeler bazında ele alırsak, Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmiş ülkelerin haber bültenlerine ancak doğal afet, anarşi ve çatışma gibi olumsuz olaylarla girmesi, üzerinde tartışılması gereken bir gerçektir.

Bir başka boyut ise, haberlerin iyi ya da kötü olarak sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflama içerisinde kötü haberlerin haber değeri bulunmaktadır. Haber olabilmesi için rutin bir akış değil, çatışma ve gerilim olması gerekir.

Ayşe İnal, kötü haber sınıflandırmasını oldukça kapsayıcı biçimde şu şekilde açıklamaktadır:

"Kötü haber, olayları bağlamından yalıtın, sorumluluğu kişiselleştiren, dili içinde egemen güç/iktidar sahiplerinin söylemlerini kuran, bireyi toplumsal sorunlara çözüm yolları bulmak için harekete geçirmek yerine, dış dünyaya ilişkin olarak korkutan ve pasif bir konuma iten haberdur. Kötü haber, güncel sorunlara ilişkin kamusal tartışmayı sınırlandıran, egemen söylemler içinde oluşan çözüm yollarını "tek seçenek" biçiminde sunan, varolan, siyasal, ekonomik, askeri güç/iktidar sahiplerinin durum tanımlarını, kültürel kodlar dolayımı ile halkın sesine dönüştüren haberdur. Kötü haber, soyut "nesnellik, tarafsızlık, yansızlık", iddiaları adına, kaynak söylemlerine bağımlı olarak üretilen, güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların söylemlerini aktarırken *dengelilik* anlayışı ardına sığınarak yazılan haberdur. Kötü haber, daha çok satmak ve kazanmak amacıyla, bir metaya dönüşen haberdur. Kötü haber, her gün televizyonlarda, gazetelerde okumaya alıştığımız, kanıksadığımız haberlerdir." ³²

Genelde haber değeri belirtilen sınıflandırmalar içinde açıklanırken televizyon haberlerinde ise, en başta ve ağırlıklı olarak teknik yapısı ve televizyonun görsel bir araç olması nedeniyle bu kriterler farklılık göstermektedir.

1.3. TELEVİZYON HABERİNİN ÖZELLİKLERİ

Televizyon haberini gazete haberlerinden farklı kılan temel etmenlerden biri, kullanılan teknolojinin kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır. Ancak profesyonel gazetecilik kodları, yazılı basın için ne ise, televizyon haberi için de yine odur.

³² Ayşe İnal, a.g.e, s.177-178

Nesnellik ilkesi, tarafsızlık, dengelilik anlayışı, haberin yorumdan uzak ve yansız olması gerektiği konusundaki yaygın ilkeler televizyon haberciliğinin de temel doğrularını oluşturur. Televizyon haberciliğinin haber değeri kriterlerini farklılaştıran en büyük ayırım kameradan kaynaklanmaktadır. Televizyon haberleri kamera aracılığıyla aktarılan olayı, anlatılan olaya dönüştürmektedir.

Televizyon haberlerinin üretim sürecinde karşılaşılan bir durum, görsel öğelerin mi, yoksa yazılacak metnin mi önce belirlenmesi sorunudur. Bu sorun karşısında en yaygın yaklaşımlardan biri televizyonun görsel bir araç olduğu ve dolayısıyla metnin görüntülere göre belirlenmesi görüşüdür.

Bu bağlamda televizyon haberinin üretim aşamasında görsel iletilerin önce belirlenmesi, metnin, sözcük seçiminin de buna göre oluşturulması gerekmektedir. Bu aşamada görüntü ve metnin senkronize olması çok önemlidir. Görüntü ve haber metni arasında anlam bütünlüğü bozulmamalı, aksine tamamlanmalıdır. Ancak iletinin içeriği metnin ön planda olmasını gerektiriyorsa (tartışma programları, haber-yorum gibi), görüntü ikinci planda kullanılabilir. Anlatı kuramına göre televizyon, sadece bir araç değildir; aynı zamanda anlatı aracıdır. Bu kurama göre televizyon haberleri, "kime ne oldu ve öykü nasıl aktarılmalı?" gibi sorulara karşılık verir.

Televizyon haberleri de görsel anlatım biçimine uygun ölçütlerde yapılandırılmaktadır. Televizyon haberleri seçiminde, haber kadar yeterli görsel malzeme de etkili olmaktadır. Dolayısıyla bazı haberler görsel malzeme eksikliği nedeniyle elenirken, bazı sıradan konu ya da olaylar da görsel anlamda zengin ise haber bültenlerinde yer alabiliyor. Nitekim televizyon haberlerini izlettiren öğeler olarak görülen heyecan, gözyaşı şiddet, öfke, dramlar ve sefalet gibi insanların duygusal dünyalarını etkilemeyi hedef alan öğeler haberlerde sıklıkla kullanılmakta, dramatik olanın öne çıkarılması gibi bir anlayış yerleşmektedir. Bu anlamda da özel alan ve kamusal alan ayrımının giderek yok olduğu bir medya ortamı yaratılmaktadır.

Televizyon dilinin belirleyiciliğinde ve ekonomik sürecin etkisi altındaki televizyon haberleri, neredeyse kimliğinin bir parçası haline gelen dramatize etme özelliği dolayısıyla, gerçekte nesnel bilgiden uzaklaşmaktadır. Yazılı dilin ayrıntılı ve

görece bütünlüklü anlatımından, görsel dilin "gösteriye dönük", yüzeysel ve parçalı anlatımına geçişle birlikte, haber kavramı da önemli değişiklikler göstermiştir.³³

Birçok kuramcıya göre televizyon haberlerinde ele alınan öykünün bütün boyutlarıyla aktarılmasına zaman nedeniyle izin verilmediği için, çoğu zaman konular ya tarihsel bağlamından koparılmakta ya da izleyicinin anlayabilmesi için yeterli bilgi sunulmamaktadır. Bunun sonucunda televizyon izleyicisinin kolaylıkla dikkati dağıtılabilen ve konu üzerinde yoğunlaşamayan bireyler oldukları iddia edilmektedir. Ancak bu varsayım televizyonun teknik yapısı ve görsel bir araç olduğu gerçeği gözönüne alındığında kaçınılmaz bir son olarak karşımıza çıkar.

Televizyon haberciliğinde üzerinde önemle durulması gereken bir diğer konu haber içeriğine eğlence öğelerinin yerleştirilmesidir. Böylesi bir sürecin sonunda haber değeri taşıyan olayla ilgili bilgilerin eğlence içeriğiyle birlikte sunulduğu ve magazinел değerlerin yüceltildiği haber programları çıkmaktadır. Farklı bir habercilik anlayışıyla üretilen bu haber türü "tabloid haber" olarak nitelendirilmektedir.

Televizyon haberlerinde bilginin eğlence içeriğine bürünmesi, bilgi içeriğinde de dezenformasyona yolaçmaktadır. Televizyon yayın akışında, derinlikli, entelektüel programlar yerine yüzeysel, çarpıcı, dramatize edilmiş programlar geçmektedir. Kitle iletişim araçlarının bilgilendirme işlevi yerine eğlendirme işlevi öncelik kazanmıştır. Bunun somut örneklerini magazinел öğelerin televizyon haberlerinde sıklıkla kullanılmasıyla görmekteyiz.

Haber içeriğinde bilgi ile karışan eğlence ögesi "infotainment" sözcüğü ile, Türkçe'de tam olarak karşılama da "habeğlence" olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda haber içeriklerinin eğlence yoluyla boşaltılması, hafifletilmesi sözkonusudur.

Magazinleşen bir haberin üretim süreci ele alındığında özellikle de son yıllarda başvurulan yöntemlerden biri de haberin "kişiselleştirilmesi" dir. Haber metni içerisine kişisel duyguların yerleştirilmesi, haberin bireysel bir anlatı gibi yapılandırılması, bireyin dünyayı algılama süreci üzerinde etkili olabilmektedir. Yaşanılan dünyanın daha kolay anlaşılabilmesi, olay ya da olguların sınıflandırılması, karmaşık bir bütün yerine

³³ Hakan Ergül, a.g.e s.100

yapıyı temsil eden bir kişinin ele alınması gibi yöntemler, televizyon haberciliğinde sıklıkla başvurulmuş bir anlatım biçimi olarak yer almaktadır.

Kişiselleştirme de haber anlatılarını yapılandıran önemli stratejiler arasında yer almaktadır. Örneğin bir uçak kazası sonucunda ölen 200 kişi arasında öne çıkarılan bir yolcu ve onun yaşam öyküsü olayı daha da dramatik hale getirerek, haberi çarpıcı ya da daha etkili kılabilmiştir. İndirgemeci bir yaklaşımla kişiselleştirmeye örnek verecek olursak da, DYP-SHP koalisyon hükümeti yerine, Çiller Hükümeti olarak tanımlamayı gösterebiliriz. Bu indirgemeci yaklaşım, konunun bağlamını da ikincil bir konuma iter. Haberlerde kişilerin giderek semboller şeklinde kullanılması da kişiselleştirmenin ayrı yöntemlerinden biridir. Sakıp Sabancı'nın medya kurumlarında yoktan vareden, sürekli çalışıp üst bir konuma gelen, esprili, sempatik kişiliğiyle sembolleştirilmesini örnek verebiliriz.

Televizyon haberlerinde, toplumsal açıdan güçlü ve seçkin kişiler temsil edilirken, güçsüzler, yoksullar veya karşıt sesler de bulundukları gruba ve sahip oldukları toplumsal rolle sınırlı bir şekilde yer edinmektedirler. Bu değer Galtung ve Ruge'nin çerçevesini çizdiği haber değerleri arasında "seçkin uluslara ve seçkin kişilere yapılan göndermeler" ölçütüyle de örtüşmektedir. Sonuç olarak hem gazete haberlerinde hem de televizyon haberlerinde seçkin ve güçlü kişiler ve söylemlerinin temsili sözkonusudur.

Rekabetçi bir ortam içerisinde haber yapılmak için ele alınan birçok konu editörler ya da gazeteciler tarafından belirttiğimiz yöntemlerle gazeteciliği eğlence endüstrisine dönüştürdüğü gözlemlenmektedir. Medya kurumlarının izleyici oranını arttırmak amacıyla magazin söylemini kullanması profesyonel gazetecilik kodlarını ortadan kaldırmaktadır.

Buraya kadar söylediklerimizi özetleyecek olursak, genel olarak tüm haberlerde olduğu gibi televizyon haberlerinde de "olumsuz olanın yüceltilmesi, güncelliğin öne çıkarılması, sürekliliği olabilecek konuların seçilmesi, popüler olguların tercih edilmesi, her türlü konunun basite indirgenerek aktarılması ve konuların olabildiğince kişilere

dayandırılması"³⁴ gibi ögelerin önemsendiği gözlemlenmekte ve haber değeri kapsamında ele alınmaktadır.

1.4. HABERİN SÖYLEMİ

Varolan toplumsal gerçekliğin bir parçası olan ve çoğunlukla egemen/ başat sınıfların lehine gerçekliği inşa eden ve tanımlayan bir eleştirel medya ortamında haberler de bu bağlamda ele alınmaktadır. Güçlü ve başat ideolojilerin pekiştirildiği ve statükonun korunduğu bir *yeniden üretim sürecinde* haber, gerçekliğin temsil edilmesinde ve inşasında stratejik bir öneme sahip metinsel bir söylemdir.

Söylem kavramı toplumsal kuramda karşımıza iki farklı nitelikte çıkmaktadır. Söylem, bir yandan dil ve ideoloji arasındaki ilişkiyi anlatmakta geniş bir alan açarken, öte yandan ideoloji kuramının sorunları karşısında alternatif bir yaklaşıma odaklanma gereksinimi duyan postyapısalcılık, postmarksizim ve postmodernizm gibi akımların merkezi kavramı olarak ortaya çıkmaktadır.³⁵

Gazeteci kullandığı dil ve yaptığı kodlamalarla iletisini oluştururken, bir yandan haber kaynaklarının söylemlerinin de yeniden üreticisi konumundadır. "Haber bir söylemdir, ama bu söylemin ne olduğu sadece haber metinlerinin yapısal özelliklerinin sistematik çözümlemesi ile anlaşılamaz. Haberin söylemi, ancak içinde olduğu bağlamla ilişkilendirildiğinde anlaşılır. Bu bağlam ise bizleri haber üretimi ve toplumsal yapı içinde medyanın konumuna ilişkin tartışmalara geri götürür ve haber medyasını toplumsal güç/iktidarın kurulup sürdürülmesindeki rolünü sorgulamaya açar."³⁶

Bu nedenle haberi bir söylem olarak ele alan yaklaşımlar kavramın özelliği dolayısıyla içinde bulunduğu bağlamdan ayrı düşünülemeyeceğini ileri sürmektedirler. Bağlam kavramı kapsamında ele alınması gerekenler ise, toplumsal yapı, egemenlik ilişkileri ve ekonomi politik yapı gibi etmenlerden oluşan bir bütündür. Sonuç olarak

³⁴ Grameer Burton, a.g.e s.139

³⁵ Barret'ten aktaran: Çiler Dursun, *Tv Haberciliğinde İdeoloji*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.46

³⁶ Ayşe İnal, a.g.e., s.22

haber söylemi açıklanmaya çalışılırken, bu etmenler gözönüne alınmadan yapılan çalışmalar, araştırmacıları yanlış sonuçlara götürebilir.

Haberin bir söylem olarak ele alınması birçok yaklaşıma göre, siyasal, ekonomik ve kültürel yapı içerisinde medyanın konumuna ilişkin bir sorgulamayı beraberinde getirirken, bu yapılar bağlamında medyanın işlevinin tarihselci bir anlayışla tanımlanmasını sağlayacaktır.

Bunun yanında haberin söylemi, toplumdaki güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşlarından ayrı tutulamaz. "Bu anlamda egemenlik ilişkilerinin yeniden üretimine dönük, baskın söylemlerin haber söylemi içerisinde nasıl yer aldığı sorusu, bu alandaki çalışmalarda merkezi bir yer tutmaktadır."³⁷

Van Dijk, haberi bir söylem olarak ele alır ve toplumda varolan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görür. Stuart Hall ise, egemen söylemlerin haber içinde yeniden inşa edildiğini belirtir. Her iki kuramcının buluştuğu nokta, yukarıda belirttiğimiz gibi, haber söyleminin egemen söylemlerden bağımsız olmadığıdır.

"Haberin söylemi el altında bulunan söylemlerin bir ürünüdür" diyen Van Dijk, haberin söylemini incelerken makro ve mikro yapılar arasında analitik bir ayrımın önemine değinir. Gazete haberlerinde haberin makro yapısını, başlık, alt başlık, fotoğraf, ayrı puntolarla yazılan spotlar ve haber girişleri oluşturur. Ayrıca haberlerde belli temaların birbirini izlemesiyle oluşan tematik yapı ve bu temaların yer aldığı şematik yapılar da haberin makro yapısal özellikleri arasındadır. Hiyerarşik bir yapıyı takip eden haberin yapısı, bu şema tarafından organize edilmektedir. Şema içerisinde metne giriş görevini de yürüten başlık ve haber girişi, birlikte özetleme yapmaktadır. Haber metni de bu şemaya dahildir. Genellikle haberin çerçevesi başlık, alt başlık, fotoğraf ve giriş cümleleriyle kurulur. Yani haber okuyucuya bir kalıba dökülerek ve şema içerisinde verilir. Başlık ve haber girişlerinden haberin temasını öğrenmek mümkün olur. Ana olay, katılımlar ve zaman girişte yer alır. "Makro yapı

³⁷ Ayşe İnal, "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu", *Toplum ve Bilim*, Sayı:67, Ankara, 1995, s.116

çözümlemesinde başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardalan ve bağlam bilgisi, olay taraflarının değerlendirmesi gibi unsurlar ele alınmaktadır. " ³⁸

Haber metnlerinin mikro yapılarını oluşturan ise, sözcük seçimleri ve cümle yapıları (sentaks) dır. Ayrıca haberin ikna yolları yani retorığı, arka arkaya gelen cümleler arasında kurulan ilişkiler de mikro yapısal özellikler arasında yer almaktadır. "Haber diyaloga dayanan bir metindir ve aracın semiyotiğı içinde farklı alıntı biçimlerinin biraraya gelmesinden oluşur. Ayrıca haber metnlerinde anlatıcının dilinde farklı söylemler yeniden kurulur ve inanılırlıkları pekiştirilir. Bu açıdan incelendiğinde haberin mikro yapısal özellikleri söylemin kurulmasında önemli bir işleve sahiptirler. " ³⁹

Ancak Van Dijk'e göre, haberin söylemi, makro ve mikro yapısal özelliklerden oluşan bir bütündür ve sadece haberin üretim süreci ve alımlanma süreciyle birlikte ele alındığında anlaşılabilir.

Haber söyleminin mikro yapısı içinde yer alan sözcük seçimleri, toplumdaki varolan güç/iktidar sahibi söylemlerin uyuşma dönüşükleri en dikkat çekici yerdir. Bu konuda verilen en yaygın örnek, farklı bakış açılarına göre bir kişinin "özgürlük savaşçısı" ya da "terörist" olarak kitle iletişim araçlarında sunulmasıdır. Benzer örnek, Glasgow Medya Grubu'nun işçilerle ilgili olarak yaptığı bir araştırmada ortaya çıkmıştır. Endüstriyel meselelerde tipik olarak seçilmiş bazı sözcüklerle basında yer alan işçiler, genellikle işverenle karşılaştırıldığında daha olumsuz sözcüklerle sunulmuşlardır. "İşçiler *talep eden*, işverenler de *arz edenler* olarak sunulmakta, toplumda varolan temel inançlar ve ideolojiler ifade edilmektedir. " ⁴⁰

Bu sözcük seçimleri egemen ideolojiyi yansıtmakta; bu süreçte işlevsel bir öneme sahip olan haber medyası, çoğunluğun rıza göstermesine yardımcı olmaktadır. Aslında haber içeriklerindeki gizli mesajları okumak, egemen ideolojik pratiklere ulaşmada izlenecek bir yoldur. "Sözkonusu ideoloji, dil içerisinde anlamı, harekete geçirmektedir. Bunun açılımı, (egemen) ideolojinin söylem içerisine yerleştiğidir.

³⁸ Ömer Özer, "Kazanılmış Hakkın Tersine Çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 Olaylarının Türk Basınında Sunumu", *İletişim Dergisi*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2001/9, s.116

³⁹ Ayşe İnal, *a.g.e.*, s.134

⁴⁰ Van Dijk'ten aktaran: Ömer Özer, "Haber Söylemi: Türk-Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu", *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1999, s.127

Dolayısıyla haberin söyleminde (egemen) ideolojik pratikler yer almaktadır. (Egemen) ideolojik pratiklerle dolmuş haberin söylemi de böylece egemen söylem olmaktadır.⁴¹

Haberin söylemine ilişkin yapılan diğer açıklamalara bakılacak olursa, Kunelis, gazeteciliği başka söylemlerden oluşan ve başka söylemleri temsil eden ve dönüşüme sokan bir söylem olarak nitelendirir. John Fiske'ye göre ise haber, kurgusal metinler gibi bir söylemdir ve onlara benzer biçimde öyküler dolayımı ile gerçekliği anlamlandırır. Roger Fowler ise söylemi, dil içinde kodlanan, toplumsal ve kurumsal kökenli ideoloji olarak tanımlamıştır.

Dil ve söylemi Bakhtin, Volosinov, Pecheux, Kress'in yaklaşımları içinde ele aldığımızda, haberin diyaloga dayanan bir söylemi olduğunu kolayca görebiliriz. Haberın söylemi, kaynaklar, anlatıcı ve varsayılan okuyucu arasında örölmüş bir diyalogdur. Anlatıcının dil içindeki durumsallıkları dolayımı ile söylem kurulur...Haber söyleminde anlatıcı ile okuyucu arasında bir etkileşim oluşmaktadır. Haberın söylemi ile okuyucuların söylemi arasındaki "söylemsel aralığı" kapatan anlatıcının diyalogudur. Hall ve arkadaşları, anlatıcı ve alımlayıcılar arasında kurulan karşılıklılığa dikkat çekmişler ve haberın dili içinde kaynak söylemlerinin halkın sözüne dönüştüröldüğünü vurgulamışlardır. Haber medyası bu yolla, egemen söylemleri uylaşırna dönüştürmekte ve bu süreç içinde hegemonyaya yönelik rızanın oluşumunda aktif bir rol oynamaktadır.⁴²

Güç ve iktidar sahibi söylemlerin uylaşırna dönüştükleri yani güçlerini arttırıp genişlettikleri mecra, iletişim araçlarıdır. Bu nedenle iletişim araçlarının söylemi önemlidir ve bu söylem medyanın ekonomi politığının dışında düşünölmemelidir.

Bunun yanında siyasal yapıya yönelik olan rıza ve bu rızanın oluşum sürecinde, Gramsci'nin deyimiyle "hegemonya"larını kurma sürecinde, haber metnlerinin ve habercilerin rolü yadsınamaz. Bu süreçte, bahsedilen toplumsal rıza, haber metnleri, haber içerikleri aracılığıyla kurulur. Bu nedenle, haberi ve tüm medya metnlerini bir söylem olarak ele almak son derece önemlidir.

⁴¹ Ömer Özer, a.g.m. s.115 (önceki)

⁴² Ayşe İnal, a.g.e., s.114

Bu bağlamda haberin söylemine baktığımız zaman "haber metinlerinin üretiminin dört boyutta ele alınması, toplumsal güç/iktidarın kurulduğu maddi koşulların altını çizmesi açısından önemlidir ve tarihsel bir analizin önemini de beraberinde getirmektedir.

- 1- Haberın söylemi, gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşur. Diğer bir deyişle habercilik zamansal, mekansal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir.
- 2- Haberın söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşur. Diğer bir deyişle basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirir.
- 3- Haberın söylemi haber metnlerinin üretildiği tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan siyasal, ekonomik, güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır.
- 4- Haberın söylemi, medyanın ekonomi politikası içinde yapılır. Diğer bir deyişle karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlarken, benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olur. " ⁴³

Bu sıralanan unsurlar birbirine bağımlı olarak ele alınmalıdır. Bu anlamda yapılacak söylem analizi, metinleri bağlamından kopartarak ele alan bir analiz değildir. Söylem analizi bağlama ilişkin bir analizdir. Bu yönden içerik çözümlemelerinden de, yapısalcı metin analizlerinden de farklıdır. Çıkış noktası toplumsal yapı olan söylem analizi, varolan güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl kurulduğunu açıklamaya çalışır. Bu ilişkilerin dil ve söylem içinde kurulma biçimlerine bakar.

1960-1970 yılları arasında disiplinlerarası bir çözümleme yöntemi olarak ortaya çıkan söylem analizi, kitle iletişim araştırmalarında iletişim yapılarının daha kapsamlı olarak anlaşılabilmesi aşamasında kullanılmıştır. Kitle iletişim alanında Glasgow Üniversitesi Medya Grubu (GUMG)'nun eleştirel çalışmaları ve Çağdaş Kültürel

⁴³ Ayşe İnal, a.g.e. s.95-96

Çalışmalar Merkezi'nin (CCCS) araştırmaları önemli yer tutmaktadır. Söylem analizleri kültürel çalışmalarla birlikte gelişmiş ve 1970-1980 sonrasında yaygınlık kazanmıştır.

Haber söylemi üzerine Van Dijk'ın geliştirdiği söylem analizi, kaynak kişi ve kurumların haber metnine nasıl girdiğini ve haber içeriğini nasıl biçimlendirdiğini ortaya koymayı amaçlar. "Söylemin ve iletişimin bu yanı önemli bir ideolojik boyuta sahiptir diyen Van Dijk, 'bazen söylenmemişin çözülmesi, metinde açıkça dışa vurulanlar üzerinde yapılan çalışmalardan daha açıklayıcı olmaktadır', savını ileri sürmektedir."⁴⁴ Van Dijk, kitle iletişim sürecindeki iletilerin çözülmesi aşamasında dilbilim, anlambilim ve söylem analizi arasında bir ilişkinin kurulduğunu ileri sürer.

Söylem analizi, metnin anlamıyla yani "metin ne hakkında ve ne söylemek istiyorla" ilgilenmektedir. Böylelikle metin içeriğinde gizli kalan yan anlamların da çözülmesi sağlanmış olur. Söylem analizinin metnin aktardıklarını, ideolojik boyutuyla birlikte anlaşılabilmesi için, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik bağlamlarıyla ele alınması gerekmektedir.

Bu ilişkiler ağı içerisinde haber, yapılandırılmış bir toplumsal-kültürel söylem olarak ele alınmaktadır.⁴⁵ Haber söyleminin dille dolayımlanan ideolojiyi içinde barındıran yapısı gözönüne alındığında, büyük ölçüde toplumsal yapıdaki egemen başat değerlerin bir yansıması olduğu görülmektedir.

Haber bir söylem olarak ele alan yaklaşımlar, onun taşıdığı olayların anlamlarını denetleme ve sınırlandırmasına yarayan uzlaşımlar seti ile ilgilenmektedirler. Bu uzlaşımlar seti, haber metninin diğer televizyon metinlerinden daha "kapalı" ve "sıkı" metinler olarak yapılanmasını getirmektedir.⁴⁶

Elliot, Murdock ve Schlesinger, televizyon türlerini sınıflarken, bunları açık ve kapalı metin eksenine yerleştirirler. Bunun sonucunda haberleri, diğer televizyon türleriyle karşılaştırıldığında kapalı metin özelliklerini daha fazla taşıyan metinler olarak nitelendirirler.

⁴⁴ Hakan Ergül, a.g.e., s.85

⁴⁵ İncilay Cangöz, **Kitle İletişim Kurumlarında Etki Sorunsalı ve Bir İzleyici Araştırması**, Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir, 1999, s.85

⁴⁶ Çiler Dursun, a.g.e s.131

Ayrıca aynı araştırmacılar, program formatları kapsamında da "gevşek" ve "sıkı" format ayrımını yapar. Sıkı format, farklı okumalara izin vermezken, gevşek format ise farklı okuma biçimlerine izin verir. Bu bağlamda haber metni hem "kapalı" hem de format açısından "sıkı"dır. Bu yapılanmanın nedeni, haberin "başkalarının görüşlerinin sunulduğu metinler" olmasından kaynaklanmaktadır. Kapalı metin özellikleri en çok haber bültenlerinde görülür. Magazin haber programları ve aktüalite programları kısmen daha açık metinlerdir.

Kapalı bir metin olarak haberde yer alan başkalarının görüşlerini, bakanlar, politikacılar, baskı grupları sözcüleri, yasama, yürütme ve yargının üst düzey yetkilileri oluşturur. Akredite kaynaklara bağımlı olma, haber kaynaklarının durum tanımlarına çokça yer verilmesi, arkaplan bilgisinin, belli detayların verilmemesi haberin kapalı metin olduğu yargısına ulaşmamızı sağlıyor. Bu nedenle haberlerde olaylar tipleştirilirken, alternatif bir bakış açısı, farklı görüşler dışlanıyor. Haberler birçok sunum biçimleri arasında egemen söylemin karşıtlarına en az yer veren, kapalı ve resmi söylem içinde yapılandırılan ve yine egemen söylemler çerçevesinde kapanan metinler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Haberin söylemi içinde egemen söylemin yeniden üretilmesini sağlamakta kilit konumda olan saygın kişilerin görüşlerine yer vererek resmi söylemi destekleyici yapı Stuart Hall ve arkadaşları tarafından ele alınmıştır.

Onlara göre medya kendiliğinden haber konularını yaratmaz; ancak güvenilir kaynaklarca –ki bu temsil ettikleri kurum nedeniyle saygın olarak kabul edilen kaynaklardır- belirli haber konuları saptanır. Ayrıca bu kaynaklara nesnelliğe dayandırılması amacıyla bir de "uzman" görüşü eklenir. Hall ve arkadaşları tüm bu kaynakları "birincil tanımlayıcılar" olarak nitelendirmektedir.

Birincil tanımlayıcılar sorunun birincil yorumunu kurarlar. Bundan sonraki açıklamalar ve görüşler de bu çerçevede şekillenmektedir. Bir başka deyişle birincil tanımlayıcılar 'sorunun ne olduğunu' çerçevelendirerek haber içeriğine belli sınırlar koymaktadır. Bu ilişkiler ve yapı bağlamında gazeteciler de birincil tanımlayıcıların

oluşturdukları durum tanımlarını halkın diline dönüştüren “ikincil tanımlayıcılar” dır. Bu görüşleri örnekle açıklayacak olursak, Türkiye’de medya kuruluşları Avrupa Birliği’ne uyum süreci için kamuoyu desteği oluşturmak ve toplumsal uyuşmayı sağlamak amacıyla haber içeriklerini oluştururken, bunu genellikle toplumdaki iktidar gücün, hegemonyacı söylemlerin sahibi olduğu kaynaklar tarafından dolayımaktadır.

Hall ve arkadaşlarının birincil tanımlayıcılar olarak nitelendirdiği akredite haber kaynaklarını Molotch ve Lester, “haber teşvikçileri” (news promoters) olarak adlandırır. Gazeteciler ise, “haber aktarıcıları” (news assemblers) dır. Araştırmacılara göre, haber içeriklerini haber teşvikçileri (kaynak kişiler), haber aktarıcıları (gazeteciler) ve haber tüketicileri (okuyucular) belirler ve bu davranışlar sonucunda toplumsal örgütlenme ve iktidar sahipliğine ilişkin belli bir haber tipolojisi ortaya çıkar.

Bültenlerden izlenen, gazetelerden okunan haberlerin bağımsız ve nesnel gerçeklik olmadığı, ekonomik ve politik alan içindeki gazeteciliğin itibarlı tanıklarının gerçekleştirdiği anlamlandırma pratiklerince ve gazeteciliğin anlamlandırma pratiklerince üretilen bir gerçeklik olduğu, eleştirel kuram içinde gerek fenomenolojistler gerekse kültürel çalışmalar geleneği tarafından vurgulanmaktadır.⁴⁷

Haberî inşa edilen bir gerçeklik olarak görme eğiliminin yani fenomenolojist yaklaşımın temel amacı, kaynak kişi ve kurumların söylemlerinin haber içinde nasıl desteklendiği ve bu olgunun haber pratikleri içinde nasıl yer aldığıdır."Gaye Tuchman, *Haber Yapmak: Gerçekliğin İnşası Üzerine Bir Çalışma* kitabının adından da anlaşılacağı üzere haberî, gerçekliğin bir tür inşası olarak ele alır."⁴⁸

Tuchman’a göre haber sosyal anlamları, varolan kurumları ve işleyiş biçimlerini sürekli olarak kurar ve tanımlar. “Egemen söylemlerin uyuşuma dönüşüm sürecinde haber medyası, artık çoğulcuların ve çoğulcu düşünceye dayanan profesyonel ideolojinin iddia ettiği gibi, ‘gerçeklerin yansıtıcısı’ değil, belli gerçeklik tanımlarını, belli durum tanımlarını yeniden kuran bir araç konumundadır.

⁴⁷ Çiler Dursun, a.g.e s.128

⁴⁸ Bkz. Ayşe İnal, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, Yayın No:3, Ankara, 1994

Bu açıdan değerlendirildiğinde medya, ne anadamar iletişim kuramlarının öne sürdüğü gibi gerçekliği yansıtan bir ayna, ne de ortodoks marksist düşüncenin öne sürdüğü gibi egemen sınıfın bir aracı değildir. Haber medyası toplumsal gerçekliği kırar ve yeniden kurar.”⁴⁹

Gazetecilerin günlük pratikleri içindeki düzenlilikleri bulma çabasında olan Mark Fishman’ın fenomenolojist yaklaşımında ise gazeteciler, haber yaptıkları fenomenin bürokratik tanımına dayanmaktadır. Gazetecilerin ham veri olarak gördükleri açıklamalar aslında çeşitli bürokrasilerin “durum tanımlarıdır”. “Buna alternatif olarak olguları olaya dönüştürürken gazetecilerin kendi durum tanımlarını oluşturdukları bir tür gazetecilik, araştırıcı gazeteciliktir ki, burada muhabir kendi kaynaklarını bulup geliştirmek şansı bulur. Bu tarz bir haberciliğin rutin pratikler karşısında kendini kurumsallaştıramamasının nedeni ise zaman faktörüdür...Gazeteciler günlerce bir haberin peşini kovalamak yerine rutin bürokratik kaynaklara güvenerek günde 5-6 haber yazabilirler ve her seferinde bürokratik tanımlara bir inanılrlık kazandırırılar.”⁵⁰

Fishman’a göre, haberin içinde olaylara ilişkin durum tanımlarını yapan gazetecilerin kendi görüşlerinin yerine kaynakların açıklamaları yer alır. Eğer haberde yanlış bir ifade varsa ya da bir hata yapılmışsa bu gazetecinin sorumluluğundan çıkar ve kaynak kişi ya da kişilere atfedilir.

Sonuçta, “bürokrasilerin içsel yapıları içinde oluşan durum tanımları, bürokratik hiyerarşinin üst kademeleri içinde netleşen durum tanımlamalarına dönüşür ve gazeteciler ne kadar üst düzey yönetici ve politıklara ulaşırsa, o kadar güvenilir ve inanılır bir bilgiye ulaşmış olurlar, ayrıca bu profesyonel bir başarı hatta ‘profesyonelliğin’ kendisidir.”⁵¹

⁴⁹ Ayşe İnal, *a.g.e.* s.115

⁵⁰ Ayşe İnal, "Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım", s.170

⁵¹ Ayşe İnal, *a.g.m* s.171

Gazetecilerin haberini yazarken habere konu olan olayın nedenleriyle birlikte bir bilgilendirme yapmak yerine, olayın sonuçlarına ilişkin haber kaynaklarının durum tanımlarına ağırlık verdiği, gazetecilik pratiklerinde de açıkça gözlemlenmektedir.

1.5. HABERE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Haberi açıklamaya çalışan sözüedilen yaklaşımların yanında, haber üretim sürecini irdelemeye çalışan farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede ele alınacak yaklaşımlardan biri, haber çıktısı ile haber kuruluşunun ekonomik yapısı arasındaki ilişkiyle ilgilenen ekonomi-politik yaklaşımdır. Öte yandan ekonomik indirgemeciliğe karşı olarak Kültürel Çalışmalar güçlenmiş, medyayı toplumsal rızanın kazanıldığı ya da kaybedildiği bir mecra olarak tanımlamışlardır. Eleştirel medya yaklaşımları şemsiyesi altında ayrı ayrı gelişen ekonomi politik ve kültürel çalışmaların ikisi de Neo-Marksist bakış açısı içerisinde kurulmuştur. Her iki yaklaşım da kapitalist ekonomik düzeni ve liberal siyasal sistemi eleştirir. Bu başlık altında ele alınacak diğer bir yaklaşım da, habere kurumsal bir ürün gözüyle bakan Örgütsel Yaklaşımdır.

1.5.1. EKONOMİ POLİTİK YAKLAŞIM

Ekonomi politikçiler, haberi ekonomik bir ürün olarak ele alır ve haber, devlet ve medya kuruluşları arasındaki ilişkiyi irdeler. Bu açıdan kitle iletişim araçlarının arkasındaki sermaye-devlet ilişkileri incelenir; bu güçler ilişkisinin nasıl işlediği ve ne gibi sonuçlara yol açtığı ortaya çıkarılması amaçlanır.

Ekonomi-politik yaklaşım, medyadaki pazar güçlerinin işleyişiyle ilgili araştırmalar yaparak, medya sahipliğinin yapısı ve medyanın içeriklerinden çok, ekonomik yapılanmaya yoğunlaşmaya çalışır. “Medya-sermaye-devlet ilişkisinin medya pratikleri üzerindeki belirleyici rolü üzerine vurgu yapan ekonomi politik

yaklaşım, izleyiciyi değil, iletinin hazırlanma sürecini ve bu sürece etki eden faktörleri merkeze alır.”⁵²

Bu faktörler arasında medya içeriklerine bir endüstri ve pazar gözüyle bakan medya sahiplerinin ekonomik çıkarları önemli yer tutmaktadır. Mülkiyet ve üretim ilişkileri üzerinde duran ekonomi politikçiler, topluma Neo-marksist bakış açısıyla bakarlar.

Ekonomi politikçiler, birçok akademisyenin üzerinde hemfikir olduğu, kitle iletişim araçlarının kültür endüstrilerinin bir parçası olduğu görüşünden yola çıkarak, kültürel üretim ve tüketim kavramlarıyla ilgilenir, bu ürünlerin nasıl üretildiği konusunda çalışırlar. Kitle iletişim sürecinin piyasa koşullarından etkilenmesi ve “müşteri merkezli bir anlayışla yapılandırılan kitle iletişim araçlarının, toplumun geneline paylaşılan –popüler- değerleri öne çıkarması da aynı sürecin bir ürünüdür.”⁵³ Bu açıdan kitle iletişim araçları tarafından üretilen haber de ekonomik bir sürecin ürünü olduğu gerçeğini içinde barındırmaktadır.

Ekonomi politik yaklaşımın temel konularından birini, medya kuruluşlarıyla, siyasal güç odakları arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında medya kuruluşları üzerinde etkin rol oynayan siyasal güç sahiplerinin politik çıkarları, medya sahiplerinin de ekonomik çıkarları varolan ilişkiyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Sermaye sahipleri bir yandan varolan konumlarını pekiştirirken, politikacılar da siyasal egemenliklerini güçlendirmektedir. Bu nedenle haber medyasında sık sık resmi kaynakların açıklamalarını görürüz. Ekonomi politik yaklaşım, bu bağlamda karşılıklı yürüyen çıkar ilişkilerinin nasıl işlediğini ve medya çıktılarının etkilerini irdelemektedir.

Ayrıca yaklaşım içerisinde haberin “neden varolan yapıdan ya da ilgili kurumlardan çok bireyler üzerinden kişiselleştirildiği, haber kaynağı olarak resmi kaynakların sıklıkla kullanıldığı, haberin ya da olayların toplumsal bağlamından koparıldığı ve olayların bütünü yerine özetinin aktarıldığı” sorularına yanıt aranmıştır.

⁵² Hakan Ergül, a.g.e., s.112

⁵³ Doğan Tılıç, a.g.e, s.48

Graham Murdock ve Peter Golding tarafından geliştirilen eleştirel ekonomi politik yaklaşım, ekonomik örgütlenme ile, siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşimle, kültür endüstrileri konusunda özellikle ekonomik dinamiklerin kamusal kültürel anlatımın yayılım alanı ve çeşitliliği ile bunlardan farklı toplumsal grupların yararlanabilirliği üzerindeki etkisiyle ilgilenir.⁵⁴

Bu yaklaşım, özellikle iletişimsel etkinliğin, maddi ve simgesel kaynakların eşit olmayan paylaşımı tarafından yapılandırılma tarzlarına bakar.⁵⁵

Micheal Schudson, bir ürün olarak haber ile onu üreten kurumun ekonomik yapısı arasında kalan herşeyin, kar amaçlı endüstri ile muhafazakar ve sistemin sürmesine yardım eden haberlerin birbirleriyle, esasta içinde bulunduğu uygunluğun açıklanmasında, üzerinde durulmasına gerek olmayan bir karakutu olduğunu iddia eder.⁵⁶ Ancak Murdock ve Golding, bu görüşün yanlış bir okuma olduğunu ileri sürerek, Schudson'u toplumsal yapıları sabit, değişmeyen yapılar olarak gördüğü için eleştirir. Yapıları yeniden üretilen ve değiştirilen dinamik oluşumlar olarak görmemiz gerektiğini belirten Golding ve Murdock, kültürün eleştirel ekonomi politik için, dört tarihsel sürecin merkezi konumda olduğunu belirtir. Bunlar; medyanın gelişmesi, şirket menziline genişlemesi, metalaştırma, devlet ve hükümet müdahalesinin değişen rolüdür.

Medyanın gelişmesi ve medyanın giderek kültür endüstrisinin önemli bir parçası olması, holding sahiplerini bu alana yöneltmiştir. Medyanın kar getiren bir sektör olduğunu gören holding sahipleri, iletişim alanına yatırım yapmaya başlamıştır.

Ancak medya sahipliğindeki yapının değişimi sonucunda, küçük ve orta ölçekli işletmeler, fazla tutunamamış, büyük ölçekli işletmeler pazarın büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. Yaşanan bu sürecin sonunda karşımıza tekelleşme olgusu çıkmış, iletişim hizmetleri büyük şirketlerin tekelinde kalmıştır. Sözü edilen tarihsel süreçlerden şirket menziline gelişmesi de medyadaki tekelleşmenin bir uzantısı şeklinde karşımıza

⁵⁴ Peter Golding, Graham Murdock, "Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik", **Medya-Kültür-Siyaset**, Der: Süleyman İrvan, Ark Yayıncılık, Ankara, 1997, s.54

⁵⁵ P. Golding, G. Murdock, **a.g.m.**, s.55

⁵⁶ Micheal Schudson, "Haber Üretiminin Sosyolojisi", **İLEF Yıllık '94**, Çev: Abdülrezak Altun, Meltem Ağduk-Gevrek, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1994, s. 310

çıkılmaktadır. Medya kuruluşları yatay-dikey entegrasyonlarla şirket sahipliklerini genişletmiş, birçok endüstri kollarına atılarak güçlerine güç katmışlardır.

Şirketler kültürel alana iki şekilde hükmederler. İlk olarak, kültürel üretimin giderek artan bir oranından, gazeteler ve dergilerden televizyon, film, müzik ve konulu parklara dek uzanan bir dizi sektörde çıkarları bulunan büyük şirket grupları doğrudan sorumludur. İkinci olarak, üretici olarak kültürel endüstrilerle doğrudan ilgisi olmayan şirketler, reklamcı ve sponsor rolleri aracılığıyla kültürel etkinliğin yönü üzerinde kayda değer bir denetim uygulayabilirler.⁵⁷ Ülkemizde de şirket menziline genişlemesi sürecine aynı zamanda hem televizyon, hem gazete, hem de dergi yayıncılığı ve sahipliği yapan medya gruplarını örnek verebiliriz.

Tarihsel süreçlerden bir diğeri de metalaştırmadır. Kültürel ürünler özellikle de haber, metalaştırılarak pazarda değişim değeri taşıyan bir mal olarak görülmüştür. Metalaştırma konusunda metalaştırılanın ne olduğuyla ilgili tartışmalar sözkonusudur. Bir kısım metalaştırılanın izleyiciler olduğunu savunurken, bir kısım da ratingleri göstermektedir. Reytinglerin arkasına sığınan gazete yöneticileri de halkı öne sürüp, halkın isteklerinin bu yönde olduğunu iddia ederler. Bu görüşlerden yola çıkarsak, medya endüstrileri ürettikleri ürünleri ve hedef kitle olarak gördüğü izleyicileri de metalaştırıyor diyebiliriz.

Son tarihsel süreç içerisinde yer alan devlet ve hükümet müdahalesinin değişen rolüne aslında ekonomi politik yaklaşımı açıklarken, bu olgunun tartışılan konuların başında geldiğini belirtmiştik. Medya ile siyasi güçler arasındaki ilişkiyi bu süreç bize özetlemektedir. Devletten alınacak lisans ve frekans izinleri karşılığında, siyasilerin medyada yer alarak güçlerini pekiştirmesi, bu süreci ve değişen devlet müdahalesi boyutlarını kısaca açıklamaktadır. Karşılıklı çıkar ilişkileri devam ettiği sürece –ki bu zorunlu bir beraberlik- devlet ve hükümet müdahalesi de siyasilerin çıkarları doğrultusunda sürecektir. İşte bu noktada ekonomi politikçiler özellikle devlet müdahalesinin işleyişiyle ilgilenmektedirler.

⁵⁷ P.Golding, G.Murdock, a.g.m., s.57

Klasik ekonomi politikçiler ve onların günümüz destekçileri, devlet müdahalesinin en aza indirilmesi ve pazar güçlerine olası en geniş işleme serbestişinin verilmesi gerektiği varsayımından analize başlarlar. Öte yandan eleştirel ekonomi politikçiler, pazar sistemlerinin bozukluklarına ve eşitsizliklerine işaret ederler ve müdahalenin olacağı biçimler üzerinde anlaşılamamalarına karşın, pazar sisteminin kusurlarının ancak devlet müdahalesi tarafından düzeltilebileceğini savunurlar.⁵⁸ Medya, devlet-hükümet arasında varolan bağ nedeniyle haber medyasında sıklıkla resmi kaynakların söylemlerine ve durum tanımlarına rastlarız.

Bu tarihsel süreçleri açıldıktan sonra ekonomi politik yaklaşımı açıklamada yardımcı olacağı düşüncesiyle Amerika Birleşik Devletleri'nde Edward S. Herman ile Noam Chomsky'nin Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media (Rızanın Üretimi: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası/1988) adlı çalışmayı ele alabiliriz.

Herman ve Chomsky, Amerikan haber medyasının "Propaganda Modeli" adını verdikleri bir model geliştirirler ve güçlülerin halkın neyi görüp, neyi görmeyeceğine, neyi duyup neyi duymayacaklarına karar verdiklerini, propaganda kampanyalarıyla da kamuoyunu yönetme, yönlendirme amaçlarında olduğunu savunurlar. Tüm bunların ışığında Herman ve Chomsky yaptıkları çalışmada, medyanın sermaye yapısını, örgütlenme biçimini, işleyişini ve bu faktörlerin medya çıktılarına yani haber, dizi, film ve eğlence proglamlarına etkilerini incelemeye çalışmışlardır. Bu model "medyadaki servet ve iktidar eşitsizliği ile bu eşitsizliğin medyanın çıkar ve seçimlerine çeşitli düzeylerdeki etkisi üzerine odaklanır."⁵⁹

⁵⁸ P.Golding, G. Murdock, a.g.m., s.59

⁵⁹ Noam Chomsky-Eward S.Herman, **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası**, Çev: Berfu Akyoldaş, Tamara Han, Metin Çetin, İsmail Kaplan, Minerva Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.21

Herman ve Chomsky'e göre medya varolan iktidara hizmet eder. Onlara göre haber tekelleşmiş birkaç medya kuruluşu tarafından üretilir. Kar için reklama, kaynak için hükümete bağımlı olan medya endüstrisindeki işleyiş, büyük reklamcılar seçmeci şekilde bazı gazeteleri ve televizyon programlarını destekleyerek ertesi günün ruhsat verme otoritesi (later-day licencing authority) gibidir ve medya sahipleri sahip oldukları gazetelerin ve yayın istasyonlarının yorum çizgisini ve kültürel duruşunu belirleyebilirler.⁶⁰

Propaganda modelinde, haber, üretim sürecinde 6 aşamadan geçer. Bu aşamalar şöyledir:⁶¹

-Egemen medya şirketlerinin büyüklüğü, yoğunlaşmış mülkiyeti, kar amaçlı oluşu ve sahiplerinin serveti,

-Reklamcılığın medyanın en önemli gelir kaynağı olması,

-Medyanın iki temel kaynak ve iktidar odağı olan hükümet ile iş çevrelerinden ve bunların mali destek sağlayıp onayladığı 'uzmanlardan' sağladığı bilgileri temel alması,

-Medyayı hizaya sokmak amacıyla kullanılan bir yöntem olan, medyaya yönelik tepki üretimi,

-Ulusal bir din ve denetleme mekanizması olan anti-komünizm.

İlk süzgeçte belirtilen nokta, medyanın büyük miktarlarda yatırım gerektirmesi ve bu nedenle medya sahipliğinin sınırlı kalmasıyla tekelleşmenin karşımıza çıkmasıdır. Tekelleşme basın tarihinden günümüze kadar önemini koruyan sorunlardan biridir. Haber üretiminden sunumuna ve dağıtımına kadar, yani haberin okuyucuya ulaşana dek geçen aşamalarda, tekelleşmenin yansımalarını görmekteyiz.

Herman ve Chomsky, medyanın büyüklüğü ve mülkiyeti süzgecinde, tekelleşme olgusunun önemine dikkat çeker. Medya sahipleri yatay-dikey entegrasyon sonucu diğer yatırım alanlarını tanıtarak ve geliştirerek, egemenliklerini, mülkiyetlerini arttırdılar ve büyürler. “Sonuç olarak, egemen medya şirketleri çok büyük işletmelerdir; mülk

⁶⁰ P.Golding, G. Murdock, a.g.m., 55

⁶¹ Herman-Chomsky, a.g.e., s.22

sahiplerinin ve piyasa ile kar amacı güden diğer güçlerin kesin kısıtlamalarına tabi olan çok zengin kişiler veya yöneticiler tarafından kontrol edilirler; bu şirketler öbür büyük şirketler, bankalar ve hükümetle de sıkı sıkıya kenetlenmişlerdir ve bunların hepsiyle önemli ortak çıkarları vardır. Haberlerin seçimini etkileyecek ilk güçlü süzgeç budur.”⁶²

İletişim holdinglerinin giderek yükselişi, mülkiyet sahibinin elindeki gücü kötüye kullanması tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Ancak şirket sahiplerinin medya içeriklerine editoryal anlamda müdahale etmelerinin yanında, şirketin farklı çıkarları gözetilerek ticari stratejilerin belirlenmesi, kültürel üretimi ve haber içeriklerini yakından etkilemektedir. Örneğin şirket gazetesi, kendi televizyonuna reklam verebilir, sahibi olduğu film şirketinin tanıtımı için filmle bağlantılı ürünler çıkarabilir. Ancak görünürde kültürel malların çeşitliliği artıyor olsa da, nicel anlamdaki bu artış, dolaşımda yine aynı görüşün egemenliğindeki ürünlerin sunulduğu gerçeğini örtmemektedir.

Modelin ikinci süzgeci ve medya kuruluşlarının ayakta kalmasını sağlayan reklam olgusudur. Bir medya kuruluşunun fazla reklam alması, rakiplerine oranla reklam pastasından daha fazla pay alması demektir ve bu onun rakiplerinin önüne geçmesini sağlar. Propaganda modelinin üçüncü ögesi, medya ve haber kaynakları arasındaki ilişki ve bu ilişkinin habere yansımasıdır. Medya okuyucusuna ya da izleyicisine güven vermek için genellikle resmi kaynaklara başvurur. Medya resmi kaynaklara güvenilir gözüyle bakar ve böylelikle malzeme sıkıntısından kurtulur. Resmi kaynakların söylemleriyle statükonun devamı sağlanırken, bir yandan da iktidarın egemenliği pekişmiş olur.

Bu karşılıklı gerçekleşen ilişki, ekonomi politik yaklaşımın ve bu yaklaşımla medyayı ele alan Herman ve Chomsky’nin inceledikleri konuların başında gelir. Onlar resmi söylemlerin kamusal alanı nasıl etkilediği ve sonuçları üzerinde durur. Medya hükümetin yani resmi kaynakların açıklamalarına yer verirken, ayrıca ilişkide olduğu iş çevrelerinden bağlantıda bulunduğu ve reklam aldığı sektördeki uzmanlara da yer verir. Herman ve Chomsky’e göre, böylece medya haber toplamak ve haber üretmek için yapacağı harcamaları azaltır ve mali katkıyı sağlayan bu kuruluşlar düzenli haber

⁶² Herman-Chomsky, a.g.e., s.47-48

kaynakları konumunu alırlar. Varolan bu üçlü sacayağında haber kaynakları, karşılıklı çıkar ilişkisi bağlamında yerini almaktadır.

Medyayı hizaya sokmak amacıyla kullanılan bir yöntem olan 'medyaya yönelik tepki üretimi süzgecinde' ise Herman ve Chomsky, medyaya karşı yer alan olumsuz tepkilerde medyanın tutumunu inceler. Tepki büyük iş çevrelerinden ve hükümetten gelirse, medya kuruluşu bir gerginliğe yol açmamak amacıyla tutumunu değiştirir. Herman ve Chomsky'nin sözünü ettiği son süreç, anti-komünizm ideolojisi. Onlara göre komünizm, medya sahiplerinin konumunu ve mülkiyetini sarsan, tehdit eden bir ideolojidir. Bu nedenle medya sahipleri komünizmi sevmezler. Herman ve Chomsky'e göre medya, anti-komünizm propagandası yapar ve alternatifleri gözardı ederek, egemen düşüncesini yayar. Medyanın üzerinde olduğu bu denetim görevi, tabiki medya ürünlerinin içeriklerini etkiler. Herman ve Chomsky'e göre bu aşama etkili bir süzgeçtir.

Sonuçta propaganda modeli medya ile hükümet, reklamverenler, haber kaynakları ve yaptırım gücü olan iş çevreleri arasındaki ilişkileri ortaya koyma ve inceleme adına, bizlere farklı perspektifler sunan ve ekonomi politik yaklaşımı anlamamıza yardımcı olacak bir modeldir. Herman ve Chomsky, medyayı son derece etkin gösterdikleri gerekçesiyle eleştirilseler de, çalışmalarında ileri sürdükleri görüşler güçlüdür ve hala geçerliliğini sürdürmektedir.

Golding ve Murdock, iletişimin ekonomi politliğinde üç çözümleme alanı saptar. İlki, kültürel malların üretimine yöneliktir. Onlar kültürel üretimin, kültürel tüketim üzerinde sınırlandırıcı bir etki yaptığını ileri sürerler. İkinci olarak, medya ürünlerindeki temsillerin üretimleri ve tüketimleri aşamalarında maddi gerçeklerle bağlantılarını ortaya koymak üzere metinlerin ekonomi politliğinin incelemesi yapılır. Son olarak da kültürel tüketimin ekonomi politliği yapılır. Bu değerlendirme de maddi ve kültürel eşitsizlik arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla inceleme kapsamına alınır ve iktidar ile medya ürünlerinin içerik ve işleyişine etkileri ve bunun sonuçları üzerinde durulur.⁶³

⁶³ Golding-Murdock, a.g.m., s.51

Kısaca ekonomi politik yaklaşım, egemen güçlerin (medya sahiplerinin) toplumsal iktidarlarını kurma ve pekiştirme yolunda medyadan nasıl yararlandıkları ve sonuçlarının neler olduğu sorusuna yanıt aramaya çalışır. Altyapıya (maddi ilişkilere) ağırlık veren ekonomi politik yaklaşımı üstyapıdan ayrı düşünemeyiz. Ekonomik yapıya yaptığı vurguyla kapitalist üretimin dinamiklerini sorunsallaştıran yaklaşım, kültür endüstrilerinin yaratılmasının ve dağıtılmasının sözkonusu olduğu medya piyasası üzerine odaklanır. Ancak yaklaşım, medyanın başat ideolojiyi yansıtmaya ve kurma rolünü sadece ekonomik ilişkiler üzerinden gerçekleştirdiği ve özneye yani insan ögesine değinmediği yönünde eleştirilir.

Medyayı kapitalist toplum yapısı içinde ele alan ve yaklaşımını ekonomi politik bakış açısı üzerine kuran Garnham, tüketici taleplerini etkileyen üç unsurdan bahseder. “Tüketim zamanı, tüketimin mali yönü ve tüketim için yeterli kültürel donanım.”⁶⁴ Bu üç etkeni gözönüne alırsak, tüketicilerin tercihini televizyondan yana yapması olağan görülmektedir. Gazete haberine göre, daha kısa sürede ve fazla yorulmadan izlenen televizyon haberleri hem maliyet açısından oldukça ucuzdur. Bu nedenle televizyon haberi daha fazla talep edilmektedir.

Haberin ekonomi politik yapı içerisindeki yeri de tüm bu görüşlere paralel konumdadır. İster tecimsel ister özel kuruluşlar olsun, haber medyası piyasa koşullarının egemen olduğu ekonomik bir atmosfer içinde yer almaktadır. Haber ekonomik yapının ilkeleriyle etkileşim halindedir. Bu yapıda haber, kitle iletişim sürecinde bir meta olarak düşüncelerin yayılımında etkin bir araç olarak işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda “haber, malın üç ana karakterini taşır. İlki, haber endüstriyel kapitalist ortamda gelişmiştir, üretim ilişkilerini ve bu ilişki düzeninin bir ürünü ve ifadesidir. İkincisi, alınıp satıldığı veya belli çıkarlara hizmet yönünde kullanıldığı için, kullanma (fayda) değerine sahiptir. Üçüncüsü de haber insan emeğinin bir ürünüdür, kapitalist pazar sisteminde başkalarının kullanması için el değiştirir.”⁶⁵

⁶⁴ Ayşe İnal, a.g.e., s.20

⁶⁵ İrfan Erdoğan, *Dünyanın Çarpık Düzeni, Uluslararası İletişim*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995, s.63

Özellikle medya alanındaki sermaye ilişkileri gözönüne alındığında haber, bilgi ve kültürel ürünlerin sunulduğu pazar ortamında varolan büyük rekabet, medyanın ekonomik boyutunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda medya kuruluşlarının ekonomik çıkar amaçlarına ulaşmak, toplumsal iktidarın kurulmasına hizmet etmek hedeflerinin olduğu, bunu da ancak devletle çatışmadığı, uyumlandığı sürece gerçekleştirebileceği görüşü yaygındır. Ancak bu çerçevede, ekonomi politik yaklaşımın, “komplo teorisi” (conspiracy theory) üretmekle ya da tek yanlı bakış açısı geliştirmekle eleştirildiğini belirtmekte yarar görmekteyiz.

1.5.2. KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR

1970’lerde Britanya’da geliştirilen İngiliz Kültürel Çalışmalarda, toplumsal anlamın oluşturulmasında medyanın etkin bir rol oynadığı ve toplumdaki iktidar mekanizmalarından biri olduğu vurgulanır. Raymond Williams’ın çalışmalarıyla başlayan Kültürel Çalışmalar Stuart Hall ve Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’ndeki araştırmacılar ve öğrenciler tarafından geliştirilmiştir. Williams’ın kavramlaştırmasına göre “kültür artık salt kültürlülere ait, toplumsal ve ekonomik dünyadan bağımsız soyut bir alan değil, gündelik yaşamın simge ve pratiklerine gömülü bir şeydi. İkinci olarak, kültürü ve onun çok yakın akrabası olan ideolojiyi bir toplumun ekonomik sisiteminin bir ürünü ya da işlevi olarak gören dogmatik Marksist anlayışın neden olduğu yalınlaştırıcı ve yansımacı yanılsama giderilerek, kültürün özgül ve görece özerk yapısının altı çizildi.”⁶⁶

Kültürel çalışmalar, ideolojinin, ekonomik yapıların, toplumsal yapının ve kültürün birbirlerinden ayrılamaz olduğunu ileri sürer. Bu eleştirel perspektifin temeli neo-marksist kuramın, yapısalcılığın, göstergebilimin ve freudcu psikanaliz kuramın birleşiminden oluşur.

⁶⁶ Erol Mutlu, “İletişim Çalışmaları Alanına Aykırı Bir Bakış: Bir Üst İletişim Olarak İletişim Çalışmaları”, *İLEF Yıllık* '94, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1995, s.176

Bu yaklaşımda televizyon programlarındaki sınıf, ırk ve cinsiyet konuları ideoloji, hegemonya ve söylem bağlamında incelenmektedir. Kültürel Çalışmaların geliştirilmesinde Gramsci'nin hegemonya kavramı çok etkili olmuştur. Gramsci, sınıf oluşumları ve sınıf ittifaklarında kültürün ve kültürel pratiklerin rolünün kavramsallaştırılmasında yeni bakış açısı ortaya koymuştur. Bu çalışmalar kapsamında Gramsci'nin yanında Michel Foucault'un etkisinin odak noktası, "kültürel dillerin ve iktidar ile temsil arasındaki iç bağıntının anlaşılması çerçevesinde şekillendirilen daha söylemsel bir anlayıştır." ⁶⁷

Kültürel Çalışmalar çözümlemelerinde de genellikle cinsiyet/feminist eleştiri, neo-marksist ideoloji çözümlemesi, freudgil psikolojik çözümleme, ahımlama kuramı, yapısal çözümleme, etnografi veya söylem çözümlemesinden biri vurgulanmaktadır. ⁶⁸

Temelde anlamın inşasıyla ilgilenen kültürel çalışmalar içerisinde üç alanda çalışma geliştirilmiştir.

a-) Kültürel metinlerin analizi üzerine yoğunlaşanlar, belgesel, soap-opera, haber gibi çeşitli medya formlarına anlamı belirli tarzlarda düzene koyan mekanizmalar olarak yaklaşır.

b-) Etnografik çizgi medya tüketicilerini, kendi durumlarından anlam çıkarmak için mücadele halindeki etkin özneler olarak görür.

c-) Son dönem çalışmaları ise, metinlerin taşıdığı anlamların okuyucuların onlara getirdikleri anlamlarla karşılaştıkları mübadele amı üzerine odaklanmaktadır. ⁶⁹

İngiliz Kültürel Çalışmalar geleneğinde ideoloji kavramlaştırmasını kuran Stuart Hall, sınıf ideolojilerinden sözederken, ideolojinin bireyleri "özneler" olarak ele aldığına dikkat çekmiştir. Bu görüşe göre ideolojilerin bireysel bilinç tarafından üretilmelerinden çok, bireylerin ideolojilere göre kendilerine konumlandırımları sözkonusudur. Bu bağlamda Hall, Williams'ın kültürelci görüşünü ve Althusser'in yapısalcı görüşünü alarak, Gramsci'nin kavramlarını kullanıp "sınırlı bir yapısalcılık"

⁶⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.447

⁶⁸ Leah R. Vande Berg, Lawrence A. Wenner, "Televizyon Eleştirisi Yaklaşımları", Çev: Erol Mutlu, *İLEF Yıllık '94*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1997, s.377

⁶⁹ Murdock ve Golding'den aktaran: Çiler Dursun, *a.g.e.*, s.39-40

önerir. Hall'e göre ne yapı ne de deneyim ideolojiyi belirlemez ve ideoloji tarafından belirlenmez. Bu çerçevede ideoloji bilinç biçimleri ve mücadele ve pratik biçimleri arasındaki tarihsel, konjoktürel eklemlenmeler olarak yeniden düşünülür.⁷⁰

Stuart Hall, ideoloji alanını kendi mekanizmaları olan özerk bir düzenleme ve mücadele alanı olarak tanımlar. Hall'e göre toplumsal pratiklerin, kimliklerin, bilinçlerin ve öznelliklerin yerleştiği anlam örüntüsü, söylem alanı önemlidir. Ona göre komplike ideolojik söylem ve anlam örüntüsü vardır; bunu da "başat ideolojiler repertuarı" olarak adlandırır. Hall, ideolojinin toplumsal biçimlenmeleri ve ilişkileri etkilediğini ileri sürer.

Hall, egemen/başat ideolojinin hegemonyası, üstyapılar düzeyinde varolan ideolojiler içinden geliştirilmesi gerektiğini belirtir. Gramsci'den aldığı hegemonya kavramını, "toplumdaki asli ekonomik süreçler üzerinde etkili bir üstünlük sağlamış olan başat bir sınıf ittifakının ya da yönetici bloğun, bir toplumun hayat tarzlarını adetlerini ve anlayışlarını, biçimini, kültür ve medeniyet düzenini, doğrudan doğruya tikel bir sınıfın dar çıkarlarına yarar sağlamasa bile, bir bütün olarak hayatın başat toplumsal üretim sisteminin gelişimini destekleyen, toplum üzerinde sağladığı üstünlüğü yaydığı tüm süreçleri kuşatır"⁷¹ şeklinde açıklar.

Sonuç olarak başat/egemen ideolojiler rıza ve uyuşmanın yapılandırılmasında ve yeniden inşasında işlev üstlenirler. Hall'e göre bu aşamada hegemonya kavramı, önemli bir çıkış yolu sağlamıştır. Hall bu bağlamda medyanın ideolojik rolünün, grupların ve sınıfların öbür grup ve sınıflara ilişkin bir anlam pratiği ve değer imgesi inşa etmelerinin temelini oluşturmak, toplumsal totalitenin bir bütün olarak kavranabilmesi için, imge, temsil ve düşünceleri sağlamak olduğunu ileri sürer. Ayrıca Hall, medyanın devletin ideolojik aygıtları olarak varlığını saptar.

Başlangıçta medyayı başat ideolojinin aktarıldığı alan olarak ele alan Kültürel Çalışmalar, giderek bu bakış açısını değiştirmiş ve geliştirdiği yeni yaklaşımla medyayı, söylemlerin meşrulukları için mücadele ettikleri bir alan olarak değerlendirmeye

⁷⁰ Lewis'ten aktaran: Çiler Dursun, a.g.e., s.35

⁷¹ Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", **Medya, İktidar, İdeoloji**, Der: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara, 1999, s.119

başlamıştır. Kültürel Çalışmalar, anlamların şeffaf taşıyıcıları olarak medya metinleri kavramından koparak, metinlerin ideolojik ve dilsel yapılanmalarına odaklanmıştır.

Öte yandan da edilgin izleyici anlayışı yerine, etkin izleyici ve etkin okuma anlayışı ile medya iletilerinin kodlanmaları ve izleyicilerin değişik kod açımlarıyla ilgilenmiştir. Özellikle başat ideolojik tanımların ve temsillerin dolaşımında ve sağlamlaştırılmasında medyanın oynadığı rolü incelemiştir.⁷²

Kültürel Çalışmalar ayrıca “izleyicinin özerkliği” üzerine dikkat çekmiş, alımlama sorunu üzerinde durmuştur. Bu aşamada Hall, Morley ve Fiske, izleyicinin özerkliği sorununa farklı pencerelerden bakmışlardır. Hall, medya metinlerinin kodlanma süreçlerinde önce dilin söylemsel kurallara yani, metnin anlamlı olduğunu gösteren kurallara uyması gerektiğini söyler. Metin gerçekliğini kurarken bunu dilsel uzlaşımlara dayandırır.

Yapısalcılık ve postyapısalcılık arasında eklektik bir bakış açısı süren Hall, her toplumun kendi toplumsal, siyasal ve kültürel dünyasına ilişkin bir sınıflama yaptığını, egemen kültür düzenini oluşturduğunu söyler. “Hall’un görüşleri Kültürel Çalışmalar’ın ideoloji sorununa yaklaşımını yansıtırken, medya metinlerinin de egemen ideolojiyi tek yönlü olarak izleyicilere yansıttığını varsaymaz. Medya metinleri egemen söylemler içinde yapılmış bile olsalar farklı okuma biçimleri mümkündür. Kimi izleyiciler metinleri tartışarak, kimileri de karşı çıkarak okurlar.”⁷³

Hall yaptığı çözümleme çalışmasında izleyiciler açısından üç tip açılma tanımlar: egemen, karşıt ve tartışmacı. Birincisi, doğal, meşru, kaçınılmaz bir toplumsal düzenin ve bir meslek evreninin anlayış biçimi gibi görünen hegemonik bakış açılarına uygun düşer. İkincisi, iletiyi bir başka izafet çerçevesine karşıt bir dünya görüşüne göre (örneğin ulus çıkarımı sınıf çıkarına çevirerek) yorumlar. Tartışmacı kod ise, kısmen egemen anlamları ve değerleri, benimseyen, ancak yaşanan bir durumdan örneğin ait

⁷² Hanno Hardt, “Eleştirel’in Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişimi Araştırması”, *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ark Yayınları, Ankara, 1999, s.55

⁷³ Ayşe İnal, a.g.e., s.157

olunan grupla ilgili çıkarılardan genellikle paylaşılan tanımlamalara karşı çürütücü tezler çıkaran karşıt mantıkların bir karması, karşıtlık ve uyum öğelerinin bir karışımıdır.⁷⁴

Öte yandan David Morley, “Nationwide Audience“ adlı çalışmasında farklı okuma biçimlerini sınamayı amaçlar. Bu çalışmada farklı izleyici gruplarının farklı okumalar yapacakları varsayılır. Morley’in ikinci görgül alımlama analizi “Aile Televizyonu“dur. Bu çalışmada ise görüşmelerin yapıldığı yer ev ortamıdır. Çünkü bireylerin günlük yaşamları içinde televizyonla karşılaştıkları ortam ev ortamıdır. Bu araştırma farklı program türlerinin alımlanmasının karşılaştırmalı bir analizini içerir.

Aynı birey farklı şekilde okumalar yapabilir. Kimi zaman metnin söylemine katılırken, kimi zaman da karşı çıkıp alternatif bir okuma yapabilir. Okuyucu farklı söylemler içinde belirlenen bir öznedir ve farklı söylemler içinde edilgen değildir. Bu görüşler Kültürel Çalışmalar içerisinde izleyicinin özerkliği sorunsalına ışık tutacak nitelikteki çalışmaların sonuçlarıdır.

Kültürel Çalışmalar yaklaşımı içerisinde değinilecek bir diğer isim John Fiske’dir. Fiske, alımlama çalışmalarında görsel medya metinleri özellikle de pembe diziler ve televizyon dizileri üzerinde durmuştur. Fiske’ye göre medya metinleri, içinde farklı söylemlerin yer aldığı, metinlerdir ve metinlerin söylemsel yapılarını üst/egemen söylemin tamamiyle kapatması söz konusu olamaz.

Fiske özellikle metin ile izleyicinin karşılaştığı an üzerinde durur ve bu karşılaşma anı’nı anlamlı olarak nitelendirir. Ona göre izleyici metnin içinde barındırdığı çokanlamlılığı içerisinde kendine yakın olanı çekip alır ve onu anlamlı kılar. Fiske’nin medya metinlerinin alımlanmasında önemle üzerinde durduğu kavram dilbilimcilerden aldığı “metinlerarasılık“ (intertextuality) tır. Bir metnin diğer metinlere dayanarak inşa edildiğini ve onlarla birlikte okunacağını belirten bu kavram, medya metinleri okumalarına ışık tutabilecek bir kavramdır. Ve her okuyucu kendi konumuna göre metinlerarası okuma yapar.

⁷⁴ Armand ve Michele Mattelart, **İletişim Kuramları Tarihi**, Çev: Merih Zıllıgolu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.87-88

İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın yanında Amerika'da gelişen Amerikan Kültürel Çalışmaları'yla ilgilenenler –başta W. Carey olmak üzere- televizyon programlarının yapısal karakteristiklerini ve işleyişlerini merkeze alma eğilimi gösterirler. Amerikan Kültürel Çalışmaları'nı eleştiren M. Budal, R.M. Entman ve C. Steinman, kültürel çalışmaların eleştirel yanının büyük bir bölümünü yitirdiğini belirterek, bu çalışmaların özelliklerini şöyle sıralar: ⁷⁵

- 1-) Alımlamada iletişim aracı izleyicilerinin gücü ve bağımsızlığı abartılıyor,
- 2-) Siyasal-ekonomik bir yaklaşımın çözümlediği şekliyle izlerkitlenin metalaşmasını en aza indiriyor,
- 3-) Kitlesele reklamla özel ilgiye yönelik iletişim araçlarını farklılaştırmayı beceremiyor,
- 4-) Etkin alımlama ile siyasal etkinliği birbirine karıştırıyor,
- 5-) Muhalif altkültürlerde özendirilen ilerici okumalar ayrıksı durumunu bir norm olarak kabul ediyor.

Popüler çalışmalar daha çok popüler kültür üzerinde durmuş, haberdan ziyade televizyon program türlerinin farklı okuma biçimleriyle ilgilenmiştir. Kültürel Çalışmalar ile kitle iletişim araştırmacıları arasında verimli bir uyumun olmadığını söyleyen Lawrence Grossberg, iletişim kültür çalışmalarını kendi alanına hapsedmiş ve kısırlaştırmış olarak yorumlar. Grossberg, kültür çalışmalarının iletişim çalışmaları alanında alternatif bir paradigma haline geldiğini ileri sürer. Kültürel Çalışmalar'da kullanılan katılmalı gözlemi yapan araştırmacıların öznellikleri, yöntemle getirilen eleştirilerin başında yer almaktadır. Bunun yanında kültürel çalışmalarla ilgilenen eleştirmenler de yaklaşımın eksik kaldığı noktaları, gözardı edilen etkenleri tartışmaya açmışlardır.

⁷⁵ Erol Mutlu, *a.g.e.*, s. 234-235

1.5.3. ÖRGÜTSEL YAKLAŞIM

Ele alacağımız son yaklaşım, geleneksel örgüt çalışmalarını içeren ve habere kurumsal bir ürün gözüyle bakan örgüt kuramıdır. Kuramın inceleme alanı, haber örgütlerinin yapısı ve gazetecilerdir. Etkin olarak haber üretim sürecini inceleyen bu yaklaşım, habere konu olacak olayların seçilmesinde ve işlenmesinde, haber örgütünün yapısı nedeniyle gazetecinin sınırlandığını ileri sürer. İnsan ilişkileri okulunun üzerinde durduğu bu yaklaşım çerçevesinde özellikle örgütlerde çalışan bireylerin beklentileri, iş tatminleri ve hayal kırıklıkları gibi konular ele alınmıştır. Örgüt içinde gözardı edilen insan faktörü gittikçe önem kazanmaya başlamış, motive edildiği takdirde bireyin verimliliğinin artacağını söyleyen Simon gibi örgüt kuramcılarının yaklaşımları, iletişim örgütlerini ve habercilik yapan kuruluşları etkilemiştir.

Simon'un görüşlerinden etkilenen bir diğer örgüt kuramcısı Sigelman da, haber üreten kurumların örgütsel yapılarını ve bu kurumlarda çalışanların durumlarını incelemiştir. Haberlerdeki yanlışlığın örgütsel nedenlerini açıklamak amacıyla yola çıkan Sigelman, yaptığı örgütsel analiz çalışmasında, "gazetelerde çalışacakların işe seçilmeleri, sosyalleşmeleri ve örgütsel kontrol süreçleri üzerinde durmuş ve muhabirlerin üst kademelerle ilişkilerini haberdeki yanlışlığın kaynağı olarak görmüştür."⁷⁶ Sigelman'a göre gazeteler yeni kişileri işe alırken kendi görüşlerine uygun kişileri seçerler. İşe başlayan bu kişiler kurum içinde sosyalleşir ve zamanla çalıştıkları kurumun yayın politikasını öğrenir ve benimserler. Bu öğrenme sürecinde editörlerin müdahaleleri ve günlük toplantılar sosyalleşme aşamasında etkili bir rol oynar. Ancak Sigelman'ın örgüt yaklaşımının dar bir çerçevede kaldığı ileri sürülmekte ve haberdeki yanlışlık olgusunu ekonomik ve siyasal bağlamdan kopartıp, örgüt dinamiklerine bağlaması, indirgemeci bir yaklaşım olarak eleştirilmektedir.

⁷⁶ Ayşe İnal, "Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım", **İLEF Yıllık '93**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1994, s.161

Mark Fishman, 37 editöryel çalışanı ve 45 bin tiraja sahip bir Kaliforniya gazetesinde yaptığı katımlı gözlem çalışmasında, haber üretim sürecini incelemiştir. Bu çalışma sonucunda gazetecilerin devletin bürokratik yapısına büyük oranda uyduklarını ve haber kaynaklarının çoğunluğunun resmî yetkililer olduğunu ortaya koymuştur. Gazeteciler için bürokratlar, güvenilir ve devamlı birer haber kaynağıdır.

Örgüt kuramı çerçevesinde yer alan bir diğer çalışma da Weaver ve Wilhoit'in çalışmalarıdır. Araştırmacılar, gazetecilerin günlük rutinleri ve karar verme süreçlerinde onu seçiminde özgür olup olmadıklarını incelemiş, örgüt ile özerklik kavramlarını ilişkilendirmişlerdir. Weaver ve Wilhoit, çatısını gazetecilerin kendi rol tanımlarından yola çıkarak oluşturdıkları çalışmalarında, metodoloji açıdan eksikler bulunmaktadır. Örgüt yapısı, örgüt içi ilişkiler, değişkenlerden yalnızca birkaçıdır. Ancak gazetecilerin bireysel görüşleri, yetiştikleri toplumun kültürü, sınıfsal konumları ve daha pek çok değişkenden etkilenme olasılıkları gözardı edilmemelidir.

Çoğulcu Yaklaşım, gazetecilerin özerk, nesnel ve doğruyu söyleyen kişiler olduğunu varsayarken, Murdock ve Golding gibi eleştirel ekonomi politikçiler, sahiplik yapısının haber üretim sürecindeki etkisine dikkat çekerler. Schudson ve Tuchman gibi akademisyenler de gazetecilerin haber içeriklerine müdahalesinin mevcut statükoyu pekiştirici nitelikte olduğunu vurgularlar.

Michael Schudson'a göre, örgütsel yaklaşımda esas olan şey, bireysel aktörlerin kişisel niyetlerine rağmen örgütlerce dayatılan sınırlamalar ve herhangi bir sistemde gerçekliğin "toplumsal inşasının" kaçınılmazlığıdır. Toplumsal-örgütsel bakış açısından olan pek çok araştırmacı, gazeteciler ya da gazetecilik yapan örgütlerin çarpıttığı gerçekliğin varlığına dair güçlü iddiaları terketmektedir⁷⁷.

Medya çalışmaları son derece yaygın olmasına karşın, gazeteciler üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Kuşkusuz bir gazetecinin haber üretme konusundaki yeteneği ve yeterliliği, gazetecinin bakış açısı haber üretim sürecini etkiler. Dolayısıyla haber üretim süreci, gazetecinin bakış açısı, haber örgütünün yapısı ve bu sürece etki yapan politik faktörlerle birlikte bir bağlam içinde ele alınmalıdır.

⁷⁷ Micheal Schudson, *a.g.m.*, s. 317

Gazetecilik mesleğinin son derece rekabetçi ve bireyci yapısı nedeniyle örgütlenmenin ve sendikalaşmanın gerçekleşemediğini görüyoruz. Ancak bunların yanında, yaşanan ülkenin siyasal yapısı, demokrasi düzeyi ve medyanın sahiplik yapısı örgütlenmede ve sendikalaşmada önemli rol oynamaktadır. Sendika, Türkiye’de 1980 öncesinde oldukça güçlü olmasına karşın, bugün Cumhuriyet Gazetesi, Anadolu Ajansı ve bazı küçük sol eğilimli ajanslar dışında tamamen etkisizleşmiş durumda kalmıştır. Meslek pratiklerinin yanlışlarının sorgulandığı güçlü bir örgütsel yapı olmamasının yanında, varolan yanlışları dile getirmek isteyenler de işsizlik tehdidiyle karşı karşıya gelmektedir. 1990’larda sendikanın neredeyse ortadan kalkmış olmasının en önemli nedeninin medyadaki yeni sahiplik yapısının olduğu söylenebilir.

1980’li yıllarda başlayan hızlı bir süreç sonunda, gazetecilik dışındaki alanlarda pek yatırımı olmayan *geleneksel medya sahipleri* sektörden uzaklaşırken, bankacılık, inşaat, turizm, ticaret vb. pek çok alanda yatırımları olan büyük işadamları ve holdingler *yeni medya sahipleri* olarak sektöre girdiler. Yeni medya sahiplerinin ilk icraatları satın aldıkları gazetelerde sendikal örgütlenmeyi sona erdirmek oldu.⁷⁸

Türkiye’de gazetecilerin çoğu, birden fazla gazetecilik örgütünün üyesi. Ancak bu üyeliklerin, pratikte bir gücü olmadığını görüyoruz. Türkiye’de çok sayıda, gazeteci örgütü, sendikası ve cemiyeti dikkat çekmektedir. Örnek verecek olursak; Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD), Parlamento Muhabirleri Derneği, Ekonomi Muhabirleri Derneği...vb.

1997 yılında değişik bölgelerdeki gazeteci cemiyetleri bir federasyon altında birleştiler. Ancak etkin ve aktif mesleki örgütlerden Türkiye Gazeteciler Cemiyeti bu birleşimin dışında kaldı. Bunun dışında Basın Konseyi de bir başka önemli mesleki kuruluşlardan sayılmaktadır.

Medya sahiplerinin çalışanlarına yaptıkları baskılar sonucu ne sendikanın ne de sendikalı gazetecinin kaldığını görüyoruz. Yaşanan ülkenin siyasal yapısı, demokrasi düzeyi ve medyanın sahiplik yapısı Türkiye’den verilen örneklerle daha iyi anlaşılılmaya çalışılmıştır. Medyada işleyen ekonomi politik yapının gazetecilerin örgütlenmesinde ne

⁷⁸ L. Doğan Tılıç, 2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak, Su Yayınları, İstanbul, 2001, s.14

kadar etkili olduğu oldukça açıktır. Bu bağlamda Türkiye’deki medyanın yapısının görünümü ekonomi politik yaklaşıma uygun görünmektedir.

1.6. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Günümüzde teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde artmasıyla, elektronik yayıncılık da da ilerlemeler kaydedilmiştir. Teknoloji sayesinde de uluslararası sınırlar kalkmış, enformasyon akışı akıl almaz bir hız göstermiştir. Bu gelişmelere paralel olarak, televizyon yayıncılığının yaygınlaşmasıyla, sınırsız bir medya ortamı doğmuştur. Ve bu ortamda enformasyon akışında önemli rol oynayan televizyon haberinin giderek değeri artmıştır.

1990’lı yıllardan sonra kendini toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik yaşamda iyiden iyiye hissettirmeye başlayan küreselleşme ise dünyada bu alanlarda yaşanan değişimlerin ve dönüşümlerin evrensel bir ifadesidir. Bu bağlamda küreselleşmenin iletişim alanına yansması ise, yeni iletişim teknolojilerinin etkisiyle de küresel olarak etkinlik gösteren yeni televizyon kanallarının ortaya çıkması şeklinde kendini göstermiştir.

Televizyon haber kanalları açısından birçok ülkede nicel bir artışla, televizyon haberinin de hem ekonomik hem de toplumsal açıdan önemi arttı. CNN özellikle Körfez Savaşı sonrası, tüm dünyaya sağladığı haberlerle öncü bir rol oynadı.

Yapılan araştırmalar sonucu, Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan 11 Eylül saldırılarından sonra Batı ülkelerinde sadece haberleri izleyenlerin oranı yüzde 10 arttı.⁷⁹ Bu gelişmeler bize gösteriyor ki, iletişim çağında haber, gittikçe daha değerli hale geliyor ve habere duyulan ihtiyaç, özellikle uluslararası arenada gelişen toplumsal olaylar karşısında daha da artıyor.

⁷⁹ Yalçın Doğan, “Dünyada Basına Tırpan Tırpan Üstüne”, *Cumhuriyet Gazetesi* Köşe Yazısı, 7 Nisan 2002, s.11

Ancak, televizyon haber kanallarındaki sayısal artışa rağmen, uluslararası haber akışının hala dünyanın belli başlı büyük haber ajanslarının ve CNN gibi küresel televizyon kanallarının tekelinde olduğunu görüyoruz. Bu çalışma, nicel artış karşısında, uluslararası haber dolaşımında ülkelerin haber alışverişi konusunda dış bağımlılıklarında bir azalma olmadığını, aksine bağımlılığın artmasının sebeplerinin neler olduğu sorusunu sormaktadır. Dolayısıyla uluslararası haber dolaşımında gittikçe küreselleşen haberlerin, uluslararası haber ajansları aracılığıyla dünyanın dört bir yanına dağıldığını görüyoruz.

Her ülkede olduğu gibi küreselleşmenin iletişim alanına yansımaları Türkiye’de de, ulusal televizyon kanalları ve bunun yanında yalnızca haber veren iki haber kanalının yayın hayatına başlamasıyla kendini gösterdi.

Çalışmada, sözü edilen gelişmeler, Türkiye’de televizyon haberciliği bağlamında değerlendirilerek, Türkiye’nin iki haber kanalı, NTV ve CNN Türk araştırma birimi olarak seçildi. Her iki kanalda yer alan dış haberlerin içerik analizi yapılarak, araştırma bulguları kuramsal açıdan değerlendirilecek. Rastgele örneklem yöntemiyle 1-7 Nisan tarihleri arasındaki bir haftalık periyod seçilerek, örneklem üzerinde nicelik ve nitelik analizi uygulanacaktır. Seçilen kanallarda şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır: Haber kanallarındaki niceliksel artışa rağmen, dış haberin niteliği nedir/ ne olmuştur?, Habercilikte dış haber üretimini etkileyen faktörler nelerdir?, CNN Türk ve NTV, dış haberleri nasıl temsil etmiştir ? Bu sunumda, her iki kanal arasındaki farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?

Uluslararası haber dolaşımında etkin olan büyük haber ajansları aracılığıyla gerçekleşen enformasyon akışı, haberin içerdiği mesaj özelliği nedeniyle manipüle edici bir yana sahiptir. “Bilgi, hammaddeye, emeğe, zamana, mekana ve sermayeye olan ihtiyacı azalttığı için, ileri ekonominin de merkez kaynağı olmakta, değeri giderek yükselmektedir. Bu nedenle bilginin kontrolünü ele geçirme savaşları başlamıştır.”⁸⁰

⁸⁰ Alvin Toffler, **Yeni Güçler, Yeni Şoklar**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1992, s.106

Bilgiyi kendi sistemi içersinde süzgeçten geçirerek dağıtan haber ajansları, dolayısıyla dünyayı kendi ulusal ve uluslararası çıkarları çerçevesinde yorumlayarak, tüketici kitleyi istedikleri gibi yönlendirmiş olurlar. Bu nedenle haber akışının gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru olması uluslararası haber dolaşımında esas eleştiri konularından birini oluşturur.

Az gelişmiş, ya da gelişmekte olan Üçüncü Dünya ülkeleri, ancak ülkelerinde meydana gelen, (deprem, sel, doğal felaketler, ekonomik kriz vb.) gibi olumsuz olaylarla büyük haber ajanslarının gündemine girerler. Böylelikle Üçüncü Dünya ülkelerine sürekli bir olumsuzluk, geri kalmışlık durumu atfedilmiş olunur.

Uluslararası haber dolaşımının büyük haber ajanslarının tekelinde kalması, bu arenadaki pazar güçlerinin işleyişiyle ilgilenen ve araştırmalar yapan ekonomi politik yaklaşımın inceleme alanına girmektedir. Medya-sermaye ve devlet ilişkisinin medya pratikleri üzerinde belirleyici rolü üzerinde vurgu yapan ekonomi politik yaklaşımla, haber ajanslarının dünyadaki iletişim ağı sisteminde ne kadar önemli ve güçlü bir yere sahip olduğunu açıklayabiliriz. Bu yaklaşıma göre, medya içeriklerine bir endüstri ve pazar gözüyle bakan medya sahiplerinin ekonomik çıkarları ön plandadır. Habercilik ve televizyon yayıncılığı alanında Rupert Murdoch, Silvio Berlusconi, Ted Turner gibi medya sahipleri dünya çapında gücü elinde tutanların başında gelir. Basın imparatoru olarak geçen bu isimlerden Murdoch'un sermayesi Amerika'da %75, Avrupa'da % 16, Asya ve Avustralya'da % 9 olarak açıklanmaktadır.

Uluslararası haber toplama ve yayma örgütlenmesinde birkaç kapitalist haber örgütlerinin sadece örgütsel yapı olarak değil aynı zamanda fiilen dünya pazarlarındaki egemenliği ve diğer ülkelerin onları yapısını taklit etmesi ve köşeye sıkışmış bir durumda bağımlı olarak bırakılması uluslararası iletişim düzeninin ve ilişkilerinin en belirgin karakterlerinden biridir. Haber toplama ve iletmede dünyada birkaç dev örgütün dışında hiçbir medya sistemi dış muhabirler tutmaya finansman bakımından yeterli değildir. Amerikanın etki bölgelerindeki haberlerin yüzde 70'i Amerikan haber ajansları, İngiliz eski kolonilerindeki haberlerin yüzde 50'si İngiliz ajanslarından ve

Fransızları eski kolonilerindeki haberlerin yüzde 45'i Fransız ajansının servisinden sağlanmaktadır. Sömürgecilikteki yapı büyük ölçüde yansımaktadır.⁸¹

Bu bağlamda uluslararası iletişim düzeninde maddi olanaklar ve teknolojik altyapıyla ilgili haber dolaşım sistemi, ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde daha kolay anlaşılabilir. Ayrıca egemen güçlerin/medya sahiplerinin toplumsal iktidarlarını kurma ve pekiştirme yolunda medyadan nasıl yararlandıkları sorularına cevap arayan bu yaklaşım çerçevesinde, uluslararası iletişim arenasında büyük tekellere ve dolayısıyla da haber akışında etkin olan medya sahipleri güçlerine güç kattığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik bir değere sahip olan haber, uluslararası iletişim düzeninde daha da değerli hale gelmiş, Francis Bacon'un "bilgi güçtür" düşüncesini doğrular bir nitelik göstermiştir. Ülkelerarası iletişimde haber akışını ellerinde bulunduran büyük haber ajansları; Reuters, Agence France Presse (AFP), Associated Press (AP), United Press International (UPI) ve uluslararası televizyon kanalı CNN'dir. Ajanslar giderek sayıları artan televizyon kanalları için de önemli bir haber kaynağı durumuna gelmiştir.

Varolan uluslararası iletişim düzenini açıklarken ekonomi politik yaklaşımdan yararlanabiliriz. Ancak bu yaklaşımın eleştirildiği yönü olan medyanın başat ideolojiyi kurma ve yansıtma rolünü sadece ekonomik ilişkileri ele alarak gerçekleştirmesi aşamasında eksik olan taraf, üst yapı dinamiklerini ele alan Kültürel Çalışmalar kapsamında tamamlanabilir.

Haber ajansları tarafından dünyanın dört bir yanına dağılan haberin taşıdığı mesaj/ileti, sonuçta üretildiği sistemin, örgütün, politikasını, ideolojisini yansıtır. Uluslararası iletişim düzeninde en çok tartışılan konuların başında tek yönlü bilgi akışı gelir. Bilgi zengini Kuzey'den bilgi yoksulu Güney'e doğru giden tek yönlü bir trafikten oluşan bu sistemde, haber ajansı kendi ideolojik görüşü, ulusal ya da uluslararası politik, ekonomik çıkarlarına göre haber üretim sürecini gerçekleştirir.

⁸¹ İrfan Erdoğan, a.g.e., s.159

Bu bağlamda, ideolojinin, ekonomik yapıların, toplumsal yapının ve kültürün birbirinden ayrılamaz olduğunu ileri süren Kültürel Çalışmalar, ‘anlamanın inşası’, ‘metinlerin ideolojik ve dilsel yapılanmaları’ konusunda bize yol gösterebilir.

Ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel alanlarda yaşanan küreselleşmeyle birlikte, dünya küçülmekte, parçalanmakta ve tek bir yer olma özelliği göstermektedir. Birçok alanda olduğu gibi iletişim alanında da kendini gösteren küreselleşme ile ulus-üstü şirketler ortaya çıkmış, birçok medya kuruluşu, şirket evliliği yaparak, güçlerini birleştirmiş ve uluslararası iletişim arenasında yer almaya başlamıştır. Yapılan incelemeler, iletişim araçlarının, ilk kez büyük haber ajansları tarafından küresel amaçla kullanıldığını ve bunların ilk ulus-üstü şirketler olduğunu, haber iletmede küresel ölçekte rol üstlendiklerini göstermektedir.

1980’li yıllardan sonra tüm dünyada ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik alanlarda meydana gelen değişimlerle birlikte, elektronik yayıncılık da bu değişimlerden etkilendi. Televizyon kanallarındaki sayısal artışla televizyon haber yayıncılığı da kar getiren bir iş haline gelmeye başladı. Televizyon haberciliğinin küreselleşmesiyle birlikte varolan haber yayın ve değişim yapısında 3 önemli grup ortaya çıktı.⁸² Birinci Grupta; WTN (Worldwide Television Network), Visnews and APTV (Associated Press Television), UPITN (United Press International television Network), Reuters and Associated Press, and CBS (Columbia Broadcasting Systems) Newsfilm. Bunlar dünyanın her yanına ham görüntü aktarırlar ve haber değişiminde temel bir rol üstlenirler.

İkinci Grupta; uluslararası uydu haber kanalları bulunmakta. Bunlar merkezi ABD olan CNN, Britanya orijinli Super Channel, Sky News ve BBC World Service. Üçüncü Grupta ise; EBU (European Broadcasting Union), ABU /Asian Broadcasting Union), ASBU (Arab States Broadcasting Union) ve Doğu Avrupa ülkelerine hizmet veren Intervision gibi haber değişim servisleri bulunmakta.

⁸² Gurevitch’ten aktaran: Melek Atabey, “Televizyon Haberciliğinde Ticarileşme, Küreselleşme ve Demokratikleşme Tartışmaları”, *İletişim*, 3-5 Mayıs 2000 1.Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000, s. 253

Küreselleşmeyle birlikte yayılmaya başlayan “neoliberal politikaların iletişim alanındaki görünümü olan deregülasyonlar ve özelleştirmeler, birbiri ile bağlantılı üç eğilime belirginlik kazandırmıştır. Tekelleşme, uluslararasılaşma ve holdingleşme. Yeni medya düzenine şirketlerin bu üç özelliği biçim vermektedir. Şu anda tüm medya alanı birkaç uluslararası şirketin kontrolünde görünmektedir.”⁸³ Bu özellikler kendini, iletişim sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin yatay ve dikey doğrultuda bütünleşmeleri, diğer sanayi dallarında etkinlik gösteren şirketleri satın almaları ve değişik iletişim endüstrileriyle birleşmeleri şeklinde kendini göstermektedir.

Yeni medya düzeni Time Warner, Matsushita, Sony, Rupert Murdoch’un News Corporation’ı ve Walt Disney Company gibi az sayıda şirket tarafından oluşturulmuştur. İzleyiciler açısından ise yeni medya düzeni CNN, MTV, BskyB ve Cartoon Network gibi yeni ticari kanalların ortaya çıkmasıyla gözle görülür hale gelmiştir.⁸⁴

Bu gelişmeler paralelinde, televizyon yayıncılığının küreselleşmesiyle birlikte varolan küresel şirketler tablosu ve iletişim sektöründe sermayesi güçlü olanın bu alanda kaldığı ve dünyada gittikçe yayıldığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Televizyon haber yayıncılığındaki nicel artışa rağmen, zaten adaletsiz olan uluslararası bilgi ve haber akışını değiştirmede tartışmaları devam etmektedir. Artan kanal sayısının daha çok çeşitlilik ve seçenek sunacağı görüşünün aksine, zaten belli başlı büyük sermaye sahiplerinin medya şirketleri, medya pazarında egemen durumda olduğu vurgulanmaktadır.

Bölgesel ve yerel haber ajansların ya da televizyonların artması karşısında, hala dünyanın çoğuna haber sağlayan belli başlı şirketlerin Amerika ve Batı Avrupa kökenli olduğunu, pek çok kanalın haber kaynağının hala birkaç büyük haber ajansının tekelinde kaldığını görüyoruz. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin haber bültenlerinde yer alan dış haberlerin homojenleştiği göze çarpmaktadır.

⁸³ Gül Karagöz, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye’de İletişim Özgürlüğü: Türk Yazılı Basını Üzerine Bir İnceleme**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999, s.62-63

⁸⁴ David Morley & Kevin Robins, **Kimlik Mekanları**, Çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.3

Bu çalışmada dünyada iletişim düzeninde görülen küreselleşme yansımalarını ortaya konularak, haber kanallarında görülen nicel artış karşısında günümüzde dış haberin niteliğinin ne olduğu sorgulanacaktır. Bu bağlamda dış haber üretimini etkileyen faktörlerin neler olduğu araştırılacak; bu soruların cevapları Türkiye'nin iki haber kanalı NTV ve CNN Türk örnekleri üzerinde görülmeye çalışılacaktır. Bu nedenle Türkiye'de medya ortamı üzerine kısa bir değerlendirme yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.7. TÜRKİYE'DE MEDYA ORTAMI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

Tüm dünyada 1980'li ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan liberal ekonomi uygulamaları ve beraberindeki özelleştirme politikaları, Türkiye'de diğer sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de etkili olmuştur. 1990'lı yıllarda uydu sistemleriyle yayına başlayan özel kanalların ortaya çıkmasıyla birlikte, Türk yayıncılık sisteminde önemli dönüşümler yaşanmış, bunun sonucunda da giderek düşüşe geçen kamu yayıncılığının karşısında ticari televizyonculuk yükselişe geçmiştir. Türk basınının biraz geçmişine dönersek, Simavi Kardeşlerin sahibi olduğu Hürriyet ve Günaydın, Karacan Ailesi'nin Milliyet Gazetesi ile Ilıcak Ailesi'nin Tercüman Gazetesi gazetecilik faaliyeti gösteren dönemin önemli isimleri arasında yer almaktadır. Yunus Nadi'nin kurucusu olduğu Cumhuriyet Gazetesi de bu dönemde faaliyet gösteren bir diğer isimdir.

1980'li yıllara kadar geçen sürede basın sektörü için "holdingleşme" süreci yaşanırken, 1980 ve 1990'lı yıllarla birlikte holdinglerin medyaya girişi ve özel televizyonların giderek medya ortamında yer almaya başlaması süreci yaşanmıştır. Ancak burada önemli bir noktayı atlamamak gerekir. Bu sürecin yaşanmasındaki en büyük etkenlerden biri, medya sektöründe yaşanan tekelleşmedir. Mustafa Sönmez, Türk medyasında yaşanan tekelleşme olgusunun nedenlerini şöyle açıklar: "Siyasi

arenada medya desteğine talep, promosyonla büyüme, özel televizyonculuğa geçiş, 1989-1993 döneminde hızlı büyüme, dağıtımda, reklamda kartel anlaşmaları ve anti-sendikal mutabakat.“⁸⁵

1980'lerin ortalarından başlayarak Türk basınının yüzde 70'i, iki grup tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Yayıncılık sektörünün maliyetlerinin promosyon ve lotarya ile desteklendiği süreçte, Dinç Bilgin ve Aydın Doğan gruplarının gazeteleri arasında yaklaşık altı milyona ulaşan toplam ulusal gazete tirajının dörtte üçü paylaşılmıştır.⁸⁶

Türk basın piyasasında büyük basın kuruluşlarının gittikçe egemenliklerini arttırmasıyla, küçük ve alternatif kuruluşların ayakta kalma şansı azalmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren yeni bir görünüm kazanan yeni medya ortamında artık, basın kökenli kuruluşlar holdingleşmiş, holdinglerse medyaya girerek, büyük sermaye basın sektöründe kesin egemenliğini kurmuştur. Bu süreç yaşanırken özel televizyon yayıncılığıyla da ticari yayıncılık giderek yaygınlaşmış, dolayısıyla rekabet ortamı da artmıştır. Özel medya şirketleri ekonomik ve politik güce sahip olurken, siyasilerle kurulan ilişkilerle de ekonomik çıkarlarını pekiştirmiştir.

Türkiye'de ticari televizyon yayıncılığı ilk kez, 1 Ekim 1990 yılında kurulan Uzan Grubu'nun sahibi olduğu STAR TV, aynı ailenin sahibi olduğu İmar Bankası ve Adabank'dan destek alarak büyümüş, yine İmar Bankası'nın krize girdiği dönemde ise bankanın kurtulmasında rol oynamıştır.⁸⁷

Bu ilk özel televizyonun ardından diğer özel televizyonlar birer birer yayın hayatına geçmeye başlar. Yine Uzan Grubu'nun sahibi olduğu Teleon ve Bankacı Erol Aksoy'un büyük ortak olduğu SHOW TV 1992 yılında yayın hayatına başlar. Erol Aksoy, 1993'te Hürriyet Gazetesi'nin yüzde 25 hissesini Simavi Ailesi'nden satın alırken, kalan hisseleri de Aydın Doğan alır. Satel Şirketler Gruba bünyesinde kurulan ATV ise, 1993 yılında Yapı Kredi Bankası, Pamukbank ve Çukurova Holding'in sahibi Mehmet Emin Karamehmet, Finansbank'ın sahibi Hüsnü Özyeğin ve Dinç Bilgin'in

⁸⁵ Mustafa Sönmez, "Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları", **Birikim Dergisi**, Aralık 1996, s.79

⁸⁶ Halil Nebiler, **Medyanın Ekonomi Politikası**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.18

⁸⁷ Halil Nebiler, **a.g.e.**, s.79

ortaklığıyla yayın hayatına girer. Milliyet Gazetesi'nin sahibi olan Aydın Doğan 1993 yılında kurduğu Kanal D televizyon kanalı yayına başlar. Ahmet Özal, Mehmet Emin Karamehmet ve Hüsnü Özyeğin ortaklığıyla Ekim 1992 yılında kurulan Kanal 6 televizyonu ise bugüne kadar birçok kez el değiştirmiş, şimdi ise Uzan Grubu'nun kanalı olarak yayın hayatına devam etmektedir.

Hepsi en az bir ya da birden fazla holdinge bağlı olan bu gruplara, aynı zamanda hem medya hem de medya dışı alanlarda küresel şirketlerle ortaklığa girerek güçlerini arttırmaktadır. Moda, sağlık gibi konulardaki yabancı dergilerin Türkçe versiyonlarının yayınlanması ile başlayan bu süreç, ulusal televizyonların yurt dışında izlenmesiyle sürmüş, 1999 yılının Ekim ayında Doğan Grubu'nun Time Warner Grubu ile işbirliği yaparak başlattığı CNN Türk ile Doğuş Grubu'nun Amerikan CNBC ortaklığıyla kurduğu CNBC-E kanalları, yayıncılığın küreselleşmesinde Türkiye'deki örnekleri oluşturmuştur.

Türkiye'deki medya ortamını anlamaya çalışma aşamasında, bankacıların, işadamlarının medyayı, sermayelerini arttırırken, gruplarını büyütürken ve yatırımlarını genişletirken siyasiler ve iş dünyasındaki ilişkilerinde kullanması bir bağlam içinde alınması gereken bir konudur. Ekonomi politik yaklaşım bu bağlamda, medya ile hükümet arasındaki ilişkileri incelerken, bu güçler ilişkisinin medya pratiklerini nasıl etkilediğini irdelemeye çalışır. Medya ve hükümet arasındaki ilişkilerin giderek içiçe geçtiği bu süreçte, karşılıklı çıkar ilişkilerini gerçekleştirme adına, ekonomik ve politik gücün arttırıldığı, ekonomik çıkarların pekiştirildiği ve bazı ayrıcalıklara sahip olmak için politikacılarla ilişkilerin iyi tutulmaya çalışıldığı bir ortam doğmuştur.

Bir yandan özel medya kuruluşlarının sermayeleri artarken, diğer yandan siyasiler de egemen söylemlerini medya aracılığıyla güçlendirmekte, var olan konumlarını pekiştirmektedir. Televizyon kanallarının siyasal iktidarla aralarında sorun yaşandığında olumsuz, iktidar aleyhinde yayınlar yaparak elindeki gücü ekonomik çıkarları doğrultusunda kullanırken, ilişkilerin iyi gittiği dönemde de destekleyici yayınlar yapması, yani medyanın gününbirlik çıkar yönelimli politika izlemesi, büyük eleştirilere neden olmaktadır.

Yaşanan bu değişim ve dönüşümlerle habercilik anlayışında da birtakım değişiklikler görülmüştür. Haberin içeriği, siyasal gelişmelere paralel olarak değişebilir, siyasilerin isteklerine göre de yönlenebilir hale gelmiştir. Türk medya sektöründe yaşanan tekelleşme ve yoğunlaşma hareketleri nedeniyle, özellikle objektif haber alma özgürlüğünün olumsuz yönde etkilendiği ve kanal yöneticilerinin hangi haberlerin, ne şekilde yer alacağı konusunda keyfi kararlar aldıkları bu alana getirilen eleştiriler arasındadır. Bu çerçevede tartışılan olgu, medya sahiplerinin haber politikalarına gündelik çıkarlarına göre müdahale ederek, kazanç elde etme adına eksik, yanlı ve çarpıtılmış bir bilgilendirme sürecini kullanmasıdır.

Medya kuruluşlarının sermaye yapılarının haber içeriklerine etkisi, özel kanalların ortaya çıkması ve ticari yayıncılığın yaygınlaşmasıyla artmıştır. Bu bağlamda holdingleşmiş grupların elinde bulunan medya, diğer yatırım alanlarıyla işbirliği içinde ekonomik örgütlenmesini gerçekleştirir. Bir gazete aynı holdingin sahibi olduğu haber ajansının haberini yayınlar, bu haber yine aynı holdingin bünyesindeki dağıtım şirketiyle dağıtılır, aynı haber aynı holdingin televizyon kanalının haber bülteninde yerini alır. Hatta aynı grubun haftalık ya da aylık olan dergisinde yayınlanır.

Bu ilişkiler çerçevesinde Türk medyasının ekonomi politiğini anlama ve ekonomi politik kuramın inceleme alanı olan tekelleşme ve yatay-dikey entegrasyon süreçlerini görmek adına ülkemizdeki medya sektöründeki başlıca holdingleri ve sahipliklerindeki şirketleri vermek yerinde olacaktır. (Bakınız; Tablo1.1.)

Tablo 1.1 Türkiye’deki Medya Sahiplikleri

GRUBUN ADI	TV/RADYO	GAZETE-DERGİ	DİĞER ŞİRKETLERİ
Doğan Grubu	Kanal D, CNN Türk, Bravo, D Fun Galaxy, Radyo D Radyo Foreks	Hürriyet, Milliyet, Radikal Posta, Fanatik Finansal Forum Gözcü, Hafta Sonu Tempo, Ekonomist, Atlas, Marie Claire,	DMC Doğan Müzik, D&R Mağazaları, Anadolu Otomotiv, Coats İplik Sanayi, Doğan Ofset, Doğan Yayın Holding, Simge Yayıncılık, Dışbank, Alternatif Bank, Doğan Finansal Kiralama, Doğan Hayat Sigorta, Ray Sigorta, İşiltur, Karada Turizm, Ditaş Yedek Parça, Doğan Dış Ticaret.
Çukurova Grubu	Show TV, ATV (Medya Holding ile ortaklık) Alem FM, Digitürk (Doğan Grubu ile Ortaklık)	Akşam, Güneş, Alem, Amann, Platin	Superonline, KVK, Turkcell, Yapı Kredi Bankası, Pamukbank Pamuk Factoring, Yapı Kredi Yatırım, Yapı Kredi Sigorta/Yaşam, Çukurova Çelik.
Uzan Grubu: Rumeli Holding ve Prime Holding	Star TV, Kral TV, Teleon, Kanal 6, Super FM, Joy FM, Kral FM, Metro FM, Star Digital,	Star Gazetesi	Telsim, Rumeli Telekom, Unitel, İmar Bankası, Adabank, Rumeli Bankası, Rumeli Sigorta/Hayat, Türk Otomotiv, Rumeli Çimento, Çukurova/ Kepez/Rumeli Elektrik

GRUBUN ADI	TV/RADYO	GAZETE-DERGİ	DİĞER ŞİRKETLERİ
Bilgin Grubu	ATV (Çukurova ile ortaklık), Kiss TV, Yeni TV, Kiss FM, Romantik FM, Yeni Radyo	Sabah, Takvim, Taraf, Fotomaç, Yeni Asır, Aktüel, PC Magazin, Bebeğim, Sofra, Gezi, Gelin, Sinema, Gurme, Cozmopolitan.	Türkport, Birleşik Basın Dağıtım, Sabah Yayıncılık, BİMAŞ, Bilgin İletişim ve Bilişim Prodüksiyon, IPR Uluslararası TV Video Yapım, Kiss Müzik.
Doğuş Grubu	NTV, CNBC-E, NTV Radyo, Radyo Eksen, ntvmsnbc, ixir	NTV Mag, Popüler Tarih, N Style, Car Türkiye	Garanti, Osmanlı Bankası, Körfez Bank, Garanti Sigorta/Hayat, Filiz Gıda, Doğuş İnşaat Yapı, Doğuş Otomotiv, Tansaş, Makrocenter, Doğuş Enerji,
İhlas Holding	TGRT, TGRT FM	Türkiye, Turkey, Textile Exports, PC Life, Net Life	İhlas Net Hizmet, İhlas Telekom, İhlas/Acer Bilgisayar, İhlas Finans, İhlas Sigorta, İhlas Enerji, İhlas Fuarcılık, Öncü Reklam, İhlas Ev Aletleri, İhlas Turizm
Avrupa ve Amerika Holding	Cine 5, SuperSport, Maxi TV, Multicanal, Show TV (%20), Radyo Viva, Radyo 5, Show Radyo,	Marie Claire, Voyager, Adres, Mutfak, Beyaz Butik	Cine+Digital, Kablonet, Showpa, Kablonet, Anet, Park Avenue Bank, İktisat Bankası, İktisat Yatırım/Leasing, Emek Hayat, Emek Sigorta, Facto Finans, İnteraktif Telekom.

Türkiye’deki medya ortamı ve sahiplik yapıları, ekonomi politik yaklaşımın öne sürdüğü açıklamalara örnek oluşturmaktadır. Birçok endüstri kolunda faaliyet gösteren medya sahipleri, medya sektöründe de özellikle son yıllarda hızla büyümüşlerdir. Türkiye’deki medya alanında yaşanan tekelleşme, tablolarda açıkça görülmektedir.

Türkiye üzerine kısa bir değerlendirme yaptıktan sonra, bundan sonra gelecek olan İkinci Bölüm’de, küreselleşmeyi ve tarihi gelişimi anlamaya çalışarak, küreselleşmenin dünyaya yayılmasında katkıda bulunan haber ajanslarına, uluslararası iletişimdeki etkin rollerine ve önemine yer vererek değinmeye çalışılacak. Uluslararası haber dolaşımındaki engeller ve haber dengesizliğini ortadan kaldırmaya yönelik girişimler açıklanarak, Türkiye’de dış habercilik ve geçmişi, günümüzde televizyon haber bültenlerinde dış haberlerin yeri ve önemi ele alınacaktır. Küreselleşmeyle birlikte haberin ve dolayısıyla dış haberin niteliğinde ne gibi değişimlerin yaşandığı ve dış haber üretim sürecinde karşılaşılan sorunlar, ikinci bölümde tartışılacak konular arasındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, YENİ İLETİŞİM DÜZENİ VE ULUSLARARASI HABER DOLAŞIMI

Günümüzde küreselleşme süreciyle birlikte toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda görülen değişimler paralelinde, medya sektöründeki değişim ve dönüşümleri daha iyi anlamak için, ikinci bölümde küreselleşmenin ne olduğu, tarihsel gelişimi ve küreselleşmeye karşı getirilen olumlu ve olumsuz yaklaşımlar ele alınacaktır. Bu bölümde yaşanan değişimler çerçevesinde, yeni iletişim düzeni ve enformasyon dağılımı, uluslararası haber dolaşımı, bu dolaşımdaki dengesizlikler ve bu alanda yaşanan sorunları gidermeye yönelik girişimler tartışılacaktır. Ayrıca uluslararası haber dolaşımında önemli rol oynayan haber ajansları ve diğer haber kaynakları ele alınıp, dış haber kavramı ve dış haber üretim sürecinde yaşanan sorunlara değinilerek, Türkiye’de dış haberciliğin yeri ve önemi açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

1980’li yıllarla birlikte yaşam alanımıza giren ve birçok tartışmalara neden olan küreselleşme kavramı, ulusal ve uluslararası ilişkilerdeki değişimleri anlamlandırmada anahtar sözcük görevini görmüştür. Çok boyutlu bir süreci kapsayan küreselleşme ile birlikte ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda değişimler yaşanmaktadır. Dünyada birçok alanda yaşanan değişimlerin yanında bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler hızla artmış, ülkelerin piyasa ekonomileri evrensel nitelik kazanmıştır.

Günümüzde birçok tartışmaya neden olan küreselleşme kavramına farklı yaklaşımlar getirilmiş, değişik tanımlar yapılmıştır. Nazım Güvenç küreselleşme kavramının tanımını şöyle yapıyor: “Küreselleşme; hangi alanda olursa olsun, ekonomiden sanata, bilimden iletişime, herhangi bir çalışmada, üretimde, yapımda, dünya çapında geçerliliği, ağırlığı, öncülüğü olan normların, ölçütlerin dikkate alınması ya da etkili hale gelmesi, benimsenmesi; dünyaya açılarak yerelliğin, ulusallığın reddedilmeksizin dışına çıkılması ve evrensellelikle bağdaştırılması, birleşmesidir.”¹

Küreselleşme sürecinde dünya bir yandan küçülmekte, parçalanmakta ve “tek zaman, tek mekan” olma özelliği göstermektedir. Bu süreçle dünyadaki tüm toplumlar sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik anlamda yoğun bir iletişim ve etkileşim içine girmekte, mekan ve zaman sınırları ortadan kaldırılmaktadır. Başka bir deyişle “küreselleşme, ülkeler arasındaki ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi ancak, birbiriyle bağlantılı olguları içerdiği, bir anlamda maddi ve manevi değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması”dır.²

Küreselleşmeyle birlikte “ulus-ötesi, ulus-üstü” gibi kavramlar yaşantımıza girdi ve küreselleşme “uluslar-arasılaşma ya da ulus-üstüleşme” ile aynı anlamlarda kullanılır oldu. Küreselleşme etkilerinin en çok yansıdığı iletişim alanında ise, yeni iletişim düzeni yaratıldı; bunun sonucunda yer ve mekan algılarımız yeniden şekillendi ve yeniden yapılanmak zorunda kaldı. Ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkarken, uluslararası entegrasyon süreci hız kazandı. Toplumların birbirine entegre olması ve çeşitlilik içinde birlik yaratılmaya çalışılırken, farklı görüşler de bu süreç içinde kendini gösterdi.

Bazı yazarlar küreselleşmeyi ‘kültürel emperyalizmin yeni adı’ olarak yorumlamaktadır. “Kültürel emperyalizm, özerkliğini savunduğu kültürleri kendi

¹ Nazım Güvenç, **Küreselleşme ve Türkiye**, BDS Yayınları, İstanbul, 1998, s. 318.

²DPT, “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler”, Aktaran: Sadi Özdemir, **Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 171

(hakim) Batı kültürünün terimleriyle temsil eden eleştirel bir söylemdir.”³ Bu görüşü savunanlar, Sovyetler Birliği’nin yıkılışının ardından dünyada tek güç olarak kalan Amerika Birleşik Devletleri’nin küreselleşme adı altında kendi kültürünü yaydığı, bunun karşısında gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerin, hammadde ihraç eden, üstyapı ve kültür ürünleri ithal eden ülkeler konumuna geldiğini ileri sürmektedir.

1960’larda ortaya çıkan ve yirminci yüzyılın ikinci yarısının genel entelektüel düşüncesinin bir parçası olarak karşımızda duran ‘kültürel emperyalizm’ teriminin baş aktörü Amerika Birleşik Devletleri’dir. Bu bağlamda kültürel emperyalizm ile kültürel bir fenomen olan küreselleşme kavramının birbiriyle bağlantılı olduğu ve Amerikan hayat tarzı ile tüketimin egemen olduğu bir söylem biçiminin giderek yayılması söz konusudur. Taner Timur ulusal devletlerde egemen sınıfların ideolojisi geniş ölçüde ezilen sınıflara da nüfuz ettiği, küreselleşme ideolojisinin de ileri kapitalist ülkelerin ideologları tarafından tüm dünyaya empoze edildiği görüşündedir.⁴

Küreselleşmeyi tüketimleri birbirine benzeyen tek kültürlü bir dünya ya da heterojen kültürlerin giderek homojenleştiği bir yeni dünya sisteminin söylem biçimi olarak yorumlayabiliriz. Bu dünyada yaşayan insanlar benzer teknolojileri kullanıyor, benzer yemekleri yiyor, aynı marka giysiler giyiyor, aynı müzikleri dinliyor ve CNN’in dünyanın dört bir yanına yayılan haberlerini seyreliyor. Marlboro içilen, Madonna dinlenen, Coca Cola ve Mc Donald’s ürünleri tüketilen bir dünyayla karşı karşıyayız. Küreselleşmenin kültürleri etkileyerek küresel bir kültür yarattığı görüşü de gittikçe artmaktadır. Bu durumda dünyaya büyük bir hızla yayılan küreselleşme olgusunun etkilerinden uzak durabilmek imkansız hale gelmiş, bu süreç dünyadaki her ülkeyi bir şekilde etkisi altına almıştır.

Bu bağlamda çok uluslu şirketlerin küreselleşmenin öncüleri ve uluslararası ekonominin şekillendiricileri olduğunu söyleyebiliriz. Küreselleşmeyle birlikte dünyadaki birçok şirket uluslararası evlilikler yapmış, sermayelerini birleştirmiş ve pazar paylarını enternasyonal anlamda genişletmişlerdir. Bunun sonucu olarak dünyanın neresine giderseniz gidin aynı şirketin mağazalar zincirlerine rastlamanız mümkündür.

³ John Tomlinson, **Kültürel Emperyalizm**, Çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.13

⁴ Taner Timur, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s. 339

Özellikle 1990'lardan sonra ekonomik sistemlerin bir uzantısı olan küreselleşmeyle birlikte piyasa ve rekabet anlayışında önemli bir dönüşüm yaşanmış, küresel şirketlerin sayılarında fazlaca artış gözlenmiş, iktidar ve kar mücadeleleri artık küresel ölçekte sürdürülür hale gelmiştir.

Standartlaştırılmış üretim ve standartlaştırılmış tüketimin sonucu olarak çok uluslu şirketlerin kasalarına giren kar maksimizasyonu politikaları küreselleşen toplumda neyi yiyip neyi içeceğimizi, neyi giyip neyi seyredeceğimizi belirlemektedir. Bunun sonucunda da biyolojik ve kültürel çeşitlilik hızla yok olmakta, tek boyutlu bir fotoğrafa doğru hızla eriyip gitmektedir.⁵ Şunu kabul etmek gerekir ki, “küreselleşme öncelikle ekonomik bir fenomendir ama her ekonomik fenomen gibi siyasal-toplumsal ve kültürel uzantıları da olacaktır”⁶ Sosyologlar özellikle kültürel küreselleşmeyle ilgilenmekte, tehlike arz eden boyutunun bu olduğunu düşünmektedir. Küreselleşmenin kültürel uzantıları toplumların özgün kültürlerine zarar verip ortadan kaldırdığını, birbirinden farklı kültürlerin yaşamlarını ciddi anlamda tehdit etmeye başladığını düşünen görüşler de bulunmaktadır.

“Thomas L. Friedman adlı araştırmacı-yazar ‘Lexus ve Zeytin Ağacı’ isimli kitabında küreselleşmenin şu boyutlarına dikkat çekiyor:

- Serbest piyasa ekonomisine dayanan kapitalist bir sistem. Sistem ulusal ekonominin dışa açılmasına, devletin piyasayı tanzim etmesi görevinin sona ermesine ve özelleştirmesine dayanıyor.
- Sistemin etkin ve hakim bir kültürel boyutu var: Amerikanlaştırma
- Sistemin kendisine ait ve kendini doğrulayan bir teknoloji üretimi var.
- Sisteme ayak uydurmaya çalışan ülkeler liberalleştikçe ekonomik büyüme hızları artıyor, devlet müdahalesinin yoğun olduğu ülkeler geriliyor
- Şehirleşme ve şehirli hayatı tarzı hızla ilerliyor

⁵ Ahmet Kot, “Küreselleşmeye ve Medyaya Dair Bazı Notlar”, **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 1**, Eylül/Ekim 1996, Sayı:11, s.920

⁶ Erol Mutlu, **Tv ve Toplum**, TRT Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.43

- Soğuk Savaş dönemi bölerken, bu sistem entegre ediyor. Soğuk Savaş Dönemi ağırlıkları ölçerken, bu sistem hızı ölçüyor. Soğuk Savaş döneminde ‘düşmanlar ve dostlar’ önemli iken şimdi ‘rakipler’ kavramı ön plana geçiyor.”⁷

Küreselleşmeyle birlikte toplumlar arasında hızlı bir etkileşim sürecinin yaşandığını ilerleyen teknoloji sayesinde toplumlar ve insanlar arasında iletişimin giderek arttığını görüyoruz. Küreselleşme kavramının ekonomik, bilimsel, teknolojik gelişmelerle ve uluslararası ilişkilerin iletişim araçları yoluyla hızlandığı görüşü yayılmakta ve Mc Luhan’ın yıllar önce ileri sürdüğü gibi dünya herkesin birbirinden haberdar olabileceği bir köy ortamına dönüşmektedir.

Kanadalı İletişim Kuramcısı Marshall Mc Luhan ilk olarak 1962 yılında “küresel köy (global village)” kavramını ortaya atmış, dünyanın küçülmesi ve tek bir mekan olarak algılanması bu kavramla ifade edilmiştir. Köy hayatı, köyde yaşayan herkesin birbirini tanıdığı ve köyde olan biten herşeyden herkesin haberdar olduğu bir hayattır. Bu yüzden küreselleşme teorisyenleri de dünyanın bir köy haline dönüştüğünü ifade ederken ilk kez Mc Luhan’ın ortaya attığı ‘küresel köy’ kavramını kullanmayı tercih ederler. Böylelikle küreselleşme olgusunun özellikle iletişim alanındaki gelişmelerle dünyaya yayıldığını, elektronik medyanın bu alanda büyük rolü olduğunu söyleyebiliriz.

2.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kavram olarak küreselleşme ilk olarak; 1980’lere doğru Harvard, Standford, Columbia gibi prestijli Amerikan okullarında kullanılmaya başlanmış ve yine bu çevrelerden çıkmış bazı iktisatçılar tarafından popülerize edilmiştir. Hemen aynı yıllarda uluslararası iktisadi kuruluşların yayınlarında ve raporlarında da yer almaya başlanmıştır.⁸

Küreselleşme kavramının temeli 1980 öncesine dayanmaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sosyalist Blok’un çökmesiyle birlikte küreselleşme hız kazanmıştır.

⁷ Cüneyt Ülsever, “21. Yüzyıl Perspektifi:Küreselleşme ve Türkiye”, **Finansal Forum**, 7 Ocak 2000, s.12

⁸ Taner Timur, **a.g.e.**, s.7

Küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere hayatın üç alanında etkili olmaktadır. Ekonomik alan mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini içermektedir. Siyaset alanında gücün yoğunlaşması, savunma ile ilişkili örgütlenmeler, bunların kurumsallaşmış olarak diplomasiye yansımaları yer almaktadır. Kültürel alan ise olaylar, etkiler, anlamlar, inançlar ve değerleri temsil eden sembollerin üretimini kapsamaktadır.⁹

“Dünyanın giderek küresel bir hal alması sanayi toplumlarının üretim ilişkileri ve değişen piyasa ekonomileri ile yakından ilgilidir. Küreselleşmenin ekonomik tabanı post-fordist ya da serbest üretim biçimlerine, kültürel tabanı da bilgi ve enformasyonun teknolojik gelişmelerle hızla yayılması ve dünyayı tek mekan haline dönüştürmesine dayanmaktadır.”¹⁰ Ekonomik, sosyal, siyasal ve teknolojik alanlarda meydana gelen dönüşümlerle birlikte bu alanlar yeniden yapılanmıştır.

Küreselleşmenin tarihine bakacak olursak, birçok görüşe göre ekonomik temelli bu olgunun kökeninin coğrafi keşiflere dek uzandığı iddia edilmektedir. XVI. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmaya başlayan kapitalist ekonomi sistemi etki alanını sürekli genişletmek için çalışmaktadır. XV.y.y-XIX.y.y arasında liderlik dönem dönem değişen ama genellikle kapitalist ve batılı ülkelerin elindedir. Coğrafi keşiflerle hemen hemen eşzamanlı başlayıp ve hızlı bir şekilde yayılan sömürgecilik akımı ile Batı ülkeleri gelişen pazar ekonomisiyle doğal sınırlarının dışına çıkmak istemiştir. “Dolayısıyla sömürgecilik, bu yanı sıra dünyanın her yanının Batı’nın dayattığı normlarda adeta bir ekonomik devre-şebeke içine alınması sürecini başlatmıştır. Bugün ‘küreselleşme’ dediğimiz olgunun bir bakıma ilk çemberini atmıştır.”¹¹

⁹ A. Rana Aslanoglu, **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s.137

¹⁰ Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi: İnternet Ortamında Kamusal Katılım**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, s.79

¹¹ Nazım Güvenç, **a.g.e.**, s. 119

XV. yüzyılda tohumları atılan küreselleşme olgusunun böylelikle sömürgeci batı ülkelerinin kapitalist ekonomik sistemlerini aldıkları yerlere dayatarak günümüze ulaştığı görülmektedir. “Robertson küreselleşmenin tarihinin modernleşme ve kapitalizmin yükselişiyle birlikte gittiğini söylemektedir.”¹² Küreselleşmenin izlediği tarihsel yolu beş evreye bölerek açıklayan Robertson, küresel sistemin karmaşık bir biçimde oluştuğunu ileri sürer.*

Ekonomistler tarafından kapitalizmin gelişmesinde bir aşama olarak görülen küreselleşme, 300-350 yıllık bir tarihe sahip olan kapitalizmin dünya tarihi sahnesine çıktığı andan itibaren birlikte varolmuştur. Ancak son 20 yıldır dünya devletlerinde görülen özellikle ekonomik ve siyasal yapılardaki radikal değişimler sonucu kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır.

Coğrafi keşiflerle sömürgecilik akımının giderek yayılması ve küreselleşmenin ilk tohumlarının atıldığı dönem sonucu, kapitalist ülkeler üstün konumdadır ve bu yüzyıllarda genişleme/küreselleşme eğilimi hakim olmaya başlamıştır. 1800’lü yıllarla birlikte ülke ekonomilerinde yüksek oranda dışa açılma politikaları izlenmiş, 1870-1915 yılları arasında ise sermayenin uluslararası dolaşımının hemen hemen serbest olduğu bir dönem yaşanmıştır. Aynı dönemde kapitalist sistemin dünya çapında yaygınlaşmasına ortam hazırlayan teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerle birlikte yayılmayı hızlandıran haberleşme ve ulaşım da giderek artmıştır.

¹² Nilüfer Timisi, a.g.e., s.80

* Robertson küreselleşmenin izlediği yolu beş tarihsel eksen içinde açıklar:

1. **Oluşum Dönemi (Avrupa, 1400-1750):** Katolik Kilisesi ve ulus devletlerin oluşumu, bireyin ortaya çıkışı, dünya haritalarının oluşumu, evrensel takvim, kolonyalizm.
2. **Başlangıç Dönemi (Avrupa, 1750-1875):** Ulus devletler, uluslararası biçimsel diplomasi başlanması, yurttaşlık ve pasaport, uluslararası sergiler ve iletişim anlaşmaları, uluslararası yasal uzlaşımlar, Avrupa dışı devletlerin ortaya çıkışı, uluslararasıcilik ve evrenselcilik fikirlerinin başlaması.
3. **Atılım Dönemi (1875-1925):** Dünyanın dört küresel referans noktası çerçevesinde kavramsallaştırılması: ulus-devlet, birey, tek bir uluslararası toplum, insanlığın biricikliği, mültecilik; ulus-devletler kulübünde daha fazla Avrupalı olmayan devletler.
4. **Hegomonik Mücadele Dönemi (1925-1969):** Ulusların birleşmesi ve Birleşmiş Milletler, İkinci Dünya Savaşı, soğuk savaş, savaş suçluları ve insanlığa karşı suç kavramı, evrensel insanlık üzerinde atom bombası tehdidi, Üçüncü Dünyanın ortaya çıkışı.
5. **Belirsizlik Dönemi (1969-1992):** Mekanın patlaması, post-materyalist değerler ve haklar söylemi, cinsel tercihler, toplumsal cinsiyet, etnik ve ırka dayalı dünya toplulukları, uluslararası ilişkilerin daha karmaşık ve kaygan oluşu, küresel çevre hareketleri, uzay teknolojileri aracılığıyla küresel kitle iletişim araçları. Bu gelişmeler Robertson’a göre tek tek ülkelerin içsel dinamiklerinden bağımsız olarak oluşmakta ancak küreselleşme bu içsel dinamikleri etkilemektedir.

Ancak kapitalist sistem dünya ölçeğinde yayılırken zaman zaman kesintiye uğramıştır. Gencay Şaylan bu yaşanan sürecin 'kriz, krizden çıkış, büyüme, tekrar kriz' türünden bir devresel gelişme özelliği gösterdiğini söylüyor.¹³ Tarihin farklı dönemlerinde ortaya çıkan ve birbirine benzemeyen krizlerin ortak noktası ise, sermaye birikim sürecinde yaşanan sıkıntıdır. Ekonomik bir olgu olan krizin topluma yansıması da kaçınılmaz olmuştur. Sosyalist sistemin gerçekleştirilen bir devrimle Rusya'da yaşama geçirilmesi ve iki dünya savaşı arasında kapitalist sistemde yaşanan sıkıntılar, kapitalizmi tarih sahnesinde sekteye uğratmıştır. Sosyalist sistemin Rusya'da yaşama geçmesi demek, kapitalist sistemin varlığına ve yayılmasına ciddi anlamda bir tehdit niteliği taşıyordu. Sosyalist sistemi seçen ülkeler de kapitalizmi coğrafi alanda sınırlandırıyordu.

1929 yılında New York'ta Wall Street'te patlak veren dünya ekonomik bunalımının temelinde durgunluk ve durgunluğa bağlı olarak işsizlik geliyordu. Değeri düşen hisse senetleri, devreye giren bankaları da batırmıştı. Bankaların ardından sanayi kuruluşları da battı. Ekonomistler 1930'lu yıllarda faşizmin hızla yükselmesini ve hatta 2. Dünya Savaşı'nı bu krizin sonuçları olarak yorumlar. Ekonomik bunalımdan çıkış yolu için Keyneysen politikaları uygulanmıştır. Devletin ekonomiye müdahalesinin zorunlu olduğunu savunan Keynes, yeniden yapılanmanın temel özelliklerini refah devleti ve demokrasi olarak öne sürmüştür.

Uygulanan Keynes görüşleri 1950'li ve 1960'lı yıllara sosyal devlet anlayışı olarak yansımıştır. Bu anlayışa göre, devlet yurttaşlarının ferah ve güvenliğini çeşitli kurumlarla sağlamak zorundadır. Uygulanan politikalarla, kapitalizmin yayılmasını engelleyen 1929 ekonomik bunalımı aşılmış, 2. Dünya Savaşı sonrası istenilen düzen sağlanmıştır. Savaş dönemi sonrasında uygulamaya konulan sermaye birikim modeli, 1960'lı yıllara kadar sorunsuz işlemiş, 1967-1968 yıllarında sistemde tıkanıklıklar meydana gelmeye başlamıştır. Bu tıkanıklık 1970'lerin başında yeni bir ekonomik kriz olarak kendini göstermiştir.

¹³ Gencay Şaylan, "Küreselleşmenin Gelişimi", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Hazırlayan: Işık Kansu, KİGEM Yayınları, Ankara, 1996, s.11

Bu krizle kapitalist sistemin egemenlik kurması tekrar kesintiye uğramıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Bretton Woods para sistemi çökmüş, bütün ulusal paraların değişiminde temel olan Amerikan Doları'nın ve doların altına eşitliği ortadan kalkmıştır. Amerikan Doları'nın ekonomik gücünün karşısında Avrupa'nın ve Japonya'nın gücü ortaya çıkmaya başlamıştır. Amerika'nın dış ödemler dengesinin bozulması, 1973-1978 yılları arasında petrol şoklarının yaşanması ve enflasyonla birlikte görülen stagflasyon, krizin belirtileri olmuştur.

Krizin yaşanmasının nedeni, refah devleti uygulamasının karları düşürmesi, sermaye birikimini sıkıntıya sokmasıydı. Refah devleti harcamalarının giderek artması ve devletin ekonomiye müdahalesiyle birlikte "kapitalist ekonomi içinde pazar mekanizmasına göre işleyen ekonomi ve kumanda ekonomisi ortaya çıktı."¹⁴ Demokrasinin gelişmesiyle kumanda ekonomisinin alanı da genişledi, ancak pazar alanı daraldı. Tüm bu gelişmeler yeni bir ekonomik krizle sonuçlandı.

Bu arada İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya devletleri sanayileşme sürecine girmiş, bu sürece katılamayan ülkeler, üçüncü dünya ülkelerini oluşturmuştur. Savaş sonrasındaki dönemin özelliği ABD ve SSCB'nin dünyanın iki merkez gücü konumuna gelmesi ve iki ülkenin sürekli bir rekabet halinde olmasıdır. Bu iki süper güçle dünya iki kutba ayrılmıştır. Batı'da ABD ekonomisine bağlı olarak yeniden yapılanmalar, Doğu'da ise komünist ideolojiye sahip Sovyetler Birliği'nin hakimiyeti söz konusudur. Savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin etrafında yer alan küçük devletler arasında silah kullanmadan anlaşmazlık ve çatışmanın yaşandığı dönem, tarihte "Soğuk Savaş" olarak adlandırılmıştır. Etkisini 20 yıl kadar sürdüren bu süreçteki dengeler, 1970 yılında yaşanan krizle birlikte kapitalist sistemin rakibi sosyalist sistemin, yani Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle değişmiştir. İki kutuplu olan dünya artık tek kutuplu kalmıştır. Bu değişim ABD'nin dünyanın süper tek gücü olma ortamını hazırlamıştır.

¹⁴ Işık Kansu a.g.e. s.12

Soğuk Savaş sona erdiren ve Sovyet Bloku'nun gittikçe küreselleşen dünya ekonomisi ve teknolojisi karşısında rekabet edemeyip çökmesiyle dünya yeni bir yapılanmaya girmiş, 1970 krizi de yeni yapılanmayla atlatılmıştır. Ve yeni oluşmaya başlayan bu yapı “yeni dünya düzeni” olarak adlandırılmıştır.

Kısacası, “yeni dünya düzeni”, kapitalizmin yeniden yapılanmasını ifade etmektedir. Yeni dünya düzeninde kapitalizm, alternatifsiz bir dünya düzenidir. Bu yeni düzende “Soğuk Savaş” yoktur, bir Sovyet tehdidi kalmamıştır. Kapitalizm, bir sistem olarak dünya ölçeğinde zafere ulaşmıştır. Sosyalist sistemin çökmesi ile gelişmekte olan ülkeler açısından alternatif model olasılığı da böylece ortadan kalkmıştır.¹⁵

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sosyalist Blok'un çökmesiyle birlikte dünyada yeni bir evrenselleşme sürecinin başladığı görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin askeri ve ekonomik bir tehlike olmaktan çıkıp Batı ile entegre olmaya başlamasıyla yepyeni bir politik ortam doğmuştur. “Batı bloku, ‘Soğuk Savaş’ boyunca Doğu’ya karşı ABD’nin askeri/nükleer şemsiyesi ve onun politik liderliği altında bir birlik oluşturulmuştu. ABD’nin liderliğini destekleyen teknolojik ve ekonomik üstünlüğü, Doğu tehlikesi Batı Bloku’nu oluşturan ülkelerin iç çelişkilerini gönüllü olarak ikinci plana atmalarını gerektiriyor, ABD’nin liderliğinin kabul edilmesini kolaylaştırıyordu. Soğuk Savaş’tan sonra bu ortam değişti ve Batı Bloku içindeki çelişkiler su yüzüne çıkmaya, bir liderlik ya da daha politik ismi ile hegemonya mücadelesi gelişmeye başladı. Bu uluslararası rekabet ve ticari bloklaşma eğilimleriyle de güçlendi.”¹⁶

Alternatif sistem tehdidinden kurtulan kapitalizmin artık önünde genişlemesi ve yayılması için bir engel kalmamıştır. Sistem, yeniden yapılanma sürecine girerek yaşadığı evrensel bunalımdan yavaş yavaş çıkmaya başlamaktadır. 1980’li ve 1990’lı yıllar yeniden yapılanma sürecinin iyice belirginleştiği ve değişimin iyice yoğunlaştığı bir tarihsel dönem olarak nitelenmektedir. 21. Yüzyılda varolacak yeni dünya düzeninin belli başlı özellikleri ortaya çıkmış, kendi dinamiklerini yaratmış gibidir.

¹⁵ Gencay Şaylan’dan aktaran: Nejdett Atabek-Erdal Dağtaş, **Kamuoyu ve İletişim**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998, s.34

¹⁶ Ergin Yıldızoğlu, **Globalleşme ve Kriz**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.13

1980’li yıllar komünist dünyada birçok önemli gelişme ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri Sovyetler Birliği’nde ‘perestroika’ (yeniden yapılanma) süreci doğrultusunda liberal ağırlıklı bir dizi ekonomik ve siyasal önlemin alınması ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin, diğer sosyalist Üçüncü Dünya ülkelerinin ve Doğu Avrupa ülkelerinin özellikle ekonomik alanda kapitalist uluslarötesi uygulamalara açılmasıdır.¹⁷

Dünyanın doğu tarafında bu gelişmeler olurken, aynı dönemde, başta ABD ve İngiltere olmak üzere devletler, kapitalist sistemin içine girdiği bunalıma son vermek amacıyla giderek artan oranda neoliberal politikalara yönelmeye başlamışlardır. Ekonomik krizden kurtulabilmek için tek çözümün serbest piyasa ekonomisi olduğunu savunan neoliberal politikaların uygulamaya konulmasıyla birlikte, uluslararası sermaye piyasasını her türlü kısıtlamadan özgür kılmayı amaçlayan bir kuralsızlaştırma (deregülasyon) dönemi başlamıştır.

Neoliberal politikalar, her türlü sosyal politikanın ve serbest piyasa ekonomisi üzerinde yapılabilecek her türlü kısıtlamanın karşısında olan bir uygulamadır. Neoliberal politikaların dünya ölçeğinde yaygınlaşmasında ABD ve İngiltere başı çeken devletler olmuştur. ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher iktidara gelmiş ve Keynesyen politikaların yerini “yapısal uyum” adı altında neoliberal politikalar almıştır.

Daha serbestleştirilmiş bir dünya ekonomisi yaratmak amacına dönük politikalarından oluşan yeni ekonominin ilk adı “Reaganomics”, aynı zamanda ABD başkanı Reagan dönemini de tanımlamaktadır. Neoliberal politikalar “Batı Avrupa’ya, İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher’in politikaları yoluyla girmiştir. Aynı dönemde bir dizi gelişmekte olan ülkelerin borç ödeyemez duruma düşmesi, bunların uluslararası kredi kurumları-IMF ve Dünya Bankası- aracılığıyla Merkez’in hedeflediği politikalara sokulmasını sağlamıştır.”¹⁸

¹⁷ Leslie Sklair’den aktaran, Semra Akdemir, **Uluslararası İletişim Alanının Düzenlenmesine Yönelik Normatif Kavramlarda Ortaya Çıkan Yeni Gelişmeler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993, s.249

¹⁸ Gülten Kazgan, **Yeni Ekonomik Düzen’de Türkiye’nin Yeri**, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, 1994, ss. 45-46

Neoliberal politikaya göre ekonomide dışa dönük politikaların izlenmesi gerekiyordu. Bu bağlamda az gelişmiş ülkelerde hedef, devlet müdahaleciliğinin son bulması iken, gelişmiş ülkelerde ise hedef, sosyal devletin yıkılmasıydı. 1982'den sonra Üçüncü Dünya ülkelerine verilen borçlar sınırlandırılmış, IMF ve Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerdeki ithal ikameci politikalara son verilmesini ve KİT'lerin özelleştirilmesini savunan programları finanse etmeye başlamıştır. Böylece az gelişmiş ülkeler yapılarını kamu sektöründen özel sektöre dönüştürecekler ve ekonomilerini uluslararası piyasalara açık duruma getireceklerdi. Gelişmiş ülkeler de devletin küçültülmesi öngörülen politika çerçevesinde refah devleti uygulamalarından vazgeçeceklerdi. Bununla birlikte devlet kullanılarak kapitalizmin gelişmesi, genişlemesi hedeflenmektedir. Yeni Dünya Düzeni'nde devletin işlevi, tamamen pazar ekonomisini desteklemesi ve güçlendirmesi yönündedir.

Küreselleşme kavramı, dünyanın karşı olduğu ve radikal değişimlerin yaşandığı bu dönemde, diğer bir deyişle kapitalizmin 1970'lerde girdiği ekonomik ve ideolojik krizin 1980'lerde uygulanan politikalarla aşmaya çalışıldığı dönemde ortaya çıkmıştır. Ulus-devletlerin olduğu kadar geleneksel dünya dengelerinin değişip, yeni bir hiyerarşik yapılanmanın başladığı dönemde dünya ekonomisinin tek bir bütün olmaya doğru yönelmesi anlamında kullanılan küreselleşme, pazar ekonomisini dünya çapında egemen kılmak için üretim, sermaye ve ticaret hareketleri önündeki engellerin kaldırılması yönünde ilerleyen ekonomik bir süreçtir.

Üretimin küreselleşmesiyle çok uluslu ya da uluslarüstü olarak adlandırılan şirketlerin ve yabancı sermaye yatırımlarının önemi artmıştır. Bu uluslarüstü şirketler, zaman ve mekan sınırı tanımaksızın, yalnızca kar amacıyla hareket etmektedirler. Serbest hareket edebilmeleri için de mal ve hizmet ticaretinin önündeki kısıtlamalar ve engeller kaldırılmaktadır. Böylelikle ticari ilişkiler ağı da küreselleşmekte, pazar ekonomisi gittikçe evrensel bir boyut kazanmaya başlamaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte birçok işletme ucuz sermaye ve yüksek kar mantığıyla hareket ederek, uluslararası faaliyetlere katılmaya başlamıştır. Böylece dünya çapında faaliyet gösteren çok uluslu işletmeler ortaya çıkmıştır. "İlk çok uluslu işletmeler 19.yy.'da Avrupa merkezli olmak üzere Belçika'da (Cockeril), Almanya'da (Bayer),

İsviçre’de (Nestle), Fransa’da (Michelin) ve İngiltere’de (Lever) ortaya çıkmış ve gümrük tarifelerinden dolayı, ihracatta karşılaşılan güçlükleri aşmak kaygısıyla yabancı pazarlarda yatırım yapmak yöntemini uygulamışlardır.”¹⁹

Sermaye piyasalarında gerçekleştirilen liberalizasyon, serbest pazar ekonomisini güçlendiren ve etkisini hissettiren önemli bir adım olmuştur. Bu bağlamda, finansal serbestleşme politikaları 1980’li ve 1990’lı yıllarda küreselleşme sürecini hızlandıran bir ortam hazırlamıştır. Bu dönemde alınan tüm ekonomik kararlar serbest piyasa koşullarına göre belirlenmiş, sermaye giriş ve çıkışları serbest bırakılmış, birçok kısıtlamalar kaldırılmıştır. Finansal liberalleşme ile uluslararası şirketler, gelişmiş ülkelerde kar oranı yüksek hizmet sektörleri ve teknoloji ağırlıklı üretim dallarına yoğunlaşırken, gelişmekte olan ülkelerde kısa dönemli, riski az ve karlılığı yüksek ulaştırma, finans ve telekomünikasyon gibi sektörlerle yönelmiştir.

Yukarıda belirtilen sektörlerin yanı sıra küreselleşmenin en yoğun olarak yaşandığı alanlardan biri de iletişim sektörüdür. İletişim sektörü, çok uluslu şirketlerin sermaye piyasalarındaki serbestleşme akımının yardımıyla büyük yatırımlar yaptığı alanların başında gelmektedir. Çok uluslu şirketlerin sınır tanımaz politikaları ile sınırları olmayan bir iletişim ağı kurma hedefi, günümüzde internetin yaşamamıza girmesiyle gerçek yaşamda yerini almıştır.

Yeni dünya düzeninde iletişim sektöründe yaşanan önemli tartışmaların başında deregülasyon konusu gelmektedir. Bununla bağlantılı olarak devletin egemenlik sınırının ne olduğu sorusu tartışmaların gündemini oluşturmaktadır. İletişim sektörüne giriş ve pazar koşullarıyla ilgili faaliyetlerde devletin yasal kısıtlamalarından bağımsız olmayı amaçlayan tartışmalar sonucunda, alternatifsiz kalan liberalizmle ‘bireysel seçim, pazar rekabeti ve devlet sansürü’ gibi kavramlar yeniden ortaya çıkmış ve tartışılmaya başlanmıştır. İletişim alanında yaşanan bu dönüşüm küreselleşmeyle bağlantılıdır. XVII. yüzyılda basın özgürlüğü konusunda yapılan tartışmalar yerini, yeni dünya düzeninde iletişim alanında devletin yasal kısıtlamaları ortadan kaldırması ve iletişim özgürlüğünün sağlanması tartışmalarına bırakmıştır. Bu tartışmaların temelinde,

¹⁹ Ebru Güzelcik, **Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.21

iletişim teknolojisinin finansman gereksinimi ve pazarda gúcünün artması konularında bu firmaların ancak küreselleşmesi -yani kendi ÷lke sınırlarını aşması- sayesinde gerçekteşebileceği görüşü yatmaktadır.

Bunu gerçekteştirmek için de devletin serbest pazar koşullarını yerine getirmesi, iletişim hizmetlerinin ulusal sınırlar ötesine özgürce akışı önündeki engelleri kaldırması ve iletişim sektörünün yasal kısıtlamalardan bağımsız olmasını gerektirmektedir. Küreselleşmenin iletişim sektörü üzerindeki etkilerini gelecek bölümlerde daha kapsamlı bir şekilde tartışacağız.

2.3 KÜRESELLEŞMEYE KARŞI GETİRİLEN OLUMLU VE OLUMSUZ YAKLAŞIMLAR

Ekonomik krizden çıkmaya başlayan ve birçok yapılanmaya giren ÷lkeler yeni bir dünya düzeniyle karşı karşıyadır. Mal ve hizmetlerin ÷lkeler arasında serbestçe dolaştığı, sermayenin egemen olduğu, çok uluslu şirketlerin sayılarının gün geçtikçe arttığı, zaman ve mekan kavramlarının değiştiği, dünyayı tek bir mekan olarak algılayan yeni bir bilincin doğduğu bir düzen hakim olmaya başlamış, dünya yeni bir oluşumun içine girmiştir. Tabi ki küreselleşen dünya düzenine karşı birçok olumlu ve olumsuz yaklaşımlar ortaya konmuştur. Biz bu bölümde küreselleşmeye karşı getirilen olumlu ve olumsuz yaklaşımlarla küreselleşmeyi daha iyi anlamaya çalışacağız.

Küreselleşmeyi savunanlar değişik kültürleri teke indirmenin olası olacağı görüşündedir. Bu görüştekilere göre küreselleşme lehinde olanlar dünyayı küçük bir köy gibi görmektedir.

Tek bir ekonomik modeli, ortak bir düşünce biçimini, insanlar arası eşitliği varsaymaktadır. Ancak küreselleşme lehindeki görüşlere karşı çıkanlar da vardır. Bu görüşü savunanlara göre, küreselleşme bir aldatmacadır, sömürgecilğin, emperyalizmin günümüz koşullarına uydurulmuş bir biçimi, bunların çağdaşlaşmış halidir.

Taner Timur'a göre, küreselleşme süreci çağdaş emperyalizmin 1980'lerden itibaren yaygınlaşan ve Sovyet sisteminin çöküşünden sonra tek ve kaçınılmaz bir olgu

gibi dünyaya sunulan yeni adıdır. Küreselleşme ideolojisi ileri kapitalist ülkelerin ideologları tarafından tüm dünyaya empoze edilmiştir.²⁰

Küreselleştirmeye karşı getirilen olumsuz görüş bildirenlerin sayısı oldukça artmıştır. Tanımlarına göre dünya uluslarınca en azından tepki duyulmaması gereken bir süreç olan küreselleşme, pratikte kültürel kimlik ve ekonomik sistem alanlarında yaşanan değişimler nedeniyle endişeyle izleniyor. Birçok görüşe göre küreselleşme büyük ölçüde Batı toplumlarının lehinde çalışıyor. Atilla İlhan, “Öyle tatlı tatlı anlatıyorlar, öyle sütlü sütlü meliyorlar ki, bilen bilmeyen ‘küreselleşme’yi, gelişmekte olan ülkelere yeni ve geniş gelişme ufukları açan bir şey zannediyor. Oysa küreselleştin mi aslında, sistemin pazarı oluyorsun. Başka türlü söylersek sistem, gezegenin öteki ülkelerini ekonomik denetime almanın adını kibarlık olsun diye, ‘küreselleşme’ koymuş”²¹ diyerek küreselleşmeye karşı çıkmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte sınır kavramının yok olduğu günümüzde ülkeler, şirketler ve insanlar arasındaki uzaklıklar kısalmakta ancak işsizlik oranı ve ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizlik gittikçe artmaktadır. Birçok görüşe göre, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir dağılımında büyük farklar olmakta; küreselleşme gelişmiş ülkeleri daha zengin, az gelişmiş ülkeleri daha yoksul yapmaktadır.

Küreselleşme dünyadaki gelir dağılımını büyük ölçüde değiştirdiği ve eşitsizliği artırdığı için, çeşitli kesimlerde farklı tepkilere yol açıyor. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan fırsatları kullanarak gelirini katlayan ve sınıf atlayanlarla yoksullaştıklarını ve ayaklarının altındaki toprağın kaydığını hissedenler arasındaki uçurum derinleşirken bu süreçte kazananlarla kaybedenlerin küreselleşme olgusuna yaklaşımları da doğal olarak çok farklı oluyor.²²

Tek bir pazar anlayışının hakim olduğu “küreselleşme mucitlerinin ve yaygınlaştırmaya çalışanların elinde büyük sermaye, teknoloji ve her türlü pazarlama olanağı var. Bu durumda dünyaya büyük bir hızla yayılan küreselleşme olgusunun

²⁰ Taner Timur, a.g.e., s.339

²¹ Atilla İlhan, *Hangi Küreselleşme*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s.354

²² Osman Ulagay, *Qua Vadis ? Küreselleşmenin İki Yüzü*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000, s.90

etkilerinden uzak durabilmenin olanaksız olduğu açık bir gerçek. Bu süreç dünyadaki her ülkeyi bir şekilde etkilemektedir.”²³

Küreselleşmeden uzak kalamayan tüm dünyadaki insanlar toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlarda birbirleriyle yoğun bir iletişim ve etkileşim sürecine girmişlerdir. Bu sürecin hızlanmasına iletişim sektöründeki teknolojik gelişmeler büyük bir ivme kazandırmıştır.

Üretim, ticaret, sermaye hareketleri ve teknolojinin uluslarüstü nitelik kazanarak serbestleşmesi ve neoliberal politikaların egemen olmaya başladığı bir düzene geçişte, Francis Fukuyama “Tarihin Sonu” adlı teziyle ‘liberalizmin zaferi’ üzerine yoğunlaşan tartışmaları başlatmıştır. “Fukuyama, bu teziyle önce monarşiyi, sonra faşizmi, nihayet komünizmi de alteden liberal demokrasinin ‘insanoğlunun ideolojik evrimindeki son durak’ ve ‘nihai yönetim biçimi’ olduğunu vurgulamaktadır. Fukuyama’ya göre ‘Batı’nın ve Batı fikrinin zaferi, öncelikle, batı liberalizminin yerini alabilecek, yaşayabilir nitelikteki tüm sistemlerin tamamen gözden düşmesiyle’ ortaya çıkmaktadır. ‘İnsanlığın ideolojik evriminin bitiş noktasını ve insanların yönetiminin ana biçimi olarak liberal demokrasinin evrenselleşmesi durumunun yaşandığını’ vurgulayan düşünür; bir ideal olarak demokrasinin Amerika’nın renklerine bürünmüş ağdaş liberalizm biçiminde nihayetine erdiğini iddia etmektedir.”²⁴

Fukuyama’nın ileri sürdüğü bu tezin arka planında, yeni oluşan dünya düzenine entegre olmanın, evre ülkelere teknolojik gelişmelerin aktarılacağı, sermaye hareketlerinin bu bölgelere yönlendirileceği ve Batılı gelişmiş ülkelerle ekonomik, siyasal ve kültürel bir bütünleşmenin sağlanacağı görüşü yatmaktadır. Küreselleşme sürecine dahil olan ülkelerin böylelikle kalkınacağı ve dünya ekonomisinin işleyişinden ulusal çıkar sağlayabilecekleri söylenmektedir.

Bu yeni düzene göre, ulusal ve yerel politikalar küreselleşme sürecinden ayrı ya da onun dışında düşünülemez. Ulus devletler politikalarını ya liberal demokrasi ve serbest pazar ekonomisi yönünde belirleyerek küresel toplumun yesi olacaklar ya da sistemin dışına itileceklerdir.

²³ Reşit İ. zkan, “Küreselleşme ağdaşlık mı?”, **Finansal Forum**, İstanbül, 3 şubat 2000, s.12

²⁴ Ahmet İnel, “Bitmeyen Demokrasi”, **Birikim Dergisi**, 24 Nisan 1991, s.11

Anthony Giddens, modernleşmenin bir sonucu olarak algıladığı küreselleşmeyi; ‘uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması’ olarak tanımlamaktadır.²⁵ Giddens, örneğin yeni iletişim teknolojileri sayesinde küresel pazarda birbirlerinden uzak mesafede olan bireylerin bilgi birikimine eş zamanlı ve doğrudan ulaşabildiğine dikkat çekerek, küreselleşmeye olumlu yaklaşanlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Giddens, küreselleşmenin ulus devlet sistemindeki değişimler, uluslararası işbölümünün artması, kapitalist dünya ekonomisinin entegrasyonu ve askeri dünya düzeni boyutlarının birlikte ele alındığında anlamlı olacağını ileri sürer.

Her alanda olduğu gibi kültürler üzerinde de küreselleşmenin etkilerini oldukça yoğun bir biçimde görebiliyoruz. Farklı ülkelerde olmalarına rağmen insanlar, aynı teknolojileri kullanıyor, aynı marka giysiler yiyor, aynı yemeği yiyor... Kısacası yerel kültürler de yavaş yavaş kendini küresel kültürün eline teslim ediyor. Bu bağlamda “küresel kültür, heterojen bir fenomen, ayrılığın ve farklılığın bitişikliği, gerçeğin ve hayal edilenin, evrensel ve yerel öykülerin kesişmesidir.”²⁶ Küreselleşmeye karşı olan toplulukların en çok üzerinde durdukları konu yerel kültürlerin küreselleşmesidir. Karşı görüşü savunanlar böylelikle dünyada yerel kültürlerin tek tip evrensel bir kültürün içinde erimeye başladığını vurgulamaktadır. Tüm toplumlar giderek bir dünya sistemi içinde bir kültür entegrasyonunu yaşamaktadır. “D. Harvey, dünya toplumlarının biraraya gelişini, dört farklı açıdan kritize etmektedir.

- a. **Küresel Topluluk (Global Gemeinschaft) 1;** Bu küresel durum anlayışı, dünyanın sadece bir dizi görece kapalı toplumsal cemaat biçiminde düzenlenmesi gerektiğini ileri sürer. Bir ya da birkaç toplumun globalleşmeye duydukları yoğun ilgi nedeniyle oluşan toplumsal düzenlerdir.

²⁵ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 62-63

²⁶ Ash Amin & Nigel Thrift, **Globalization, Institutions, And Regional Development in Europe**, Oxford University Press, Oxford, 1995, s.9

- b. Küresel Topluluk (Global Gemeinschaft) 2;** Bu dünya durumu imgesi küresel bir düzenin tam anlamıyla küresel çaptaki bir cemaat çerçevesinde sözkonusu olabileceğini savunur. Buna göre merkezde yer alan toplumlar ile çevreyi oluşturan toplumlar birlikte McLuhan'ın "Global Köyünü" oluşturmaktadır. Genişleyen küresellik içinde toplumlar arasında Durkheim'in "kollektif bilinci" görmek olasıdır. Küreselleşmenin tehlikeleri insan türlerinin toplumsal birliğine bağlılık yoluyla aşılabılır.
- c. Küresel Toplum (Global Gesellschaft) 1;** Bu dünya imgesi, küresel durumu aralarında önemli ölçüde toplumsal , kültürel mübadele bulunan açık toplumlar dizisi olarak görür. Toplumlar arasında simetrik ilişkiler, politik eşitlik, karşılıklı yararlılık, birbirlerine verdikleri kültürel önem temelinde gelişirken, asimetrik ilişkiler ise, dünya düzeninin sürdürülmesinde bazı toplumların daha dominant ve stratejik öneme sahip olmasından kaynaklanmaktadır.
- d-Küresel Toplum (Global Gesellschaft) 2;** Bu düzen anlayışı dünya düzeninin yalnızca biçimsel ve ve planlı bir dünya örgütlenmesi temelinde gerçekleşebileceğini savunur. Bu düzene göre, küreselleşmenin tehlikeleriyle başa çıkmanın tek etkili yolunun bu sürecin sistemli bir biçimde düzenlenmesinden geçtiği görüşünü paylaşırlar.²⁷

D. Harvey'in de belirttiği gibi ulus devletler küresel koşulların merkezi özelliklerini yerine getirmek için değişmektedir. Bunun sonucunda küreselleşme ile birlikte ulus devlet kavramının değiştiğini, dolayısıyla ulusal kimlik anlayışının da etkilendiğini söyleyebiliriz.

²⁷ Roland Robertson, *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.131-132

Ayrıca kitle iletişimindeki ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin bir sonucu olarak, kültürlerarası iletişimin yoğunlaşması bazı etnik, dini, kültürel ayrımcı eğilimlerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Henüz ulus devletin kurulup gelişimini tamamlamamış olduğu gelişmekte olan toplumlarda, uluslararası pazar ilişkileri ve kitle iletişim araçları ile yaygınlaşan bir tüketim kültürü sonucu, ulusal kimliklerin kültürel homojenliği bozulmaktadır.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak biçimlenen ulus kimlikler, ne yerel, ne küresel ya da ne geleneksel ne de modernidir. Bunlar üzerinde gelişen yeni bir sentezdir. Melez kimlikler olarak yaratılan bu kimlikler, temelde sistemin işleyen dinamiğine katkı sağlayacak olan bireysel oluşumlardır.”²⁸

Küreselleşme sürecinde kültürler arası etkileşimlerin yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda “küresel gücün Batı merkezli olmaktan çıkarak, Batı dışına kayması, küresel akışların etkisi ile göç olgusunun hızlanması ve medya etkisi ile gerçekleşen kültürel akışların sınır tanımadan her yere ulaşması küreselleşmeyi heterojen bir süreç olarak değerlendiren yaklaşımları öne çıkarmıştır. Bu yaklaşımlar içinde kültürel karışım-hibritlik olgusu organize edici tema olarak yer almaktadır.”²⁹

Küreselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası mekanı giderek bölme, insanları ayırma ve dışlamadır. Küreselleşmeye maruz kalan insanların yeni-kabileci ve köktençi eğilimi kadar üst kültürün (küreselleşen üst kültürün)yaygın olarak lafi edilen “melezleşmesi” de küreselleşmenin meşru çocuğudur. Giderek daha fazla küresel ve yurtsuz bir hale gelen elit kesimle geride kalan “yerelleşmiş” kesim arasındaki iletişim kopukluğu endişe verici gözükmemektedir.³⁰

Bu çerçevede kültürel düzeydeki küreselleşmenin doğasında bir paradoks karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan, küreselleşme süreci içinde belli bir kültür tüm dünya üzerinde yayılarak, diğer farklı kültürlerin bu baskın (dominant) kültüre entegre olması –ki bu baskın kültür Amerikan kültürüdür- söz konusudur. Diğer yandan da birbirinden

²⁸ Nimet Önür, “Küreselleşme Ulus Devlet ve Değişen Ulusal Kimliklerde Medyanın Rolü”, Yayınlanmamış Makale, İzmir, 2000, s.3

²⁹ Rana A. Aslanoğlu, “Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der: E. Fuat Kayman/Alı Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.347

³⁰ Zygmunt Bauman, **Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.9

farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşime geçmesi sonucu oluşan bir kültürün varlığı söz konusudur. Tüm dünyada yaşanan bir kültürel entegrasyon sonucu, seslerini günümüze kadar hiç duyuramamış ve hiç temsil edilmemiş kültürler, etnik kökenler ve yeni bölgeler ilk kez seslerini duyurabilme olanağı bulmuştur. Sonuç olarak, küreselleşme süreci küresellik ve yerellik gibi zıt kutupları biraraya getirmektedir.

Küresellik ve yerellik kavramları sorgulanırken, bir yandan da evrensel olanın ne olduğuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Jean Baudrillard küresel ve evrensel olanın ayrımını şöyle yapmaktadır: “Küresel olma teknolojinin, pazarın, turizmin, iletişimin dünya çapında kılınmasıyla olur. Evrensel olma ise, değerlerin, insan haklarının, özgürlüklerin, kültürün, demokrasinin evrensel kılınmasıdır.”³¹

Kültürel küreselleşmeden diğer alanlarda görülen küreselleşmenin etkisiyle yaşananlara bakacak olursak, küreselleşmeye karşı getirilen bir başka eleştiri de dünyadaki bilgi dağılımı ile ilgilidir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında bir yandan ekonomik anlamdaki uçurumlar artarken diğer yandan da, gelişen teknolojiyle birlikte bilginin dünyadaki dağılımında dengesizlikler yaşanmaktadır. Dolayısıyla yapılan çalışmanın paralelinde ekonomi politik yaklaşımın da öne sürdüğü gibi ekonomik gücü fazla olan, diğer alanlarda da üstün konumda söz sahibi olmaktadır. Gelişmiş ülkeler teknoloji sayesinde daha fazla bilgiye sahip olurken, az gelişmiş ülkeler de ancak gelişmiş ülkelerden dağılan bilgilerle yetinmekte, bağımlılıkları devam etmektedir.

Bu bağlamda, “özellikle son iletişim araştırmalarında küreselleşme ile bilginin eşitsiz dağılımı arasındaki ilişki yoğun bir şekilde sorgulanmakta, ‘bilgi uçurumu’ hipotezi gerek toplumsal gerekse ülkeler arası düzlemde sınanmaktadır. Küreselleşmenin düzgün bir şekilde dağılmayan bir süreç olduğu iddiası bu araştırmalarda enformasyon zengini ve yoksulu ülkeler arasındaki uçuruma dair bulgularla desteklenmektedir.”³²

Gelişmekte olan toplumlarda henüz ulusun yaratılamadığı ve yaratılma aşamasında olduğu dönemde küreselleşmenin etkileri birtakım ulusçu eğilimleri de uyandırabilmektedir. Ulus devletin tekleştirici politikaları gereği bireylerine dayattığı

³¹ Jean Baudrillard, **Tam Ekran**, Çev: Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.119

³² Erol Mıtlı, “Globleşen Medya”, **Karizma**, Sayı 5, İstanbul, 2001, s.20

ulus kimliği yeniden sorgulanmakta, ulusu aşan evrensel yönelimler ortaya çıkmaktadır. “Böylelikle ulus kimliği, daha geniş bir dünya kültürü içinde yok olmaya karşı direnen bireylerin, yerel farklılıklarıyla küresel alana bağlanmalarından kaynaklanan ulusal düzlemdeki somut görüntülere dönüşmektedir.”³³

Kültürel kimliğini koruma adına küreselleşmeye karşı duran Avrupa, bu sürece karşı özellikle medya sektöründe birtakım kıstaslar koymuştur. 1980’li yıllarda Avrupa Topluluğu’nun, Avrupa medya şirketleri kapsamında bir “Avrupa görsel-işitsel alanı” yaratmak için epey çaba sarfettiğini biliyoruz. “Küreselleşmenin neden olduğu düşünölen standartlaşma ve kimlik kaybına karşı olarak Avrupa’da küreselleşme mantığının tahrip ettiği duygusal aidiyet ve yerel anlamlara hitap eden isyankar bir bölgecilik çıkmıştır karşımıza. Bu yeni bölgecilik Avrupa’daki kimliklerin farklılıklarına ve çeşitliliğine değeri vermektedir ve kültürel, bölgesel ve ulusal mirastaki bu çeşitliliği korumaya ve sürdürmeye çalışmaktadır.”³⁴ Pek çok durumda uluslar-ötesi piyasa güçlerine karşı yerel kamu çıkarları ön planda tutulmuş ve Avrupa Topluluğu’ndan destek almak için lobi çalışmaları yapılmıştır.

1980’lerin sonlarından itibaren AT, özellikle küçük üreticilere Avrupa çapında kredi ve destek sağlayan MEDIA programı aracılığıyla yardımda bulunmuştur. Avrupa Topluluğu kültürel farklılıklar ve Avrupa’daki kültürel kimliklerin korunması konularına özel bir önem vermiştir.

Sonuçta, “Avrupa kaynaklı olmayan (pratikte Amerikan yapımı) programlara, kültürel egemenliği korumak ve yerli yapımcıların rekabet konumunu geliştirebilmek amacıyla kotalar konmuştur. 1993-1994 GATT görüşmelerinde ABD, serbest ticaret ve fikirlerin serbest dolaşımı adına kotaların kaldırılmasını talep ederken, Avrupa’nın çıkarları, Avrupa medeniyetinin kültürel özgüllüğünü ve bütönlüğünü korumak bakımından bunların yerli yerinde durması yönündeydi.”³⁵

³³ Nimet Önür, a.g.m., s.14

³⁴ David Morley & Kevin Robins, a.g.e, s.38

³⁵ Morley & Robins, a.g.e., s.39

Morley ve Robins, küreselleşmenin yeni ufuklar açmaktan çok, birtakım tehditler getirdiğini, Avrupa'da bir kimlik bunalımına yol açtığı görüşünü ileri sürmektedir. Avrupa özgünlüğü projesi, "dünyanın geri kalanının değil,...Avrupa'nın Avrupalılaştırılmasına yöneliktir" ³⁶

Araştırmacı-yazar Emre Kongar ise, küreselleşmeyi üç evreye ayırmaktadır. Ona göre birinci küreselleşme dalgası tarım devrimi ile, ikinci küreselleşme dalgası endüstri devrimi ile, üçüncü küreselleşme dalgası da iletişim-bilişim devrimi ile gerçekleşmiştir. Kongar, iletişim-bilişim devriminin öncülüğünde ABD'nin olduğunu belirterek, "ABD, yeni küreselleşme dalgasını kendi imparatorluğunu genişletmek ve pekiştirmek için kullanırsa dünya yeniden kan ve gözyaşına boğulacak, eğer dünya üzerindeki bütün ülkeler çapında insan haklarına dayalı katılımcı bir demokrasi anlayışına destek verirse, insanlığın geleceği biraz daha aydınlık olabilecektir" demektedir. ³⁷

Server Tanilli'ye göre, küresel girişimler üç egemen kutupta toplanmıştır. "Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Asya-Büyük Okyanus bölgeleri. Mübadeleler bu üç bölgede çoğalır ve yoğunlaşır. Böylece küresel ekonomi dünyayı paradoksal olarak üç kutup arasında böler: Bu kutuplar gitgide daha fazla bütünleşir; ama geride kalan ülkeler –özellikle Afrika'dakiler- gitgide daha da yoksullaşır, marjinal duruma gelip dünya ticaretinden ve teknolojik modernleşmeden dışlanırlar." ³⁸

Buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak, olumlu ya da olumsuz nitelik atfedilse de küreselleşme 21. yüzyılda toplumsal değişimi anlamamızın anahtar kavramıdır. "Sonuçta, küreselleşme geçmişteki parçalanmışlıkları ve sınırları aşarak, yeni ilişkilerle, ekonomilerin ve kültürlerin dünya sistemine entegrasyonunu sağlar." ³⁹ İletişim alanında son yıllarda yaşanan değişimleri açıklayabilmek, toplumsal yaşama etkilerini tartışabilmek amacıyla küreselleşmenin ne olduğunu, tarihsel gelişimini ve küreselleşmeye karşı geliştirilen bakış açılarını ortaya koymaya çalıştık.

³⁶ Sontag'tan aktaran: Morley & Robins, a.g.e., s.43

³⁷ Emre Kongar, "Üçüncü Küreselleşme Ne Getirecek", *Cumhuriyet Gazetesi* Köşe Yazısı, 1 Nisan 2002, s.3

³⁸ Server Tanilli, *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s.126

³⁹ Douglas Kellner, "Globalization and the Postmodern Turn",

<http://www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/globpm.htm>, 13.07.2000

Bu bağlamda tez çalışmasının konusuyla bağlantılı olarak küreselleşen dünya düzeninde yeni iletişim düzenini ve dünyadaki enformasyon dağılımına bakmaya çalışacağız.

2.4. KÜRESELLEŞME VE YENİ İLETİŞİM DÜZENİ

İletişim rejimlerinin liberalizasyonu ile birlikte, teknolojik ilerlemeler ve ekonomik gelişmeler, dünya çapında giderek büyüyen küresel bir iletişim altyapısının oluşumunu sağlarken; bilişim ve iletişim teknolojisindeki önemli gelişmeler, gelişme sürecinde yerel mekanın potansiyelleri ile sınırlı kalmak yerine, tüm dünyanın potansiyellerine ulaşabilme şansını getirmektedir.⁴⁰ Başka bir deyişle, bilişim teknolojisiyle birlikte yaşanan küreselleşme sürecinde, bilgi tüm dünyaya kolayca ulaşabilmektedir.

Küreselleşme çağında ekonomik ve teknolojik rekabet uluslararası alanda gittikçe artmaya başlamıştır. “Bilgi uygarlığının yeni iletişim teknolojileri ve sosyo-ekonomik örgütlenme yapısı rekabetin küresel düzeyde gerçekleşmesine yol açmıştır. Yeni iletişim teknolojileri ve bunlar içinde bilginin sınırsız akışı, ulusal sınırlar engelini kolayca aşmıştır.”⁴¹

Ancak, dünyada enformasyon dağılımında yaşanan dengesizlikler nedeniyle, yeni bir dünya enformasyon düzenine ihtiyaç duyulmuştur. Daha önceki bölümümüzde de bahsettiğimiz gibi, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte gelişmiş ülkeler daha çok bilgi sahibi olmakta, az gelişmiş ülkelerle arasında bilgi uçurumu giderek artmaktadır. Kısaca dünya çapında enformasyon dağılımı gelişmiş ülkelere doğru yapılmaktadır. Başka bir deyişle, bilgi zengini Kuzeyden bilgi yoksunu Güneye doğru, tek yönlü olarak gerçekleşen bir enformasyon akışının egemenliği söz konusudur.

⁴⁰ Mehmet Özçağlayan, *Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s.66

⁴¹ Hüsnü Erkan, *Türkiye İçin Sosyal Piyasa Ekonomisi*, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s.54

1970'li yıllarda dengesiz iletişim olgusu etrafında çokça tartışılmış ancak gelişmiş ülkeler iletişimin serbest dolaşımı ilkesinden çıkarları gereği vazgeçmemişlerdir. Günümüzde de uluslararası haber dolaşımındaki dengesizliğini ortadan kaldırma konusunda özellikle UNESCO tarafından çokça çaba gösterilse de pek ilerleme kaydedilememiştir. Medya sahipliklerinin ulusal sınır tanımayarak büyük şirket evlilikleriyle sermayelerini uluslararası boyuta taşımalarını ve aslında haber kurumları olarak nicelikte artış görünmesine karşın, sahipliklerin tekelden çıktığını dolayısıyla nitelik bakımından aynı haberlerin dünya ülkelerinde dolaşmasını küreselleşmenin iletişim alanındaki etkileri olarak görüyoruz. Temel sorunsalımızı oluşturan bu durum, uluslararası iletişimde uluslararası bir sorun olarak hala demokratik bir çözüme ulaşamamıştır. Ekonomik yönden gelişmiş ülkelerin insanları iletişim alanında daha çok olanağa sahiptir.

Bu insanlar daha çok gazete satın alıp okurken, daha çok kitaba ulaşırken, kendisine radyo televizyon programları giderek artan bir çeşitlilikte sunulurken, ekonomik yönden gelişmemiş ülkelerde durum bunun tam tersi görünümündedir. Bu ülkeler gereksinim duydukları haberleri gelişmiş ülkelerin haberleşme araçları ve onların bakış açısıyla almakta, bir anlamda bağımlılıkları devam etmektedir.

Bu bağlamda, iletişim dünyasının genel görünümüne baktığımız zaman, haber kanallarında yerel ve bölgesel bazda artış olmasına rağmen, uluslararası iletişimde dış haberlerin hala belli başlı haber ajanslarından alındığı görülmektedir. Uluslararası haber dolaşımındaki enformasyon dağılımındaki dengesizlik hala varlığını sürdürmektedir. Bugün gelinen noktayı daha iyi anlamak için, yeni iletişim düzenini ve dünyadaki enformasyon akışını ayrıntılı ele almak gerekmektedir.

2.4.1. YENİ İLETİŞİM DÜZENİ VE DÜNYADAKİ ENFORMASYON AKIŞI

Yeni iletişim düzeni 1970'lerin başında uluslararası gündeme girmiştir. Gelişmiş ülkelerle arasındaki ekonomik ve iletişim alanındaki dengesizliğe isyan eden az gelişmiş ülkeler, uluslararası alanda eşitliğe ve adil ilişkilere dayanan bir düzen istiyordu. Bu istek, gelişmiş ülkelerle Üçüncü Dünya ülkelerini biraraya getirerek yeni bir uluslararası iletişim düzeninin kurulmasına zemin hazırladı.

Gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen tek yönlü uluslararası iletişim, dolayısıyla tek bir bakış açısıyla üretilen haberlerin merkezinde gerçekleşmektedir. “Günümüzde dünya haber medyasının ihtiyacı olan dış haberlerin yüzde 90’ını, uluslararası dört büyük haber ajansı AP, UPI, Reuters ve AFP ile, beş televizyon haber servisi, BBC World Service, CNN, Reuters, Visnews ve WTN sağlamaktadır.”⁴²

Dünyadaki enformasyon dağılımı konusundaki, kuşkusuz en önemli dengesizlik, hangi haberin nerelere gideceğine gelişmiş birkaç ülkenin haberleşme araçlarının yöneticilerince karar veriliyor olmasıdır. Bir başka deyişle, Üçüncü Dünya ülkelerinin dünyadaki gelişmeleri, başka ülkelerin gözü ve seçiciliği ile izleyebiliyor olmasıdır. Bu, haberlerin dağılımı bakımından görülen dengesizliktir.⁴³

Unesco’nun 1980 yılında Belgrad Konferansı’nda oybirliğiyle kabul ettiği ve Many Voices, One World (Çok Ses, Bir Dünya), başlığıyla kitaplaştırdığı ünlü Mac Bride Raporu’nda belirtildiğine göre, belli başlı haber ajanslarının hepsi, Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilgili haberlerinde tarafsız davranmaktadır. Bu tarafsızlığın altında yatan nedenlerden biri de Üçüncü Dünya Ülkeleri hakkındaki Batılı önyargılarıdır. Batı, bu önyargılarından hareketle kendine göre bir dünya imajı çizmiştir ve yine kendi geçtiği haberlerle bu imajı sürekli olarak pekiştirmektedir.⁴⁴

⁴² Melek Atabey, *Television News Broadcasting and Journalism in Turkey*, The Impact of Political, Economic and Socio-Cultural Change in the 1990s, unpublished PhD thesis, The University of London, London, 1998, s. 187-188

⁴³ İdris Adil, *Haberde Dışa Bağımlılık*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991, s.25

⁴⁴ Nabi Avcı, *Enformatik Cehalet*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999, s.150

Galtung ve Ruge'un haber değerleri kriterleriyle ortaya koydukları elit ulusların haber konusu olmasıyla ilgili tespitleri haber ajanslarının izledikleri politikayı destekler niteliktedir. Elit uluslar iyi ve olumlu gelişmelerle haber konusu olurken, az gelişmiş uluslar daha çok felaket haberleriyle ajansların gündeminde yer almaktadır. Böylelikle elit ulusların statükoları olumlu haberlerle de pekişmiş olmaktadır.

Nurdoğan Rigel konuyla ilgili olarak şu görüşleri ileri sürmektedir: "Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, uluslararası medya organizasyonları için sürekli haber konusudur. Ancak habere konu olma beraberinde olumsuzlukları da getirir. Çünkü doğal afet, savaş, iç savaş gibi konularla uluslararası medya organizasyonlarının haber gündemine giren bu ülkeler, geçmişte doğal kaynakları nedeniyle nasıl sömürge olarak kullanıldılarsa, şimdi de haber malzemesi olarak sömürülmektedirler. Örneğin CNN'in her haber bülteni, neredeyse bir savaş günlüğü gibidir."⁴⁵

Haberlerin bölgesel ağırlığıyla ilgili bir diğer bakış açısına göre "büyük ajansların muhabirleri, sayısı ve dağılımı da onları güçlü kılmaktadır. Bu dağılıma göre; muhabirlerin yüzde 34'ü Kuzey Amerika'da, yüzde 28'i Avrupa'da, yüzde 17'si Asya ve Okyanusya'da, yüzde 11'i Latin Amerika'da, yüzde 6'sı Batı Asya'da, yüzde 4'ü Afrika'da bulunmaktadır. Her muhabirin eşit sayıda haber ürettiği varsayımı ile hareket edildiğinde, büyük ajansların haberleriyle yetinmek durumunda kalan ulusların, daha çok hangi ülkelerle ilgili haberleri okudukları, hangi haberlerle bilgilendikleri açıkça ortadadır."⁴⁶

Az gelişmiş ülkelerin iletişimin altyapısını oluşturan mekanik araçların üretimi ve kullanımı bakımından eski sömürgeci ülkeye bağlı kalması, enformasyonun dengeli bir şekilde işlememesi, enformasyon boşluğu yaratmıştır. Bu nedenle az gelişmiş ülkeler ancak gelişmiş ülkelerin kendi ekonomi politik görüşleri çerçevesinde gündeme getirdikleri ölçüde, iletişim sürecinde yer almışlardır.

Uluslararası iletişim düzeninde tek yönlü akış sadece haber alışverişinde değil, diğer kültürel ürünlerde de yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkeler televizyon program, dizi ve filmleri az gelişmiş ülkelere satarak, bu ülkeler üzerinde kültürel anlamdaki

⁴⁵ Nurdoğan Rigel, **Haber, Çocuk ve Şiddet**, Der yayınları, İstanbul, 1995, s.78-79

⁴⁶ İdris Adil, **a.g.e.**, s.26-27

egemenliklerini de sürdürmektedirler. Özellikle sinema endüstrisi kuramamış ülkeler için gelişmiş ülkelerce üretilen sinema filmleri, gelişmiş ülkelerin kendi dünya görüşleri ile üretilen medya ürünleri, bunları üretme olanaklarından yoksun gelişmemiş ülkelerde iyi pazar olanakları yaratmaktadır.

Bu dengesiz uluslararası iletişimin panoramasının ardından, yeni iletişim düzeni kavramına dönelim. Yeni iletişim düzeni kavramı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler ile birlikte kurulan UNESCO toplantılarında sıkça tartışılmış, ulusal kalkınma çerçevesinde iletişim konusuna önem ve ağırlık verilmiştir. Bu alanda yürütülen çalışmalarda iletişim kuruluşları, kitle iletişim araçları geniş araştırmaların konusu haline gelmiştir. Yeni iletişim düzeni, Bağlantısız Ülkeler ve mesleki örgütlerin toplantılarında da derinlemesine incelenmiştir. “Dengesiz haberleşme”, “tek yönlü iletişim”, “serbest iletişim” gibi kavramlar o yıllarda başlatılan tartışmalarda sıkça kullanılıp yaygınlaşmıştır.

İkinci Dünya savaşı boyunca Avrupalı uluslar sansür ve propagandadan ağır bir şekilde etkilenmiştir. Ülke içinde iletişim yasakları, kısıtlamalarla birlikte ülkeler arasında da iletişime engel olan birçok unsur vardı. Amerika Birleşik Devletleri savaş sonrasında güç ve etkinlik kazanarak ‘hür dünya’ adına sesini yükseltmeye başlamıştı. O dönem haberin ulusal sınırlamalara takılmadan ülkeler arasında serbestçe dolaşması düşüncesi büyük ilgi uyandırdı. Ancak “serbest iletişim” ilkesinin ardında başka nedenler yatıyordu.

İngiltere ve Fransa çok uzun yıllardan beri dünyanın önemli bir bölümünde ticari denetimlerini sürdürüyorlardı. Ekonomik ve siyasi bakımından hızla güçlenen ABD ise, aynı hızla iletişim alanında yakalayamamıştı. ABD'nin uluslararası iletişim sisteminde payı ve gücü çok yetersizdi. O dönem Reuters haber ajansı ile İngiltere, uluslararası haber dağıtımında egemen güç konumundaydı. Fransız ajansı Agence France-Presse (AFP)'nin de belli bir payı vardı.

Uluslararası haber ve bilgi akışını denetim altına almak ve bu alanda etkin olmak askeri bakımdan da önemliydi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında mali sıkıntılar sonucu Reuters ve AFP güç durumda kalmıştır. Bu sırada Amerikan haber ajansları Associated Press (AP) ve United Press International (UPI) hem Amerikan iş çevrelerinin hem de

hükümetin büyük mali desteği ile uluslararası habercilik alanında büyük atılım gerçekleştirmiştir. Bu iki ajans hem teknik bakımdan hem de eleman sayısı bakımından AFP ve Reuters'ın tekeli kırılmıştır. Böylelikle günümüzde de hala uluslararası iletişimde etkin güçte olan bu dört büyük haber ajansı, uluslararası iletişim düzeninde önemli rol oynayama başlamıştır.

Uluslararası iletişimi bir düzene sokmak ve dengeye oturtmak amacıyla yapılan toplantılarda ortaya atılan serbest akış ya da haberin ulusal veya uluslararası ölçekte herhangi bir engele uğramadan dolaşması ilkesinin benimsenmesi için çok çaba harcanmıştır. Ancak söz konusu ilkenin ortaya atıldığı dönem öncesindeki adaletsiz, dengesiz, eşitsiz iletişim düzeni aradan geçen uzun yıllara rağmen biçim değiştirerek hala devam etmektedir.

Serbest akış ilkesi uluslararası haber ajanslarına bağımsızlık ve özgürlük sağlamıştır. Ajanslar bu ilkenin sağladığı demokratik ve paylaşımcı görüntü altında, dünyada olup biten olayları ve bu olaylarla ilgili kendi görüşlerini tüm dünya ülkelerine aktarmaktadır. Bu sistem habercilik anlayışlarını oluşturmakta ve yönlendirmektedir.

Ünlü iletişim bilimci Herbert Schiller 'haber serbest dolaşımı' kavramını bir slogan olarak açıklamış ve değerlendirmiştir. Schiller'in bu değerlendirmesi şöyle özetlenebilir: "Bu sloganlardan, ABD'de çok büyük üretim kapasitesine sahip medya kuruluşlarının haber ajansları ile radyo ve televizyon istasyonlarının ürettikleri film ve tv programları, dergi ve günlük gazetelerin serbestçe diğer ülkelere ulaştırılması anlaşılmalıdır. Bu bağlamda haberin serbest dolaşımı diye bir şey yoktur ve şimdiye kadar da hiçbir zaman bu izlenim uyandırılmamıştır."⁴⁷

Ajanslar izledikleri politika gereği, haber seçiminde hangi olayların ne biçimde, ne oranda ve nasıl yansıtılacağına ilişkin, içinde bulunduğu ülkenin siyasal ve ekonomik sisteminin çıkarlarına yönelik karar vermektedir.

Uluslararası dış haberde, uluslararası dış politikanın etkisi büyük derecede önemlidir. Bu nedenle dünyaya belli başlı tekeller tarafından yanlı haberler yayılmakta ve uluslararası iletişimde dengesizlik sorununa hala çözüm bulunamamaktadır.

⁴⁷ Schiller'den aktaran: A. Rıdvan Bülbül, **Uluslararası İletişim**, Damla Ofset, Konya, 2000, s.52

Kurumsallaşmış Batılı haber korporasyonları haberin baskın karar vericileri olarak, haberi seçer, üretir ve tüm dünyaya yayar. Bunları bulunduğu ülkenin ekonomi politik bağlamı içinde yürütür. 1970’li yıllardan günümüze dek tartışılan az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki iletişimin serbest dolaşımı ilkesinden gelişmiş ülkeler çıkarları gereği bir türlü vazgeçememişlerdir.

Az gelişmiş ülkeler varolan sistemin akışından kendilerini koruyabilmek için yeni bir düzen arayışına yönelmiştir. Yeni iletişim düzeni arayışında kurtarıcı deyim “dengeli akış” olmuştur. Serbest ya da özgür akış ilkesinde muallakta kalan kısım “dengelik” kavramıyla daha belirgin hale gelmiştir.

1970’li yıllarda “serbest akış” konusu Bağlantısız ülkelerin katıldığı çeşitli toplantılarda ele alınmış, uluslararası statükoyu değiştirmek konusunda ülkeler arasında büyük bir birlik sağlanmıştır. Buna göre Bağlantısız ülkelerin iyi bir örgütlenmiş işbirliği çerçevesinde dengeli ve adaletli bir haber ve bilgi dağıtımını gerçekleştirebilecekleri üzerinde anlaşılmıştır.

Üçüncü Dünya ülkelerinden gelen baskılarla UNESCO, “serbest akış” ilkesini, “serbest ve dengeli akış” olarak değiştirmiştir. Ancak bu kavram değişikliği, mevcut iletişim düzeninin sürmesini isteyen birçok kuruluşun tepkisine yol açmıştır. Bu kuruluşların başında uluslararası haber ajansları ile bu ajansları destekleyen uluslararası ticaret örgütleri ile bazı siyasal kurumlar yer almıştır. Uluslararası Basın Enstitüsü, Dünya Basın Özgürlüğü Komitesi, Amerikan gazeteleri ve televizyon şirketlerinin üst örgütleri ile Uluslararası Gazete Sahipleri Federasyonu gibi etkin meslek örgütleri UNESCO’nun Üçüncü Dünya ülkeleri hükümetlerini haberleşme sansürü yaratmaya yönelttiğini ileri sürmüşlerdir.

Yeni iletişim düzeninde kabul edilen dengeli haber akışı ilkesini, çıkarlarına ters bulan ABD, 1984 yılından sonra UNESCO’dan çekildiğini bildirmiş, örgütü batılı ülkelere karşı bir tutum sergilemekle eleştirmiştir. ABD’nin örgütten ayrılmasından sonra örgüt çalışmalarında bir aksama olmamış, yeni iletişim düzenine ulaşılması yolundaki çabalar devam etmiştir. UNESCO’nun bu konuyla ilgili girişimlerini bundan sonraki konu başlığımız altında ele alacağız.

Uluslararası yeni Enformasyon ve İletişim düzenini açıklayan en uygun tanım Thomas L. Mc Pall tarafından şöyle yapılmıştır: “Yeni Enformasyon ve İletişim Düzeni, enformasyonun içeriğinde ve akışında daha eşit ve adaletli bir dengenin kurulmasını, ulusal iletişim politikalarının ulusal düzlemde gerçekleştirilebilme hakkının sağlanmasını ve son olarak da gelişmekte olan ülkelerin beklentilerini ve olaylarını daha doğru ve çarpıtmadan yansıtabilecek, uluslararası düzeyde iki yönlü enformasyon akışının gerçekleştirilmesini olanaklı kılmaya çalışan evrensel bir süreçtir.”⁴⁸

Uluslararası iletişimde yaşanan temel sorunların çözümü için özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, kendi toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal amaçlarına uygun bir iletişim politikası benimsemesi ve uygulaması gerekmektedir. Daha sonra kendi ulusal ajanslarını güçlendirerek yüksek maliyetli olan dış habere aracısız ulaşmalıdır. Ancak bu şekilde uluslararası haber ajanslarından tek yönlü ve taraflı bakış açılarıyla gelen haber tekelinin etkisi azaltılmış olacaktır.

Uluslararası iletişimde dengeli haber akışı ilkesi oluşturuluncaya kadar geçen sürede yeni iletişim düzenine ulaşma çabalarına değindik. Dünya haber dolaşımındaki girişimleriyle UNESCO’nun çalışmaları dikkate değer niteliktedir. Şimdi bu çalışmaları ve dengeli haber akışı oluşturma amaçlı Sean Mac Bride’in raporunu ele alacağız.

2.4.2. YENİ İLETİŞİM DÜZENİNDE UNESCO ÇALIŞMALARI VE MACBRIDE RAPORU

İletişimdeki dengesizliklerin giderilmesi ve tek yönlü iletişimin yetersizliği konuları, özellikle UNESCO bünyesinde başlatılan çalışmalarla çok sayıda konferansta, seminerde ve toplantıda ele alınmıştır. Azgelişmiş ülkelerde kitle iletişim araçlarını geliştirme amaçlı UNESCO’nun çalışmaları ve girişimleri büyük önem taşımaktadır.

⁴⁸ Thomas L. Mc Pall, “Yeni Enformasyon ve İletişim Düzeni”, *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Çev.-Der: Yusuf Kaplan, Rey Yayınları, Kayseri, 1991, s.142

Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen amaçlar doğrultusunda iletişim araçlarının uluslararası anlayışa ve barışa katkıda bulunabilmesi için neler yapılması gerektiği 1970 yılında toplanan UNESCO Genel Kurulu'nda ele alınmış, bu kurulda bazı ülkelerin delegeleri, serbest haber akışının iki yönde de gerçekleşmesini istemişlerdir. Kurullarda tartışılan tek yönlü iletişim ve dengesiz haber akışı konuları, uluslararası belgelerde yerini almıştır.

Bu toplantılarda, basın mensuplarının, bilimadamlarının yanı sıra devlet adamları ve politikacılar da uluslararası iletişimin dengesizliğinden hatta iletişim emperyalizminden söz etmeye başladılar. Örneğin 1973 yılında UNESCO'nun Finlandiya'nın Tampere kentinde düzenlediği ve televizyon programlarının değerlendirildiği toplantıda, Finlandiya Devlet Başkanı Urho Kekkonen, "iletişim emperyalizmi"nden söz etmiştir. "Gelişme yolundaki ülkeler iletişim alanında endüstrileşmiş büyük batı ülkelerine bağıdırlar. Buna iletişim emperyalizmi denir. Bugün dünyada dağıtılan haber ve programların üçte ikisi Amerikan kökenlidir. İletişim özgürlüğü böylece tehlikeye girmiş olmaktadır. Özgür ve engelsiz iletişimi savunanlar uluslararası eşitlik endişesi duymazlarsa en güçlü ve en zenginlerden yana olurlar. Birleşmiş Milletler ve UNESCO son yıllarda salt bir özgürlükten söz etmiyorlar. Uluslararası dengesizliklerin giderilmesine yöneliyorlar..."⁴⁹ Bir devlet başkanı tarafından açıklanan bu görüşler, toplantıya katılan diğer ülke temsilcilerinden de destek görmüştür.

1975 yılında Paris'te düzenlenen ve 84 ülkenin temsil edildiği başka bir toplantıda, "İletişim Araçları Üzerinde UNESCO Bildirgesi ve Yeni İletişim Düzeni" adlı taslak büyük tartışmalara neden olmuştur. Bu toplantıda Üçüncü Dünya ülkeleri ve Sosyalist Bloku'nun birlikte hareket etmesiyle Batılı ülkelerin önerileri kabul edilmemiştir. Taslak mesleki ve teknik olmaktan çok, siyasal bir nitelik kazanmıştır.

Bu tarihten sonra Batı'da UNESCO'ya karşı bir eleştiri politikası izlendiği görülmüştür. Bildirge taslağına karşı çıkanlar, UNESCO'nun iletişimde merkezi denetim yaratmak, iletişim araçları üzerinde kamu denetimi kurmak amacıyla olduğunu belirtmişlerdir.

⁴⁹ Hıfzı Topuz, **Uluslararası İletişim**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1984, s.29

1976 yılında Nairobi’de yapılan konferansta da bildirge üzerine bir sonuç alınamamıştır. Ancak 1978 yılında Paris’te düzenlenen konferansta taraflar arasındaki görüş ayrılıklarını azaltacak birtakım düzenlemeler yapılarak, bildirgenin kesinlik kazanması sağlanmıştır.

Bu bildirge uluslararası bir anlaşma niteliği taşımamaktadır. Ancak, kitle iletişim mesleği için “ahlak yasası” özelliği taşıyan bir belge niteliğindedir. İletişim Araçları Üzerinde UNESCO Bildirgesi 16 ilkeyi içermektedir.⁵⁰

- 1- İletişim araçları insan haklarının gelişmesine, yaygınlaşmasına yardımcı olmalıdır,
- 2- İletişim araçları uluslararası barıştan yana olmalı, barışın güçlendirilmesi yönünde bir anlayışla kullanılmalıdır,
- 3- Uluslararası yakınlaşmayı sağlayacak bir yayın politikası izlemelidirler,
- 4- Uluslararası ırk ayrımına karşı çıkmalıdır,
- 5- Kitle iletişim araçları, uluslararası alanda daha adaletli bir ekonomik düzen kurulmasına katkıda bulunacak bir yayın politikası izlemelidirler,
- 6- İletişim araçları sömürgeciliğe ve yabancı işgaline uğramış ülkelerin, toplumların seslerini duyurmalarına yardımcı olmalıdır,
- 7- İletişim araçları yeni yetişen kuşakların barış, özgürlük ve karşılıklı saygıya öncelik tanıyan bir eğitim almalarına yardımcı olmalıdır,
- 8- İletişim özgürlüğü insan haklarının en önde gelenleri arasındadır,
- 9- Gazetecilere serbestçe haber alma ve haber iletme olanakları sağlanmalıdır,
- 10- İletişim araçları haberin oluşturulmasında kamuya etkin katılma olanağı tanınmalıdır,
- 11- Serbest ve dengeli bir haber akışı ülke içinde ve ülkeler arasında sağlanmalıdır,

⁵⁰ Hıfzı Topuz, **Uluslararası Anlayış ve Kitle İletişim Araçları**, UNESCO-Hacettepe Üniversitesi Ortak Yay. Ankara, 1980, s.18

- 12- Toplumsal ve ekonomik sistemleri farklı olan devletler arasında karşılıklı ve çok yönlü haber alışverişi geliştirilmelidir,
- 13- Bildirgedeki ilkelerin, ulusal basın ahlak yasalarına sokulması sağlanmalıdır,
- 14- Devletler, kitle iletişim alanında çalışan bireylerin bu bildirgedeki ilkeleri gerçekleştirmeleri için gerekli ortam ve kolaylıkları sağlamalıdır,
- 15- Yayınlardan zarar görenlere yanıt hakkı tanınmalıdır,
- 16- Savaş sırasında olduğu gibi başka hallerde de görev yapan gazeteci korunmalıdır.

İletişim Araçları Üzerindeki UNESCO Bildirgesi'nin ilkeleri arasında dış haberciliği doğrudan ve en çok ilgilendiren ilke, “serbest ve dengeli bir haber akışı ülke içinde ve ülkeler arasında sağlanmalıdır” ilkesidir. Bu anlamda 1970’li yıllarda ülkeler arasında tartışılmaya başlanan, tek yönlü ve dengesiz iletişim sorununa UNESCO ve birçok uluslararası örgüt tarafından düzenlenen toplantılarda çözüm aranmaya çalışılmıştır.

Ancak, gerek UNESCO’nun gerekse diğer uluslararası ve bölgesel örgütlerin, iletişimin uluslararası akışındaki dengesizlik sorununa çözüm buldukları söylenemez. Fakat, bu tür girişimlerin uluslararası iletişim platformunda bazı kavramların oluşmasında ve az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için birlikte hareket etme anlayışının yerleşmesinde etkili olduğu belirtilebilir.

UNESCO’nun hazırladığı bildirme, özgür haber dolaşımına aykırı sayılmış ve geniş tartışmalara yol açmıştır. Ancak daha sonra uzlaştırıcı bir yol bulunarak konunun uluslararası bir komisyonda incelenmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Komisyon, İrlanda Dışişleri Eski Bakanı Sean MacBride başkanlığında oluşturulmuştur. “MacBride Komisyonu” olarak adlandırılan bu komisyon, 1977 yılından 1979 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür.

Gelişmekte olan ülkelerin yeni uluslararası iletişim düzeninin kurulması için başlangıç, 1976 yılında Tunus’ta yapılmıştır. Bu toplantı sonunda hazırlanan rapor yeni uluslararası iletişim düzeninin ilk temeli olarak değerlendirilebilir.

MacBride'nin 1980 yılında hazırladığı rapor uluslararası iletişim düzeninin sorunları, nedenleri ve çözüm yolları üzerinde durmuştur. Bu rapora göre; “haberlerin dolaşımındaki dengesizlik mevcut altyapıların ve bunda uluslararası iletişimde yer alan değişik aktörlerin oynadıkları rolün bir doğal sonucudur. Haberlerin dolaşımında dengesizlik herşeyden önce sanayileşmiş ülkelerden gelişme yolundaki ülkelere ve bunlardan sanayileşmişlere yönelik haberlerde görülmektedir. Büyük ajansların haberlerin ancak yüzde 10 ile yüzde 30'unu geliştirmekte olan dünyaya ayırdığı söylenebilir.”⁵¹

Raporda bahsedilen yeni iletişim düzeni ise, ulusal kalkınmaya yardımcı olacak ve toplumun kendine güvenini geliştirecek türdeki uluslararası, bölgesel dış haberlerin serbestçe ve dengeli olarak ülkeler arasında değiş-tokuş edilebileceği bir iletişim sistemidir.

UNESCO'nun mali desteği ile gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koyan MacBride Komisyonu Raporu, az gelişmiş ya da geliştirmekte olan ülkelerin habercilik sorunlarına yeni bir yaklaşımla eğilmekte ve bu konuda öneriler getirmektedir. Rapor özellikle iletişim üzerindeki sömürgecilik sorununa ve kalkınma haberleri konusuna dikkat çekmektedir.

Raporun koyduğu en temel öneri, yeni iletişim düzeninin “bütünleşmek” ilkesine göre değil, “ilgiyi kesmek” ilkesine göre yapılandırılması önerisidir. Üçüncü Dünya ülkeleri sınırlı olanaklarını akılcı bir işbirliği ile örgütlendiklerinde sistemden gördükleri zararın etkilerini hafifletebileceklerdir. “İlgiyi kesme” ilkesi bir dönem denenmiş ve iyimser beklentiler doğurmuştur. Yugoslav Tanjug Ajansı öncülüğünde bazı Bağlantısız ülkelerin girişimleriyle sanayileşmiş ülkelerin mevcut haber sisteminden uzak kalmanın gerçekleştirilebileceği görülmüştür. Bağlantısız 46 ülkenin ulusal ajansları arasında şöyle bir işbirliği yapılmıştır. Buna göre; Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunlarına öncelik vermek ile kalkınma ve ekonomik toplumsal gelişme konusundaki haberlere ağırlık vermek. Böylelikle sanayileşmiş ülkelere ait haberlerin egemen olduğu uluslararası haberler gündeminde az gelişmiş ülkelere daha fazla oranda ve daha ayrıntılı haber üretilmesi ile belli bir denge sağlanmaya çalışılmıştır.

⁵¹ Sean MacBride, **Bir Çok Ses Tek Bir Dünya**, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1993, s.159

MacBride Raporu iletişim politikaları, ülkelerin kapasitelerinin güçlendirilmesi, temel gereksinimler, teknoloji talebinin karşılanması, kültürel kimliğin güçlendirilmesi, teknik bilgilendirmeye katılım, insan hakları, iletişim önündeki engellerin kaldırılması, iletişimde bütünleşme ve katılım, kalkınma/ilerleme için ortaklıklar, özsaygınlığı güçlendirme, uluslararası mekanizmalar ve uluslararası ortak bir anlayış ortamı yaratma konularından oluşmaktadır.

MacBride Komisyonu'nun hazırladığı rapor, eşit, dengeli ve demokratik bir uluslararası iletişim düzeninin kurulması adına önemli bir girişim ve belge niteliğindedir. Ancak aradan 20 yıldan fazla zaman geçmesine karşın az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin çabaları yetersiz kalmış ve uluslararası iletişimin sorunları çözülememiştir. Günümüzde hala tek yönlü, kuzeyden güneye doğru bir enformasyon akışı gerçekleşmektedir. Bu konuyu uluslararası haber dolaşımı çerçevesinde daha ayrıntılı ele alacağız.

2.5. ULUSLARARASI HABER DOLAŞIMI

Uluslararası haber dolaşımı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19. Maddesinde, şu şekilde açıklanmaktadır: “Herkes düşüncelerinde ve düşüncelerini açıklamada özgürdür; bu özgürlük, düşüncelerinden dolayı tedirgin edilmeme, ülke sınırları gözetilmeksizin bilgi ve düşünceleri herhangi bir medya yoluyla açıklama, yayma , elde etme ve araştırma hakkını da içerir.”⁵²

Uluslararası haber dolaşımının demokratik bir ortamda gerçekleşmesi, her ne kadar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alsa da, dünya üzerindeki uygulamada bunun özgür, demokratik ve dengeli bir yapıda gerçekleşmediği ortadadır. Daha önceki bölümlerimizde de bahsettiğimiz gibi uluslararası haber dolaşımında var olan dengesizlik, gelişmiş ülkelere az gelişmişlere, zenginden yoksula, kuzeyden güneye ya da batıdan doğuya doğru varlığını sürdürmektedir. UNESCO'nun çabaları o

⁵² Zeynep Çetin, “Yayıncılıkta Globalleşme ve Uluslararasılaşma”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, VI, İ.Ü. Basımevi, İstanbul, 1997, s.112

dönem oldukça ses getirse de, dengesizliği tamamen ortadan kaldıracak bir yapı hala kurulamamıştır.

Günümüzde küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında bilgi açığının, ekonomik standartların gittikçe artarak farklılaştığını görüyoruz. Bu fark fazlaştıkça, az gelişmiş ülkelerin de paralel bir şekilde ekonomik ve kültürel anlamda bağımlılıkları artmaktadır. Uluslararası haber akışındaki dengesizliğin temelinde ekonomik ve teknolojik etkenler yatmakta, haberleşme uyduları ve medya alanında gittikçe yaygınlaşan çok uluslu şirketler de bu bağımlılığın artmasına katkıda bulunmaktadır.

Az gelişmiş ülkeler ve Üçüncü Dünya ülkeleri dünyada olup bitenleri uluslararası olayları, uluslararası haber ajanslarından ve yine uluslararası televizyon kanallarından almaktadır. “Az gelişmiş ülkelere gönderilen bilgi, haber ve her türlü mesajın, belirli kanallardan gelmesi ile tek yönlü haber akışı özgür haber dolaşımı için önemli bir engel olmaktadır.”⁵³

Bu varolan tek yönlü ve dengesiz haber akışı düzeninin az gelişmiş ülkeler için zararları, ekonomik ve toplumsal anlamda son derece önemlidir. Öncelikle bu ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılıkları hem ekonomik hem de kültürel anlamda artmaktadır. Bir diğer sorun da gelişmiş ülkeler aynı zamanda kültürel değerlerini de az gelişmişlere iletmektedir. Böylece haberler, bilgi ve kültür iletişimiyle belli ideolojileri oluşturan düşünceler de tek yönlü olarak yayılmaktadır. Tüm dünyadaki haber dolaşımının üçte ikisini ellerinde bulunduran Batı'nın birkaç gelişmiş ülkesi bu avantajı sadece nicelik bakımından değil, haber içeriklerini kendi statükolarını pekiştirmek ve güçlendirmek için de kullanmaktadır. Asıl daha zarar verici olan budur ve az gelişmiş ülkelerin kendi ekonomik, kültürel ve siyasal kimliklerini kazanmada engel teşkil etmektedir.

⁵³ Yengin Hülya, **Ekranın Büyüsü**, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s.48

Uluslararası haber dolaşımdaki en etkin güç, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin öncüsü konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri'dir. ABD, Associated Press (AP) ve United Press International (UPI) gibi uluslararası haber ajanslarının yanında, CNN gibi uluslararası televizyon haber kanalı ile uluslararası iletişimde ekonomik ve siyasal yönden oldukça etkilidir. Bunların dışında Avrupa kökenli Reuters ve Agence France Presse (AFP), uluslararası haber dolaşımını yöneten diğer iki ajanstır.

Üçüncü dünya ülkeleri ve az gelişmiş ülkeler eskiden sömürge olarak gelişmiş ülkelere hizmet ederken, şimdi de uluslararası ajanslarda haber malzemesi olarak kullanılmaktadırlar. Bir anlamda az gelişmiş ülkeler için sömürgecilik konumu hala devam etmektedir.

Afrika, Latin Amerika ve Asya üzerine yapılan araştırmalar bu bölgelerin yoğun bir kültürel egemenlik ve denetim altında tutulduğunu göstermiştir. Afrika üzerinde Fransa'nın, Latin Amerika üzerinde ABD'nin, Asya üzerinde İngiltere ve ABD'nin çok büyük etkinliği vardır. Bu egemenlik ve denetim sonucu ortaya çıkan ilginç bir durum ise, bu bölgelerdeki ülkelerin birbirleriyle haberleşmek ve etkileşmek yerine tek tek gelişmiş ülkelerle haberleşme ve iletişim içine girmeleridir. Böylece komşu ülkeler bile birbirleriyle ilgili haberleri ancak Londra-Paris-New York üzerinden alabilmektedir.⁵⁴

Haber dolaşımındaki dengesizliğin ayrıca farklı bir tarafı da vardır. Az gelişmiş ülkeler Batı hakkında, batı ülkelerinin az gelişmişler hakkında verdiğiinden daha fazla haber vermektedir. Örneğin az gelişmiş bir ülkede gelişen çok önemli bir olay, çoğu kez duyulmamakla birlikte, gelişmiş ülkelerde meydana gelen belki de çok fazla önem taşımayan bir olay tüm dünyaya yayılmakta ve dünyanın ilgisini çekmektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler, doğal afet, iç savaş gibi durumlarda ancak seslerini duyurabilmektedir. Uluslararası dolaşımdaki dengesiz haber akışının bir de böyle bir yüzü vardır.

Başka bir bakış açısıyla ülkelerin kendinden daha az gelişmiş ülkelerin haberlerine daha az yer verdiği söylenebilir. "Örneğin Türkiye dış kaynaklı haberlerde Amerika ya da İngiltere'ye yer verirken, Zaire ilgili haberlere pek yer vermemektedir.

⁵⁴ Yazgütlü Aldoğan, "Uluslararası Haber Dolaşımının Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s.76

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından belirleyici olan öge, haberin tüm dünyada ilgi uyandırabilecek nitelikte olmasıdır. Yani Zaire'nin dünyada yankı uyandıracak bir olay dışında kendisinden daha fazla gelişmiş bir ülkenin basımında yer almasının pek söz konusu olmadığı söylenebilir.”⁵⁵

Az gelişmiş ülkelerin seslerini duyuramamalarında yatan önemli sebeplerden biri, ekonomik ve teknik donanımlarının yetersiz olmasıdır. Birçok yabancı ülkede yeterli sayıda muhabir de bulunduramayan bu ülkeler, dış haberlerde uluslararası ajanslara bağlı kalmaktadır. Sonuçta ekonomik olarak güçlü olan, teknik açıdan da gerekli donanımına sahiptir. Bu nedenle uluslararası haberleşmede güçlü olanın sözü geçmektedir. Ekonomik güçleri sayesinde iletişim teknolojilerinin geliştiği ülkeler, haberlerin toplanması ve dağıtımında da söz sahibi ve etkin konumdadırlar.

2.6. ULUSLARARASI HABER AJANSLARI VE DİĞER HABER KAYNAKLARI

Uluslararası iletişimin temel direği sayılan haber ajansları, kitle iletişim araçları için hızlı haber akışını sağlayan son derece önemli kuruluşlardır. Çünkü ellerinde bulundurdıkları teknolojik olanakların üstünlüğü nedeniyle haber alma, toplama ve yayma işlemlerini, öteki kitle iletişim araçlarına oranla daha hızlı bir biçimde gerçekleştirmekte, aynı zamanda aldıkları ve yaydıkları haberleri de ucuza mal edebilmektedirler.⁵⁶

Haber ajansları haberleri belli bir ücret karşılığı satmaktadır. Ajansların sahip olduğu teknolojisi nedeniyle oldukça yoğun bir iletişim trafiği vardır. Haberler, teleks, telefon ve diğer elektronik haberleşme cihazları ve son model teknolojik aygıtlar aracılığıyla haber merkezlerine gönderilir. Bunun için ajanslar milyonlarca kilometrelik uluslararası iletişim hatları kiralamışlardır. Gerektiğinde uydu aracılığı ile de iletişim

⁵⁵ Ceyda Ilgaz, **Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Toplumuna ve Basımına Yansıması**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2000 , s.34

⁵⁶ Oya Tokgöz, **a.g.e.**, s.106

sağlanır. Haberler yerel ajans bürolarından, bölgesel bürolara oradan da ana bürolara iletilir.

Günümüzde teknolojik olanakların gelişmesiyle haber alışverişi inanılmaz bir hızda dolayısıyla çok kısa sürede gerçekleşmektedir. Bu anlamda uluslararası iletişimde haber ajanslarının rolü yadsınamayacak kadar önemli ve büyüktür. Ülkelerarası iletişim ajanslar aracılığıyla yapılır; diğer ülkelerde olup bitenler ajanslar sayesinde öğrenilir. Dolayısıyla ajanslar dış haber üretimini ve trafiğini sağlayan uluslararası bilgi otobanlarıdır.

Uluslararası iletişimde ajansları bu kadar önemli kılan öncelikli olarak teknolojik altyapılarıdır. Sahip oldukları altyapı sayesinde habere erişim, ulaşım ve dağıtım hızı son derece fazladır. Ajanslar bulundukları ülkenin de vermiş olduğu mali destek yardımıyla son model teknolojik cihazlarla haber toplama, yayma ve dağıtma işlevini yerine getirmektedirler.

Uluslararası haber ajanslarının yaptığı habercilikte en çok tartışılan konu ajansların, bulunduğu ülkenin ekonomi, politik, siyasal konumundan etkilenmesi ve ülkenin kendi çıkarlarını ön planda tutmasıdır. Ajansların izledikleri haber politikalarında gelişmiş ülkeleri ilgilendiren haberlere daha çok yer vermeleri, az gelişmiş ülkelere ise ya çok az yer vermeleri ya da verdikleri zaman az gelişmiş ülkelerin az gelişmişliklerini ön plana çıkartan olumsuz gelişmelerle ele alınması eleştirilen bir diğer konudur. Ajanslar bir anlamda gelişmiş ülkelerin statükolarının pekiştirilmesinde ve güçlendirilmesinde işlev görmektedir.

Özellikle petrol fiyatları konusunda, petrol fiyatlarında meydana gelen en küçük değişiklikler ajansların haber bültenlerinde yer alırken, üçüncü dünya ülkelerinin, az gelişmiş ülkelerin bağımlı olduğu tarımsal girdilere Batı ülkelerinin yaptığı zamlar, ne kadar yüksek olursa olsun, haber değeri düşük olaylar arasında yer almaktadır. Örneğin Türkiye ajansların gündemine, deprem, felaket haberleri, ekonomik kriz ya da askeri/terör olayları olduğunda girmektedir. Bu bağlamda ajansların yanlı haber verdiği ve objektif haberciliğin ilkelerine uymadığı yapılan eleştiriler arasındadır.

Gelişmiş ülkelerin ekonomi politik çıkarları nedeniyle tek yönlü olarak işleyen uluslararası haber dolaşımının dengeli bir şekilde işlemesi ve demokratik bir ortam oluşturulması için uluslararası ajanslara ve bulundukları ülkelere sorumluluk düşmektedir.

Uluslararası ajansların haber üretimi ile ilgili bir diğer konu; ajansların dünya çapında “haberın küreselleşmesi”nde önemli bir paya sahip olmasıdır. Ajans tarafından toplanan, düzenlenen ve ajansın politikasına göre bir haber üretim sürecinden geçen haber, aynı anda dünyanın dört bir yanına dağıtılır. Böylelikle farklı ülkelerde, farklı kıtalarda, farklı kültürlerde aynı haber izlenir, aynı haber okunur ve aynı haber dinlenir. Bu bağlamda uluslararası ajanslar ürettikleri haberlerle, haberın küreselleşmesine neden olur diyebiliriz. Bu çerçevede değişen dünya düzeninde, ekonomik, siyasal, toplumsal alanlarda görülen küresel değişimler, ajanslar aracılığıyla da iletişim alanında görülür. Değişen haber niteliği, uluslararası iletişimde haberın küreselleşmesiyle karşımıza çıkar.

Dünyanın haber trafiğini ellerinde bulunduran dört büyük haber ajansı, ondokuzuncu yüzyıldan bu yana haber toplama ve dağıtma işlevini yerine getirmektedir. Bunlar Amerika kökenli Associated Press (AP)ve United Press International (UPI) ile İngiltere kökenli Reuters ve Fransa kökenli Agence France Presse (AFP) ‘dir. Bu ajansların yanında uluslararası televizyon haber kanalı olan CNN, BBC World Service, Visnews ve WTN de uluslararası iletişimde etkin olan diğer haber kaynakları arasındadır. Şimdi uluslararası haber ajanslarını ve diğer uluslararası haber kaynaklarını ele alacağız.

2.6.1. REUTERS

Avrupa’nın Londra merkezli haber ajansı Reuters, kurucusu Paul Julius Reuter’in adını almıştır. İsmi önce Reuter’s (Reuter’in) anlamında kullanılmış, daha sonra Reuters’a dönüşmüştür. 1850’lilerde işe haber taşıyıcı güvercinlerle başlayan Reuter, haber iletiminde telgrafi ilk kullanan kişidir. Böylelikle hızlı haber ve atlatma haber kavramları meslekte kabul görmüş, Londra gazeteleri de teker teker Reuters’a abone olmaya başlamıştır.

1866'da Bombay'da ilk bürosunu kuran Reuter, daha sonra Hint hükümetinin de desteğini kazanarak yönetimin resmi açıklamalarının aktarıcısı durumuna geldi. Böylece yarı resmi bir siyasi nitelik kazandı. Buna bağlı olarak maddi gücü de arttı. Kızıldeniz'den çekilen telgraf kablosunun yanı sıra Basra Körfezi'ni İstanbul'a bağlayan telgraf hattını da kullanıyordu. Hatta Osmanlı hükümetinden Reuter telgraflarının öncelikle geçilmesi imtiyazını da alarak bütün rakiplerinden 6-8 gün önce haber ulaştırmaya başladı. Hindistan Londra arasındaki haber bağlantısını 17 saate kadar indirdi.⁵⁷

İletişim teknolojisindeki gelişmeleri yakından takip eden Reuters, uluslararası ajans olarak çalışır. Avrupa, Amerika, Kanada dışında Afrika, Hindistan, Arap ülkeleri ve Uzakdoğu'da gerçek bir egemenlik kurmuş ve yerel ajanslarla işbirliği yaparak bu egemenliğini pekiştirmiştir. "Bugün Reuters gelirinin en önemli bölümünü ülke dışındaki abonelerinden sağlar. Reuters'in dünya üzerindeki büyük büroları geniş bir özerkliğe sahiptir ve abonelerine bölgesel olarak haber yayını yaparlar. Haber dosyalarının çeşitliliği bakımından en önde gelen ajanstır."⁵⁸

Reuters, normal haber bültenlerinin yanı sıra, özellikle mali piyasalara sağladığı bilgilerle tanınır. On-line bilgisayar bağlantıları ile dünyanın birçok ülkesindeki bankalara ve finans kuruluşlarına dünya borsalarından hisse senetleri, döviz, altın ile çeşitli malların fiyatlarını geçer ve gelirinin yüzde 80'ini bu faaliyetlerden sağlar.⁵⁹

Uluslararası haber ajansları içinde özellikle ekonomi haberleri konusunda uzmanlaşan Reuters, dünyada en güvenilir ve hızlı haber kaynağı durumuna gelmiştir. "Ekonomi alanında uzmanlaşmış söz konusu servisler, 1988 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır. Dünya borsalarındaki işlemler, 22 uluslararası bankanın verilerini pazar hareketlerini anında bilgisayar ekranları aracılığıyla iletmeyi amaçlayan bu servislerden, özel kuruluşlar ve şirketler, Ticaret ve Sanayi Odaları ile bankalar ücret karşılığında yararlanmaktadır."⁶⁰

⁵⁷ Orhan Koloğlu, *Havas – Reuter'den Anadolu Ajansı'na*, ÇGD Yayınları, Ankara, 1994, s.4

⁵⁸ Nurdoğan Rigel, *İleti Tasarımında Haber*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.89

⁵⁹ Nurdoğan Rigel, *a.g.e.*, s. 89

⁶⁰ A. Rıdvan Bülbül, *a.g.e.*, s.116

Halen 130 ülkede 200 bin terminalde Reuters'in raporları izlenir. Reuters, bilgisayar sistemleriyle finans enformasyonu dağıtmanın yanında, 1992'de uluslararası tv haber ajansı Visnews'in de kontrolünü yüzde 51 hisseyle eline almış, böylece önemli bir gelişiminde kaynağını oluşturmuştur. Toplam 84 ülkede 400'ün üzerinde televizyon istasyonuna haber servisini gerçekleştiren Wisnews'in verilerini, günde ortalama 1.5 milyar kişi izlemektedir.

Reuters'da 1940'dan beri kurucu hissesini elinde tutan gazete basımcıları egemenliğe sahiptirler. Arzu etmedikleri bir değişimi kolayca veto edebilecek bir güçtedirler. Ajans haberciliğinin biçimlenmesinde ve profesyonellik tarzının teknoloji ile değişmesinde, Reuters dünyada başrolü oynar.⁶¹

Yirmidört saat aralıksız haber ve görsel malzeme servisi yapan Reuters'ın her gün ortalama 5 milyon kelimelik haber üretimi söz konusudur. Temel dağıtım merkezi Londra olan ajansın diğer editörlük merkezleri New York ve Hong Kong'tur.

2.6.2. ASSOCIATED PRESS (AP)

Associted Press (AP), 1848 yılında New York'ta 6 gazetenin oluşturduğu bir kooperatif olarak Harbour Press Association adı ile kuruldu. AP'ye aynı yıl Boston gazeteleri de katıldı. Ertesi yıl Daniel Craig İngiltere'nin halifax kentinde ilk dış büroyu kurdu. Avrupa limanlarından gelen gemilerin getirdiği haberler buradan telgrafla New York'taki merkeze ulaştırılıyordu. "Bugün ise AP'nin yurtdışında 70 ülkedeki 84 dış bürosunda yaklaşık 560 muhabiri ve foto muhabiri bulunuyor."⁶²

Boston gazetelerinin AP'ye katılmasından sonra tek tek ve bölgesel gruplar halinde katılımlar sürdü. West Associated Pres, Southern Associated Pres, Philadelphia Associated Pres ve diğer bölgesel haber ajansları kuruldu.

⁶¹ İrfan Erdoğan, a.g.e., s.160

⁶² Murat Zeytinli, **Dünyada Haber Dengesizliğinde Uluslararası Haber Ajanslarının Rolü**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994, s.45

Bu ajanslar önemli haberlerin çoğunu, AP'den alıyor, bunları bölgelerindeki abonelere dağıtıyorlardı. Böylece ajansın yöresel haber toplama örgütleri de oluşmaya başladı. AP'nin uluslararası alanda rekabeti ise, yönetim kurulunun 1919 yılında Güney Amerika'daki 22 gazetenin isteği üzerine Latin Amerika'ya haber servisi yapmaya başlamasıyla gerçekleşti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barışın gelmesiyle AP'nin uluslararası çalışmaları hızla arttı. Günümüzde AP Dünya Servisi, oldukça geniş bir coğrafi alanda haber ve fotoğraf servisi yapmaktadır.

AP'nin hızlı gelişimindeki en önemli etken, gazetelerin 1927'de fotoğraf kullanmaya başlamasıyla AP'nin hiç gecikmeden fotoğraf servisini kurmasıdır. 1 Ocak 1935'e kadar dağıtımı tren ve posta ile yapılan fotoğraf servisi, bu tarihten sonra AP'nin ilk telefoto fotoğrafı, 16 bin kilometre öteye telgraf hatlarından yararlanılarak iletilmesi ve gecikmeden de 25 yerde alıcılar kurmasıyla büyük bir hız kazanmıştır. AP'nin bu hizmeti, 1977 yılında kutuplar dışında 500 verici ve 800 alıcı istasyon düzeyine ulaşacaktır.⁶³ AP'nin bilgisayarlarla çalışan fotoğraf servisi, dünyadaki benzerleri arasında en büyüğüdür.

AP bugün dünya çapında altı dilde yayın yapıyor. Bu diller; İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Felemenkçe ve İsveççedir. "Le Monde gazetesinin muhabiri Claude Julien'in deyişiyle 'Amerikan İmparatorluğunun en güçlü silahlarından biri' AP'nin haberlerinin her gün 1 milyardan fazla insan tarafından okunduğu, görüldüğü ve duyulduğu tahmin edilmektedir."⁶⁴

Son dönemde CNN'in etkisini keşfeden AP, kurduğu APTV televizyonu ile bugün 67 ülkedeki 93 bürosundan yararlanarak, global ve yöresel bazda görüntülü habercilik de yapmaktadır.⁶⁵ Ayrıca AP, Lincoln suikasti ve Amerikan iç savaşı gibi iki önemli olayı, dünyaya ilk kez duyuran ajanstır.

⁶³ Filiz Seçim-Seyfettin Turhan, **Haber Ajansları**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1994, s.70

⁶⁴ Nurdoğan Rigel, **a.g.e.**, s.85

⁶⁵ Muhammet İspirli, **Medya Gerçeği ve Haberciler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.158

2.6.3. AGENCE FRANCE PRESSE (AFP)

1835 yılında Charles Havas tarafından kurulan Agence Havas, Agence France Presse (AFP)'nin temelini oluşturur. Bu nedenle AFP'yi Havas'ın devamı sayanlar da bulunur.

1860'lara gelindiğinde Havas, Avrupa'nın her yerinde aboneye sahipti. Bu arada Havas, 1869 ve 1870 yıllarında Alman Wolff ve İngiliz Reuters haber ajansı ile bir dizi anlaşma yapıp dünya pazarlarını diğer ajanslarla paylaştı. Üç ajans dünyayı haber yayma tekeli açısından bölüştü. Bölgeler şöyle ayrıldı:

“Havas; Fransız İmparatorluğu toprakları, İtalya, İspanya, Portekiz, Güney Amerika.

Reuters; İngiliz İmparatorluğu ile Uzak Doğu,

Wolff, Almanya, İskandinavya, Rusya.”⁶⁶

Fransa Hitler Almanyası tarafından işgal edilip de ulusal güçler kurtuluş savaşını için yer altında örgütlenmeye başladıklarında bunlar arasında haberleşmeyi sağlamak için ve çabalarını dünya kamuoyuna işittirmek için Londra'da Agence France Independante adıyla bir kuruluş ses vermeye başlar. Hemen ardından ses Afrika'dan Agence France Afrique imzasıyla yankı verir. Onu da Fransa'da Agence d'Information et de Documantion'ın bildirileri izler. Sonra bu üç kuruluş 30 Eylül 1944'te Agence France Press adıyla yeryüzüne çıkar. Çıkar çıkmaz da tüm Fransız aboneleri buna abone olur.⁶⁷

Merkezi Paris'te bulunan AFP, hizmet çeşitlendirmesi yoluna giderek, ulusal ve uluslararası fotoğraf servisi AFP-Foto'yu, radyolar için AFP-Audio'yu, güncel röportajlar ve görsel işitsel magazin haberleri için de AFP-Video servisini oluşturdu.

⁶⁶ Orhan Koloğlu, a.g.e., s.5

⁶⁷ Filiz Seçim-Seyfettin Turhan, a.g.e., s.62

AFP isteyen abonelerine günlük, haftalık ve aylık olmak üzere, uzmanlaşmış bültenler ve dergiler ve dosyalar hazırlamaktadır.

1990'lara gelindiğinde AFP'nin haber toplama ve yayma şebekesi şöyleydi: "Dünya çevresinde 150 ülkede altı dilde (Fransızca, İngilizce, İspanyolca, Arapça ve Portekizce ve Almanca) yayın ve bu yayınları okuyarak, dinleyerek seyrederek izleyen 2 milyon insan. Günde 1 milyon sözcük haber üretimi, yılda 30 bin fotoğraf dağıtımı. Bu işleri gerçekleştiren 850 profesyonel gazeteci, 2 bin serbest çalışarak AFP'ye üretim yapan gazeteci, 2 bin de öbür çalışanlar.  lke içinde 13 ve dünya çevresinde 110 büro."⁶⁸

2.6.4. UNITED PRESS INTERNATIONAL (UPI)

United Pres International (UPI), ABD'de akşam gazeteleri sahibi Edward Wyllis Scripps tarafından 1907 yılında kurulan United Press Association (UPA) ile 1909 yılında William R. Hearst tarafından kurulan International News Servis'in (INS) 1958 yılında birleşmesiyle oluşmuştur.

UPI ilk kurulduğu yıllarda atlatma haberler vermesiyle ünlüydü. Örneğin 22 Kasım 1963'te Başkan John F. Kennedy'nin Dallas'ta öldürülmesi haberini dünyaya ilk duyuran UPI'dir. Ancak mali yönden istikrarsızlık göstermesi, UPI'yi haber dağıtım yarışında gerilerde bırakmıştır. Zarar ettiği ve sıklıkla sahip değiştirdiği dönemlerde ABD'deki en önemli abonelerini de kaybetmiştir. Bunlardan biri de New York Times'tır. Halen ABD'deki ulusal medya kuruluşlarının yüzde 47'si UPI ile abonelik anlaşmasını sürdürmektedir.

UPI'nin yönetim yapısı, haber bölümü, sesli yayın servisi, iletişim, bilgi bankası, yerel pazarlama, pazarlama yönetimi, muhasebe ve personel gibi kısımlardan oluşur.

⁶⁸ Filiz Seçim-Seyfettin Turhan, a.g.e., s.63

Avrupa, Afrika, Ortadoğu, Asya, Güney Amerika, Meksika, Merkezi Amerika Karaippler ve Kanada UPI'nin yöresel merkezleridir. Bu merkezlerin ürettikleri haber ve fotoğraflar New York'taki ana merkez bilgisayara geçilir. O bölgeyle ilgili editörün denetiminden geçtikten sonra da yine bilgisayar sistemiyle dakikada bin 200 sözcük hızıyla abonelere ulaştırılır. İngilizce, İspanyolca ve Portekizce dillerinde haber yayını yapan ajansta haberler yaklaşık 100 ülkede, 7 bin alıcıya gider. "UPI, 90 ülkedeki 180 bürosu ile 3 binden fazla abonesine haber ulaştırmaktadır."⁶⁹

2.6.5. DİĞER HABER KAYNAKLARI

Haber ajanslarının yanında uluslararası haber dolaşımında yer alan televizyon haber kanalları CNN, BBC World Service, Visnews ve WTN uluslararası iletişimde etkin olan diğer haber kaynakları arasındadır.

1 Haziran 1980 yılında yayın hayatına başlayan Cable News Network (CNN), günümüz televizyon haberciliğinde dünyada en önde gelen isimdir. CNN'in bugünkü duruma gelmesinde, fikir babası ve sahibi Ted Turner'ın, uydu ve kablolu yayındaki teknolojik gelişmeleri haber toplamayı ve yaymayı kullanma hedefleri etkili olmuştur.

Özellikle Körfez Savaşı sırasında kurduğu canlı bağlantılarla başarılı bir televizyon haberciliği örneği gösteren CNN, 17 Ocak 1991 yılında savaşı dünyaya ilk duyuran televizyon kanalı olarak medya tarihine geçmiştir. CNN, bu dönem uydu iletişimi gibi yeni bir teknolojiyi kullanmış ayrıca, cepheye getirdiği taşınabilir link hatları ile haber toplama ve dağıtma işlevini hem kolaylaştırmış hem de hızlandırmıştır. "Savaş ilerledikçe diğer medya CNN'in haber ağını fark etmeye başladı. Yerel istasyonlar CNN'in şubeleri ile çalışmak ve diğer geleneksel haber ağlarını bırakmak üzere kontrat imzaladılar...CNN, diğer medya organizasyonları için yeni bir haber servisi haline gelmişti."⁷⁰

⁶⁹ John Merrill, *Global Journalism*, Longman, New York, 1991, s.36

⁷⁰ Barbie Zelizer, "CNN, The Gulf War and Journalistic Practise", *Journal of Communication*, Winter, 1992, s.72

CNN, haber ajanslarının yanında, yaptığı uluslararası televizyon yayıncılığı ile, küresel haberciliğin yaygınlaşmasında etkili olan bir medya kuruluşudur. Hemen hemen bütün Avrupa televizyonları CNN'den görüntü satın almaktadır. Görüntülü haberlerini kendi şebekeleri dışında isteyen belli bir ücret karşılığı aktaran CNN, tüm medya kuruluşlarının önemli haber kaynağı durumundadır.

Kısa adı BBC olan, British Broadcasting Corporation ise, 14 Kasım 1922 yılında kurulmuştur. Önce radyosu ile sonra televizyon yayınları ile İngiltere'de tekel durumunda olan BBC, 1 Ocak 1927 yılında çıkarılan yasayla statüsü değiştirilerek, kamu kuruluşuna dönüştürülmüştür. Bu arada 1952'de bağımsız bir televizyon kanalı olan Independent Televisions Authority , 1970 yılında da bölgesel radyolar kurulunca BBC'nin tekel gücü önemli ölçüde kırılmıştır.

Merkezi Londra'da olan BBC'nin finansal kaynağı halktan toplanan radyo-televizyon vergileri ile sağlanmaktadır. "BBC, Başbakanın seçtiği, kraliçenin atadığı yöneticilerden oluşan *Board of Governors* adlı bir kurul tarafından yönetilmekte ve özellikle de kurulduğundan bu yana özerklik yapısı ve tutumunu özenle korumaktadır."⁷¹ BBC, televizyon ve radyo kanallarından ayrı 37 ülkede 38 bölge radyosundan, 40 dilde yayını sürdürmektedir.

200 istasyon ve 250 dış muhabirle habercilikte hedeflerini büyüten BBC, haber ağırlıklı olarak dünyaya BBC World Service televizyon kanalı ve radyosu, programda ise BBC Prime'da seslenmektedir.

Dünya radyo servisinin yayınları 40 değişik dilde hazırlanmakta, değişik ülkelere yaptığı yabancı dil yayını haftada 873 saati bulmaktadır. Hükümet, sadece yayın dillerini ve saatlerini belirlemekte, haber seçimi ve değerlendirmesi ve program içeriklerinde BBC özerk hareket etmektedir.

BBC Avrupa'nın en büyük digital televizyon teknolojisini kurmuştur ve rakiplerinin önüne geçmeyi planlamaktadır.

Reuters'ın yan kuruluşu olan Visnews, toplam 84 ülkede 400'ün üzerinde televizyon istasyonuna haber servisi gerçekleştirmektedir. Reuters, 1992 yılında

⁷¹ Sacide Vural, *Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri*, Bilim Yayınları, Ankara, 1994, s.35-37

uluslararası televizyon haber ajansı olan Visnews'in yüzde 51 hissesini elde etmiş, böylece etkinliğini daha da artırmıştır. Visnews'in verilerini günde ortalama 1.5 milyar kişi izlemektedir.

Merkezi Londra olan Visnews'in en büyükleri New York ve Tokyo olmak üzere 23 ülkede bürosu bulunmaktadır. Ayrıca bazı haber ve verilerin toplanmasında Reuters ve Visnews çalışanları ortak çalışmaktadır.

Visnews'in geri kalan yüzde 37.75 hissesi ABD yayın kurumu National Broadcasting Company (NBC), yüzde 11.25 payı da İngiliz yayın kurumu BBC'ye aittir. İngiliz uluslararası Haber Film Ajansı 1957 yılında kurulmuş, 1964 yılında Visnews adını almış, uydu yayın ağlarıyla 24 saat süreyle Avrupa ve Kuzey Avrupa arasında haber alışverişi yapmaya başlamıştır.⁷²

Worldwide Television Network (WTN) ise, dünyanın her yanına ham görüntü aktaran ve haber değişiminde önemli rol üstlenen televizyon kanalıdır.

2.7 ULUSLARARASI İLETİŞİMDE DIŞ HABERLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Uluslararası iletişimde yer alan dış haberler bir anlamda dünya tarihinin yazılması, belgelenmesi şeklinde değerlendirilebilir. Bu nedenle uluslararası kamuoyunda varolan ilişkiler ve olaylar hakkında dış haberler bilgi vermektedir. Dış haber, ülke dışındaki diğer coğrafi bölgelerde siyasal, ekonomik, toplumsal alanlarda yaşanan olaylar ve ilişkilerden ülkelerin birbirlerinden haberdar olmasını sağlamaktadır. Bu açıdan uluslararası iletişimde dış haber önemlidir.

Ancak dış haber uluslararası iletişim düzeninde gerek içerik, gerek sunuş, gerekse de bülten içerisinde kapladığı süre bakımından farklılıklar göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin dış haberi kullanma biçimi farklı amaçlar taşımaktadır.

⁷² A. Rıdvan Bülül, a.g.e. s.118

Gelişmiş ülkelerdeki medya kuruluşları, az gelişmiş ülkelerle ilgili haberleri gündeme alırken bazı haber kriterlerine öncelik verirler. Galtung ve Ruge'un haber ölçütlerinde yer aldığı gibi, olumsuzluk -örneğin doğal afet, iç savaş, ekonomik kriz gibi- durumları, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerin haber bültenlerine girmesi, haber ajanslarının gündeminde yer alması için yeterlidir.

Özellikle Amerikan medyasında ilk önem verdiği dış haberler, krizler, tehlikeler ve dramatik olaylardır. Yapılan araştırmalar sonucunda Amerika'daki tüm televizyon haberlerinde yer alan dış haberlerin çoğunun yabancı ülkelerde olan krizlerle ilgili olduğu bulunmuştur. Bir anlamda gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerdeki olumsuzlukları gösterirken, kendi güçlerini, kendi gelişmişliklerini pekiştirmektedir.

Bu nedenle gelişmiş ülkeler dış habere daha çok ideolojik bir söylem biçimi yükleyerek izleyicisine sunmakta, kendi statükolarını böylelikle güçlendirmektedir. Bu anlamda Batı medyasında dış haber daha farklı bir anlam ve önem taşımaktadır. Bu nedenle okur ya da izleyici de dünyada olup bitenleri Batılı bakış açısıyla öğrenmektedir.

Olumsuz gelişmelerin yanısıra dış haber kapsamına, ülkenin gelişen olayın içinde doğrudan ya da dolaylı olarak yer alması girmektedir. Örneğin Amerika'nın Irak'la ilgili operasyon haberlerinde önemli olan Amerika'nın tutumudur. Bu nedenle Irak ve Ortadoğu'yla ilgili haberler Amerikan basınında geniş yer bulmaktadır.

Yine bir başka kriter dünyadaki coğrafi dağılımdır. Coğrafi bakımdan, ideolojik ve dinsel açıdan farklı bölgeler stratejik önem taşımaktadır. Bu nedenle daha çok Amerika, Batı Avrupa, Rusya ve Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler dış haber açısından ilgi çekmektedir.

Bir diğer kriter, ülkelerde gelişen siyasal hareketlenmelerdir. Özellikle seçim zamanları, hükümet değişiklikleri, politik alanda yaşanan krizler dış haber kapsamında önem taşımaktadır.

Uluslararası iletişimde yer alan dış haberlerin içerikleri daha çok bu konularda oluşturulurken, yapılan haber çalışmalarından görüyoruz ki dış haber iç habere oranla haber bültenlerinde daha az yer kaplamaktadır. Gerek yabancı ülkelerde gerekse de

Türkiye’de dış haberin haber bültenlerinde yer alma oranları benzetmektedir. Türkiye’de de dış habere, haber bülteni içinde oldukça düşük oranda yer verilir. Türkiye’de özel televizyonlara göre dış haberin en çok yer aldığı televizyon, kamu yayıncılığı yapan TRT kurumudur. Haberlerde daha öncelikli olarak iç haber dediğimiz yurt haberleri gelmektedir. Ülke içinde siyasal, ekonomik, toplumsal alanlarda yaşanan gelişmeler, haber bülteni sıralamasında ilk sıralardadır.

Dış haberin uluslararası iletişimdeki yeri ve önemine değindikten sonra dış haber nedir, dış habercilikte ve dış haber üretiminde karşılaşılan sorunlar nelerdir gibi, sorulara yanıt aramaya çalışacağız. Ardından Türkiye’deki dış haberciliğin nasıl yapıldığına ve haber bültenlerinde ne kadar yer bulduğunu ele alacağız.

2.7.1 DIŞ HABER KAVRAMI

Dış haberin ne olduğuna ilişkin genel geçer ya da yaygın olarak kullanılan bir tanım yoktur. Bu alanda belli ölçütlerin konması da her zaman mümkün olamamaktadır. Yapılan tanımlamada olayın ülke sınırları içinde ya da dışında yer alması açısından ya da örneğin yurt dışından bir bakanın Türkiye’yi ziyaret etmesi gibi durumlarda dış haber tanımı kapsamında yanlışlığı yaşanabilir.

Dış haber konusunda akla gelen ilk ölçüt, “olayın gerçekleştiği yerin ülke dışında olması”, ikinci ölçüt, “haber kaynağının yabancı olması”, üçüncü ölçüt de “haber konusunun başka ülkeleri doğrudan ilgilendirmesidir.”⁷³

Türkiye’de gazetelerin uluslararası haberlere ağırlık verme gereksinimi duymaları, ülke dışındaki olayları kendi muhabirleri aracılığıyla izlemeleri ancak 1950’li yıllarda gerçekleşmiştir. Yabancı ülkelerde sürekli temsilci bulundurma uygulaması ise, Avrupa’ya çalışmaya giden Türk işçilerinin sayılarının arttığı 1960’lı yıllarda başlamıştır.

⁷³ İdris Adil, a.g.e., s.41

Türk gazetelerinde dış habere verilen yerin ve önemin arttığı dönem İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. 1939 ile 1945 yılları arasında yaşanan gelişmelerle kamuoyu yakından ilgilenmektedir. Bu dönemde gazeteler daha çok Anadolu Ajansı'ndan aldıkları haberlerle okuyucusunu bilgilendirmektedir. Bu arada bazı gazetelerin başyazarları kısa bir süre Avrupa'nın başkentlerine gitmiş, savaş izlenimlerini, uluslararası gelişmeleri döndüklerinde okuyucularına yansıtmaktaydı.

Ancak gazetelerin temel dış haber kaynağı, İngiliz Reuters ve Fransız Havas Ajansı'nın abonesi ve dağıtıcısı durumundaki Anadolu Ajansı idi. Yine ilk kaynağa, haberin çıkış yerine, yani üretildiği kaynağa baktığımızda, karşımıza uluslararası ajanslar çıkmakta, uluslararası haber dolaşımında o yıllarda da önemli rol üstlenmektedir.

Türkiye'de medya kuruluşlarında dış haberler servislerinin gelişimi 1980'lerin ilk yıllarına rastlar. O döneme kadar sayfaya sahip olamayan dış haberler, sayfa boşluklarında ya da çok önemli gelişmeler olduğu zaman da ilk sayfada yer alırdı. İletişim teknolojisinin gelişimiyle birlikte hızlanan haber ve görüntü aktarımı ile dış habercilik medya kuruluşlarında giderek etkin bir yer edinmeye başlamıştır.

12 Eylül 1980 sonrasında basına uygulanan siyasi haber yasağı, gazetelerde dış haberlere ayrılan yerlerin artmasına neden oldu. Daha sonra Türkiye'nin ekonomik yapısında dışa açık büyümenin ön plana geçmesi, dış dünya ile daha yakından ilgilenmeyi zorunlu kıldı. Dış haberlerin ülkemizde 1980'li yıllarda hızla gelişmesini şu faktörlere bağlayabiliriz: iletişim teknolojisinin gelişimi, ekonomik yapılanmadaki değişim, dışa açık büyüme ve liberal ekonomi, sürekli dış dünyaya açık bir medyayı gerektirdi.⁷⁴

Önemi giderek artan dış haberler servisinde, alanında uzman muhabir ve yazarlar yetiştirmeye başlamıştır. Ve bu alanda uzman gazetecilere ihtiyaç duyulmaktadır. Dış haberler servisi için, olayı izleyen muhabirlerle, olayların analizini yapabilecek ve dünyadaki çeşitli coğrafi bölgelerin ekonomik, siyasal, ve toplumsal özelliklerini yakından bilen ve takip eden uzmanlar gerekmektedir.

⁷⁴ Nurdoğan Rigel, *İleti Tasarımında Haber*, s. 113

Türkiye’de dış haberler servisinin kaynakları, daha önce de belirttiğimiz gibi, başta dünyanın dört büyük haber ajansları AP, AFP, Reuters, UPI olmak üzere, CNN televizyonu, diğer uluslararası televizyonlar, yabancı radyo, gazete ve dergilerdir.

Dış haberlerin seçiminde de eşikbekçiliği (gatekeeping) sistemi geçerlidir. Burada temel kriter medya kuruluşunun kimliğidir ve ona göre haber seçimi gerçekleştirilir. Üretimindeki zorluklar nedeniyle, daha çok uluslararası haber ajanslarından alınan dış haber, dolayısıyla ajansın kendi haber süzgecinden geçerek medya kuruluşlarına gelir. Şimdi dış haberin üretiminde karşılaşılan sorunlar ele alınacaktır.

2.7.2. DIŞ HABER ÜRETİM SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Dış haber üretimi ve dış habercilik diğer habercilik pratiklerinden farklı yapılmaktadır. Başka bir deyişle dış habercilik, altyapısını oluşturma açısından zordur ve masraflıdır; bu nedenle de medya kuruluşlarının çoğu yabancı ülkelerle ilgili haberleri, uluslararası iletişimde önemli rol oynayan ve haber dolaşımını sağlayan haber ajanslarından alır.

Medya kuruluşlarının dış haber üretiminde karşısına çıkan temel engel, maddi olanaksızlıktır. Haber toplama ve dağıtma işlemi, gerek eleman istihdamı açısından gerekse de teknolojik altyapı bakımından yüklü bir maliyet gerektirmektedir. Bu nedenle dış haber oldukça pahalıya malolan ve sermaye gerektiren bir gazetecilik pratiğidir.

Edward Said dış haberciliğin ne kadar yüklü bir maliyet gerektirdiğini, Amerikalı rehineler olayı için İran’a giden batılı gazetecileri örnek vererek, yaptıkları harcamaları şöyle anlatıyor: “New York Times’tan John Kifner Tahran’da yaklaşık 300 batılı gazetecinin olduğunu söylüyordu. The Australian gazetesi yazarlarından Col Allen’a göre, üç Amerikan televizyonunun Tahran’daki günlük harcamaları bir milyon dolardı. CBS, yayın şebekesinin büro şefi dışında 23 muhabir, 1 kameraman, sesçi ve diğer teknik uzmanlar, 12 İranlı tercüman, şoför ve rehberden oluşan bir grubu vardı. Aylık

kirası 6 bin dolar olan bir otel odası hareket merkezi olarak kullanılıyordu. Ayrıca günlüğü 70 dolardan 35 oda tutulmuştu. Bunlara özel uçakların, telekslerin otomobillerin, telefonun ve saati 100 dolardan günde 4 saat kullanılan haberleşme uydusunun kirası eklenince masrafın nasıl arttığı ortaya çıkar.”⁷⁵

Bu örnekte değinildiği üzere, dış haberin ne kadar masraflı ve sermaye gerektiren bir habercilik olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Eleman istihdamından, teknolojik altyapıyı kurmaya kadar varan aşamaların zorlukları, medya kuruluşları için dış haberin üretiminde engel oluşturmaktadır.

Teknolojik altyapının yetersizliği, dış haber üretimini engelleyen bir başka faktördür. Az gelişmiş ülkeler, dış haber konusunda iletişim teknolojileri ileri düzeyde olan gelişmiş ülkelere bağımlı kalmaktadır. İletişim teknolojisindeki bu bağımlılık, yayın içeriklerine bağımlılığı da beraberinde getirmektedir.

İletişim teknolojisi ve medya organizasyonlarının sahipliğindeki yoğunlaşma, haberin toplanması, depolanması ve dağıtılması konularında tekel veya oligopoller oluşturulması açısından ulusal veya uluslararası düzeyde bir sorun yaratır.⁷⁶

Günümüzde Singapur, Güney Kore, Tayvan gibi ülkelerde iletişim teknolojisine yönelik üretim yapılsa da, birçok Üçüncü Dünya ülkesinde yerel üretim yapılsa da, iletişim teknolojisi açısından kuzey yarım küre ile güney yarım küre arasındaki fark gittikçe açılmaktadır.

ABD iletişim teknolojisinde kuzeyin merkezi konumundadır. Avrupalılar ise, iletişim teknolojisini oldukça yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Teknoloji yoksunu güney, dolayısıyla bilgi yoksunu olarak kalmaktadır. Az gelişmiş ülkeler teknolojik altyapı yetersizliği nedeniyle de uluslararası iletişimde, dış habercilikte Batı’ya bağılı kalmaktadır.

⁷⁵ Edward W. Said, **Haberlerin Ağında İslam**, Çev: Alev Alıatlı, Babil Yayınları, İstanbul, 2000, s.180

⁷⁶ Nurdoğan Rigel, **a.g.e.**, s.74

Teknolojik altyapı nasıl iletişim düzenini etkiliyorsa, bunların temelinde ekonomik güç vardır. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ekonomik güçsüzlüğü dolayısıyla ülkelerin iletişim düzenini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu ülkelerin uluslararası düzeyde etkin bir haber toplama ve dağıtma ağına sahip olabilmesi için, yeterli bir ekonomik yapı gerekmektedir.

Teknolojik gelişmelere ve ekonomik altyapının yeterliliği dış haber üretimini engelleyen temel etkenlerdir. Ancak bunların yanında dikkat çekilmesi gereken diğer bir konu, dış haberciliğin ve uluslararası haberciliğin aynı zamanda dış politika ve uluslararası politika kavramlarıyla yakından ilintili olmasıdır.

Bu nedenle dış haber üretiminde muhabir ister istemez, kendi ülkesinin, politik, ekonomik çıkarlarını gözetmektedir. Dolayısıyla yanlış haber verme, tarafsızlıktan uzaklaşmaya neden olur. Ayrıca yeterli donanıma sahip olmadan, araştırma yapılmadan gözlemlere dayalı olarak haber yapmak yine objektiflik kuralına uymamaktadır.

Bu faktörler, dış haberciliği olumsuz anlamda etkileyen ve dış haber üretiminin sağlıklı işlemesine neden olan engellerdir. Dış haberin üretiminin tam olarak yapılabilmesi için öncelikle teknolojik altyapı, eleman istihdamı, ekonomik güç gerekmektedir. Bunların yanında dış haberin, taraflı bakış açılarından uzak, araştırmaya yönelik, gerekli bilgi donanımlarıyla oluşturulması meslek pratiğine uyulması açısından şarttır.

2.8. TÜRKİYE'DE DIŞ HABERCİLİK VE HABER BÜLTENLERİNDEKİ YERİ

Türkiye'de gazetelerin uluslararası haberlere ağırlık vermeleri ancak 1950'li yıllarda gerçekleşmiştir. Türk gazetelerinin diğer ülkelerde sürekli temsilci bulundurması ise, Avrupa'ya çalışmaya giden Türk işçileriyle birlikte 1960'lı yıllarda başlamıştır.

Türkiye'de medya kuruluşlarında dış haberler servislerinin oluşumu 1980'li yıllarda başlar. O döneme kadar bir sayfaya sahip olamayan dış haberler, iletişim teknolojisinin gelişimiyle birlikte medya kuruluşlarında giderek etkin bir yer edinmeye başlamıştır. O yıllarda yaşanan toplumsal ve siyasal değişimlerle, liberal ekonomi politikalarının giderek yaygınlaşması ve dışa açılım, dış haberin önemini arttırmıştır.

Bu dönemle birlikte gazeteler yavaş yavaş yurt dışında büro açmaya başlamış ve temsilci bulundurarak ülkede olup biten gelişmeleri aktarmışlardır. Günümüzde medya kuruluşlarının dış haberler servisi gazetelerde artan sayfa sayılarıyla büyümekte, kadrosu genişlemekte ve alanında uzman muhabir ve yazarlar yetiştirmeye başlamıştır.

Ancak önceki bölümde belirttiğimiz gibi dış haber üretimi, çok masraflı ve maliyeti çok yüksek olan bir alandır. Teknolojik altyapısı, eleman istihdamı açısından sermaye gerektiren bir alandır. Bu nedenle güçlü bir ekonomik yapısı olmayan Türkiye'de dolayısıyla medya kuruluşları için dış haber ağını oluşturmak çok zordur. Bu nedenle Türkiye'deki medya kuruluşları yabancı ülkelerle ilgili haberleri daha önce söylediğimiz gibi dünyanın dört büyük batılı haber ajansı Reuters, AP, AFP ve UPI'den alır. Ayrıca bu ajansların yanında CNN, BBC gibi uluslararası televizyon yayıncılığı yapan kanallardan haber ve görüntü aktarımı yaparlar.

Türkiye'de ajans görevini etkin bir şekilde yürüten Anadolu Ajansı da dış haberler de bu dört büyük ajansa bağlıdır. Maliyeti nedeniyle yurt dışında bir büro ve temsilcisinin dışında başka olanakların olmadığı Türk medya kuruluşları, önemli olaylarda o bölgede temsilcisi varsa, daha çok telefon nadiren de canlı bağlantı kurarak

aktarırlar. Uluslararası gelişmelerin ayrıntılarını ya da farklı yönlerini ise yine ajanlardan gelen haberlerle verirler.

Türkiye’de ulusal ajansların içinde uluslararası haber toplama ve dağıtma ağını en genişletmiş olan İhlas Haber Ajansı (İHA) dır. Türk gazete ve televizyonları zaman zaman İHA’nın haberleşme ağıının genişliği nedeniyle hızlı haber geçmesinden yararlanırlar. Türkiye’de en fazla dış habere yer veren ve yurt dışında en fazla bürosu bulunan kurum TRT’dir. Bunda TRT’nin kamu yayıncılığı yapmasının etkisi bulunmaktadır.

Çalışmanın araştırma kısmında örneklemden biri olarak seçilen NTV haber kanalının Dış Haberler Editörü Mustafa Aşçıoğlu, NTV’nin Reuters ve AP’ye üye olduğunu ayrıca Euronews Exchange (ENEX) adıyla özel televizyonların kurduğu bir haber ağına da üye olduklarını belirtiyor.⁷⁷ CNN Türk Dış Haberler Sorumlusu Bora Bayraktar ise, daha çok BBC ve CNN’in internet sayfalarından derledikleri haberlerle dış haberler gündemini belirlediklerini söylüyor.⁷⁸ Her iki kanalın yurtdışı bürolarında bulunan muhabirleri de önemli haber kaynakları arasında yer alıyor.*

Türkiye’de dış haberin haber bültenlerindeki yerine kısaca bakacak olursak, televizyon kanallarında uluslararası düzeyde ya da Türkiye’yi uluslararası platformda yakından ilgilendiren gelişmeler olmadıkça dış habere ya hiç yer verilmediğini ya da son sıralarda yer verildiğini görüyoruz.

Televizyon haber bültenlerinde ilk sırada genellikle iç haber dediğimiz yurt haberleri yer almaktadır. Ülke içinde gelişen politik, ekonomik, toplumsal gelişmelere öncelikli olarak yer verilmektedir. Bu da haber değeri olarak nitelendirdiğimiz ölçütlerden “yakınlık” ölçütünde belirtildiği gibi, insanların içinde yaşadığı toplumda gelişen olaylarla, kendisine yakın geldiği ve merak ettiği için daha çok ilgilendiği gerçeğine bağlantılı olarak meslek pratiğinde yerini almaktadır.

⁷⁷ NTV Dış Haberler Editörü Mustafa Aşçıoğlu, **Görüşme**, 5 Kasım 2001, İstanbul

⁷⁸ CNN Türk Dış Haberler Sorumlusu Bora Bayraktar, **Görüşme** 6 Kasım 2001, İstanbul

* Görüşmelerin ayrıntıları için **Ek-1’e** bakınız.

İç haberin dış habere göre haber bültenlerinde daha fazla yer almasının bir diğer nedeni önceki bölümümüzde bahsettiğimiz gibi dış haberin maliyetinin yüksek olmasıdır. Yurt dışında bulunan temsilcilerin geçtikleri haberlerin yanısıra, ajanslardan alınan haberlerin de bir maliyeti vardır. Bu nedenle uluslararası düzeyde çok önemli gelişmeler olmadıkça, ulaşılması daha kolay, daha az maliyetli ve Türkiye gibi politik, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin hızlı yaşandığı ve hızlı değiştiği ülkelerde iç haber öncelikli sırasını koruyacaktır.

* Türkiye’de dış habere haber bültenlerinde ne kadar yer verildiğinin yanısıra, Türkiye dış basında ne kadar, hangi konularla, hangi kitle iletişim araçlarında ve daha çok hangi ülkelere yer alıyor sorularına cevap olarak Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’nün 2002 Nisan ayına ait, “Aylık Dış Basın Değerlendirmesi” adlı araştırmasından örnekler verilebilir. Bu çalışma yabancı basın-yayın organlarının Türkiye’ye genel bakış açısı ve haberlerinde Türkiye’ye ne kadar yer verdiklerinin bilinmesi amacıyla yapılmış, veriler, uluslararası haber ajansları, yabancı radyolar, internet ve yurt dışındaki basın müşavirliklerinden alınmıştır. Buna göre, müdürlüğe ulaşan 1697 haberden 1154’ü Türkiye ile doğrudan ilgili haberlerdir. Bu haberlerin yer aldıkları ülkelere göre dağılımında ise, ilk sırayı 185 haberle Yunanistan, 134 haberle ABD, 111 haberle de İngiltere izlemektedir. Bu haberlerin yer aldıkları kitle iletişim araçlarına göre dağılımında ise, 858 haber gazetede, 220 haber ajansta, 65 haber radyoda, 11 haber de televizyonda yer almıştır. Konulara göre dağılımında ise, 181 haber Ortadoğu’yla ilgili, 151 haber Kıbrıs konusuyla ilgili, 129 haber Ermeni sorunu ile ilgili, 118 haber Orta Asya, 99 haber de Kürt sorunu ile ilgili çıkmıştır. Bu araştırmaya göre Türkiye en çok Yunanistan’da Türkiye-Yunanistan ilişkileri ile, İngiltere’de Orta Doğu sorunuyla ilgili, Almanya ve Fransa’da Kürt sorunuyla ilgili, ABD’de Ermeni sorunuyla ilgili, İran’da Türkiye-İran ilişkileri ile haber olmuştur. Türkiye Nisan ayı içinde Reuter’ın toplam haber sayısı içinde yüzde 0.28, AFP’de yüzde 0.37, AP’de ise yüzde 0.27 oranlarında yer almıştır. (Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, “Aylık Dış Basın Değerlendirmesi”, Nisan 2002)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NTV VE CNN TÜRK 20.00 HABER BÜLTENLERİNDE YER ALAN DIŞ HABERLERİN KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK ANALİZİ

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi hızlı bir şekilde değişen iletişim ve bilişim ortamında ve gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte, bilgi üretimi, akışı ve dolaşımında da önemli bir artış gözlenmiş ve buna paralel olarak televizyon sektörün de bilgi ağırlıklı programlar ve haber bültenlerinin oranı da diğer program türleri arasında vazgeçilmez bir form olarak yer almıştır.

Çalışmanın araştırma kısmını kapsayan bu bölümde, dünyada ve Türkiye’de televizyon yayıncılığında ve gazetecilik alanında şimdiye kadar sözünü ettiğimiz gelişmeler, küreselleşme ile değişen habercilik anlayışı, araştırma birimi olarak seçilen, Türkiye’nin iki haber kanalı, NTV ve CNN Türk’te 1-7 Nisan tarihleri arasında saat 20.00’de yayınlanan haber bültenlerinde yer alan dış haberler üzerinde değerlendirilecektir. Araştırmanın daha önce de belirtilen amaçları çerçevesinde, CNN Türk ve NTV özneline bu kanalların dış haberleri nasıl ele aldığı ve bu sunumlarda her iki kanal arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin neler olduğu sorularına yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Her iki haber kanalının dış haberlerini incelerken kullandığımız araştırma yöntemi “içerik analizi”dir. “İçerik analizi, çeşitli söylemlere uygulanan bir takım metodolojik araç ve teknikler bütünüdür. Birbirinden az ya da çok farklılaşan bu araç ve teknikler, kontrollü bir yorum çabası ve çıkarsamaya dayalı bir ‘okuma’ yöntemleridir.

İçerik analizi teknikleri, okuyucunun bilgisine, sezgisine, tutumlarına ve değerlerine bağlı, kolayca ve otomatik bir şekilde yapılan yorumuna karşı, objektif okuma ilkeleri sağlama amacındadır.”¹

Kitle iletişim araçlarının ilettiği mesajların içeriğini anlamada ve değerlendirmede en çok kullanılan tekniklerden olan içerik analizi, 1940’lı yıllardan beri mesaj içeriklerine uygulanmaktadır. İçerik analizi niceliksel ve niteliksel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İçerik analizinin tanımı yapılırken daha çok niceliksel yaklaşım bağlamında ele alınmaktadır. Ancak bunun yanında niteliksel yaklaşım da sıkça kullanılan bir yöntem olmuştur. Günümüz sosyal bilimler araştırma yöntemlerinde hem niceliksel hem de niteliksel içerik analizleri, birbirini tamamlayıcı olarak kabul edilmektedir.

Niceliksel içerik analizi, temelinde mesaj öğelerinin sayısal ya da yüzdesel bir oranda ne kadar sıklıkta görüldüğünün saptanmasına dayanır. Niteliksel içerik analizi ise anlam birimleri üzerinde durarak, bu birimleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İçerik analizi, araştırma probleminin tanımlanması, örneklemin alınması ve depolanması ve son olarak verilerin analiz edilip yorumlanması aşamalarından oluşmaktadır.²

NTV ve CNN Türk haber kanallarının dış haberleri nasıl ele aldıklarının araştırıldığı çalışmamızda, niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemlerinin ikisi de kullanılmıştır. Örneklem olarak, “rastgele örneklem” yoluyla 1-7 Nisan 2002 tarihleri arasında yedi günlük bir süre ele alınmıştır. Örneklemi, Türkiye’nin haber kanallarından ikisi olan NTV ve CNN Türk’ün bu tarihler arasındaki saat 20.00’de yayınlanan haber bültenleri oluşturmaktadır.

İnceleme, her iki kanalın haber bültenlerinde belirtilen sürelerde yer alan dış haberler üzerinde yapılmıştır. Burada amaç, dünyadaki uluslararası iletişim düzeninde varolan küresel haber ağının, Türkiye’deki televizyon haber yayıncılığına ne gibi etkilerinin olduğunu saptamaktır.

¹ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999, s.127

² Konca Yumlu, *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, Nam Basım, İzmir, 1994, s.76-77

Bu bağlamda, iki haber kanalının haber bültenlerinde yedi gün süreyle yer alan dış haberlerinde uygulanan niceliksel içerik analizi kapsamında, 5 kategori saptanmıştır. Bunlar;

- Dış haberlerin teknik özelliklerine göre oranı,
- İç ve dış haberlerin oranı,
- Dış haberlerin kaynaklarına göre oranı,
- Dış haberlerin dünyadaki coğrafi bölgelere göre oranı,
- Dış haberlerin konularına göre oranı.

Bu saptanan kategoriler de kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bunlar şöyledir:

Dış haberlerin teknik özelliklerine göre oranı; spiker,görüntü, grafik, muhabirle canlı bağlantı, muhabirle telefon bağlantısı, konukla söyleşi/röportaj, diğer görsel öğeler.

İç ve dış haberlerin oranı; iç haber, dış haber, yurtdışında Türk vatandaşları ve Türkiye ile ilgili haberler, Türkiye’de yabancı vatandaşlar ve yabancı ülkelerle ilgili haberler.

Dış haberlerin kaynaklarına göre oranı; Uluslararası televizyon /uluslararası haber ajansları, ulusal televizyon /ulusal haber ajansları, kendi muhabiri, kaynak gösterilmiyor ve diğer (örneğin Milli İstihbarat Teşkilatı kaynaklı haberler gibi...)

Dış haberlerin dünyadaki coğrafi bölgelere göre oranı; Uluslararası örgütler, ABD ve Kuzey Amerika, Latin Amerika, Ortadoğu, Avrupa, Çok Uluslu Şirketler, Afrika, Asya-Avustralya, Diğer (belirtilen ülkeler dışındaki ülkeler).

Dış haberlerin konularına göre oranı; politika, ekonomi, felaket-kaza-savaş, askeri-terör, suç-polis-yargı, kültür-sanat, sağlık, bilim-teknoloji, çevre, spor, diğer.

Bu beş kategori ve alt başlıklarının günlük toplam süreleri ve yüzdeleri alındıktan sonra, her iki kanaldaki dış haberlerin sunumuna ilişkin verileri karşılaştırmak amacıyla haftalık tablolar oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçların değerlendirilmesi bu haftalık tablolar üzerinde yüzdelik birim baz alınarak yapılmıştır.

Her iki kanalın saptanan kategoriler ve alt başlıklarıyla ilgili karşılaştırmasının yüzdelik birim üzerinden yapıldığı haftalık tablolara, araştırma bulguları kısmında yer verilmiştir. Bu kanalların kategorilere göre saptanan haftalık toplam süreleri ve yüzdelerin olduğu tablolar ise **Ek-2** kısmında yer almıştır. Ayrıca her iki kanalda yer alan dış haberlerin konu başlıklarına yine **Ek-3** kısmında yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma sonuçlarına geçmeden önce önemli bir olguyu belirtmekte yarar görülmektedir. Türk televizyon kanallarında dış haber, diğer ülkelere benzer bir eğilimle iç haberlere oranla daha düşük oranlarda görülmektedir.³ Dış haber ancak çok önemli gelişmeler olduğu zaman ilk sıralarda yer alır. Öte yandan, Türkiye ile ilgili politik, ekonomik, toplumsal ve diğer alanlarda gelişen olayları konu alan iç haberler haber bültenlerinde ilk sıraları alır ve daha çok zamanı kapsar.

Araştırmanın inceleme birimi olarak rastgele örneklem yoluyla seçilen 1-7 Nisan haftası, Ortadoğu'da İsrail ve Filistin arasında yaşanan çatışmaların en yoğun olduğu bir haftadır. Bu nedenle habercilerin rutin olarak gündeme politika haberleri ile başladığı bültenlerde, o hafta ilk sıraları İsrail ve Filistin arasındaki çatışma haberleri ve önemli gelişmeler almıştır. Bu hafta boyunca her iki kanalın haber bültenlerinde iki ülke arasındaki çatışma haberleri, Türkiye'de gelişen olaylarla ilgili haberlere göre ilk sıralarda yer alarak o günlerdeki haber gündemini oluşturmuştur.

³. Bkz. İdris Adil, **Haberde Dışa Bağımlılık**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991.

Bu da gösteriyor ki dış habere, ancak tüm dünyayı ilgilendiren ve özellikle de çatışma ve savaş durumu söz konusu olduğunda iç habere göre daha fazla önem verilmektedir.

Her iki haber kanalı bölgeye muhabirini göndermiş, çatışmaların en yoğun yaşandığı ilk hafta (1-7 Nisan 2002) ve daha sonraki haftalarda muhabirler canlı ve telefon bağlantıları olmak üzere bölgede gelişen son gelişmeleri aktarmaya çalışmışlardır. Bu nedenle dış haber üzerinde değerlendirmeler daha çok İsrail-Filistin çatışması üzerinden yapılacaktır.

3.1.1. DIŞ HABERLERİN TEKNİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE ORANI

Araştırmada belirlenen ilk kategoride, dış haberler teknik özellikleri açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgular haftalık olarak yüzde birimi ile ifade edilerek **Tablo 3.1.**'de görülmektedir.

Haberlerin teknik özelliklerinin analiz edilmesinin nedeni haber söyleminin, haber anlatısının hangi teknik özellikler yoluyla aktarıldığını görebilmektir. Haberin söylemi, ne anlatmak istediği görüntüyle ya da diğer görsel özelliklerle tamamlanabilir. Bu nedenle haberlerin teknik özellikleri kategorisi nicelik analizinde araştırma kapsamına alınmıştır. Haber bültenlerinde yer alan dış haberlerin teknik açıdan karşılaştırıldığı bu tabloda, spikerin anons süresi, haber görüntü süreleri, haberde kullanılan grafiklerin süreleri, kanalların bölgeye giden muhabirleri ile kurdukları canlı veya telefon bağlantı süreleri, konuyla ilgili görüşülen konukla yapılan söyleşi/röportaj süreleri ve haber bülteninde kullanılan diğer görsel öğelerin (donuk görüntü vb.) günlük süreleri toplanmış, haftalık veriler elde edilmiştir.

Tablo 3.1. Dış haberlerin teknik özelliklerine göre oranı

	NTV %	CNN TÜRK %
Spiker	19.46	18.08
Görüntü	36.75	33.59
Grafik	0.41	0.79
Muhabirle Canlı Bağlantı	31.45	9.30
Muhabirle Telefon Bağlantısı	5.02	31.31
Konukla Söyleşi/ Röportaj	5.87	6.43
Diğer Görsel Öğeler	1.04	0.50
Toplam	100	100

NTV ve CNN Türk'te 1-7 Nisan tarihlerinde yer alan dış haberlerin teknik özelliklerini incelediğimizde spikerin anons sürelerinin her iki kanalda da birbirine çok yakın olduğu gözlemlenmektedir. Ancak spikerlerin durumunu her iki kanalda karşılaştıracak olursak, NTV spikerinin daha yorumsuz, daha yalın bir anlatımı seçerken, CNN Türk spikerinin daha çok yorum yapan, haber içinde geçen verileri/bilgileri haberlerin sonunda tekrarlama gibi bir tutum içinde olduğu dikkat çekmiştir. Spikerlerin tutumlarını aslında bir yerde, her iki kanalın yayın politikalarının kamera önüne yansımaları şeklinde yorumlayabiliriz. NTV, daha yalın, daha objektif bir habercilik yaparken, CNN Türk'ün yoruma daha açık, daha çok kendi bakış açısını yansıtan ve daha çok dramatik öğeleri ön plana çıkartan bir söylem içinde olduğunu belirtebiliriz.

Her iki kanalın kullandıkları görüntü sürelerinde de bir benzerlik görülmektedir. Bu görüntülerin bir kısmı bölgeye giden televizyon ekibinden kameramanın çektiği görüntülerdir. Ancak şu gerçeği göz ardı etmemek gerekiyor. İsrail –Filistin çatışması bölgede birden fazla yerde aynı anda devam etmiştir. Dolayısıyla bölgeye giden sınırlı sayıda muhabir ve kameramandan oluşan televizyon ekibinin, aynı anda farklı yerlerde meydana gelen gelişmeleri takip etmesi çok zordur. Bu nedenle aynı zamanda diğer haber kaynaklarının da desteği alınarak bölgedeki en son gelişmeler aktarılmıştır. Ancak; görüntü alınan diğer haber kaynakları belirtilmemiştir. Bu yayın politikası içinde ele alınması gereken bir konudur. Bu konuya araştırmamızın *haber kaynakları* kısmında daha fazla yer vereceğiz. Görüntüyle teknik açıdan yakından ilintili olan grafik kullanımı da her iki kanalda da oran olarak fazla değildir. Grafik kullanımı dikkat çekme adına kullanılan görsel anlatım tekniklerinden biridir ve iki kanalın da bu yönüne çok fazla baş vurmadığı görülmektedir.

Canlı bağlantı özellikle uluslararası olduğu zaman çok masraflı ve zor bir iştir. Televizyon haberciliğine yazılı basın karşısında bir üstünlük sağlayan canlı bağlantı, ancak “son derece önemli ve ilginç olaylar olduğunda başvurulmuş bir türdür.”⁴ Canlı bağlantı izleyiciye “oradaymış” hissi verdiği için etkisi güçlüdür.

Örneğin Amerika’ya 11 Eylül terör saldırıları sırasında Amerikan televizyonları canlı bağlantılarla Amerikan halkını adeta televizyona kilitlemiştir. “Gelişmeler 40 milyon televizyon alıcısı aracılığıyla 80 milyon kişi tarafından izlenmiş, bir önceki haftanın Salı günü ile karşılaştırıldığında bu rakam yüzde 75 oranında bir artış göstermiştir... Kablolu yayın yapan CNN, MSNBC, Fox News Channel, Headline News ve CNBC kanalları 12 milyon televizyon ekranından izlenmiş, CNN Körfez Savaşı’ndan sonra en yüksek izlenme oranına ulaşmıştır.”⁵

⁴ Seyide Parsa, **Televizyon Haberciliği ve Kuramları**, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İzmir, 1993, s.45

⁵ Remzi Gökdağ, **Amerikan Medyasında 11 Eylül**, E Yayınları, İstanbul, 2001, s.53

Canlı bağlantının etkisini özellikle ani gelişen olaylarda ne kadar önemli olduğunu örneklerle açıkladıktan sonra, teknik özellikler kapsamında her iki kanalın bölgedeki muhabirleriyle kurdukları canlı bağlantı yayın sürelerine baktığımız zaman, NTV'nin 7 günlük haber bültenleri toplamında yüzde 31.45 oranında muhabirle canlı bağlantı kurduğunu, CNN Türk'ün ise yüzde 9.30'lık bir oranla daha az canlı bağlantı kurduğunu görüyoruz. Yukarıda söylediğimiz gibi canlı bağlantı, çok masraflı ve teknik altyapı bakımından donanım gerektiren bir iştir. Bu orana bakarak, NTV'nin teknik açıdan daha donanımlı ve hazırlıklı olduğu sonucu çıkabilir.

Ancak değerlendirmede şu noktayı göz ardı etmemek gerekiyor. CNN Türk uluslararası televizyon yayıncılığı yapan CNN ile anlaşmalı bir kanaldır. Yapılan anlaşmaya göre CNN Türk Türkiye ve çevresindeki ülkelerden haber aktarımı sağlarken karşılığında CNN de Amerika ve Avrupa ülkelerinden haber akışını sağlayacaktır. CNN Türk bölgede muhabiri olmasına karşın, CNN'den görüntü ve haber anlamında bir destek almıştır. CNN Türk bu desteği kullanarak, daha az canlı yayın yapma tercihinde bulunmuş olabilir.

Öte yandan, iki kanal arasındaki canlı bağlantı oranları, telefonla bağlantı kurmada ters bir orantı göstermiştir. Telefonla bağlantı kurmada CNN Türk yüzde 31.31'lik oranla NTV 'ye göre bu tekniği daha çok kullanmıştır. Kısaca bölgedeki muhabirlerle bağlantı kurmada NTV canlı yayın tekniğini kullanırken, CNN Türk telefonla bağlantı kurmayı tercih etmiştir diyebiliriz. Biraz önce bahsettiğimiz gibi teknik donanım ve kanalların kendine ait diğer alternatiflerden yararlanma politikası bu duruma etken olmuş olabilir.

Dış haberlerin bir diğer teknik özelliklerinden konukla söyleşi ya da röportaja baktığımız zaman, her iki kanalın da birbirine yakın oranlarda seyrettiğini görürüz. Her iki kanal da konukla söyleşi ya da röportajı haberlerinde pek fazla kullanmamıştır. Yer verdiklerinde ise her iki kanal da daha çok telefon bağlantıları kurarak konuğa sorular yöneltmiştir. Kanalların konuk seçimine ise, nitelik analizi kısmında yer vereceğiz.

Teknik özelliklerde son olarak ele alınan başlık, haberlerde görüntüyü destekleyen grafik dışında, diğer görsel öğelerin kullanıp kullanılmadığı ve bunların

süreleridir. Her iki kanal da birbirine yakın oranlarda (toplamda çok az bir oran)görsel öge kullanmıştır. Bu da daha çok olayı simgeleyen şeylerin donuk görüntüleri ya da donuk yazılardır.

Sonuç olarak, her iki kanal tarafından üretilen dış haberlerin teknik yapım süreci birbirlerine yakın oranlarda benzemektedir. NTV ve CNN Türk'ün bir haftalık dış haberlerinde kullandıkları teknik özellikler, muhabirlerle kurulan bağlantılar dışında (spiker, görüntü, grafik, konukla söyleşi, kullanılan görsel öğeler vb.) birbirine yakın oranlardadır. Haber içeriklerini, inşa edilen anlamları nitelik analizi kısmında tartışacağımız dış haberler her iki kanal da biçim olarak, kullanılan teknik özellikler olarak benzerlik göstermektedir.

3.2. İÇ VE DIŞ HABERLERİN ORANI

Araştırmada belirlenen ikinci kategoride, her iki kanalda 7 günlük süre boyunca toplamda yer alan iç ve dış haberler incelenmiştir. Elde edilen bulgular haftalık olarak yüzde birimi ile ifade edilerek **Tablo 3.2.**'de görülmektedir.

Tablo 3.2. İç ve dış haberlerin oranı

	NTV %	CNN TÜRK %
İç Haber	32.17	29.60
Dış Haber	53.67	52.36
Yurtdışında Türk vatandaşları ve Türkiye ile ilgili haberler	2.21	1.33
Türkiye'de yabancı vatandaşlar ve yabancı ülkelerle ilgili haberler	11.95	16.71
Toplam	100	100

Değerlendirmemizin bu kısmında iç ve dış haberlerin birbirine göre oranları ele alınmıştır. Kategoriye yurtdışında Türk vatandaşları ve Türkiye ile ilgili haberler ile Türkiye’de yabancı vatandaşlar ve yabancı ülkelerle ilgili haberler de dahil edilmiştir. Buradan yola çıkarak yurtdışında Türk vatandaşları ve Türkiye ile ilgili haberleri iç habere, Türkiye’de yabancı vatandaşlar ve yabancı ülkelerle ilgili olan haberleri de dış habere dahil edebiliriz.

Öncelikle, 1-7 Nisan tarihleri arasında her iki kanalın haber bültenlerinde dış habere ayırdığı süre yüksek orandadır. NTV yüzde 53.67’lik bir oranla, CNN Türk yüzde 52.36’lık bir oranla ana haber bültenlerinin yarıdan fazlasında dış haberlere yer vermişlerdir. Bunun nedeni daha önce de söylediğimiz gibi, İsrail-Filistin çatışmasının inceleme birimi olarak seçilen hafta boyunca en yoğun olduğu döneme rastlamasıdır. İç habere ise o dönem daha az yer verilmiştir ve her iki kanalın iç habere ayırdığı süre birbirine benzemektedir (NTV % 32.17, CNN Türk %29.60). NTV’nin günlük haber bülteninin yaklaşık 20 dakika, CNN Türk’ün yaklaşık 45 dakikadır, ancak yine de iki kanal da o haftadaki haber bültenlerinin yarısından fazlası dış habere ayırmıştır.

Bunun yanında yurtdışında Türk vatandaşları ve Türkiye ile ilgili haberleri iç habere dahil ettiğimizde NTV’de iç haberin oranı yüzde 34.38, CNN Türk’te yüzde 30.93, Türkiye’de yabancı vatandaşlar ve yabancı ülkelerle ilgili olan haberleri de dış habere dahil ettiğimizde, NTV’de dış haberin oranı yüzde 65.62’ye, CNN Türk’te yüzde 69.07’ye çıkmaktadır. 1-7 Nisan tarihleri arasında İsrail-Filistin çatışması nedeniyle her iki haber bülteninde yaklaşık yüzde 70’lere varan oranlarda dış haber yayınlanırken, her iki kanal da iç habere daha alt sıralarda ve daha az yer vermiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde değindiğimiz üzere, ülkemizde haber bültenlerinin son sıralarında yer alabilen dış haber, üretimi bakımından da oldukça güç ve masraflıdır. Dolayısıyla dış haber üretim sürecinde önemli bir engel olarak karşımıza çıkan yüksek maliyet nedeniyle Türk medyasında dış haber, ancak dünyada ya da Türkiye’nin komşu ülkelerinde meydana gelen önemli gelişmeler olduğu zaman gündemin ilk sıralarında yer almaktadır. Ancak özel televizyonların aksine, Türkiye’de dış haberin en fazla yer verildiği kanal TRT kurumudur. Önceleri kültür sanat yayıncılığı yapan TRT 2 yakın bir zamanda kurumun tamamen haber yayıncılığı yapan

kanalı olmuştur. Bu durum, TRT'nin hükümetlerin ve devletin dış politikasını yakından ilgilendiren olaylara daha duyarlı olması gerekliliği ve görevi ve ayrıca ticari kanallara göre daha fazla dış ve iç haber ajanslardan haber alabilmesinden kaynaklanmaktadır.

3.1.3. DIŞ HABERLERİN KAYNAKLARINA GÖRE ORANI

Araştırmada belirlenen üçüncü kategoride, her iki kanalda 1-7 Nisan tarihleri arasında yer alan dış haberlerin kaynakları incelenmiştir. Elde edilen bulgular haftalık olarak yüzde birimi ile ifade edilerek **Tablo 3.3.**'de görülmektedir.

Tablo 3.3 Dış haberlerin kaynaklarına göre oranı

	NTV %	CNN TÜRK %
Uluslararası TV/ Haber Ajansları	0.00	3.58
Ulusal TV/ Haber Ajansları	0.00	8.50
Kendi Muhabiri	58.34	59.99
Kaynak Gösterilmiyor	41.14	17.70
Diğer	0.52	3.06
Toplam	100	100

Dış haberlerin kaynaklarına göre oranı kategorisinde haber kaynağı olarak, Uluslararası televizyon /uluslararası haber ajansları, ulusal televizyon /ulusal haber ajansları, kendi muhabiri, kaynak gösterilmiyor ve diğer (örneğin Milli İstihbarat Teşkilatı kaynaklı haberler gibi) olarak belirlenmiştir.

Medya kurumları kullandıkları haberleri temel olarak üç ana kaynaktan sağlar. James Curran bu kaynakları; sürekli yeni bilginin aktığı *haber ajansları*, editörlerin muhabirleri, basın açıklamalarından, gelen istihbaratlardan ve ajandalara kayıtlı özel olay ve günlerden bir şeyler hazırlamaları için yönlendirdiği *haber merkezleri* ve kurumların özel haberler bulup çıkaran *uzman muhabirleri* olarak sayar.⁶

Uluslararası iletişim trafiğini sağlayan ve haber akışını yönlendiren en önemli araçlar, haber ajanslarıdır. Haber ajansları aracılığıyla dünyadaki haber dolaşımı bir uçtan bir uca sağlamış olur. Buna en iyi örneği Associated Press'in Malezya, Kuala Lumpur'da meydana gelen bir olayın dolaşımı üzerinden verebiliriz. "Kuala Lumpur'da AP'nin telefon devresi vardır ve bu devre sayesinde öykü Güney Doğu Asya'ya, Singapur'a taşınır. Oradan otomatik olarak kuzey yönünde Hong Kong'taki deniz altı kablolarına yönelir. Denizaltındaki kablolar ile otomatik olarak düzenlenerek Güney Doğu Asya'ya aktarılır. Bunun için gerekli zaman ise, sadece bir saniyedir. New York'taki bir bilgisayar haberi mikrodalga ışınlarıyla California, Marysville'ye gönderir. Oradan Güney Pasifikte'ki Gilbert Adaları'nın üzerinde bulunan Intelsat uydusuna gönderilir. Intelsat uydusu ile haberi Tokyo'ya gönderir. Kuala Lumpur'dan gönderilmesinin üzerinden sadece birkaç saniyelik bir zaman geçmiştir. Öykü dünyanın yarısı kadar doğu yönünde ve sonra tekrar batı yönünde dolaşmıştır."⁷

Bu örnekten anlaşılacağı gibi, iletişim teknolojisi sayesinde haber dünyanın dört bir yanına dağılmaktadır. Dolayısıyla uluslararası iletişimde öncülüğünü haber ajanslarının yaptığı küresel haber ağı, teknoloji aracılığıyla dünyanın doğusuna, batısına, güneyine ve kuzeyine yayılmaktadır.

⁶ Aktaran: L. Doğan Tılıç, *Utaniyorum Ama Gazeteciyim*,...s.163

⁷ Nurdoğan Rigel, *Kağıt Kaplanlar*, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s.148-149

Dolayısıyla küresel haber ağından çıkan küresel haberler, dünyanın dört bir yanında, farklı kıtalarda, farklı kültürlerde, farklı toplumlarda okunmakta ve izlenmektedir. Dört büyük haber ajansı ve uluslararası televizyon kanallarının egemenliğinde olan uluslararası iletişim, dolayısıyla bu tekellerin kendi bakış açılarıyla ürettikleri haberlerin kısılcığında kalmaktadır. Bu üretilen haberlerin çerçevesi de gelişmiş ülkelerin gelişmişliklerine, gelişmemiş ülkelerin de geri kalmışlıklarına atıfta bulunarak yapılandırılır.

Ekonomi politik yaklaşım çerçevesinden bakarsak, haber özellikle uluslararası iletişimde önemli bir ekonomik değere sahiptir ve bir meta olarak ülkeler arasında dolaşımı sağlanır. Bacon'un sözüne tekrar gönderme yapacak olursak "bilgi güçtür"; dolayısıyla bilginin gerçekliği doğrulanarak kurgulanmış hali olarak nitelendirebileceğimiz haber, gelişmiş ülkelerin egemenliğinde iletişim çağında bir güç ve kontrol aracı olarak kullanılmaktadır.

Yaptığımız çalışmanın haber kaynaklarına ilişkin bulgularına baktığımız zaman, önemli bir durum göze çarpmaktadır. Bu da ajanslardan alınan haber görüntülerinde kaynak gösterilmemesidir. Her iki kanalın temsilcileri bölgeye gidip, çatışmayı takip etmektedir. Fakat bu ekibin farklı alanlarda yakın zamanlarda gelişen olayların tümünü takip etmesi mümkün değildir. Bu nedenle bulundukları bölge dışındaki yerlerde gelişen olayların görüntüleri hakkında bizde doğal olarak belli bir ajanstan ya da başka kaynaklardan alındığı fikrini uyandırmaktadır. Kaynak göstermeme oranı NTV'de oldukça yüksektir. (% 41.14) Bu oran CNN Türk'te yüzde 17.70'dir. Ancak CNN Türk'ün uluslararası televizyon kanalı CNN ile bağlantısı nedeniyle konumu, NTV'ye göre daha farklıdır. CNN Türk birçok haberi anlaşması gereği CNN'den almış ve bu haberlerde mahreç de kullanmıştır.

Bu kategorideki verilere göre, NTV haber kaynağı olarak uluslararası ve ulusal televizyon ve haber ajanslarından yararlanmamıştır. Öte yandan CNN Türk yüzde 3.58 uluslararası, yüzde 8.50 de ulusal televizyon ve haber ajanslarından yararlanmıştır. Ancak, biraz önce bahsettiğimiz gibi kaynak gösterilmemesi nedeniyle ulusal/uluslararası televizyon ve haber ajanslarından haber ve görüntü alınması oranının geçerliliği tartışılabilir.

Kendi muhabirlerini bölgeye gönderen her iki kanal da, genellikle haber bültenlerinde gerek canlı gerekse de telefon bağlantılarıyla haber aktarımı sağlamıştır. Haber kaynağı olarak kendi muhabirinde bölgedeki gelişmeleri almak her iki kanalda da oldukça yüksek orandadır. Bu oran NTV’de yüzde 58.34, CNN Türk’te ise, yüzde 60’a yaklaşmaktadır.

Haber kaynakları kullanımında her iki kanalın da kendi muhabirinden yararlanmasını şöyle yorumlayabiliriz. İkinci bölümümüzde ayrıntılı olarak değindiğimiz gibi, dış haber oldukça masraflı, zor ve teknik altyapı gerektiren bir iştir. Bu kapsamda, haber kanallarının İsrail’e muhabir yollaması ve bu muhabirlerin uzun bir müddet orada kaldığını düşünecek olursak, bu kanallar için yüklü bir maliyet demektir. Türkiye’deki medya ortamı ve kanallar arasındaki rekabet, gazetecilikteki “haber atlatma” tabirini kullandığımız, yeni bir haber bulma ya da gelişen bir olayı önce duyurma gibi etkenleri de göz önüne aldığımızda, her iki kanaldan temsilcilerin orada bulunması aynı zamanda bu kanallara prestij sağlamaktadır. Tüm bu etkenleri düşündüğümüzde, NTV ve CNN Türk bir hafta boyunca kendi muhabirleriyle her gün ya canlı bağlantı kurmuş, ya da telefon bağlantısıyla bölgedeki son gelişmeleri almıştır. Özellikle canlı bağlantının izleyici üzerindeki etkisini düşündüğümüzde bu tekniğe başvurulmuş, sıcak çatışma haberleri, etkili bir şekilde verilmiştir.

Ancak her iki kanalın haber kaynağı olarak sıkça kendi muhabirini kullanması, her haberin bölgedeki bu muhabirler tarafından hazırlandığı sonucunu çıkarmaz. Sonuçta her ne kadar kaynak gösterilmese de teknik altyapıları ve teknolojik hızları nedeniyle dünyadaki gelişmeleri kamuoyuna ilk duyuran uluslararası haber ajansları, İsrail-Filistin çatışmasında da dünyaya bölgeden son dakika haberlerini geçmiştir. Bir başka deyişle sahip oldukları teknolojik hız ile haber ajansları uluslararası haber ağı gelişmemiş ülkeler için vazgeçilemez bir kaynak olmaya devam edecektir.

3.1.4. DIŞ HABERLERİN DÜNYADAKİ COĞRAFI BÖLGELERE GÖRE ORANI

Araştırmada belirlenen dördüncü kategoride, her iki kanalda 1-7 Nisan tarihleri arasında yayınlanan dış haberlerin konu olan dünyadaki belli başlı coğrafi bölgelere göre oranı incelenmiştir. Elde edilen bulgular haftalık olarak yüzde birimi ile ifade edilerek **Tablo 3.4.**'de görölmektedir.

Tablo 3.4. Dış haberlerin dünyadaki coğrafi bölgelere göre oranı

	NTV %	CNN TÜRK %
Uluslararası Örgütler	0.00	3.58
ABD ve Kuzey Amerika	10.92	9.23
Latin Amerika	0.00	0.66
Ortadoğu	79.37	84.48
Avrupa	6.46	0.00
Çok Uluslu şirketler	0.00	0.00
Afrika	0.00	0.00
Asya –Avustralya	3.25	2.05
Diğer	0.00	0.00
Toplam	100	100

Tablo 3.4'te göröldüğü gibi bu kategoride ele alınan bölgeler; uluslararası örgütler, ABD ve Kuzey Amerika, Latin Amerika, Ortadoğu, Avrupa, çok uluslu şirketler, Afrika, Asya-Avustralya ve diğer olarak belirlenmiştir.

Öncelikle dış haberlerin bölgelerinde olağanüstü bir durum yaşanan Ortadoğu hem NTV’de hem de CNN Türk’te yüksek oranlarda çıkmıştır. NTV’de bir hafta boyunca yer alan dış haberlerin yüzde 79.37’si, CNN Türk’te de yüzde 84.48’i Ortadoğu’yla ilgilidir. Bu yüksek oranlarda İsrail ve Filistin arasındaki çatışmaların başladığı günler olmasının büyük etkisi vardır.

Ortadoğu’da İsrail ve Filistin arasında yıllardan beri süren gerginlik, Batı medyasının ve uluslararası haber ajanslarının gündeminin ilk sıralarında yer almasına neden olmuştur. Son zamanlarda farklı boyutlar kazanan bu gerginlik giderek yoğunlaşan çatışmalarla yine Ortadoğu’yu dünya medya gündeminde adından en çok söz edilen bir bölge konumuna getirmiştir. Ortadoğu dünyada jeo-politik ve jeo-stratejik bakımdan önem taşıyan bir bölgedir. Üç semavi dinin doğduğu yer olan Ortadoğu, tarih boyunca dini çatışmalara sahne olmuştur. Üç din için de kutsal sayılan bu topraklar özellikle Müslüman ve Hristiyanlar arasında uzun süren din savaşlarına neden olmuştur. Bu nedenle Ortadoğu Batı medyasının en önemli ilgi odaklarından birisidir. Bunun ardında yatan nedenler, 16.yüzyıla kadar Doğu ile Batı arasındaki ticari yolların bölgeden geçmesi, fakat bu eski ticari canlılığın günümüzde eskisi devam etmemesi, farklı din ve mezheplere mensup grupların bir arada yaşayan bir yer olması, din savaşlarının izlerini taşıması ve belki de bunlardan daha önemlisi dünyanın en büyük ve en eski petrol rezervlerinin de bu bölgede bulunmasıdır.

Haber bölgeleriyle ilgili Galtung ve Ruge’un haber değerleri sıralamasında öne sürdüğü gibi, olumsuzluk kriterinin, yaptığımız araştırmada da örneklerini görmek mümkündür. Bu olumsuzluk kriterinin içinde savaş, ekonomik ve siyasal krizler, doğal afetler vb. olaylar yer almaktadır. İsrail-Filistin arasında yaşanan çatışmaların habercilik açısından haber değeri oldukça yüksektir.

Ancak İsrail ve Filistin olayı dışında az da olsa yer alan diğer dış haberlere baktığımız zaman onların da ya bir kaza ya da bir doğal afetle konu olduklarını görüyoruz. (Asya-Avustralya NTV %3.25, CNN Türk %2.05) Bu bölgeler ancak, bir olayın haber olabilmesi için gerekli olan en önemli haber değerlerinden birisi olan olumsuzluk ögesini taşıdıkları için haber gündemine alınmışlardır.

Yapılan araştırmalar uluslararası iletişim alanında özellikle de Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunlukla olumsuz haberlerle haber ajanslarının gündemine girebildiklerini göstermektedir. Bu araştırmanın örneklemini olan hafta boyunca İsrail ve Filistin arasındaki çatışmalar gündemin büyük bir bölümünü kapladığı için diğeri Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilgili haberlere pek rastlanmamıştır. Ancak genellikle haber bültenlerinde Üçüncü Dünya ülkelerinin geri kalmışlıkları öne çıkartılarak yapılan haberler sıkça görülmektedir. Örneğin Afrika genellikle açlık haberleriyle gündeme gelir. Bölgede yaşanan kıtlık sorunu ve beraberinde gelen sağık sorunları ve ölümler Afrika ile adeta özdeşleşmiş haberlerdir. Afrika ile ilgili haberler NTV ve CNN Türk'te hiç yer almamıştır.

Üçüncü Dünya ülkelerinin içinde, gelişmiş ülkelerin sömürgesi durumunda iken, formal bağımsızlıklarını almış ama hala bu ülkelerin himayesi altında kalan ülkelerle ilgili haberler Batı medyası tarafından sıkça yapılmaktadır. Örneğin Latin Amerika. Ekonomik ve siyasal bakımdan ABD'ye bağımlı olan Latin Amerika, "Amerikan emperyalizminin kontrolü altında, neo-kolonici kıta olarak kalmıştır. Neo-kolonici kontrol, Amerikan firmaları ile yerel kapitalistin ve Amerikan devleti ile yerel devlet arasındaki işbirliğinin bir neticesidir. Amerikan firmalarının bu ülkelerde gözden kaçırıp yatırımda bulunmadıkları verimli hiçbir alan kalmamıştır."⁸

Afrika ile Latin Amerika'da yaşanan olaylar sıkça haber yapılır. Ancak incelememiz sonucu Afrika ile ilgili habere rastlanmazken, Latin Amerika'dan Kolombiya ile ilgili bir bombalı saldırı haberi, CNN Türk'te %0.66 oranında yer almıştır.

İncelemede her iki kanal da çok uluslu şirketlerle ilgili haberlere hiç yer vermezken, uluslararası örgütlerle ilgili haberleri NTV hiç vermemiş, CNN Türk ise yüzde 3.58 oranında yer vermiştir. Bu haberler özellikle Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi örgütler üzerine yoğunlaşmıştır.

⁸ İrfan Erdoğan, a.g.e. 1995, s.116

Çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı olarak bahsedilen ve Galtung ve Ruge'un önemli haber değerlerinden birisi olarak belirttiği 'elit uluslar' kriteri, bu araştırmanın bulguları tarafından bir kez daha doğrulanmıştır. Ortadoğu'dan sonra en fazla dış haberlerin ABD ve Kuzey Amerika ile Avrupa bölgeleriyle ilgili olduğu görülmektedir. Bu ülkelerle ilgili oran toplam içinde NTV'de yüzde 17.38, CNN Türk'te ise yüzde 9.23'tür. Üçüncü Dünya ülkeleri olumsuz olayla gündeme gelirken, 'elit uluslar' olarak nitelenen gelişmiş ülkeler gelişmişlikleri ve olumlu yönleri ön plana çıkartılarak haber olmaktadır.

Bu ülkelerin diğerlerine göre daha fazla gündemde olmasının en önemli nedeni bu ülkeler ellerinde bulundurdıkları ekonomik ve politik güç açısından tüm dünyadaki olayları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilme özellikleridir. Yine bununla ilintili olan bir başka neden, dünyadaki haber ve bilgi akışını yönlendiren AP, UPI, Reuter ve AFP ve televizyon haberciliğinde CNN gibi belli başlı haber kaynaklarının yine gelişmiş ülkelerde bulunmasıdır.⁹

Dış haberlerin bölgelerinin incelemesi sonucunda, her iki kanalın da bölgede yaşanan çatışmalar nedeniyle, birbirine yakın ve yüksek oranlarda Ortadoğu'yla ilgili haberlere yer verdiği görülmüştür. Ortadoğu'dan sonra, 'elit uluslar' olarak kabul nitelenen ABD- Kuzey Amerika ile Avrupa ile ilgili haberler, kanalların haber bültenlerinde dış haber sıralamasında ikinci sırada yer almıştır.

3.1.5. DIŞ HABERLERİN KONULARINA GÖRE ORANI

Araştırmada belirlenen beşinci kategoride, her iki kanalda 1-7 Nisan tarihleri arasında yer alan dış haberlerin konularına göre olan incelemesi yapılmıştır. Elde edilen bulgular haftalık olarak yüzde birimi ile ifade edilerek **Tablo 3.5.**'te görülmektedir.

⁹ Bkz. İrfan Erdoğan, a.g.e., 1995, s.162

Dış haberlerin konularına göre oranı; politika, ekonomi, felaket-kaza-savaş, askeri-terör, suç-polis-yargı, kültür-sanat, sağlık, bilim-teknoloji, çevre, spor ve diğer alanlar olarak belirlenmiş, inceleme bu başlıklar üzerinden yapılmıştır.

Her iki kanalda da ekonomi, suç-polis-yargı, sağlık, bilim ve teknoloji, çevre, spor ve bunların dışındaki alanlarla ilgili haberlere rastlanmamıştır. (Tablo 3.5)

Tablo 3.5. Dış haberlerin konularına göre oranı

	NTV %	CNN TÜRK %
Politika	0.00	1.28
Ekonomi	0.00	0.00
Felaket-Kaza-Savaş	89.59	91.40
Askeri-Terör	7.16	7.32
Suç-Polis-Yargı	0.00	0.00
Kültür-Sanat	3.25	0.00
Sağlık	0.00	0.00
Bilim-Teknoloji	0.00	0.00
Çevre	0.00	0.00
Spor	0.00	0.00
Diğer	0.00	0.00
Toplam	100	100

Son olarak ele aldığımız dış haberlerin konuları kategorisinde, İsrail-Filistin çatışması nedeniyle her iki kanalda da “felaket-kaza-savaş” haberlerine daha önce de belirttiğimiz gibi daha fazla yer verilmiştir. Çatışma ve felaket haberleri NTV’de hafta boyunca yüzde 89.59’lık bir oranla, CNN Türk’te ise yüzde 91.40 ile ilk sırada yer almıştır. Ortadoğu’da yaşanan çatışmayla ilgili haberler dışında verilen diğer dış haberlerde genellikle kaza ve felaketle ilgili haberlerdir. Bu da yine yukarıda kısaca değinildiği gibi haberde ‘olumsuzluk’ kriterinin olayların haber bültenlerinin gündemine alınmasında en çok göz önünde tutulan kriter olmasından kaynaklanmaktadır ve bu araştırmanın bulguları da bunu yinelemektedir.

Felaket, kaza ve savaş haberlerinin ardından ikinci sırada askeri-terör konularıyla ilgili dış haberler hafta boyunca, NTV’de yüzde 7.16, CNN Türk’te de yüzde 7.32’lik bir oranda yer almıştır. Her iki kanalda askeri ve terörle ilgili haberler, PKK’nın önde gelen temsilcilerinden Cemil Bayık’ın Türk istihbaratı tarafından İran’da izinin bulunması ve takip edilmesi haberleriyle ilgilidir. Askeri olaylar, terör örgütleri ve ülkelerde yaşanan terör saldırıları, dış haberde en çok yer alan konulardır. Ulusların mevcut statükolarını tehdit eden terör olayları, uluslararası habercilikte önem verilen başlıca konular arasında yer almaktadır ve Türkiye açısından da haberlerin gündeminden düşmeyen konular arasında bulunmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde belirttiğimiz gibi uluslararası politika alanında yaşanan gelişmeler dış haberler içindeki en önemli konuları oluşturmaktadır. Ancak nicelik analizinin bulguları, NTV’nin politika haberine hiç yer vermezken, CNN Türk’ün ise yüzde 1.28’lik bir oranda politika haberine yer verdiğini göstermektedir. Gerek iç haberde gerekse de dış haberde oldukça az yer kaplayan kültür-sanat haberlerine ise, NTV yüzde 3.25’lik bir oranla yer verirken, kültür-sanat konulu dış haber hafta boyunca CNN Türk’te yayınlanmamıştır.

Sonuç olarak, İsrail-Filistin çatışması nedeniyle hafta boyunca yüksek oranlarda “felaket-kaza-savaş” konulu dış haberler yüksek oranlarda her iki kanalın haber bültenlerinde yer almıştır.

Sıkça konu olan askeri-terörle ilgili haberler de çatışma haberlerinin ardından haber bültenlerinde yerini almıştır. Galtung ve Ruge'un öne sürdüğü haber değeri kriterlerinden “olumsuzluk” ölçütü, yaptığımız inceleme sonucunda Türkiye'deki televizyon haberciliği örnekleri üzerinde de görülmüştür.

3.2. HABERİN NİTELİKSEL ÖZELLİKLERİ

Haberin niceliksel yapısı olan temel mesaj öğelerinin hangi sıklıkta ve ne oranlarda kullanıldığını saptadıktan sonra, haberin niteliksel özellikleri anlatı yapısı, kullanılan dil, cümle yapıları ve sözcük seçimleri ile tematik başlıklar bağlamında ele alınacaktır. Türkiye'deki iki haber kanalının dış haberleri ele alışı ve sunuşlarındaki ortaya konulacak içerikle ilgili benzerlikler ve farklılıklar, uluslararası haber yapısının en azından incelenen dönemdeki panoramasını verecektir.

NTV ve CNN Türk'ün İsrail ve Filistin çatışmasıyla ilgili yaptığı haberlerin anlam içeriklerinin analizine geçmeden önce, öncelikle bu iki ülke arasında yıllardan beri süregelen olayların geçmişine değinmenin, haberdeki anlam birimlerinin ve temaların çözümlenmesinde katkısı olacağı düşünülmektedir.

3.2.1. İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Coğrafi olarak Afganistan'dan başlayıp, Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bölge olan Ortadoğu, Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesişme noktasıdır. Verimli topraklara sahip olan bu bölge, tarihte ticaret yolları üzerindeki konumu nedeniyle uygarlıklar arasında sürekli mücadelelere sahne olmuştur. Bunun yanında daha öncede bahsettiğimiz gibi, üç semavi dinin (Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet) doğduğu yer olarak kabul edilen Ortadoğu'nun verimli toprakları, bu nedenle de kutsal sayılmaktadır. Birçok dini-mezhebi azınlık gruplarının birarada yaşadığı bölge olan Ortadoğu, uzun yıllar din savaşlarına neden olmuştur.

19. yüzyılda Ortadoğu paylaşılabilen topraklar arasındaydı. Bölgenin büyük nüfusuyla Avrupa'nın malları için çok önemli bir pazar olması, İngiltere'nin Hindistan sömürmesine uzanan, Asya ile Avrupa'yı bağlayan tek karayolunun bölgeden geçmesi ve Hristiyanlığın en kutsal yerleri olarak kabul edilen '*kutsal topraklar*' ın Ortadoğu'da bulunması, bu bölgeyi büyük bir mücadele alanına dönüştürmüştür.

Ortadoğu'nun siyasi sınırları 1.Dünya Savaşı'ndan sonra, savaş galipleri tarafından çizildi. Ortadoğu'ya ilişkin temel sorunların mevcut Arap devletlerinin ortaya çıkış şekilleri ve sınırlarının çizilişinde olduğu söylenebilir. Bu sınırlar bölgedeki petrol rezervlerini Araplar arasında eşit bir şekilde paylaştırmamıştır. Bazı Arap ülkeleri petrol zengini iken, bazıları petrol fakiri olarak kalmıştır.

Bölgede petrol rezervlerinin bulunması, hemen hemen hiç petrol kaynağı bulunmayan Avrupa'nın ilgisini çekmekte, bölgede yaşanan sorunların da dünya gündemine girmesine ve dış müdahaleye zemin hazırlamaktadır.

Dünya Savaşı sonunda, İngiltere ve Fransa Skyes-Picot Anlaşması ile Ortadoğu'yu aralarında paylaştı. Ayrıca İngiltere, 1917'de Balfour Deklarasyonu ile Filistin bölgesinin Yahudilerin milli yurdu olduğu, sonuçta buraya yerleşebileceklerini kabul etti. Filistin sorunu bu deklarasyona dayandırılabilir.

19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da Yahudilerin de kendi devletlerini kurma fikri yaygınlık kazanmaya başladı. Bu fikrin doğuşu Avrupa'da Yahudi aleyhtarlığının artmasıyla güçlenmiş, "siyonizm" olarak nitelenen kutsal topraklarda Kudüs başkentli bir Yahudi devleti kurma amacını doğurmuştur. Bölgede manda yönetimi uygulayan İngiltere, bir yandan Araplarla arasını bozmak istemiyor ancak diğer yandan petrol rezervleri nedeniyle ekonomik çıkarlarını zedelememeyi planlıyordu. 1939 yılında İngiltere bölgeye gelecek Yahudi sayısını sınırlayan bir deklarasyon yayınladı. 2. Dünya Savaşı sona erdiğinde, Yahudiler Filistin bölgesinde kendi devletini kurma hazırlıkları yaparken, bir yandan Araplar (Filistinliler), bu toprakları Yahudilere kaptırmamakta kararlıydılar. İşin içinden çıkamayan İngiltere, bölgedeki manda yönetimi bırakıp, sorunu Birleşmiş Milletler'e devretti.

1947 yılında BM, Filistin bölgesini Yahudiler ve Araplar arasında bölüştürdü ve Kudüs'ü de uluslararası bölge ilan etti. Her iki taraf da bu paylaşımından memnun kalmadı. 14 Mayıs 1948'de, manda yönetiminin sona erdiği ve İngiliz birliklerinin Filistin'den ayrıldığı gün, Yahudi Ulusal Konseyi İsrail devletinin kurulduğunu açıkladı. Ancak aynı gün bu açıklamadan sonra, Arap uçakları Tel-Aviv'i bombalamaya başladı. 15 Mayıs 1948'de Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan, orduları saldırıya geçti. Aylarca süren savaştan sonra İsrail, 1947 BM kararından daha geniş topraklara sahip oldu. Ancak bu savaş, yüzbinlerce Filistinli'nin komşu Arap devletlerine göç etmek zorunda bırakmıştır.

1964 yılında kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile ilk kez örgütlenen Filistinliler, 1988'de FKÖ öncülüğünde Tunus'ta bağımsız Filistin devletini kurmuş ve FKÖ'nün başkanı Yaser Arafat, İsrail'in varolma hakkını tanımıştır.

Sonuçta Avrupa'dan göç eden Yahudilerce kurulan İsrail devletini Araplar, 1991 Ortadoğu Barış görüşmelerine kadar tanımadılar. 30 Ekim 1991'de Madrid'de yapılan Ortadoğu Barış Konferansı'nda İsrail temsilcileri ve Filistinliler ilk kez masaya oturdu.

Mayıs 1994'te Batı Şeria ve Gazze bölgesinde Filistinlilere özerklik veren anlaşma imzalandı. İsrail askerlerinin çekildiği bölgede Filistin kolluk güçleri göreve başladı. Tarafların anlaşmasını sağlayan en önemli olaylardan biri de, Irak Başkanı Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesidir. Saddam, İsrail'in Filistin topraklarından çekilmesi halinde Kuveyt'ten çekileceğini bildirmiş, bu işgal Filistin sorununun çözülmesinde önemli bir yer tutmuştur.

Yıllardan beri süregelen İsrail ve Filistin arasındaki toprak kavgası hiç bitmemiştir. Araştırmamızın yapıldığı örneklem haftasında (1-7 Nisan) iki ülke arasında çatışmalar yeniden başgöstermiştir. Bu çatışmaların başlamasında sebep, Filistinli militanların Hayfa kentinde ve Batı Şeria'nın Beytüllahim kenti yakınındaki Yahudi yerleşiminde intihar saldırıları düzenlemeleridir. Hayfa'da bir restorana giren militan üzerindeki bombaları patlatmış ve 16 kişinin ölümüne neden olmuştur. Bu intihar saldırılarından sonra, İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un emriyle, İsrail askerleri, Filistin kentlerini birer birer işgal etmeye başlamış, Filistin lideri Yaser Arafat'ı da karargahının etrafını kuşatarak tecrit etmiştir.

İsrail ordusunun Filistin kentlerini işgali örneklem haftasından sonraki haftalarda da sürmüş, ancak diğer ulusların yoğun tepkisini alınca İsrail Başbakanı Ariel Şaron, askerlerini geri çekmiştir. Ancak hala iki ülke halkı arasında yerel bazda çatışmalar ve Filistinlilerin İsrail topraklarında düzenlediği intihar saldırıları devam etmektedir.

Her iki ülke arasında geçmişten beri yaşanan olayların nedenlerini ve sonuçlarını ve İsrail'in son Filistin topraklarını işgaline sebep olan olayları hatırlatmak istedik. Bu bilgilerin, konuyla ilgili dış haberlerin anlam birimleri analizinde yapılacak değerlendirmede katkısı olacağını düşünmekteyiz.

3.2.1. HABERLERİN ANLATISAL YAPISI

Haberlerdeki anlatısal yapılar hem biçimsel hem de içeriğe ilişkin özellikleri kapsamaktadır. Bu çalışmada NTV ve CNN Türk'ün saat 20.00'de yayına giren akşam haberleri ele alınmıştır. NTV'nin bu saatteki bülteni yaklaşık 20 dakika sürerken, CNN Türk'ün bülteni yaklaşık 45 dakikadır. Her iki kanalda incelenen dönemde dış haberler nitelik analizi sonuçlarını hatırlayacak olursak, İsrail ve Filistin olaylarının güncelliği nedeniyle haber bültenlerinde fazlaca yer almıştır. Her iki kanalda da haber sunumlarında birtakım farklılıklar görülse de, ortak/benzer anlatısal öğelerin ağırlığı fazladır.

Haber anlatısı içinde sunucu, tavırları, mimikleri, diksiyonu ve duruşuyla önemli bir rol üstlenir. Amerika'da ve İngiltere'de 'anchorman' olarak adlandırılan ve bültenlerde ağırlığı olan ve isimleriyle ile adeta haber bültenleri özdeşleşen kişiler, her iki haber kanalında olmadığı için, dolayısıyla 'anchorman'lerin habere olan etkileri de bültenlerde gözlemlenmemiştir. Ancak CNN Türk'ün spikeri Saynur Varışlı'nın, haber sonrası sunuşlarında, habere ilişkin özet bilgilerle yananlamsal ya da çağrışımsal anlamlar veren ifadelerle haberi destekleyerek ve olayları dramatik öğelerle öykülendirerek bağlamı kurduğu gözlenmiştir. Böylelikle haberler arasında neden-sonuç ilişkisi kurularak bir bağlantı yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu sunum özelliği büyük ölçüde kanalın haber ve yayın politikasından kaynaklanmaktadır.

Öte yandan NTV spikerine baktığımız zaman, haberler arası kurulan bağlantının olmadığını, NTV'nin daha net, şeffaf, yorumsuz ve objektifliğe daha yakın bir haber anlayışında olduğunu görüyoruz.

CNN Türk spikerini daha çok masa başında ve masa görüntüsüyle birlikte daha geniş bir açıdan görüntülemektedir. Spikerin masasında bulunan lap-top bilgisayar ile son teknoloji takip edilmekte ve 'gelişmeler anında ve hızlı bir şekilde iletilmekte' mesajı izleyicilere verilmektedir. Bu teknolojik görüntüyü, masa başında bulunan telefon tamamlamaktadır. Bu cihazlar, teknolojik semboller olarak kullanılmaktadır. NTV spikeri ise, daha çok yakın plan çekimleriyle ekrana gelmektedir.

Her iki haber kanalı saat başında daha uzun ve ayrıntılı, buçuklarda ise daha kısa haber vermektedir. Ayrıca gün içinde belli periyodlarla her iki kanal, ekranın altında geçen hareketli yazılarla, gündeme ilişkin haber vermektedir. Yani bülten şeklinde olmasa da izleyici bilgilendirilmektedir. Bu formun aynısı CNN'in gün içi yayın akışında gözlemlenmiştir. Her iki kanalda bülten öncesinde hava durumunu, bülten sonrasında da başka bir spikerin sunduğu spor haberlerini vermektedir. Ayrıca her iki kanalın gün içindeki belli saatlerde verdiği haber bültenleri, diğerlerine göre daha uzun ve ayrıntılı olarak yer almaktadır. NTV her gün saat 12.00 haberlerini "Günün İçinden" adıyla, CNN Türk 13.00 haberlerini "Ajans", 17.00 haberlerini "Manşet", 20.00 haberlerini de "Bugün" adıyla sunmaktadır. Bu bültenler aynı zamanda haber programı özelliklerini de taşımaktadır.

Hafta içi her iki kanal da haberlere hemen başlarken, hafta sonlarında NTV, bülten başlangıcında "Gündem" adı altında o bültende yer alacak haberlerin özetlerini görüntü ve altyazıyla destekleyerek sunmaktadır. Ayrıca hafta sonlarında NTV'nin haber bültenlerinin daha uzun olduğu da gözlemlenmiştir.

NTV ve CNN Türk'ün haber jenerikleri de birbirine benzemektedir. NTV'nin dönerek gelen ve ekranda duran bir dünya jeneriği ile, CNN Türk'ün yine dünya ve Türkiye haritalarının yer aldığı jenerik, haber bültenin o ana kadar küresel düzlemde dünyada ve yerel bazda Türkiye'de gerçekleşen olaylardan oluşan bir gündeminin olduğuna işaret etmektedir.

Haberin anlatsal yapısını çözümlemede önemli olan bir diğer etken kullanılan görsel öğeler ve anlamlarıdır. Burada iki kanalın dikkat çekici farklılığı söz konusudur. NTV ve CNN Türk bültenlerinde kısa bir giriş yapan spiker anonsunun ardından ekrana hareketli bir şekilde gelen bir görüntü vardır. Hareketli olarak gelen ortalama 7-8 saniyelik bu görüntü, ekranda donmaktadır.

NTV’de yer alan bu donuk görüntüde bölgenin haritası, tanklar ve bir savaş görüntüsünün üzerinde “Ortadoğu Ateş Altında” şeklinde bir yazı ekrana gelmektedir. CNN Türk’te ise, Filistin Lideri Yaser Arafat’ın yüz ifadesinin genişçe yer kapladığı görüntüde “Arafat’a Tecrit” yazısı ekrana gelmektedir. Bu kullanılan iki farklı görsel öğe, bize kanalların yayın politikaları ve olaya bakış açıları hakkında çok ipuçları vermektedir. NTV’nin olaya bakış açısı daha önce de belirttiğimiz gibi daha genel, net ve yorumdan uzak bir anlayıştır. Olaya genel bir ifadeyle Ortadoğu’nun ateş altında olduğunu, bir işgal durumunun söz konusu olduğunu belirten NTV, habercilik anlayışına uygun bir şekilde görselliği kullanmıştır. Öte yandan CNN Türk, yıllardan beri süregelen İsrail-Filistin sorununu, Filistin lideri Yaser Arafat bağlamında ele almış, olayı kişiselleştirmiştir. CNN Türk, İsrail Başbakanı Ariel Şaron tarafından ülkeyi geri dönmek üzere ülkeyi terk etmesi istenen Arafat’ın karargahının etrafının kuşatılmasını ön plana çıkartarak “Arafat tecrit altında” yazısıyla desteklediği kişiselleştirilmiş bir sunum yapmıştır. CNN Türk televizyon haberciliğinde sıklıkla kullanılan kişiselleştirmeyi ve dramatik öğeleri, bir haber kanalı olmasına rağmen kullanmaktadır.

Her iki haber kanalı da bölgedeki muhabirleri ve konuklarla canlı bağlantı ve telefon bağlantıları yapmıştır. Ancak NTV canlı bağlantıyı, CNN Türk de telefon bağlantısını daha fazla kullanmıştır. (Bakınız Tablo.3.1.) Her iki kanalın kurduğu canlı bağlantılarda ilk görüntüde ortak ekran paylaşımı, sonraki görüntüde ekranın tamamen muhabire ve onun hazırladığı habere bırakılması söz konusudur.

CNN Türk’te bazı canlı bağlantılarda spiker ve muhabir aynı ekranı paylaşmış, soru-cevap tekniği ile röportaj yapılmıştır. Bu kullanım izleyiciye, spiker ve muhabirin aynı ortamda karşılıklı konuşuyormuş hissini vermektedir.

Ayrıca konukla yapılan söyleşi/röportaj tekniğine her iki kanal da çok fazla başvurmamıştır. “Söyleşi, bir görüşün özgünlüğünü vurgular ve önemli bir olayın (felaket) görgü tanıklarından bilgi almak gerektiğinde de son derece uygun olur.”¹⁰ CNN Türk Ramallah’ta yaşayan bir Türk kadınla ve Arafat’ın karargahında bulunan bir barış eylemcisi ile telefon bağlantılarıyla söyleşi yapmış, gelişmeleri görgü tanığı olarak bağlantı kurduğu bu kişilerden almıştır.

Haber anlatılarında ortak bir başka özellikse, belirli bir konuyla ya da sorunla ilgili olarak konuyu “aydınlatması” için, uzmanların görüşlerine sıklıkla yer verilmesidir. Uzman görüşleri, televizyon haberinin söylemsel hiyerarşisi içerisinde, bilimi yani olgusallığı temsil ettiği, dolayısıyla gazeteciliğin profesyonellik kodlarından olan nesnelliğin üretilmesine yarayışlı olduğu için, önemli yere sahiptir.¹¹ Haberin söylemi içinde egemen söylemin yeniden üretilmesini sağlamakta kilit konumda olan saygın kişilerin görüşlerine yer vererek resmi söylemi destekleyici yapı, Stuart Hall ve arkadaşlarının “birincil tanımlayıcılar” olarak nitelediği “uzman” görüşünün, kaynakların nesnelliğe dayandırılması amacıyla, habere eklenmesiyle sağlanır.

Ancak incelenen dönemde NTV İsrail’in Ankara Büyükelçisi ile Filistin maslahatgüzarının yani her iki tarafın temsilcilerinin görüşlerine, İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres’in açıklamalarına yer vermiş; uzman görüşü olarak başvuru uluslararası diplomaside etkin konumda olan dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem’le stüdyoda röportaj yapmıştır. Kısaca NTV uzman görüşü olarak devletten bir temsilciden yaşanan çatışmalarla ilgili görüş almıştır. Öte yandan CNN Türk’e baktığımız zaman, haber kanalının devletten, sivil toplum örgütünden ya da bir akademisyenden olaylarla ilgili uzman görüşü almadığı belirlenmiştir. CNN Türk’ün daha çok, görgü tanıklarından, bir barış eylemcisinden, bölgedeki gazetecilerden ve Arafat’ın danışmanından görüş aldığı, olayların gelişimini muhabirlerinin yanında, bu kaynaklardan öğrendiğini görüyoruz. Ancak bunlar haberi destekleyecek nesnel bilgi veren “uzman görüşü” kapsamına alınamaz. Sonuçta incelenen dönemde uzman görüşüne her iki kanalda pek başvurmamıştır.

¹⁰ Hermann Schlapp, **Gazeteciliğe Giriş**, Çev: Işık Aygün, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s.40

¹¹ Çiler Dursun, **a.g.e.**, s.159

Televizyon haberinin anlatsal yapısını oluşturan bir başka özellik, spiker haberi anlatırken ekrana gelen alt kuşaklar ya da altyazıların kullanımıdır. Bunların genel olarak haber dilinin basmakalıp ifadeleriyle oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Bu altyazılar, genellikle sözel metinde yer alan ifadeleri tekrarlayarak güçlendirmek ya da yer almayan ifadeleri belirterek haberi zenginleştirmek amacıyla düzenlenebilmektedir. Örneğin, “İsrail’in Batı Şeria’daki operasyonu dakika dakika genişliyor” (01.04.2002/CNN Türk), “Şaron: Arafat sürgün edilebilir” (02.04.2002/NTV) gibi. Ancak, her iki kanalın kullandıkları altyazılara baktığımız zaman, CNN Türk’ün daha çok uzun cümlelere yer verdiğini, NTV’nin ise nispeten daha kısa cümlelerden oluşan altyazılara yer verdiğini görüyoruz. Ayrıca NTV haber içeriğine ve görüntüye göre, aynı haberde birden fazla altyazı kullanmaktadır. Her iki kanalın haber bültenlerinde yer alan altyazılara, Ek-3 kısmında yer verilmiştir.

Anlatsal yapıda son olarak ele alacağımız konu, grafik kullanımıdır. Grafik kullanımı televizyondaki görsel vurguyu arttırmak, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve izleyicinin ilgisini çekmek için başvurulan yöntemlerden birisidir. Grafikler, kısa zaman içerisinde konuya ilişkin çok sayıda verilmek istenen bilginin, kapsayıcı bir şekilde, sabit ya da birden fazla görüntüyle verilmesini sağlayarak haberin anlamını kolaylaştırır. Televizyon haberciliğinde grafik, bir ülkenin coğrafi konumunu, dünya üzerindeki yerini göstermede sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin CNN Türk, 2 Nisan 2002 tarihli haber bülteninde, etrafı İsrail askerleriyle kuşatılan ve hiçbir gazetecinin yakınına yaklaştırılmadığı Arafat’ın karargahını, ayrıntılarıyla grafik çizerek anlatmış, habere görsel vurgu ve zenginlik katmıştır.

3.2.2. HABERDE KULLANILAN DİL, CÜMLE YAPILARI VE SEÇİLEN SÖZCÜKLER

Üretildiği toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası ve kültürün taşıyıcısı olarak dil, egemenlik ilişkilerini de içinde barındırmaktadır. Birinci Bölüm’de ayrıntılı olarak aktardığımız gibi, haberle ilgili bilimsel çalışmalar, televizyon haberlerinde kullanılan belli görsel ve sözel dil araçlarıyla haberde gerçekliğin nasıl inşa edildiği konusunda önemli bulgulara yer vermektedir. Haber metni içerisinde egemen toplumsal iktidar, güç ilişkileri ve değer yargıları dil aracılığıyla yeniden inşa edilmekte ve bu da izleyicinin çevresindeki dünyayı bu yönde algılamasında önemli rol oynamaktadır.

Sosyal bir bağlam içinde oluşturulan haberde kullanılan dil, bir söylem içinde gelişir. “Söylemler, hiçbir zaman ve hiçbir yerde tarafsız değildir; onlar subjektivenin birer ürünüdür; saf söylemler yoktur”.¹² Televizyon haberlerinde de özellikle haber metninde ve spiker anonslarında kullanılan dil, söylemi ortaya çıkartır. Bu nedenle dil aracılığıyla, televizyon kanalının tavrı, olaylara özne bakış açıları anlaşılabilir ve medyayı hem endüstri olarak, hem de belirli anlamların üretildiği metinler olarak ele almanın gerekliliğini vurgulayan ekonomi politik yaklaşımın haklılığı doğrulanır.

Haber metninde kullanılan dil, haber kanalının genel eğilimlerini gösterir. Dolayısıyla bir haber metninde kullanılan dil ve görüntü birbirini tamamlar, anlatılmak istenen açıklanır. Ancak, “ne olursa olsun, bir görüntüden çıkardığımız anlam onun yorumuyla belirlenir. Böylelikle ne söylendiği dikkat gerektirir. Çok az görüntü kendi başına açıklayıcı olduğundan imgeye karşı izleyicinin tutumu, sözcükler yardımıyla oluşacaktır”.¹³ Haber dilinin önemi açıkça ortadadır. Haber metinlerinin mikro yapılarını oluşturan, sözcük seçimleri ve cümle yapıları (sentaks), sözcükleri vurgulama biçimleri, kullanılan etkin ve edilgin cümleler, kısaca sıklıkla kullanılan sözcüklerle anlamın inşa edildiği dilsel malzemeler, bize söylemle ilgili ipuçlarını verir ve bu söylem haber kanalları tarafından sosyal bir bağlam içinde yapılandırılır

¹² Edibe Sözen, *Söylem*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.28

¹³ NeilPostman-Steve Powers, *Televizyon Haberlerini İzlemek*, Kavram Yayınları, İstanbul, 1992, s.130

İncelenen dönemde, NTV –CNN Türk’ün kullandığı haber dili açısından bir karşılaştırma yaptığımız zaman, örneğin CNN Türk’ün haberlerde dramatik öğelere NTV’ye göre daha çok yer verdiğini, savaş durumunu dramatik öğeleri ön plana çıkartarak anlattığını ve izleyicilerin duygularına yönelik bir dil kullandığını görmekteyiz. Özellikle daha önce de bahsettiğimiz ve aşağıdaki örnekte de görüleceği gibi CNN Türk bunu, haber metninde ve spikerin haber sonrası yaptığı yorumlarda da kullanmaktadır.

Üst Ses: “... *Ev ev aramalar sürüyor. Gece yarısı baskınları düzenleniyor, erkekler tek tek aranyor. Yakalanırlarsa elleri kolları bağlanarak, kamplara götürülüyor. Ramallah’ta gece gündüz farketmiyor. Filistinliler her an hedef. Kentte durum her saat biraz daha kötüye gidiyor. Filistinliler evlerinde, Filistin lideri ise karargahında hapis...*”(01.04.2002/ CNN Türk)

Yaşanan aynı olayları NTV dramatikleştirmeden ve öznel nitelermelere yer vermeden ifade etmektedir:

Muhabir: “...*Ramallah’taki İsrail birliklerinin ana konusu ev aramaları yapmaktı. Teker teker dolaşarak 14 yaşından büyük bütün Filistinlileri binaların dışına çıkardılar. Ve uzunca bir süre kaldırırnda beklettiler, sonra da boş bir alanda topladılar...*” (01.04.2002/NTV)

CNN Türk, ağırlıklı olarak kişiselleştirerek işlediği "Arafat’a tecrit" politikasını haber metinlerinde şu dille yeniden kurguluyor:

Üst Ses: “... *İsrail Arafat’ı tecrit politikasında kararlı. Filistin liderini ziyaret eden ve destek veren barış eylemcileri sınır dışı edildi. Amerika, Avrupa Birliği ve Rusya’nın Ortadoğu temsilcileriyle Arafat’ın görüşmesine izin verilmiyor. Karargaha yaklaşan gazetecilerin aldığı yanıt da farklı değil. Elindeki yazılı belgeyi gösteren asker, kuşatılan karargahın artık kapalı bir askeri alan olduğunu söyleyerek habercileri uzaklaştırıyor...*” (01.04.2002/CNN Türk)

CNN Türk'ün Arafat merkezinde yaptığı kişiselleştirme, bölgede yaşanan çatışma ortamında da kullanılmaktadır. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi, bölgede yaşayan Filistinli bir ailenin durumu evdeki görüntüleriyle gösterilerek, dramatik bir ortam yaratılmaktadır.

Üst Ses: “...Çatışmalar öyle şiddetliydi ki, Filistinli Ebu Mahmud ailesi, geceyi ayakta geçirdi. Zaman zaman balkona çıkıp silah seslerine kulak veren Mahmud ve ailesi yaşananlardan İsrail başbakanını sorumlu tutuyor...” (05.04.2002/CNN Türk)

Televizyon haberlerine bakıldığında faillerin özellikle vurgulanmadığı, belli haberlerde ise öne çıkarıldığı görülmektedir. Örneğin haberlerde İsrail ordusunun işgal operasyonu ve tavrı etkin cümle yapıları içinde belirtilmektedir:

“Tulkarim’e birkaç yönden giren İsrail tankları, kent merkezinde kontrolü ele geçirdi.” (01.04.2002/NTV)

“Kalkilya kasabasına giren İsrail birlikleri, kasabanın denetimini tamamen ele geçirdi. İsrail askerleri akşam saatlerinde son olarak Cenin kentine girdi.”(02.04.2002/CNN Türk)

“İsrail askerleri Kızıl Haç’a ait bir hastaneye girdi ve bazı yaralıları tutukladı.”(04.04.2002/NTV)

“Beş gündür işgal altındaki Ramallah’a girmek için gösteri yapan barış yanlılarına İsrail askerleri izin vermedi.” (03.04.2002/CNN Türk)

Failin kaybedilmesi ise, şu edilgin cümlelerle ifade edilmektedir:

“Kalkilya, Tulkarem ve Beytüllahim’de toplam 11 Filistinli İsraille işbirliği yaptıkları gerekçesiyle öldürüldü.” (01.04.2002/CNN Türk)

“Cenin kentindeki çatışmalarda 1 İsrail askeri öldü (etkin cümle), 6 asker de yaralandı. (edilgin cümle)” (04.04.2002/NTV)

Ya da cümlede eyleme vurguda bulunulacaksa edilgin cümle yapısı kullanılmaktadır:

“ Cenin’deki mülteci kampı da İsrail uçakları tarafından bombalandı ”
(04.04.2002/NTV)

“İsrail ordusu Filisti kentlerine yönelik işgal hareketini genişletirken, dünyanın dört bir yanında protesto gösterileri yapılıyor. Fransa ve Belçika’da ise, sinagoglara molotof kokteyli saldırı düzenlendi” (01.04.2002/NTV)

Öznenin belli olduğu ancak açıkça söylenmediği durumlarda edilgin cümle kullanılmaktadır:

“Kente girmek isteyen 200 kilise temsilcisine izin verilmedi” (izin vermeyen taraf İsrail/03.04.2002/CNN Türk)

“Beyt Cala’da sokağa çıkma yasağı ilan edildi” (yasak İsrail tarafından ilan ediliyor./04.04.2002/NTV)

Protesto gösterilerinde göstericilerin yürüyüşünü engelleyen diğer failer olan jandarma, polis, asker gibi güvenlik güçleri edilgin cümle yapıları içine yerleştirilmektedir:

“Amerikan ve İsrail bayraklarını yakan kalabalıkla polis arasında çatışma yaşanırken, göstericileri durdurmak için göz yaşartıcı gaz ve basınçlı su kullanıldı.” (01.04.2002/NTV)

“Arafat’ın karargahı önünde biriken yaklaşık 30 kadar gazeteciye ise, İsrail askerleri tarafından müdahale edildi.” (05.04.2002/NTV)

Olayların betimlenmesinde, isimleştirmelere de başvurulmaktadır

“İşgal altındaki tüm topraklarda, Filistinliler evlerine kapanmış durumda” (07.04.2002/CNN Türk)

“İsrailli ve Filistinli barış yanlılarının Ramallah kenti girişindeki yaptıkları yürüyüşe, İsrail askerleri sert şekilde müdahale etti.” (03.04.2002/NTV)

CNN Türk ve NTV’de yargı taşıyan sözcüklerden bazıları şunlardır:

“İsrail en yakın müttefiki Amerika’nın son tavrını nasıl değerlendiriyor” (04.04.2002/CNN Türk))

“Amerika sonunda İsrail’e çekil dedi” (04.04.2002/CNN Türk))

“Washington yönetiminin Filistin liderine karşı kullandığı sert üslup...” (03.04.2002/CNN Türk))

*“İsraili ve Filistinli barış yanlılarının Ramallah kenti girişinde yaptıkları yürüyüş, İsrail askerleri **sert şekilde müdahale etti.**”* (03.04.2002/NTV)

*“Şaron, Hizbullah saldırılarını durdurmak için, her türlü önlemi alacakları **tehdidinde bulundu.**”* (04.04.2002/NTV)

*“Ortadoğu politikaları dünya kamuoyunca eleştirilen Başkan Bush, **sonunda İsrail’den Filistin topraklarındaki işgali sona erdirmesini istedi.**”* (04.04.2002/NTV)

NTV’ve CNN Türk’de anlamı pekiştirmek için kullanılan cümleler şunlardır:

*“Hemen ardından bir süre önce sakinleşen **tansiyon, tekrar yükseldi.**”* (03.04.2002/NTV)

*“**Terörün kökünün kazınılması** için Filistin yönetimindeki bölgelerde başlatılan askeri operasyonun sürdürüleceğini söyleyen Şaron,.....”* (04.04.2002/NTV)

*“Operasyon başladığından beri dün **en kanlı günlerden biri** yaşanmıştı.”* (07.04.2002/NTV)

*“Bu da bir şekilde İsrail’in uzlaşmazlığına karşı, bir **cezalandırma yöntemi** gibi görülüyor.”* (07.04.2002/NTV)

*“Bush, dün 2 kez İsrail’e çekilin dedi ama **İsrail kıpırdamadı.**”* (07.04.2002/NTV)

*“Blair’in barış planına ilişkin ilk **sızan bilgileri** Zafer Arapkirli bize Londra’dan aktardı.”* (07.04.2002/NTV)

*“**Tank namlulularının tehditkar hareketleri** altında ne olduğunu anlamaya çalışan gazetecilerin üzerine bir anda gaz bombaları atıldı. (05.04.2002/CNN Türk)*

*“Dolayısıyla siyasi açıdan bakıldığında bu işgal sürdükçe **İsrail puan kaybedecek.**”* (03.04.2002/CNN Türk)

*“Sayın seyirciler İsrail birliklerinin işgali altındaki Filistin kentlerinde **silah sesleri hiç susmuyor.**”* (01.04.2002/CNN Türk)

“İsrail’in son askeri operasyonuna ses çıkarmayan Amerikan yönetimi ise, Arafat’ın sürülmesine karşı çıktı.” (02.04.2002/CNN Türk)

“Gerginliğin ve şiddetin doruğa çıkmasıyla harekete geçen ve bölgeye ani bir ziyaret gerçekleştiren AB heyeti....” (04.04.2002/CNN Türk)

Her iki kanalda kurulan cümle yapılarından, sözcük seçimleri örneklerinden anlaşılacağı üzere, İsrail’in askeri operasyonlarından ve işgalinden söz edilirken etken, Filistin sözkonusu olduğunda da edilgen cümle yapıları oluşturularak, Filistin’in haksızlığa uğramış bir taraf olduğu vurgulanmakta ve İsrail güç kullanan, işgalci taraf olarak sunulmaktadır ve bu söylem, içinde yargı taşıyan cümle yapıları ile desteklenmektedir. Verilen örneklerde de görüldüğü gibi hem NTV hem de CNN Türk İsrail ve Filistin çatışmasında gerçeğin inşasını bu yönde kurmuşlardır. Ayrıca CNN Türk bu yöndeki söylemini kurarken NTV’ye göre daha fazla dramatik öge kullanmıştır.

3.2.3. HABERLERİN TEMATİK YAPISI

Tematik yönden yapılan inceleme, bize farklı bir bakış açısı sunar ve hangi temalar etrafında söylemin yoğunlukla geliştirildiğine ilişkin ipuçları elde etme olanağı sağlar. Haberde taraflılık üzerine çalışmalar yapan Glasgow Medya Grubu’nun (GUMG) uygulamalarında, haber içinde geliştirilen temalar ile onların izleyiciler tarafından anlaşılmalari arasında benzerlik olduğu ileri sürülmektedir. GUMG’un çalışmalarında işçi grevlerinden ekonomik krize kadar pek çok sorunlu konu, televizyon haberlerinde olayların sunumu, taraflılık, dengelilik, nesnellik çerçevesinde çözümlemeye alınmıştır. Bu anlamda haber değerlendirmelerinde ana temaların nasıl sunulduğuna bakmak bize önemli veriler sağlar. Şimdi tematik başlıklar altında NTV ve CNN Türk’ün İsrail-Filistin olayını nasıl sunduğuna bakacağız. Böylelikle tercih edilen anlamlar, alternatif görüşler ve kapatılmaya çalışılan anlamlar ve bu söylemsel kapanmanın nasıl gerçekleştiği, haberlerin nasıl sunulduğu belli tematik başlıklar altında ortaya konacaktır.

3.2.3.1. İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASI

1-7 Nisan tarihleri arasında yapılan inceleme sonucunda NTV ve CNN Türk'ün haber bültenlerinde ağırlıklı olarak İsrail-Filistin arasında yaşanan çatışmaların konu edildiği haberler yer almıştır. Bu haberlerde daha çok İsrail/işgal eden ve Filistin/işgal edilen taraflar olarak bir sunum yapılmıştır. Bu nedenle öncelikli olarak karşımızda iki taraf vardır. Bu çatışma haberlerinde İsrail askerleri ile Filistinliler, İsrail Başbakanı Ariel Şaron ile Filistin lideri Yaser Arafat baş aktörlerdir.

İncelemeye başlanan ilk gün olan 1 Nisan 2002 tarihinde her iki kanalın verdiği ilk haber çatışmaya ilişkin genel bilgiler içermektedir. Ancak CNN Türk, NTV'ye göre daha fazla yoruma dayanan ve kendi bakış açısına yer veren bir sunum yapmaktadır.

CNN Türk'ün ilk haberinin sunumu şöyle başlamaktadır:

Spiker: “ Elli yılı aşkındır şiddetin dinmediği topraklarda kader değişmiyor. Filistin işgal altında, Arafat namlunun ucunda. Paylaşılamayan topraklarda bitmeyen savaş, Ortadoğu'yu tehlikeli bir uçuruma sürüklemeye devam ediyor. Arafat'ı tecrit politikasını sürdüren İsrail, Ramallah'ta tek tek evleri basıyor, operasyonu da genişletiyor. Büyük tepki gören operasyon ve Ortadoğu'da barış içinse dünya Amerika'yı göreve çağırıyor.”

Bu haberde birden fazla bilgi içeren bir sunum yapılmıştır. Buna göre; bu topraklarda elli yılı aşkın bir süre şiddetin dinmediği hatırlatılmış, savaşın Ortadoğu'yu daha da kötüye götürdüğü yolundaki görüş "uçuruma sürüklenmek"le ifade edilmiş, İsrail'in Arafat'a yönelik tecrit politikasının sürdüğü hatırlatılmış ve İsrail'in operasyona yönelik nasıl hareket ettiği söylenmiş ve son olarak haber, Amerika'nın barış için göreve çağırılması söylemiyle kapanmıştır. CNN Türk bu haberde bilgilendirmeye birlikte yorum ve kendi görüşünü belirtmeyi tercih etmiştir ve daha ilk günden Amerika'nın olaya müdahale etme gerekliliğini vurgulamıştır.

NTV ise ilk haberini CNN Türk'e oranla daha genel ve nesnel ifadeler kullanarak vermiş, çatışmanın boyutuna açıklık getirmiştir.

Spiker: *“Filistin liderini bütünüyle tecrit etme kararı alan İsrail, Arafat’ın bürosunun çevresine kum torbaları ve dikenli teller yerleştirmeye başladı. İsrail tankları Beytüllahim ve Kalkilya’dan sonra, Batı Şeria’daki özerk Filistin kenti Tulkarim’e de girdi. Ramallah sokaklarıysa bütünüyle İsrail’in kontrolünde.”*

Bu sunumda NTV, İsrail’in etkin bir şekilde nasıl ilerlediğini ve İsrail’i ön plana çıkartarak operasyon hakkında bilgi veriyor. Spikerin okuduğu giriş bölümünde olaylara ilişkin bilgiler yer almakta ve yoruma yer verilmemektedir.

Çatışmaya ilişkin olayların haber olma olasılığını arttıran en önemli faktör ölü ve yaralı sayısıdır ve bu izleyicinin en çok ilgilendiği ve etkilendiği verilerden birisidir. Ölü ve yaralı sayısı izleyiciye çatışmanın büyüklüğü ve ciddiyetiyle ilgili bilgiler verir. Bu verilerin doğruluğu onları açıklayan kaynaklara ve gazetecilerin hangi kaynaklardan bilgi topladığına bağlıdır. Savaş ve çatışma gibi durumlarda tarafların kendi askeri güçlerine ilişkin kayıpları gizledikleri veya az gösterdikleri, öte yandan sivil kayıplarını da fazla söyledikleri bilinmektedir. Gazetecinin bu gerçeği göz önünde bulundurması ve yalnızca tek bir tarafın resmi kaynaklarına değil, o çatışma içinde yer alan tüm tarafların ve uluslararası birliklerin kaynaklarına ve topladığı bilgilere de başvurması beklenir. Ancak bu arzu edilen bir durumdur ve habere ulaşma ve toplama konusunda yaşanan güçlükler, ilettiği bilgilerin ne kadarının editörler tarafından habere dahil edilip, nelerin verilmeyeceği ve belki de bundan da önemlisi gazetecinin haberini verirken taraflardan birine yakın hissetmesi ve çalıştığı kurumun haber politikası bu bilgilerin doğruluğunu etkileyecektir. İnceleme birimi olan NTV ve CNN Türk ilk gelişmeleri ajanslardan almaktadırlar ve verilen bilgiler her iki kanalda da birbiriyle aynıdır, ancak CNN Türk Filistin’in kayıplarına dikkat çekerken, NTV İsrail’in de kayıplarını vermektedir. Operasyonun 10. gününde açıklanan bu rakamlar her iki kanalda da şöyle sunulmuştur:

“İsrail ordusunun Batı Şeria’da düzenlediği askeri operasyon 10.gününe girerken, İsrail Genel Kurmay Başkanı operasyonlarda şimdiye kadar 200 Filistinli’nin öldüğünü, 1500 Filistinli’nin yaralandığını açıkladı...” (7.04.2002/CNN Türk)

“İsrail Genel Kurmay Başkanı’nın sunduğu bilançoya göre 200 Filistinli ve 11 İsrail askeri çatışmalarda hayatını kaybederken, 143 asker ve 1500 Filistinli de

yaralandı. Tutuklanan Filistinli'nin sayısı da 10 günde 1200'e ulaştı."
(07.04.2002/NTV)

Her iki kanalın ölü ve yaralı sayılarının açıklandığı haberleri ele alış biçimlerine bakarsak, haberin kaynağının aynı olmasını karşın, CNN Türk'ün 10 günlük çatışmalarda sadece Filistin tarafından ölü ve yaralı sayılarını vermesi dikkat çekicidir. NTV ise hem İsrail hem de Filistin tarafından ölü ve yaralı sayılarını dengeli bir şekilde vermiştir. CNN Türk'ün bu tavrı, kanalın Filistin'in "mağdur, haksızlığa uğramış ve toprakları işgal edilen ülke"olarak gösterilmeye çalışılması olarak yorumlanabilir. Aslında CNN Türk'ün bu yöndeki söylemi CNN World'ün İsrail-Filistin çatışmasında kullandığı söylemle tutarlılık içindedir. CNN İsrailli yetkililer tarafından, olayların başından beri Filistin yanlısı yayın yapmakla eleştirilmiş, hatta İsrail hükümeti tarafından CNN'in bölgeye yaptığı yayınlarının durdurulması sözkonusu olmuştur.¹⁴

3.2.3.2. ÇATIŞMADA YER ALAN TARAFLAR VE AKTÖRLER

İsrail-Filistin olayında iki taraf söz konusudur. Taraflarla ilgili haberlerde İsrail askerleri ile Filistinliler, İsrail Başbakanı Ariel Şaron ile Filistin lideri Yaser Arafat baş aktörleri oluşturmaktadır. Habercilikte "dengelik" kavramı çok önemli yer tutar. Bu nedenle özellikle savaş, çatışma haberlerinde tarafların dengeli ve nesnel bir şekilde sunumu çok önemlidir. Bu olaylarda çatışmayla ilgili verilerinden bahsederken, değindiğimiz gibi CNN Türk, Filistin yanlısı bir dil kullanmıştır ve çatışmaya ilişkin haberlerdeki temalarda bu dil ön plana çıkmaktadır.

CNN Türk'ün Ariel Şaron'la ilgili bakış açısını şu cümleler ortaya koymaktadır:

Üst Ses: " *'İsrail'in önceliği güvenlik ve istikrar olacak' Yaklaşık 1 yıl önce iktidara geldiğinde böyle diyordu Ariel Şaron. İsrail Başbakanı kendinden önceki Barak yönetimini suçlıyor, intifada ve şiddeti durdurmamakla eleştiriyordu. Ancak aradan*

¹⁴ http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/08/03/haber_45371, 3 Ağustos, 2002.

geçen 1 yıl içinde Şaron'un politikaları vaadettiği güvenliği getirmedi. Tam aksine artık İsrail şehirleri hiç olmadığı kadar tedirgin.” (01.04.2002/CNN Türk)

Muhabir: *“İsrail Başbakanı Ariel Şaron iktidara güvenlik vaadiyle geldi. Ancak geride kalan 1.5 yıl içerisinde uyguladığı askeri tırmandırma politikası İsrail'i hiç de olmadığı kadar emniyetsiz bir ülke haline getirdi. Artık Kudüs sokaklarında sivilden çok askerlere rastlanıyor” (01.04.2002/CNN Türk)*

Bu haberde kullanılan cümlelerden anlaşılacağı gibi, İsrail Başbakanı'nın iktidara gelmek için geçmişte verdiği sözler hatırlatılarak, günümüzde varolan tablo karşılaştırmalı olarak çizilmeye çalışıyor. Ayrıca, ülkede varolan güvensizlik ve huzursuzluk ortamı Şaron yönetiminin politikalarıyla ilişkili bir bağlam içinde veriliyor. Bu cümle yapıları ve sözcük seçimleriyle, Şaron'un “başarısız iktidarı” vurgulanıp, ülkede varolan güvensizlik ortamından İsrail tarafının sorumlu tutulduğu gözlemleniyor.

Ayrıca aynı kanalda Şaron'un Filistin sorununa bakış açısı şu cümlelerle veriliyor:

Üst Ses: *“İsrail son derece sert bir operasyon sürdürüyor Filistin topraklarında. Şaron'a göre bunun nedeni meşru müdafı. Çünkü Şaron Filistin intifadasını işgal altındaki bir halkın bağımsızlık savaşı olarak değil, İsrail'i ve Yahudileri dünya üzerinden silmeye yönelik bir terör hareketi olarak görüyor. İsrail'i ve Yahudileri kurtarmak için, tarihi bir misyon yüklendiği kamısında”(03.04.2002/CNN Türk)*

CNN Türk İsrail'in sürdürdüğü operasyonun sertliğine vurgu yaparak, yine Şaron'un izlediği politikalara ilişkin görüşlerini yorum yaparak, kendi bakış açısıyla vermektedir. İsrail ve Filistin olaylarının tarihsel sürecine değinirken de bahsettiğimiz gibi, yıllarca din savaşlarına sahne olan bu bölgeyle ilgili olarak, dinsel etkinin de vurgusu yapılarak Şaron'un amaçları açıklanmaktadır.

CNN Türk'ün bir diğer taraf olan Arafat'a bakış açısı ise şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

Üst Ses: *“Filistin Lideri Yaser Arafat, Filistin halkının seçilmiş lideri, meşru lideri. Aynı zamanda gerek Lübnan'daki olaylarda 82'de, gerek son yaşanan*

olaylardan sonra Arafat direnişin sembolü haline geldi ve bunun altı kalın bir çizgiyle çizildi.” (02.04.2002/CNN Türk)

Arafat’ı *Filistin* “halkının seçilmiş lideri” olarak bir tanımlama yaparken, onu İsrail tarafının karşısında bir yerde meşrulaştırıyor ve cümlelerin devamında da ‘*Arafat direnişin sembolü haline geldi*’ sözcükleriyle, Arafat’a ilişkin bir simgeleştirme yapıyor. Ayrıca bu simgeleştirmeye diğer günlerde benzer bir söylemle devam etmektedir.

Bu operasyon için kullanılan “*terörle savaş*” ifadesi CNN Türk spikeri tarafından Amerikan yönetiminin 11 Eylül saldırılarından sonra kullanmaya başladığı söylemle aynı paralelde olduğu vurgulanıyor ve Şaron’un bu söylemi kabul ederek hareket ettiği ön plana çıkartılıyor.

Muhabir: *“Ariel Şaron’un 11 Eylül söyleminden yararlanarak aslında geçmişteki birtakım hesapları kapatmaya başladığını düşünenler az değil. Özellikle Barak, Rabin dönemimde Filistin’e çok taviz verildiğini düşünüyor Ariel Şaron. Belki de bunları geri almak, başka bir zeminde masaya oturmak için terörle savaş konseptinin arkasına sığınıyor gibi görünüyor.” (01.04.2002/CNN Türk)*

Bu haberde olduğu gibi, Şaron’un operasyon amaçları ve çerçevesi 11 Eylül olaylarıyla ilişkilendirilerek, bir bağlam içinde veriliyor ve işgal eden taraf olarak Şaron’un politikaları 11 Eylül’deki “*terörle mücadele*” kavramının içine yerleştirilmeye çalışılıyor.

İşgalin 5. Gününde 2 Nisan’da CNN Türk’te yer alan haberde, “*İntihar saldırılarının ardından Arafat’ı düşman ilan eden ve misilleme operasyonunu Filistin liderini tecrit ve terörle mücadele kampanyasına çeviren Şaron’dan bugün Arafat’a sürgün önerisi geldi*” cümlesiyle iki ülke aktörleri arasındaki ilişki betimleniyor. Ayrıca aynı haber bülteninde, konuyla ilgili olarak geçmişe gönderme yapıp, 1982 yılında Şaron’un İsrail ordusu başında Lübnan’a girdiği ve Arafat’ı Beyrut’tan Tunus’a gitmeye zorladığı hatırlatılıyor.

Arafat’ın tecrit edildiği Ramallah’taki kararname, eskiden bir cezaevi olduğu bilgisine yer veriliyor. Aradaki ironiyi CNN Türk kurduğu cümlelerle şöyle dile

getiriyor: “*Karargah 1930’larda İngilizler tarafından yapılmış. İlginçtir bugün İsrail’in Filistin yönetimini hapsettiği karargah, aslında bir cezaevi olarak inşa edilmiş. Filistin’in ikinci başkenti olarak kabul edilen Ramallah’taki bu karargaha Arafat, 1994’te sürgünden dönünce yerleşmişti. Ve 8 yıl sonra Ramallah’ın ortasındaki kendi karargahında, Arafat tecridi yaşıyor*” (02.04.2002)

Bu haberde değinildiği üzere olayların tarihsel bağlamından yola çıkarak, geçmişe göndermeler yapılmaktadır. Ancak tarihsel bağlama değinmek, olayların geçmişine yönelik verileri sunmak, günümüz haberciliğinde pek de başvurulmayan yöntemdir. Burada böyle bir gönderme yapılıyor görünse de bu yine o gün olan olayların ardından yapılan bir göndermedir ve belli bir tarihsel olay ön plana çıkartılarak aslında İsrail-Filistin sorununun kökenleri ve nedenleri irdelenmemektedir.

Filistinlilerin öldürüldüğünü ve mağdur durumda olduklarını duyan izleyici sorunun diğer boyutlarını çok fazla bilmemekte ve sorun iki taraf arasında devam eden çatışmalardan ibaret bir durum haline indirgenmektedir. Televizyon haberciliğinde olaylara tarihsel bağlam içinde yer vermemek, hem zaman faktörü açısından hem de küresel haber anlayışının getirdiği “yüzeysel habercilik” anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu habercilik anlayışında yüzeysellik, ayrıntıdan uzaklaşılmasına ve olayların derinlemesine işlenmemesine neden olmaktadır. İsrail-Filistin sorununda son zamanlarda geline durumla ilgili uluslararası medyaya yönelik eleştiriler de bu yönde odaklanmaktadır. Her iki tarafta ve diğer ülkelerde duruma eleştirel bakan kişiler uluslararası izleyicinin artık kaç kişinin ne şekilde öldürüldüğünden çok olayların başlangıç ve gelişimine ve olası çözümlerine dair somut ve doğru bilgileri alması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

3.2.3.3. ÇATIŞMALARDA AMERİKA’NIN ROLÜ

İşgal haberlerini vermeye başladığından ilk günden beri duruma Amerika’nın müdahale etmesi gerektiğini söyleyen ve bu paralellikte bir söylem kullanan CNN Türk, olası bir Amerikan müdahalesinin gerekliliğine sıklıkla yer vererek, haberlerinde Amerika’nın tutumunu, Amerika’da bulunan muhabiriyle kurduğu telefon

bağlantılarıyla aktarmaktadır ve “*Büyük tepki gören operasyon ve Ortadoğu’da barış için, dünya Amerika’yı göreve çağırıyor*” gibi genel bir cümleyle CNN Türk, Amerika’yı “arabulucu, barış için tek çözüm” olarak sunmaktadır, ancak burada Amerika’yı hangi ülkelerin ya da CNN Türk’ün tabiriyle hangi “dünya”nın çağırıldığı belli değildir.

Ayrıca CNN Türk, haber metni içinde “*Ortadoğu’da çözüm için tüm dünyada parmaklar Amerika’yı işaret ediyor. Ortadoğu’da silah seslerini susturabilecek, İsrail yönetimine söz geçirebilecek tek güç olarak ABD’nin bir an önce devreye girmesi isteniyor. Washington yönetimi Arafat’ın sürgün edilmesine karşı çıksa da İsrail’in operasyonlarına onay veriyor*” (02.04.2002/CNN Türk) şeklinde kurduğu vurgulu cümlelerle, Amerika’nın tavrını ortaya koyuyor. CNN Türk’ün, izlediği Amerikan yanlısı yayın politikasını, Amerika’nın tavrını belirten haberlere ağırlıklı olarak yer vermesiyle görebiliyoruz.

CNN Türk spikeri ilerleyen günlerde İsrail’e ‘çekil’ çağrısı yapan Amerika’nın müdahalesini şu cümlelerle özetliyor:

Spiker: “*Daha önce İsrail operasyonlarına sessiz bir onay veren ve daha çok Yaser Arafat’ı suçlayan Washington yönetimi, ilk kez İsrail’in operasyonlarını durdurmasını ve askerlerini Filistin topraklarından çekmesini istedi. Ama üslubu Arafat’ı ve Arap tarafını suçlar nitelikteydi*” (04.04.2002/CNN Türk)

Washington yönetiminin tavrını İsrail’e destek verdiği şeklinde yorumlayan CNN Türk, Amerika’nın İsrail operasyonlarını durdurmasını ‘ilk kez’ sözcüğüne vurgu yaparak belirtiyor. Ancak Amerika’nın Filistin tarafına, Arafat’a olan tavrını ‘suçlayıcı’ olarak nitelendiriyor.

NTV Amerikan yönetiminin etkinliğini CNN Türk’e göre daha yorumsuz vermekte ve Amerika’yı CNN Türk’ün gösterdiği gibi “arabulucu, tek çözüm” şeklinde değil, daha dengeli bir sunumla ifade ediyor. Ancak NTV Amerika’nın müdahale açıklamasını şu cümlelerle yorumluyor:

“*Ortadoğu politikaları dünya kamuoyunca eleştirilen Başkan Bush, sonunda İsrail’den Filistin topraklarındaki işgali sona erdirmesini istedi. Başkan Bush’un*

sözleri, krizin başından bu yana Amerika'nın gösterdiği en dengeli tutum oldu. "
(04.04.2002/NTV)

NTV, daha genel ifadelerle, yorumsuz olarak yaptığı haber sunumlarını, Amerikan yönetiminin tavrı ile ilgili haberlerde belli bir yorum belirten bir dil kullanıyor. Amerikan yönetiminin İsrail yanlısı bir politika izlemesi, haber metinlerinde gizli bir şekilde eleştiriliyor. Bunu, 'somunda', 'en dengeli tutum', gibi kullandığı sözcüklerden anlayabiliyoruz.

Ayrıca NTV'nin Washington muhabiri kurulan telefon bağlantısında Amerika'nın tavrını şu cümlelerle yorumluyor:

"Amerika'nın çağrıları yanıt bulamayınca, bir yaptırım olmadığından bir sonuca ulaşamıyor. Yani Amerika İsrail karşısında bir yaptırıma başvurma durumuna gelmeden, İsrail'e pek yükleneceği de anlaşılmıyor ki, teröre karşı mücadele durumunda görünen İsrail'e karşı bunu yapmak istemiyor."(07.04.2002/NTV)

Bu kurulan cümleden anlaşıldığı gibi Amerika ile İsrail arasındaki ilişki, Amerikan yönetiminin İsrail yanlısı politikasını, 'İsrail'e karşı bunu yapmak istemiyor' şeklinde kurduğu cümlelerle veriyor. NTV muhabiri, Amerika'nın İsrail'e karşı özellikle bir yaptırımda bulunmadığını açık olarak ifade ediyor.

3.2.3.4. ULUSLARARASI KAMUOYUNUN TEPKİSİ

İsrail Filistin olayına uluslararası tepkiler oldukça yoğun bir şekilde gelmiştir ve İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi dünyanın dört bir yanında protesto gösterileri ile karşılanmış ve hatta İsrail ile birkaç Ortadoğu ülkesi diplomatik ilişkiler bağlamında kopma noktasına gelmiştir.

İsrail-Filistin çatışmasına ilk olarak tepkiler Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'den gelmiştir. Uluslararası kamuoyundan gelen bu tepkilere her iki kanal da yer vermiş, İsrail'in askeri operasyonun protesto edildiği bu haberlere yer veren iki

kanal da bir yerde, bu haberlerle operasyonu onaylamadıklarını göstermiş, protesto haberleri ile bunu desteklemiştir.

Spiker: “İsrail Filistin çatışması Birleşmiş Milletler’in gündeminde. Arap ülkeleri İsrail birliklerinin Filistin topraklarından çekilmesini sağlamaya yönelik yeni bir Güvenlik Konseyi kararı çıkartmaya çalışıyor” (03.04.2002/CNN Türk)

Uluslararası örgütlerin yanı sıra kamuoyundan gelen tepkilere de yer veren kanallar, özellikle barış yanlılarının protesto gösterilerini haberlerde temsil etmiştir. Ancak bu temsili yaparken İsrail’in göstericilere karşı zor kullanması haber dilinde vurgulanmıştır.

Spiker: “İsrail’in ilk hedefi Filistin lideri Arafat’ın karargahında tecrit altında tutulduğu Ramallah’taysa bugün barış yanlısı eylemcilerin gösterileri vardı. 5 gündür işgal altındaki Ramallah’a girmek için gösteri yapan barış yanlılarına İsrail askerleri izin vermedi. Askerler çok sayıda gösterici ve basın mensubuna karşı zor kullandı.” (03.04.2002/CNN Türk)

Aynı olayı NTV de İsrail’in sert müdahalesini ön plana çıkartarak veriyor.

Spiker: “İsrail askerlerinin kuşatmasını sürdürdüğü Ramallah kenti, bugün hareketli anlara sahne oldu. İsrailli ve Filistinli barış yanlılarının Ramallah kenti girişinde yaptıkları yürüyüşe, İsrail askerleri sert şekilde müdahale etti.” (03.04.2002/NTV)

Birçok Avrupa ülkesinden tepkilerin yanı sıra Kuzey Afrika ülkelerinden ve özellikle Mısır ve Lübnan’da İsrail’in askeri operasyonu yoğun bir şekilde protesto edildi. İncelemenin ilk günü olan ilk olan 1 Nisan’da NTV’nin yer verdiği bu protesto gösterilerine, CNN Türk’ün değinmediği dikkat çekmiştir.

Üst Ses: “İsrail, Filistin kentlerini ve Yaser Arafat’ın karargahına işgaline en büyük tepkilerden biri Mısır’da geldi. Aydınların ve sanatçıların da destek verdiği gösteride, yaklaşık 10 bin üniversite öğrencisi İsrail Büyükelçiliği’ne yürümek istedi....Libya’nın başkenti Trablus’ta Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi’nin de yer aldığı gösteriye 10 binlerce kişi katıldı. Filistin lideri ve Kaddafi’nin posterlerini taşıyan kalabalık, İsrail’e ölüm sloganları attı.” (01.04.2002/NTV)

Uluslararası kamuoyunun İsrail Filistin çatışmasına yönelik protestolarının yanısıra, Türkiye’de de bu operasyon gerek resmi kaynaklarca gerekse de halk tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. İncelenen dönemde her iki haber bülteninde Türkiye’deki hükümet yetkililerinin ve halkın tepkisinden oluşan haberlere oldukça fazla bir şekilde yer verilmiştir.

TBMM Genel Kurulu’nda tartışılan Ortadoğu’daki gelişmeler, hükümetin Dışişleri yetkilileri tarafından “*ABD müdahale etmezse bölge bataklıktan çıkamaz*” (02.04.2002/CNN Türk) şeklinde yapılan açıklamalarla ABD’nin olaya müdahale etmesi gerekliliği dile getirilmiştir. Ayrıca Türkiye İsrail ile Filistin’i bir araya getirmek için Meclis’te uzun tartışmalar yapmış, gönüllü arabulucu olmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Hatta bir grup Türk milletvekili bölgeye gitmiş, resmi yetkililerden gelişmelerle ilgili bilgi almıştır.

Haber üzerine yapılan bilimsel çalışmaların da vurguladığı gibi aslında haberde neyin söylendiğinden çok neyin söylenmediği önemlidir. Haberlerin niteliksel özelliklerine bakılırken, “söylenmeyen ne olduğu” bize, haber söylemi hakkında önemli ipuçları sağlar. Van Dijk, ‘bazen söylenmemişin çözülmesi, metinde açıkça dışı vurulanlar üzerinde yapılan çalışmalardan daha açıklayıcı olmaktadır’ savını ileri sürmektedir. Ağırlıklı bir şekilde gerek siyasi gündemi gerekse de Türk medyasının gündemini meşgul eden İsrail Filistin çatışmasının, Türk hükümeti adına farklı bir boyutu bulunmaktadır. Bu da Türk hükümetinin İsrail’le olan askeri anlaşmalarıdır. Ancak İsrail operasyonuna tepki gösteren Türk hükümetinin İsrail’le olan Tank Modernizasyonu İhalesi’nin askıya alındığı sadece bir gün haber yapılmış, daha sonra bu konuya değinilmemiştir.

İncelemenin konu aldığı yedi gün boyunca haberlerin yoğunlaştığı temalar bu çerçevede yoğunlaşmıştır; ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, bu temalar iki kanalın da haber merkezlerine ulaşan bilgiler ve bu bilgileri nasıl değerlendirdikleriyle bağlantılıdır. İsrail- Filistin sorununa ilişkin tarihsel bilgilere çok fazla değinilmemiştir. Süresi belli olan bir haber bülteninde ve böylesi yoğun bir haber gündeminde tüm bunların değerlendirilmesini beklemek zordur. Ancak yine de o anda olan olaylarla ilgili güncel bazı gelişmelerin ve bilgilerin hepsinin aktarılamadığı ya da aktarılmadığını

olayla ve medyanın bu konudaki haberlerini eleştiren uzmanlardan ve yazarlardan öğrenmekteyiz.¹⁵ Türk haber kanalları her ne kadar Filistin tarafına yakın bir haber dili izlemiş olsa da, Amerika'nın Şaron hükümetine silah satmakta olduğu ve Filistin lideri Arafat'ın tarihsel hatalar yapmış olduğu iddialarına değinilmemiştir.

¹⁵ İsrail-Filistin çatışmasına ilişkin uluslararası medyanın haberlerine ve soruna ait politikalar ve raporlara ilişkin ayrıntılı bilgi ve görüşler için bkz. <http://www.zmag.org>

SONUÇ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli olmaya başlayan televizyon haberciliği, dünyada yaşayan milyonlarca insan için ulusal ve uluslararası alanlarda gelişen olaylardan haberdar olma ihtiyacını karşılamış ve bu, televizyonun kitle iletişim araçları arasında en önemli araç olmasına katkıda bulunmuştur. Teknolojik gelişmeler paralelinde gelişen elektronik yayıncılıkla birlikte, televizyon haber yayıncılığına verilen önem de artmıştır. İletişim ve bilişim ortamında bilgi üretiminde ve dolaşımında meydana gelen gelişmelerle birlikte, televizyon haberleri de daha yaygın bir hale gelmiş ve önemli bir gazetecilik formu olarak yerini sağlamlaştırmıştır.

Küreselleşme kavramı çağımızın ekonomik, politik, kültürel, toplumsal ve teknolojik alanlarda meydana gelen değişim ve dönüşümleri içeren süreci açıklamaktadır. Küreselleşmeyle birlikte birçok alanda görülen değişimler, iletişim sektöründe de görülmüş ve televizyon haber yayıncılığı da bu gelişmelerden etkilenmiştir. Küreselleşmenin dünya ölçeğinde yayılmasında medyanın ve iletişim teknolojilerinin büyük katkısı vardır. Bu süreçte küreselleşmenin araçlarından biri olarak işlev gören medya, aynı zamanda da bu sürecin beraberinde getirdiği küresel yayıncılık ve haber anlayışını benimsemekte ve bundan etkilenmektedir.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği değişimler teknoloji ve bilişim alanlarında yaşanan gelişmelerin de yardımıyla tüm dünyaya büyük bir hızla yayılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin ağırlıkta olduğu gelişmiş batılı ülkelerde üretilen kültürün ve neoliberal ekonomi politikaların tüm dünyayı etkilediğine ve bir anlamda tektipleştirdiğine tanık olmaktayız. Neoliberal politikalarla varılmak istenen, dünya çapında Amerikan ya da gelişmiş batı toplumlarının şirketlerinin sermayelerinin rahatça dolaşabilmesi, ekonomik anlamda büyümenin sınır tanımayarak, “ulus-üstü” leşmesi ya da “ulus-arasılaşması”dır. Bu gelişmeler küreselleşmeyi olumsuz olarak görenler tarafından “emperyalizmin yeni masalı” olarak değerlendirilmektedir.

İletişim teknolojilerinin giderek hızla geliştiği günümüzde, uluslararası medya kuruluşlarının -başta uluslararası büyük haber ajansları ve yine uluslararası/küresel

televizyon kanalları olmak üzere- küreselleşmenin yayılmasında ve meşrulaşmasında büyük payları bulunmaktadır. Bunun da nedeni ileri teknolojik olanaklara yine başta Amerika olmak üzere gelişmiş Batı toplumlarının sahip olmalarıdır.

Bu çalışma, Türkiye’de televizyon haberciliğinin küreselleşmenin beraberinde getirdiği, ekonomik, politik ve teknolojik anlamdaki değişimlerden nasıl etkilendiğini tartışmış ve araştırmıştır. Çalışma, televizyon haberciliğinin küreselleşmesiyle birlikte artan haber kanallarına ve haber dolaşımına rağmen neden beklenen çeşitliliğin gerçekleşmediği ve haber üretim sürecinde neden hala belli başlı haber kaynaklarına bağımlı kalındığı sorularından yola çıkmıştır. Türk televizyon haber kanallarında yer alan dış haberlerin bir haftalık analizine dayanan araştırma kuramsal alanda yapılan tartışma ve görüşlerin de ışığı altında, bu alanda son dönemde yaşanan gelişmelerin habere niceliksel ve niteliksel açıdan nasıl yansıdığına yanıt aramaya çalışmış ve varolan durumu inceleme birimi olan dönemde tespit etmiştir.

Egemen ve başat ideolojilerin yansıtıldığı, yeniden üretildiği ve gerçekliğin inşa edildiği haberin dili ve söylemi ancak içinde olduğu bağlamla ilişkilendirildiğinde anlaşılmaktadır ve bizim haber medyasını toplumsal güç/iktidarın kurulması ve sürdürülmesindeki rolünü tartışmamıza ortam hazırlamaktadır. Haber toplumsal yapı, egemenlik ilişkileri, ekonomi politik yapı ve sosyo-kültürel özellikler gibi etmenlerden bağımsız değildir. Birinci bölümün sonunda da tartışıldığı gibi Türkiye’de televizyon haberciliği, haberin dili ve gazetecilik pratikleri medyanın ve genelde ülkenin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yapısından ve geçirdiği dönüşümlerden etkilenmektedir. Ancak, bu etkilenmenin ölçüsü ve sonuçları televizyon kanallarının kurumsal yapısı ve yayın politikaları doğrultusunda farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda, haber ve gazetecilikle ilgili bilimsel çalışmalarda ekonomi-politik perspektif, kültürel çalışmalar ve örgütsel yaklaşımın getirdiği görüşler çerçevesinde haber kavramı, nesnellik, haber ve gerçeklik ilişkisini değerlendirdiğimizde, tüm bu yaklaşımların araştırılan birime göre güçlü olan ve zayıf kalan yönlerinin olduğu görülmektedir. Türkiye’deki durum göz önüne alındığında ekonomi-politik yaklaşımın getirdiği açıklamaların daha güçlü ve geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Türk medyası ülkenin 1980'li yılların başından günümüze kadar geçen dönemde meydana gelen değişmelerin yanı sıra dünyada yaşanan teknolojik, politik ve ekonomik dönüşümlerden de etkilenmiştir. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde de tartışıldığı gibi, küreselleme sürecinde medya endüstrilerinde gözlemlenen özelleşme, deregülasyon ve ticarileşme Türk medyasına da yansımıştır. Bu değişimlerle birlikte habercilik açısından çeşitliliğin artacağı, alternatif seslerin duyulacağı ve böylece daha demokratik bir ortamın sağlanabileceği savunulmuştur. Ancak, farklı sektörlerden holdinglerin ve şirketlerin medya dünyasına girmesi ve tekelleşmelerle birlikte durumun çok fazla değişmediği gözlemlenmiştir. Hem uluslararası alanda hem de Türkiye'de medyanın büyük bir bölümünün büyük sermaye grupları tarafından kontrol edilmesi, tekelleşmelerin olması ve ticarileşmenin artması televizyon haberciliği açısından da bazı olumsuz gelişmeleri beraberinde getirmiştir.

Uluslararası iktidar ilişkileri, medya mülkiyeti ve sahiplik yapıları, yayıncılık sorumluluğunun önüne geçen ticari kaygılar, enformasyon akışındaki dengesizlikleri az geliştirmiş ve geliştirmekte olan ülkeler aleyhinde pekiştirmektedir. Teknolojik gelişmelerin anında bilgiye erişim ve bilgiyi kullanım anlamında getirdiği kolaylıklara rağmen, bugün hem bu bilginin üretildiği hem de yeni iletişim teknolojilerini üreten merkezlerin gelişmiş ülkelerde olduğunu görmekteyiz. Uluslararası iletişim hala dört büyük batılı haber ajansı Reuters, AP, AFP ve UPI'nın tekelindedir. Dünya enformasyon akışını ve haber akışını küresel şirketlerin ilkleri sayılan bu ajanslar ve küresel yayın yapan CNN World ve BBC World Service gibi televizyon haber kanalları sağlamaktadır ve bu kuruluşlar, uluslararası iletişimde en önemli haber kaynaklarını oluşturmaktadır. Haber kanallarındaki nicel artışa karşın, uluslararası iletişimde küresel haber yayıncılığının öncülerinden olan bu kuruluşlara ve büyük haber ajanslarına olan bağımlılığın devam ettiğini görüyoruz.

Bu çalışmanın bulguları da, -her ne kadar olayın geçtiği ülkeye muhabir gönderilse de- dünyanın dört bir yanında iletişim ağı olan haber ajanslarından yararlanıldığını, çalışmanın inceleme birimleri olan NTV'nin ve CNN Türk'ün haber ve görüntü amaçlı ajanslardan destek aldıklarını saptamıştır. Üçüncü bölümde de vurgulandığı gibi, küreselleşme sürecinde dış haberin yüksek maliyetli oluşu ve

teknolojik altyapı gerektirmesi nedeniyle haber üretim sürecinde karşılaşılan sorunların devam ettiği, bu nedenle de Amerikan ve Batı kökenli haber ajanslarına bağımlılığın sürdüğü görülmüştür.

Bu çerçevede, haber üretim sürecini irdelemeye çalışan ekonomi politik yaklaşım, varolan uluslararası iletişim düzenini ve bu düzen içinde Türkiye'deki medyayı ve haberciliği anlama konusunda diğer yaklaşımlara göre daha güçlü bir bakış açısı ve kuramsal çerçeve sunmaktadır. Medyanın ekonomi-politiğinin medya ürünlerini etkileyen en önemli faktör olduğunu merkeze alarak tartışan bu yaklaşımdan yola çıktığımızda, belli başlı medya şirketlerinin egemenliğinde ve tekelinde olan uluslararası iletişim düzeninde üretilen haberin de varolan yapıdan büyük ölçüde etkilendiğini görebiliriz. Özellikle haber ajanslarının uluslararası haber dolaşımında bu kadar etkin olmalarının nedenleri ekonomik ve teknolojik altyapılarının iyi olması ve arkalarında yer alan büyük sermaye gruplarının desteğidir. Uluslararası tekellerin haberleri belirlemesi ve istediği şekilde yönlendirmesi, uluslararası iletişim ortamının demokratikleşmesini engellemekte, Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmiş ülkelere haber ve bilgi açısından bağımlılıklarını devam ettirmekte ve bilgi zengini olan kuzey küreden, bilgi yoksunu güney küreye doğru işleyen tek yönlü enformasyon akışının sürmesine neden olmaktadır.

İletişim ortamının küreselleşmesiyle birlikte nicel anlamda bir çeşitlilik görülmesine karşın, haberin niteliğinde çok seslilik adına bir değişiklik olmamıştır. Farklı coğrafi bölgelerde, farklı kültürlerde ve toplumlarda, birbirine benzer habercilik anlayışı yaygın hale gelmeye başlamıştır. Bu habercilik anlayışının en önemli unsurlarından birisi eğlence ve sansasyon ögesidir. Dramatize etme, magazinleştirme ve kişiselleştirme varolan televizyon haberciliğinin en çok göze çarpan ve zaman zaman da eleştirilen özellikleri arasındadır. Araştırılan dönemdeki haberlerde de özellikle CNN Türk'ün haberlerini bu anlayış içerisinde gerçekleştirdiğinin örnekleriyle karşılaşılmıştır. NTV'nin kullandığı dil ise daha resmi ve daha az yoruma yer verir niteliktedir. Küresel habercilik sürecinde hem uluslararası alanda hem de Türkiye'de rekabetin ve ticarileşmenin de etkisiyle farklılaşmanın yerine tektipleşme olduğunu tartışmıştık. Araştırmamızda da her iki kanal arasında haberin sunumunda kullanılan

teknik araçlar ve haber bültenlerinin anlatısal yapıları açısından birbirine benzediği, ancak kurumların olanaklarından ve habercilik anlayışlarından kaynaklanan bazı farklılıklar olduğu da gözlenmektedir.

NTV canlı bağlantılara, CNN Türk ise telefon bağlantılarıyla bölgeden gelişmeler hakkında haber aktarmaktadır. Her iki kanal olayların geçtiği bölgeye kendi muhabirini göndermesine karşın, uluslararası haber ajanslarından yararlandıkları görülmüştür. Sonuçta her iki kanal da İsrail'in ilk işgal haberini uluslararası haber ajanslarından almış ve bunun üzerine bölgeye muhabir göndermiştir. Ancak kanalların yararlandıkları kaynakları belirtmemeleri, dikkat çekici bir noktadır. Bu oran NTV'de, CNN Türk'e göre daha fazla saptanmıştır. CNN Türk'ün spiker anonslarının ardından haberle ilgili olarak yaptığı çağrışımsal ve yananlamsal göndermeler bir diğer dikkat çekici saptamadır. CNN Türk, haberde yer alan bilgileri bu yolla yinelemekte ve pekiştirmektedir. NTV'de ise bu kurgulamanın örneklerine rastlanmamıştır.

Galtung ve Ruge'un haber değerlerine ilişkin yaptıkları saptamalar haberin etno-sentrik olduğunu, yani kültürel anlamda yakın olanın haber olma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Buna göre bir ülkenin içinde olup bitenler dışarıda olanlara göre daha çok önem kazanmaktadır. Ancak bu çalışmada başka haber değerleri ön plana geçmiş ve araştırmanın yapıldığı dönemde dış haberlerin ilk sıralarda yer almasına neden olmuştur. Bunlar da olumsuzluk ve büyüklük değerleridir. İncelemenin yapıldığı dönemde İsrail ve Filistin çatışmasında önemli gelişmeler yaşandığı için haber bültenlerinin yarıdan fazlasında savaş, çatışma haberleri yer almıştır. Çalışmanın bulguları, aslında tüm dünya televizyonlarında ilk sıralarda yer alan iç haber olmasına karşın, dış haberin, özellikle de tüm dünyayı etkileyen sonuçları olabilecek savaş ve çatışma durumlarının haber gündeminin ilk sıralarına alındığını göstermektedir.

Haber değerleri konusundaki daha önce yapılmış araştırmaları destekleyen bir başka bulgu ise, elit uluslar ve seçkin kişilerin haberde yer alma olasılığının fazla olmasıdır. Bu araştırmanın sonuçları da, Ortadoğu'dan sonra en çok ABD ve Kuzey Amerika'da gelişen olaylarla ilgili haber yapıldığını göstermektedir. Öte yandan Üçüncü dünya ülkelerinin olumsuz olaylarla haber gündemlerine girme durumları bu araştırma bulgularınca doğrulanmıştır. İncelenen dönemde Ortadoğu'da yaşanan

çatışma nedeniyle diğer Üçüncü Dünya ülkelerinde olanlara neredeyse hiç yer verilmemiş, verildiği zaman da bu ülkeler yine olumsuz haberlerle gündeme girmiştir. Haber konularının oranları NTV ve CNN Türk'te birbirine yakındır ve bu da her iki kanalın dünyada olanlarla ilgili hemen hemen aynı haber değerlerini kullanarak haber yaptıklarını göstermektedir.

İnceleme haftasına rastgelen İsrail-Filistin çatışması, her iki kanalda birbirine benzer söylemler geliştirilerek temsil edilmiş, haberlerinde Filistin yanlısı bir söylem egemen olmuştur. Ancak kullandıkları dil açısından CNN Türk ve NTV bazı farklılıklar göstermektedirler. CNN Türk'ün konuyla ilgili haberlerinde kullandığı cümle yapıları ve sözcükler Filistin yanlısı olarak kurduğu haber söylemini daha duygusal ve dramatik hale getirmiştir. Buna karşın NTV, İsrail ve Filistin taraflarını CNN Türk'e göre daha dengeli ve fazla yoruma yer vermeden sunmuştur. Ayrıca haber metni örneklerinde, CNN Türk'ün İsrail ve Şaron'un politikalarını eleştirel bir söylemle ele aldığı, öte yandan Filistin'in haklılığı yönünde bir söylem kurduğu tespit edilmiştir. CNN Türk Amerika'yı 'arabulucu, çözüm için tek çare' olarak sunarken, NTV ise, Amerika'nın politikalarını eleştiren bir söylem geliştirmiştir.

Bununla birlikte gerek NTV gerekse de CNN Türk'te ortaklaşa saptadığımız olgu, haberlerin tarihsel bağlamından ve nedenlerinden kopuk olarak verilmesidir. Haberin küreselleşmesi sürecinde ortaya çıkan en önemli eğilimlerden birinin ticarileşme olduğunu ve bunun daha yüzeysel bir habercilik anlayışına neden olduğunu üçüncü bölümde söz etmiştik. Belli bir konuda yer alan haberlerin sunumunda ve çerçevelenmesinde hangi söylemlerin gözardı edildiği ya da negatif bir söylemle verildiği, hangi söylemlerle haberlerin aktarıldığı kadar önemlidir. Bu araştırmanın yapıldığı dönem boyunca İsrail-Filistin çatışmasıyla ilgili haberlerde, her iki kanalda Türkiye ile İsrail arasındaki askeri anlaşmalara ve ayrıca Batılı ülkelerin, özellikle de Amerika'nın olayların bu noktaya gelmesindeki payına değinilmemiştir. İsrail-Filistin sorunu neredeyse bütünüyle bir çatışma ve savaş durumuna indirgenmiş ve sorunun tarihsel, ekonomik, politik ve kültürel nedenlerine çok fazla gönderme yapılmamıştır.

Türkiye’de medya sektöründe meydana gelen son gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan haber kanalları olan NTV ve CNN Türk’ün dış haberleri üzerinde yoğunlaşan ve bu haberlerin küresel habercilik anlayışlarından nasıl etkilendiğini araştıran çalışmamızın ortaya çıkardığı bulgular bu alanda daha önce yapılmış bilimsel çalışmalarla benzerlikler göstermektedir. Ancak, Türkiye’nin özgün koşullarından ve medyanın ve gazetecilik pratiklerinin varolan yapısından kaynaklanan bazı farklılıklar olduğunu belirtmek gerekmektedir. İnceleme birimi olan her iki haber kanalı da aslında Türkiye’de kamu yayıncılığının temsilcisi olan TRT ve diğer özel televizyon kanallarına göre farklı bir haber yayıncılığı yapmaktadırlar ve bu anlamda Türk televizyon haber yayıncılığı açısından önemli bir yere sahiptirler. Ancak bu konuları daha çok niceliksel bir anlam ifade etmekte, niteliksel anlamda ve özellikle de dış haber yayıncılığı açısından hala uluslararası haber akışını elinde tutan haber kaynaklarına bağımlı oldukları ve dünyayı onların çizdiği haber haritaları içerisinde sundukları görülmektedir. Bununla birlikte, araştırmamız her iki kanalın da birbiriyle göreceli de olsa tüm dünyada yaygın olan küresel habercilik anlayışından etkilenmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Dünyada ve Türkiye’deki medyanın şu an içinde bulunduğu yapı ve bu yapıyı etkileyen toplumsal, ekonomik ve politik etmenler düşünüldüğünde araştırmada ortaya çıkan tablonun değişmesi de yine bu yapılarda meydan gelebilecek değişimlerle mümkün olabilecektir.

Bu araştırma, akademisyenlerin, medyada çalışanların ve izleyicilerin üzerinde tartıştığı televizyon haberciliğine ve şimdiye kadar çok az araştırılmış olan Türk televizyon haber kanallarının dış haber yayıncılığı konusuna bir katkıda bulunma ve bununla ilgili gelecekte yapılabilecek çalışmalara kaynak olma amacı taşımıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ADİL, İdris; **Haberde Dışa Bağımlılık**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991
- AMIN, Ash & THRIFT, Nigel; **Globalization, Institutions, And Regional Development in Europe**, Oxford University Press, Oxford, 1995
- ASLANOĞLU, A. Rana; **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Asa Kitabevi, Bursa, 1998
- ATABEK, Nejdet – DAĞTAŞ, Erdal; **Kamuoyu ve İletişim**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998
- AVCI, Nabi; **Enformatik Cehalet**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999
- BAUDRİLLARD, Jean; **Tam Ekran**, Çev: Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, 2001
- BAUMAN, Zygmunt; **Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999
- BİLGİN, Nuri; **Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999
- BURTON, Graemer; **Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş**, Çev: Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995,
- BÜLBÜL, A. Rıdvan; **Uluslararası İletişim**, Damla Ofset, Konya, 2000
- CHOMSKY, Noam – HERMAN, S. Edward; **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası**, Çev: Berfu Akyoldaş, Tamara Han, Metin Çetin, İsmail Kaplan, Minerva Yayıncılık, İstanbul, 1998,
- DEMİRKENT, Nezih; **Sayfa Sayfa Gazetecilik**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1982,
- DURSUN, Çiler; **Tv Haberciliğinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001,

- ERDOĞAN, İrfan –KORKMAZ, Alemdar; **İletişim ve Toplum**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990,
- ERDOĞAN, İrfan; **Dünyanın Çarpık Düzeni Uluslararası İletişim**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995
- ERDOĞAN, İrfan; **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997,
- ERGÜL, Hakan; **Televizyonda Haberin Magazinelleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000,
- ERKAN, Hüsnü; **Türkiye İçin Sosyal Piyasa Ekonomisi**, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 2001
- GIDDENS, Anthony; **Modernliğin Sonuçları**, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994
- GÖKDAĞ, Remzi; **Amerikan Medyasında 11 Eylül**, E Yayınları, İstanbul, 2001,
- GÜVENÇ, Nazım; **Küreselleşme ve Türkiye**, BDS Yayınları, İstanbul, 1998,
- GÜZELÇİK, Ebru; **Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999
- HOHENBERG, John; **Gazetecilik Mesleği**, Çev: Filiz Ofluoğlu, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1963
- ILGAZ, Ceyda; **Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Toplumuna ve Basınına Yansıması**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2000
- İLHAN, Atilla; **Hangi Küreselleşme**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997
- İNAL, Ayşe; **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, Ankara, 1996,
- İRVAN, Süleyman (Der); **Medya Kültür Siyaset**, Ark Yayınları, Ankara, 1997
- İSPİRLİ, Muhammet; **Medya Gerçeği ve Haberciler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000,
- KANSU, Işık (Haz.); **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, KİGEM Yayınları, Ankara, 1996

- KAPLAN, Yusuf (Der.); **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, Rey Yayınları, Kayseri, 1991
- KARABAY, Nahide; **Gazetecilik ve Haber (Kuramsal Bir Yaklaşımla)**, Meta Basım, İzmir, 2000
- KAYMAN, E. Fuat / SARIBAY, Ali Yaşar (Der.); **Global Yerel Eksende Türkiye**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000
- KAZGAN, Gülten; **Yeni Ekonomik Düzen’de Türkiye’nin Yeri**, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, 1994,
- KOLOĞLU, Orhan; **Havas – Reuter’den Anadolu Ajansı’na**, ÇGD Yayınları, Ankara, 1994
- KÜÇÜK, Mehmet (Der); **Medya, İktidar, İdeoloji**, , Ark Yayınları, Ankara, 1999,
- MACBRIDE, Sean; **Bir Çok Ses Tek Bir Dünya**, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1993
- MARSHALL, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev: Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999,
- MATTELART, Armand ve Michele; **İletişim Kuramları Tarihi**, Çev: Merih Zıllıgolu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998,
- MERRILL, John; **Global Journalism**, Longman, New York, 1991
- MORLEY, David & ROBINS, Kevin; **“Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar”**, Çev:Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997
- MUTLU, Erol; **İletişim Sözlüğü**, Ark Yayınevi, Ankara, 1994,
- MUTLU, Erol; **TV ve Toplum**, TRT Kurumu Yayınları, Ankara, 1999
- NEBİLER, Halil; **Medyanın Ekonomi Politikası**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995,
- ÖZCAN, Zafer; **Uluslararası Haberleşme ve Az Gelişmiş Ülkeler**, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1983,

- ÖZÇAĞLAYAN, Mehmet; **Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998
- ÖZDEMİR, Sadi; **Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998,
- PARSA, Seyide; **Televizyon Haberciliği ve Kuramları**, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İzmir, 1993
- POSTMAN, Neil- POWERS, Steve; **Televizyon Haberlerini İzlemek**, Kavram Yayınları, İstanbul, 1992
- RİGEL, Nurdoğan; **Haber, Çocuk ve Şiddet**, Der Yayınları, İstanbul, 1995
- _____, **İleti Tasarımında Haber**, Der Yayınları, İstanbul, 2000
- _____, **Kağıt Kaplanlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1993
- ROBERTSON, Roland; **Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999
- SAİD, W.Edward; **Haberlerin Ağında İslam**, Çev: Alev Alathı, Babil Yayınları, İstanbul, 2000
- SCHLAPP, Hermann; **Gazeteciliğe Giriş**, Çev: Işık Aygün, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s.40
- SEÇİM, Filiz – TURHAN, Seyfettin; **Haber Ajansları**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1994
- SÖZEN, Edibe; **Söylem**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999
- TANILLI, Server; **İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor**, Adam Yayınları, İstanbul, 2000,
- TILIÇ, L. Doğan; **2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak**, Su Yayınları, İstanbul, 2001,
- TILIÇ, L. Doğan; **Utaniyorum Ama Gazeteciyim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998,
- TIMUR, Taner; **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996,
- TOFFLER, Alvin; **Yeni Güçler, Yeni Şoklar**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1992
- TOKGÖZ, Oya; **Temel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2000

- TOMLINSON, John; **Kültürel Emperyalizm**, Çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999
- TOPUZ, Hıfzı; **Uluslararası Anlayış ve Kitle İletişim Araçları**, UNESCO-Hacettepe Üniversitesi Ortak Yay. Ankara, 1980
- TOPUZ, Hıfzı; **Uluslararası İletişim**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1984,
- TUCHMAN, Gaye; **Making News**, The Free Press, New York, 1978
- ULAGAY, Osman ; Qua Vadis ? **Küreselleşmenin İki Yüzü**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000
- VURAL, Sacide ; **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri**, Bilim Yayınları, Ankara, 1994
- YENGİN, Hülya; **Ekranın Büyüsü**, Der Yayınları, İstanbul, 1994
- YILDIZOĞLU, Ergin; **Globalleşme ve Kriz**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996
- YUMLU, Konca; **Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları**, Nam Basım, İzmir, 1994,

MAKALELER

- ALDOĞAN, Yazgülü; “Uluslararası Haber Dolaşımının Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984
- ASLANOĞLU, A. Rana; “Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der: E. Fuat Kayman/Alı Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000
- ATABEY, Melek; “Televizyon Haberciliğinde Ticarileşme, Küreselleşme ve Demokratikleşme Tartışmaları”, **İletişim**, 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000
- BERG, R.Vande Leah, WENNER, A. Lawrence; “Televizyon Eleştirisi Yaklaşımları”, Çev: Erol Mutlu, **İLEF Yıllık '94**, Ankara Üniveristesi Basımevi, Ankara, 1997

ÇETİN, Zeynep; “Yayıncılıkta Globalleşme ve Uluslararasılaşma”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, VI, İ.Ü. Basımevi, İstanbul, 1997

GİRGİN, Atilla; “Haber”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:10, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 2000,

GOLDİNG, Peter- MURDOCK, Graham; “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”, **Medya-Kültür-Siyaset**, Der: Süleyman İrvan, Ark Yayıncılık, Ankara, 1997

HALL, Stuart; “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, Der: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara, 1999

HARDT, Hanno; “Eleştirel’in Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişimi Araştırması“, **Medya, İktidar, İdeoloji**, Der: Mehmet Küçük Ark Yayınları, Ankara, 1999,

İNAL, Ayşe; “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, **Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi**, Yayın No:3, Ankara, 1994

İNAL, Ayşe; “Yazılı Basın Haberlerinde ‘Yapısal’ Yanlılık Sorunu“, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 67 Güz, Ankara, 1995

İNSEL, Ahmet; “Bitmeyen Demokrasi”, **Birikim Dergisi**, 24 Nisan 1991

KELLNER, Douglas; “Globalization and the Postmodern Turn”,
<http://www.gseis.ucla.edu>, 13.07.2000

KOT, Ahmet; “Küreselleşmeye ve Medyaya Dair Bazı Notlar”, **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 1**, Eylül/Ekim 1996 , Sayı:11

MUTLU, Erol; “Globalleşen Medya”, **Karizma**, Sayı 5, İstanbul, 2001

MUTLU, Erol; “İletişim Çalışmaları Alanına Aykırı Bir Bakış: Bir Üst İletişim Olarak İletişim Çalışmaları”, **İLEF Yıllık ’94**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1995,

MUTMAN, Mahmut; “Televizyonu Nasıl Sorgulamalı“, **Toplum ve Bilim**, , sayı: 67, Güz Ankara, 1995,

- ÖNÜR, Nimet; “Küreselleşme Ulus Devlet ve Değişen Ulusal Kimliklerde Medyanın Rolü”, Yayınlanmamış Makale, İzmir, 2000
- ÖZER, Ömer; “Haber Söylemi: Türk-Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu“, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1999,
- ÖZER, Ömer; “Kazanılmış Hakkın Tersine Çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 Olaylarının Türk Basınında Sunumu“, **İletişim Dergisi**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2001/9,
- ÖZKAN, İ. Reşit; “Küreselleşme Çağdaşlık mı?”, **Finansal Forum**, İstanbul, 3 Şubat 2000
- REESE, D. Stephen; “The News Paradigm and the Ideology of Objectivity”, Dan Berkowitz (Der.) **Social Meanings of News**, Sage Publications , London, 1997
- SÖNMEZ, Mustafa; “Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları”, **Birikim Dergisi**, Aralık 1996,
- ŞAYLAN, Gencay; “Küreselleşmenin Gelişimi”, **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Hazırlayan: Işık Kansu, KİGEM Yayınları, Ankara, 1996
- ÜLSEVER, Cüneyt; “21. Yüzyıl Perspektifi: Küreselleşme ve Türkiye”, **Finansal Forum**, 7 Ocak 2000
- VANDIJK, A. Teun; “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları“, Der: Mehmet Küçük, **Medya, İktidar İdeoloji**, Der: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1999
- ZELIZER, Barbie; “İletişim Gazeteciliği Açıkladı mı?”, Çev: Ömer Özer, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, Ankara, 1997
- ZELIZER, Barbie; “CNN, The Gulf War and Journalistic Practise”, **Journal of Communication** , Winter, 1992

TEZLER

AKDEMİR, Semra; **Uluslararası İletişim Alanının Düzenlenmesine Yönelik Normatif Kavramlarda Ortaya Çıkan Yeni Gelişmeler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993

ATABEY, Melek; **Television News Broadcasting and Journalism in Turkey**, The Impact of Political, Economic and Socio-Cultural Change in the 1990s, unpublished PhD thesis, The University of London, London, 1998

CANGÖZ, İncilay; **Kitle İletişim Kurumlarında Etki Sorunsalı ve Bir İzleyici Araştırması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir, 1999

ÇELEBİ, Aykut; **Gazetecilerin Haber Oluşturma ve Gündem Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990,

KARAGÖZ, Gül; **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye’de İletişim Özgürlüğü: Türk Yazılı Basını Üzerine Bir İnceleme**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999,

TİMİSİ, Nilüfer; **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi: İnternet Ortamında Kamusal Katılım**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999

YILMAZ, Sıdıka; **Televizyon Haberciliğinde Türkiye Örneği: TRT-Star 1 Haber Yayıncılığının Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İzmir, 1993,

ZEYTİNLİ, Murat; **Dünyada Haber Dengesizliğinde Uluslararası Haber Ajanslarının Rolü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994

KÖŞE YAZISI

DOĞAN Yalçın, “Dünyada Basına Tırpan Tırpan Üstüne”, **Cumhuriyet Gazetesi**
Köşe Yazısı, 7 Nisan 2002

KONGAR Emre, “Üçüncü Küreselleşme Ne Getirecek”, **Cumhuriyet Gazetesi** Köşe
Yazısı, 1 Nisan 2002

DİĞER

<http://www.zmag.org>

<http://radikal.com.tr>

SÜRELİ YAYINLAR

Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, “**Aylık Dış Basın
Değerlendirmesi**”, Nisan 2002

Birikim

Cumhuriyet Gazetesi

Finansal Forum

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi

İlef Yıllık (Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi)

İletişim

Karizma

Özgür Basın,

Toplum Bilim

Yeni Türkiye Dergisi

GÖRÜŞME

Mustafa Aşçıoğlu, NTV Dış Haberler Editörü, İstanbul, 5 Kasım 2001,

Bora Bayraktar, CNN Türk Dış Haberler Sorumlusu, İstanbul, 6 Kasım 2001,

NTV Dış Haberler Editörü Mustafa Aşcıoğlu:

Şimdi NTV dış haberleri olarak biz, bütün dünyaya görüntü servisi yapan, APTN yani AP'in televizyon şirketi ve Reuters TV bu da bildiğimiz Reuters haber ajansının televizyon , görüntü sağlayan şirketiyle çalışıyoruz. Biz ayrıca Reuters ve AP abonesiyiz. Bütün dünyada ne olup bitiyorsa bilgisayar ekranlarına anında o gelişen haber, düşüyor. Bütün dünyadaki gelişmelerden bu şekilde haberdar oluyoruz ve o dünyanın çeşitli yerlerinde gelişen olayların görüntüleri de bize, Reuters TV ve APTN üzerinden günlük belli saatlerde gerçekleşen geçişlerle oluyor. Ayrıca aşağı yukarı 25'e yakın noktada kendi muhabirimiz var. Lefkoşa, Moskova, İslamabad, Atina, Brüksel, Strazburg, Paris, Londra, New York, Washington gibi. Bizim kendi muhabirlerimiz bunlar. Biz bunlara maaş ödüyoruz. Başka bir televizyon kanalına çalışamazlar. NTV muhabiridir onlar. Bunlarla da günlük temasımız var. Bunlar bize her gün kendi gündemlerini gönderirler. Bu gündemler çerçevesinde, uluslararası ajansların gündemiyle birleştiği zaman, NTV'nin dış haberlerinin gündemi ortaya çıkar.

Yerel muhabirlerin ya da yurtdışındaki muhabirlerin gündemleri, genellikle uluslararası ajansların gönderdiği gündemden, zaman zaman farklılık içerir. Uluslararası ajansların görmediği, pek çok lokal kaldığı, düşünülen bilgi ya da haber, bizim yurtdışı muhabirlerimizin gündeminde olur. O da tabi bir yanda ayrıcalık ve öne geçme şeklinde değerlendirilebilir. Pek çok noktada muhabir bulundurmak, çok fazla kanaldan yeni ve özel bilgi anlamına gelir. Bu anlamda mesela, en kapsamlı, yaygın dış muhabir ağı, gazeteleri de sayarsak NTV diyebilirim.

Uluslararası televizyon kanalları da bizim bir anlamda haber kanalımız. Gerçi biz onlarla rekabet ve yarış içindeyiz. Zaman zaman bu gözümüzde çok büyüttüğümüz CNN ya da BBC'yi bile atlattığımız birtakım haberler oluyor. Geçmişte oldu; bugünlerde de oluyor. Bir gözümüz onlarda da olmak üzere, gelişmeleri izliyoruz. Son dönemde bu 11 Eylül sonrasında bir başka önemli haber kaynağımız, El Cezire kanalı. Katar merkezli, Arap CNN'i olarak tabir edilen. El Cezire'den de son derece özel ve enteresan haberler ve görüntüler

yakalamaktayız. Ve tabi internet. İnternet yadsınamaz. Pek çok alanda her türlü bilgiyi bir an önce, çabucak edinme ve görme şansınız var. Ve tabi internet üzerinden de pek çok uluslararası binlerce siteye girerek, haberleri zenginleştiriyoruz.

Aşağı yukarı dış haber olarak biz günde 2 bine yakın haber görüyoruz. Reuters TV, Reuters ajansı, APTN, AP, Anadolu Ajansı'nın dış haberleri gibi birtakım haberleri kaparsak, aşağı yukarı 2 bine yakın haber görüyoruz ve bu 2 bine yakın haberdan, aşağı yukarı 24 saat boyunca 100'e yakını belki kullanılabilir. Bizim bir başka avantajımız ve bizi öne geçiren unsur, ENEX üyeliğimiz. Euronews Exchange, diye özel televizyonların kurduğu bir haber ağı, haber network'ü var. Biz ona üyeyiz. Türkiye'den başka kimse üye olamaz. NTV onun üyesi. Bir anlamda, bir nevi bu devlet kanallarının organizasyonu ile kurulmuş bir EBU, Avrupa Yayın Kuruluşu vardır. Onun özel versiyonu denilebilir. Özel televizyonlar buna üye. Rus NTV'si Türk NTV'si, Alman RTL'i galiba, İngiliz SKY'ı, Amerikan CBS'si, İsveç Tv 4'ü gibi, 20'ye yakın televizyon kanalıyla ortak çalışıyoruz. Büyük operasyonlarda maliyeti düşürmek adına birlikte hareket ediyoruz. Mesela Kopenhag'taki bir zirveyi onlar üzerinden, dışarıya verdiğimiz paranın 3'te 1'i belki biraz daha düşüğünü ödeyip ya da bazen hiç para ödemedi yapıyoruz. Biz de İslamabad'taki bir haberi ENEX üyelerine yine diğer kanalların verdiği fiyattan düşük fiyatta veriyoruz. Bu ENEX organizasyonu ile özel ve enteresan bilgiler bizim elimizde oluyor.

Sabah işe geldiği zaman biz kendi aramızda bir gündem toplantısı yaparız. Ne var ne yok. Zaten bilgisayarları açtığımızda dizin dediğimiz o saatte çalışılan haber dizininde ne olup ne bittiğini zaten görüyorsunuz. Zaten dünya gündemi belli. Küreselleşme derken şimdi Amerikanın gündemini tabiki biz de takip ediyoruz. Bugün New York'un belediye başkanı seçildi. Bu da bizim için bir haber. BBC'deki uluslararası herhangi bir haber, tabiki bizim için de bir haber. Konkord ilk tarifeli seferine şimdi başladı. Bu bizim için de bir haber. Dolayısıyla bütün gündemimizi görüp, ona göre bir yazılı gündem oluşturup, yurtdışındaki muhabir arkadaşların göndermiş olduğu, gündemlerle harmanlayıp NTV'nin ya da NTV dış haberlerin gündemi ortaya çıkıyor. O gündem üzerinde haber müdürü, haber koordinatörüyle toplantılar yapılıyor ve o şekilde 24 saati tamamlıyoruz.

NTV Dış haberler servisinde koordinatörümüz olan Mithat Bereketi de sayarsak toplam 12 kişi çalışıyoruz. Vardiya usulü çalışıyoruz. Haber bültenleri dışında, her gün 18.30'da dış ülkelerle ilgili yayınlanan Dünyaya Bakış programımız var. Ajanstan düşen her haberi görüntülere de bakarak harmanlıyoruz.

Uluslararası ajansların rolüne gelecek olursak; ajanslar hep kendi bakış açılarını yansıtırlar. Dolayısıyla o belki de zaman içinde oluşan bir şey. Haberi gördüğünüz zaman, eğer haberden kuşku duyuyorsanız ya da sizi biraz iğreti ediyorsa haber, bu zamanla oluşan bir şey. Bunu nasıl yapıldığının yanıtı çok net değil bence. O zaman ifadeyi biraz değiştirip, biraz daha muğlak ifadelerle, işte "iddia ediliyor, öne sürülüyor, belirtiliyor, gözlemciler bunu söylüyor" şeklinde en azından topu benden atmak, bunu ben söylemedim, bilmem kim söylüyor. Ben de onun söylediğini söylüyorum şeklinde bir yaklaşımla onu değerlendiriyoruz. Sorumluluğu ben kendi üzerimden atıyorum. AA'nın haberine göre, Reuters'ın haberine göre, deyip, kaynağı oraya gösteriyorum. Yani bu haber yalansa Reuters söylüyor demeye getiriyorum.

Reuters dünyanın en büyük haber ajansı. AP onunla nispeten yarışmakta. Kimi zaman Reuters öndedir, kimi zaman AP öndedir. Onlar rekabet içindeler. Reuters gibi bir ajansın, oluşturulmasını sağlamak inanılmaz büyük bir para. Maddi açıdan. Bugün şunu kurmaya kalksanız belki milyar dolar harcamamız lazım. Belki bölgedeki muhabire çok fazla para vermeyebilirsiniz ama, o haberin size ulaşmasını sağlayacak teknik malzemeyi kurmanız çok para. Dolayısıyla bunlar geçmişte kurulmuşlar ve zaman içinde kendilerini geliştirerek bir numaralı kanallar ya da haber kaynakları haline gelmişler.

Televizyonlar için de aynı şey geçerli. CNN 1980 yılında kurulduğu zaman, pek çok insan CNN'e "ya şöyle bir maceraya doğru gidelim, 2-3 ay sonra işsiz kalırız ne olur" mantığıyla girmiş ve o zaman birtakım akılcı politikalarla CNN, bugünkü CNN olmuş. Körfez Savaşı CNN'e büyük artı puan getirmiştir. Şimdi CNN gibi bir kanalı uluslararası anlamda kurmanız, son derece pahalı bir operasyon. Yani bir NTV'yi de kuramazsınız. NTV'yi kurmak da büyük operasyon. NTV nerdeyse Türkiye'nin 81 iline yayın yapıyor, Avrupa'nın pek çok yerinden izlenebiliyor. Orta Asya'nın bize yakın bölümünden görülebiliyor. Amerika ve Kanada'dan yine kablo bağlantısıyla izlenebiliyor. Bunu kurmaya kalksanız, o zaman ne

kadar harcandı bilmiyorum ama, muhtemelen 10 katı ya da 20 katı kadar fazla para harcamanız gerekir. Dolayısıyla haber kanallarını kurmak, eskisi gibi kolay değil.

Dolayısıyla bütün bunlarla çalışmak mecburiyetindeyinizdir bir anlamda. Bir anlamda mecbursunuz. şimdi ben Reuters aboneliğini istemiyorum dediğiniz zaman o zaman haber atlamak zorunda kalırsınız. Zaman içinde bunlar kurulmuşlar, kendilerini geliştirmişler ve bir g haline gelmişler. Dolayısıyla Reuters Afganistan'ın içinden de haber geçiyor, Japonya'daki hayvanat bahçesinden de görüntü gönderiyor. Brezilya'daki Rio Karnavalı'nı da gönderiyor. Dolayısıyla böyle bir mevcut yapı var. Bir de işin güvenilir olma ve müşteri kazanma yanı var yeni yapı kurmada. Reuters ve AP nderdir. Dolayısıyla haber özellikle de ajansların rolüyle sürekli küresel. Bu nedenle dünyanın çeşitli yerlerinden gelen haberler benzer özellikler göstermektedir ve küresel haber anlayışı gittikçe yayılmaktadır.

CNN Türk Dış Haberler Sorumlusu

Bora Bayraktar

Bakıyorum 3-4 tane kendime mihen k taşı edindiğim kaynağım var. Mesela BBC'nin internet sayfası, çok güzel bir gündem çıkartıyor. En üstteki haberlerine bakıyorum, CNN'in haberlerine bakıyorum. Anadolu Ajansı hergün bir gündem geçer. Bizim dış haberleri ilgilendiren haberler olur. Mesela "Sezer, Gürcistan'da" gibi. Onlara bakıp aşağı yukarı gündemin fotoğrafını çekmeye çalışırız. ne çıkanlara, nemlilere ilk sıralarda yer vererek gündem oluşturmaya çalışıyorum.

Bir günlük gündem oluşturmayı anlatacak olursak, önce bir haber toplantısı yapılır. Orada haberler konuşulur. Mesela, Sezer Gürcistan'da. Dn de Tacikistan'daydı; devrik devlet başkanı Rabbani ile görüşecek. Rabbani ile önceki ilişkileri ele alırız. Ve ona göre bakış açımızı belirleriz. Ona göre de hangi haberlerin gireceğine karar verilir. 24 saat yayın yaptığımız için de NTV izlenir. Gündem oradan da takip edilir. Gün içinde uluslararası haber ajanslarından, yurtdışı muhabirlerimizden gelen haberlerle gündem belirlenmiş olur. Bizim yurtdışında 9 merkezde muhabirimiz var. Bunlar; Washington, New York, Paris, Londra,

Brüksel, Atina, Lefkoşa, Moskova ve Berlin. Ayrıca özel gündem olduğu zaman da bu merkezler dışında bölgeye muhabir gönderiyoruz.

Haberleri seçerken birtakım haber kriterlerimiz var. Haber değeri var mı?, beni etkiliyor mu, benim şaşırtıyor mu?. Ya da Türkiye'yi ne kadar ilgilendiriyor. Türkiye'nin çevresindeki ülkelerde olan biten herşey ülkemizi ilgilendirir. Nato, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya. Bizim sürekli takip ettiğimiz yerler. Petrol, enerji, Hazar petrolleri önemlidir. Ekonomiyle ilgili projeler önemlidir. Amerika tabii, Amerika'da ne olup bittiği bizim için önemli gelişmelerdir. Onun dışında görsel olarak ilginç mi, bu da önemli bir kriter. Yeni bir gelişme, teknoloji, sağlıkla ilgili gelişmeler bunlar hep üzerinde dikkat ettiğimiz şeyler. Dış haberlerin iç habere oranları gündemin yoğunluğuna göre değişir. Uluslararası ajansların rolüne gelecek olursak, ben ajans haberlerini onların bakış açısıyla izlemiyorum. O bana bir materyal sunuyor. Özellikle görüntülü haberleri düşündüğümüz zaman. Mesela İsrail-Filistin çatışması. Ajans onu düz geçiriyor. Şöyle örnek vereyim size: Ajans "murder" cinayet kelimesini kullanmıyor, başka bir İngilizce kelime kullanıyor. Fakat öyle birşey oluyor ki biz onu cinayet gibi söylüyoruz.

Tabi uluslararası haber dolaşımında bir tekelleşme var. Reuters'ında AP'nin de çok gelişmiş ağıları var. Dünyanın her yerinden haber geçiriyorlar. Bu da ister istemez bağımlılık getiriyor. Ama dış habercilikte birebir çeviri yapmak doğru değil. Olayların arka planının bilinmesi lazım. O yüzden ben, bu şekilde çalışanlar için bir tekel oluşturacağını sanmıyorum. Örneğin bazen Bu ajansların da yetersiz kaldığı noktalar oluyor. Mesela El Cezire televizyonu. Ancak Afganistan'da Reuters ya da AP olsaydı bu televizyona kimse dönüp bakmayacaktı. Fakat orada Usame Bin Ladin'in de etkisi var. Konuşma kasedini alıp, El Cezire'ye yolluyor. Reuters'a yollasa daha farklı olurdu. Orada doğru zamanda doğru yerde olmakla ilgili birşey olarak değerlendirebiliriz. Mesela Gamapress diye birşey çıktı. Adı hiç duyulmamış birşeydi. 11 Eylül'de İkiz Kuleler'e ilk çarpan uçağı bu kuruluşun elemanları çekti. Biz bunu daha sonra öğrendik. Bu kuruluş görüntüleri, Reuters ve AP'nin üzerinden verdi, onlara sattı ama kendi logosunu girdi. Fiziksel olarak olayın geçtiği yerde olmak çok önemli.

Türkiye'den dışarıya haber geçişine gelince. Reuters'ın burada Türk ekibi var. Biz de CNN International'a geçiyoruz mesela. Dün Kalveniz Müşerref Buradaydı, basın toplantısı yaptı. Bizim üzerimizden verdiler mesela. Swiss Otel'de yaşanan Çeçen Krizi'ni de bizden verdiler. CNN Türk kurulmadan önce mesela depremi NTV'den vermişlerdi. Çünkü NTV o zaman El Cezire gibiydi. CNN Türk ile CNN International'ın arasındaki haber alışverişinden örnek verecek olursak, ben Davos'a girmiştım. İsviçre'ye. Dünya Ekonomik Forumuna. Canlı yayınları CNN'in oradaki araçları üzerinden yaptık ve parasını ödedik. Aracını kullandık yani. Bazen onlar bizden görüntü alıyor. Onların Newsworld diye sürekli görüntü geçtiği bir uygulaması var. Bazen oradan bize ücretsiz görüntü veriyorlar. CNN 'in Türkiye'deki gibi isim hakkı verdiği diğer ülkeler, CNN İspanyol , CNN Latin, İtalya'da, Almanya'da var. Oralarda da bildiğim kadarıyla aynı sistem geçerli.

Küreselleşmede haberin rolüne değinecek olursak, ülkelerarası ilişkilerin, insanlar arası ilişkilerin gelişmesi bu fiziksel anlamda bir küreselleşme. Seyahat ederek gidip daha çok yerlere ulaşma şansı bulduğu zaman insan veya görebildiği zaman bilgileniyor. Örneğin Fatih Terim İtalya'ya gittiği için biz İtalyan liginin daha çok takip ediyoruz. Oradaki haber bizim için daha çok bilgilendirici oluyor. Amerika'yı daha çok filmlerden takip ettiğimiz için veya Coco Cola içtiğimiz için, orada olan olaylar bir şekilde ilgimizi çekiyor. Micheal Jackson'ın yaptığı şey bizi de ilgilendiriyor. Çünkü o adam dünyaca tanınan bir adam veya Mc Donalds artık bizim sokağımızda da var. Küreselleşme karşıtlarının Mc Donalds'ı basıp, camlarının kırılmasıyla ilgileniyoruz. Bizim dış ülkelerle ilişkilerimiz ne kadar gelişirse, ilgimiz de o kadar genişler. Bu da haberin daha küresel bir anlam kazanmasını sağlar. Pakistan'daki Müşerref'i kimse tanımazken, bu kişi darbe yapıp böyle bir olayın içinde bulunduğu zaman kendini ve Türkiye'ye ziyarette geldiği zaman herkes ilgilenir. Amerika diyor ki biz bu haberi istiyoruz, herkes görmek istiyor. İlgi alanı genişledikçe, haberin değeri de artıyor diye düşünüyorum.

Ek-2
MTV HAFTALIK

Spiker		Görünü		Grafik		Teknik Özellikler		Muhazir TB Konuşla Söyüşler		Diğer Genel Ögeler	
1. Gün	51	132	0	6	209	Muhazir CB	0	86	101	7	Toplam
2. Gün	112	219	0	7	104		0	0	0	7	
3. Gün	72	199	0	287	107		0	73	85	0	
4. Gün	102	90	0	110	0		0	0	0	0	
5. Gün	45	83	0	0	0		0	0	0	6	
6. Gün	57	287	0	0	0		0	0	0	0	
7. Gün	138	175	0	200	987		159	188	33	3170	
Toplam	617	1155	0	13	3145		5,02	5,87	1,04		
%	19,46	36,75	0,41								

İç Haber		Diğer Haber		İç ve Diğer Haberler		Türkiye'de Diğer Haber		Toplam	
1. Gün	150	514	0	16	120				
2. Gün	341	528	0	0	0				
3. Gün	370	537	0	0	0				
4. Gün	226	369	0	242	276				
5. Gün	347	296	0	276	0				
6. Gün	542	344	0	0	0				
7. Gün	0	708	0	90	734				
Toplam	1870	3288	0	138	11,95				
%	32,17	53,06	2,21						

Uluslar arası TV/Haber Alansları		Ulusal Alanslar/TV		Haber Kaynakları		Kaynak Gösteriliyor		Diğer		Toplam	
1. Gün	0	0	407	107	0						
2. Gün	0	0	245	283	0						
3. Gün	0	0	287	250	0						
4. Gün	0	0	224	145	0						
5. Gün	0	0	217	62	17						
6. Gün	0	0	0	344	0						
7. Gün	0	0	543	185	0						
Toplam	0	0	1923	1356	17						
%	0,00	0,00	58,34	41,14	0,52						

Uluslararası Örgütler		Haberlerin Bölge		Avrupa		Çok Uluslu Şirketler		Afrika		Latin Amerika		Asya-Avustralya		Diğer		Toplam	
1. Gün	0	0	544	74	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
2. Gün	0	0	454	0	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
3. Gün	0	0	537	0	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
4. Gün	0	0	272	0	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
5. Gün	0	0	286	0	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
6. Gün	0	0	158	0	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
7. Gün	0	0	385	139	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
Toplam	0	0	2816	213	0			0	0	0	0	0	0	0	0		
%	0,00	10,92	79,37	6,46	0,00			0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		

Politika		Ekonomi		Konuşma Göre		Askeri/Terör		Suç-Polis-Yargı		Eğitim		Kültür Sanat		Sağlık Bilim-Teknoloji		Çevre		Spor		Diğer		Toplam	
1. Gün	0	0	514	454	74	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
2. Gün	0	0	392	368	145	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
3. Gün	0	0	279	237	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
4. Gün	0	0	237	208	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
5. Gün	0	0	208	2953	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
6. Gün	0	0	2953	89,59	236	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
7. Gün	0	0	89,59	7,16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Toplam	0	0	0,00	0,00	7,16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		
%	0,00	0,00	0,00	89,59	7,16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		

Ek-2
CNN Türk Halklık

		Sporlar		Görünüş		Grafik		Teknik Özellikler		Münabir TB Konukla Söyleşti		Diğer Genel Öğeler		Toplam	
1. Gün	234	234	546	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Gün	231	231	358	0	153	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Gün	235	235	437	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Gün	312	312	464	0	148	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Gün	186	186	447	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6. Gün	96	96	143	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Gün	50	50	68	0	389	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1342	1342	2483	58	690	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
%	18,08	18,08	33,59	0,78	8,30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		İç Haber		Diğer Haber		İç ve Diğer Haberler		Türkiye'de Diğer Haber		Toplam	
1. Gün	886	886	1363	39	253	0	0	0	0	0	0
2. Gün	635	635	1285	51	434	0	0	0	0	0	0
3. Gün	663	663	1221	0	429	0	0	0	0	0	0
4. Gün	82	82	1441	95	649	0	0	0	0	0	0
5. Gün	787	787	801	0	552	0	0	0	0	0	0
6. Gün	117	117	634	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Gün	813	813	504	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	4103	4103	7259	185	2317	0	0	0	0	0	0
%	29,59	29,59	52,36	1,33	16,71	0	0	0	0	0	0

		Uluslararası TV/Haber Akademi		Uluslararası Akademi		Haber Kaynakları		Kaynak Gösteriliyor		Diğer		Toplam	
1. Gün	134	134	281	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Gün	50	50	313	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Gün	36	36	818	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Gün	181	181	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Gün	343	343	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6. Gün	69	69	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Gün	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	813	813	584	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
%	11,20	11,20	8,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		Uluslararası Öğeler		ABD ve Kuzey Amerika		Haberlerin Bölge		Orta Doğu		Avrupa		Çok Uluslu Şirketler		Afrika		Latin Amerika		Asya-Avustralya		Diğer		Toplam	
1. Gün	0	0	208	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Gün	0	0	235	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Gün	36	36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Gün	47	47	54	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Gün	177	177	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6. Gün	0	0	173	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Gün	0	0	419	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	280	280	670	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
%	3,58	3,58	9,23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		Politika		Ekonomi		Koruma Göre		Askeri Terör		Suç-Polis-Yargı		Eğitim		Kültür-Sanat		Sağlık Bilim-Teknoloji		Çevre Spor		Diğer		Toplam	
1. Gün	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Gün	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Gün	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Gün	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Gün	83	83	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6. Gün	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Gün	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	83	83	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
%	1,28	1,28	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

EK-3

1-7 NİSAN TARİHLERİNDE NTV ve CNN Türk 20.00 HABER BÜLTENLERİNDE ÇIKAN HABERLERİN BAŞLIKLARI

1 NİSAN PAZARTESİ

NTV

- 1-İsrail operasyonu yayılıyor. Tanklar Tulkarim'e girdi
- 2-Ayşe Karabat'la telefon bağlantısı
- 3- Nevin Sungur'la canlı bağlantı
- 4- İsrail'e tepkiler. Mısır'dan Çin'e protestolar
- 5- İsrail Ankara Büyükelçisi ve Filistin Maslahatgüzarının açıklaması
- 6- Devlette yeniden yapılanma

CNN Türk

- 1-Kuşatma altındaki Ramallah'ta siviller de hedef oluyor
- 2-İHA Ramallah temsilcisi Kasım Ali ile telefon bağlantısı
- 3-İsrail'in Batı Şeria'daki operasyonu dakika dakika genişliyor
- 4-İsrail Filistin kentlerine yönelik operasyonları genişletiyor
- 5-İsrail sokaklarında sivillerden çok askerler dolaşıyor
- 6-Bora Bayraktar'la canlı telefon bağlantısı
- 7-Yasemin Çongar'la telefon bağlantısı (Amerikanın tavrı)
- 8-Ankara Washington'dan Ortadoğu'da devreye girmesini istiyor
- 9-Ortadoğu'daki gelişmeler yarın TBMM genel Kurulu'nda tartışılacak
- 10-Binbaşı Toytunç'un otopsi raporu:saldırı kasıtlı
- 11-Tunca Toskay Saddam Hüseyin'e Ecevit'in mesajını ilettili
- 12-Afganistanda'ki çokuluslu gücün komutanı Tümgeneral Akın Zorlu
- 13-ISAF Komutanlığı Genelkurmay'ın internet sitesinde flash haber oldu
- 14-İran topraklarında PKK faaliyetlerine yasaklama
- 15-Türk: İdam cezasının kaldırılması hem hukuki hem siyasi bir konu
- 16-20 öğrencinin ilişkisi kesildi
- 17-Bakanlar Kurulu'nda devletin küçültülmesi tartışıldı
- 18-Sezer, İstihdamı Teşvik Yasası'nı onayladı
- 19-Meral Eriş: AB yolundan çıkmamalıyız
- 20-Elektrik teknisyeninden AB şarkısı
- 21-Yurtta Bugün

2 NİSAN SALI

NTV

- 1-Beytuna'da gerginlik sürüyor. 200 Filistinli silahlarını bıraktı.
- 2-İsrail'in Ramallah işgali.
- 3-Şaron: Arafat sürgün edilebilir
- 4-Şimon Peres'in değerlendirmesi
- 5-Fransa-İsrail -Filistin çatışması
- 6-Ortadoğu mecliste tartışıldı
- 7-İsrail-Türkiye tank ihalesi
- 8-Terör örgütü PKK'nın yeni ismi
- 9-Haber Turu (Yurt haberleri)

CNN Türk

- 1-Şaron: Arafat isterse gidebilir ama geri dönemez
- 2-Bora Bayraktar'la canlı bağlantı / Şaron neyi amaçlıyor?
- 3-İsrail operasyonu tüm şiddetiyle sürüyor
- 4-Ayrıntılarıyla Arafat'ın karargahı
- 5-İHA temsilcisi Kasım Ali ile telefon bağlantısı
- 6-İKÖ Filistinlilerin mücadelesi ile terör arasında bağlantı kurulmasını reddetti
- 7-Meclis Ortadoğu'yu tartıştı
- 8-Ecevit: İsrail ile tank modernizasyonu ihalesi geride kalmış bir konudur
- 9-Dışişleri: ABD müdahale etmezse bölge bataklıktan çıkamaz
- 10-Yasemin Çongar'la telefon bağlantısı / ABD ne yapacak?
- 11-Reuters: İsrail'den Suriye ve Lübnan'a uyarı (görüntüsüz)
- 12-Toskay: Ecevit'in Saddam'a göndereceği mesaj hazırlanıyor
- 13-Lawasani: Cemil Bayık'ın iadesi ile ilgili resmi bir bilgimiz yok
- 14-IMF Direktör Yrd: Türkiye'de program yolunda gidiyor
- 15-Bahçeli: Enflasyon lobisinin sesine kulak verelim (görüntüsüz)
- 16-Aktaş'ın yerini bugünden itibaren TEDAŞ aldı
- 17-Özince: Sermaye yalnızca bankalar değil, müşterilerine de lazım
- 18-ANAP Bahçeli'nin devlette küçülmeyle ilgili mesajını değerlendirdi
- 19-İş Bankası soygunu zanlılarına tatbikat yaptırıldı
- 20-Yurtta Bugün

3 NİSAN ÇARŞAMBA

NTV

- 1-Güney Lübnan. Sınırdaki Hizbullah-İsrail çatışması
- 2-Nevin Sungur'la canlı bağlantı
- 3-Arafat'ın doktoru
- 4-Çiller: Hükümet zikzak çiziyor.
- 5-Sezer'den mesajlar
- 6-Köşk alımlarıyla ilgili açıklama
- 7-Cemil Bayık ve Halil Ataç İran'da gözaltına alındı
- 8-Mart ayı enflasyon rakamları

CNN Türk

- 1-Beytüllahim'de Filistinliler kiliseye sığındı
- 2-İsrail askerleri Ramallah girişindeki göstericilere güç kullandı
- 3-Arafat'ın yanındaki barış eylemcisi Claude Leasit ile telefon bağlantısı
- 4-Ramallah'ta yaşayan Türk kadınla canlı telefon bağlantısı
- 5-Ortadoğu'da gerginliğin giderilmesine yönelik çabalar sürüyor
- 6-BM Güvenlik Konseyi Ortadoğu'yu konuşuyor
- 7-Selin Çağlayan-Bora Bayraktar ile canlı bağlantı/ Koruyucu Duvar operasyonu genişliyor
- 8-Türkiye İsrail ile Filistin'i biraraya getirmek için nabız yokluyor
- 9-Ortadoğu meclis gündemindeki ağırlığını koruyor
- 10-İsrail'le tatbikat bilmececi
- 11-Sezer: Kopenhag kriterleri ödün, AB üyeliği tek seçeneğimiz değil
- 12-Hollandalı parlamenterler Ankara'da AB ve PKK'yı tartıştı
- 13-Bahçeli: AB üyeliği için net bir tarih verilsin
- 14-Bayık İran'ın sınır kenti Urumiye'de
- 15-Enflasyondaki düşüş sürüyor
- 16-Derviş: % 35 enflasyon hedefi tutturulabilir
- 17-Sezer'in veto ettiği emlak yasası meclisten yeniden geçti
- 18-Ahmet Özal ANAP'a katıldı/Yılmaz'dan MHP'ye yeniden yapılanma konusunda eleştirisi
- 19-Yurtta Bugün

4 NİSAN PERŞEMBE

NTV

- 1-İsrail tankları Nablus'ta
- 2-Ayşe Karabat'la canlı bağlantı
- 3-İsrail Başbakanı Şaron: Arafat kuşatma altında kalacak
- 4-Ümit Enginsoy'la telefon bağlantısı
- 5-Ecevit'ten sert çıkış
- 6-Karzai Ankara'da
- 7-Ankara İran'a PKK dosyası gönderdi
- 8-İşadamı Cem Boyner'in açıklamaları

CNN Türk

- 1-Başkan Bush İsrail'in Filistin topraklarından çekilmesini istedi
- 2-Arafat'ın danışmanı Ahmet Tibi ile canlı telefon bağlantısı
- 3-Selin Çağlayan ile telefon bağlantısı. /Bush'un ateşkes çağrısının Kudüs'te yankıları
- 4-Yasemin Çongar'la telefon bağlantısı. ABD'den manzaralar
- 5-Çakmakoglu: Bush'un ateşkes çağrısından memnuniyetini dile getirdi
- 6-Ecevit: İslam Radikalizmi tırmanacak./Amerika hemen devreye girmeli
- 7-Bora Bayraktar'la telefon bağlantısı
- 8-AB heyeti Arafat ile görüşmeden geri dönüyor
- 9-İsrail: operasyona devam edilecek
- 10-Papazlar İsrail askerlerinin içeriye girmeye çalıştıklarını ileri sürdü
- 11-İşgal altındaki Beyt Cala'da yer yer çatışmalar sürüyor
- 12-Filistin'e destek gösterileri
- 13-Karzai: Türkiye'nin ISAF Komutanlığı'ndan memnunuz
- 14-Karzai CNN Türk'e konuştu
- 15-İsrail Zinni'nin Arafat ile görüşmesine izin verdi (görüntüsüz)
- 16-Tümgeneral Zorlu Kabil'de incelemelerini sürdürüyor
- 17-Ankara Bayık konusunda harekete geçmek için Tahran'ı bekliyor
- 18-Rasmussen: Türkiye üyelik için gerekli koşulları yerine getirmeli
- 19-Ek niyet mektubu IMF'ye gönderildi
- 20-Kamu ihale kurumu için hazırlanan atama kararnamesi köşkte
- 21-The Banker dergisi, Derviş'i yılın ekonomi bakanı seçti

5 NİSAN CUMA

NTV

- 1-Batı Şeria'da çatışma. Cenin ve Nablus'ta 20 kişi öldü
- 2-Kilisede gergin bekleyiş
- 3-Nevin Sungur'la canlı bağlantı
- 4-Ecevit'in soykırım açıklaması
- 5-Sezer, Bush'la telefonla görüştü
- 6-İsrail- Filistin savaşı Türkiye'de protesto edildi
- 7-Danimarka Başbakanı Türkiye'de
- 8-Ecevit-Rasmussen görüşmesi
- 9-Ekonomiyle ilgili 7 maddelik bildiri yayınlandı
- 10-İstanbul'da 3 ayrı soygun
- 11-Haber Turu

CNN Türk

- 1-Bush devreye girdi. Arafat Zinni ile görüştü.
- 2-Selin Çağlayan'la telefon bağlantısı
- 3-Bora Bayraktar'la telefon bağlantısı/ Ortadoğu'da son durum
- 4-İsrail işgali altındaki topraklardan ölüm haberlerinin arkası kesilmiyor
- 5-ABD'nin Ortadoğu'da devreye girmesi destek gördü
- 6-Sezer ABD başkanı Bush ile telefonda görüştü
- 7-Sezer: İsrail-Filistin gerginliği tüm bölgeyi etkileyebilir.
- 8- 6 Filistinli öldürüldü. İsmail Cem'in konuyla ilgili açıklaması (görüntüsüz)
- 9-Yurt genelinde İsrail'in operasyonu protesto edildi
- 10-Şehit Binbaşı Toytunç'un ölümünde oklar Filistin tarafını gösteriyor
- 11-Karzai: İsteddiği sürece Türkiye ISAF'ın komutanı kalabilir
- 12-Crocker: Irak'ta herkes değişimden yana
- 13-Danimarka Başbakanı'ndan AB üyeliği konusunda Türkiye'ye net mesajlar
- 14-Yücelen İran Büyükelçisi ile Cemil Bayık'ı görüştü
- 15-İstihbarat raporlarına göre PKK İran'ı Cemil Bayık konusunda tehdit etti
- 16-Hollanda Nuriye Kespri'nin iadesi için idam edilmeyeceği garantisi istiyor
- 17-Denktaş: Gelişmeler Haziran'da bitecek baskısı kabul edileme
- 18-Derviş: Yüzde 3 büyüme hedefine kilitlenmeliyiz
- 19-İstanbul Yaklaşımı'ndan ekonomi yorumları
- 20-Soygun olaylarına bugün yenileri eklendi
- 21-Gülbüz Çapan tahliye oldu
- 22-Yurtta Bugün

6 NİSAN CUMARTESİ

NTV

- 1-Arafat'ın karargahına saldırı / Cenin'deki çatışmada 30 kişi öldü
- 2-Bush: İsrail Filistin'den hemen çekilmeli
- 3-Blair: Filistin devleti kurulmalı
- 4-Powel'ın Ortadoğu gezisi, anlaşma olasılığı düşük
- 5-Ecevit'ten "soykırım" sözcüğüne açıklama
- 6-İsrail operasyonu İstanbul'da protesto edildi
- 7-Siyasilerden hükümete eleştiri
- 8-TİSK Başkanı Baydur'dan eleştiri
- 9-Türkiye-AB Semineri
- 10-Kocaeli'deki prefabrik evlerde oturanlar depremzede değil
- 11- Kung-Fu Sahnede

CNN Türk

- 1-Bush-Blair açıklamaları canlı yayında
- 2-Yasemin Çongar'la telefon bağlantısı
- 3-Selin Çağlayan'la " "
- 4-İsrail işgalinin bilançosu giderek daha da ağırlaşıyor
- 5-Filistin yönetiminden Arap Birliği'ne uyarı: Bu Filistin için son savaş olabilir
- 6-Bora Bayraktar'la telefon bağlantısı
- 7-İstanbul Kültür ve Sanat Dostları Projesi hayata geçiyor

7 NİSAN PAZAR

NTV

- 1-Gündem başlıkları
- 2-İsrail Genel Kurmay Bakanı ve Savunma Bakanı'nın açıklamaları
- 3-Nevin Sungur'la canlı bağlantı
- 4-Ümit Enginsoy'la telefon bağlantısı
- 5-Zafer Arapkirli ile canlı bağlantı
- 6-Kahire'de zirve
- 7-Türk milletvekilleri Ortadoğu'da
- 8-İsmail Cem'le söyleşi
- 9-Adalet Bakanlığı'ndan yeni yasa düzenlemesi açıklaması

CNN Türk

- 1-Bora Bayraktar ve Burçin İmir ile canlı bağlantı
- 2-İsrail'e karşı protestolar sürüyor
- 3-İsrail'e karşı Tayyip Erdoğan'ın tepkisi
- 4-Festivaller çiçek açıyor
- 5-Fatih Türkmenoğlu'yla festivalle ilgili canlı bağlantı
- 6-Yücelen: Cemil Bayık'ın İran'a girip çıktığını öğrendik
- 7-Türk: Yeni yasa değil bir düzenleme yapılıyor
- 8-RTÜK Yasası yeniden meclis gündemine geliyor
- 9-Ankara Emniyeti'nden yolsuzlukla mücadele atağı
- 10-Kabil'de ISAF merkezine saldırı
- 11-Kolombiya'da bombalı saldırı: 12 ölü
- 12- CNN Türk muhabirine "En İyi Muhabir Ödülü"

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı: SIĞIN KARADUMAN

Adı: Sibel

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : TELEVİZYON HABERLERİNDE KÜRESELLEŞME OLGUSU: NTV VE CNN TÜRK'ÜN DIŞ HABERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yabancı Dil : THE GLOBALIZATION OF TELEVISION NEWS: AN ANALYSIS OF FOREIGN NEWS ON NTV AND CNN TURK

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

Yüksek Lisans

(X)

Doktora

()

Doçentlik

()

Tıpta Uzmanlık

()

Sanatta Yeterlilik

()

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte : İLETİŞİM FAKÜLTESİ

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih: 2002

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ATABEY, Melek

Ünvanı : Yrd. Doç.Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI : 181

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

Küreselleşmeyle Birlikte Televizyon Haberinin Değişen Niteliği

Uluslararası İletişimde, Uluslararası Haber Ajanslarının Rolü ve Dış Haberciliğin Önemi

Küresel Haber Yayıncılığının Türkiye'deki Televizyon Haber Yayıncılığına Olan Etkileri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER :

- 1- Haber ve Gazetecilik
- 2- Televizyon Haberciliği
- 3- Küreselleşme ve Uluslararası İletişim
- 4- Televizyonda Dış Haber Yayıncılığı
- 5- Türk Televizyon Haber Kanalları

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

- 1- News and Journalism
- 2- Television Journalism
- 3- Globalization and International Communication
- 4- Foreign News Broadcasting On Television
- 5- Turkish Television News Channels

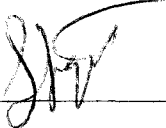
1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum ()

2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir (X)

3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir ()

Yazarın İmzası

Tarih : 09.09.2002

ÖZET

TELEVİZYON HABERLERİNDE KÜRESELLEŞME OLGUSU: NTV VE CNN TÜRK'ÜN DIŞ HABERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Televizyon haberleri, ulusal ve uluslararası arenada yaşanan olayların öğrenilmesi ve anlamlandırmasında etkili ve önemli bir yere sahiptir. Yeni iletişim teknolojileri ile birlikte, 1980'li yıllardan sonra tüm dünyada ekonomik, politik ve kültürel alanlarda yeni değişimler, toplumdaki birçok yapı ve kurumu ve aynı zamanda medya endüstrilerini de etkiledi. Bu dönüşümlere paralel olarak değişen televizyon yayıncılığıyla birlikte haber kavramı ve televizyon haberciliği anlayışı da değişmeye başlamıştır. Bunun en önemli sonuçlarından birisi, uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel bazda ortaya çıkan televizyon haber kanalları olmuştur. Ancak uluslararası haber dolaşımında bu nicel artışa rağmen haber akışının hala dünyanın belli başlı büyük haber ajansları ve CNN gibi ABD kökenli televizyon kanallarının tekelinde olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'nin iki haber kanalı olan NTV ve CNN Türk'ün dış haberlerinin özelinde, küreselleşmeyle birlikte televizyon haberciliğindeki değişimin, ana haber bültenleri çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu küreselleşme olgusunun tarihi dinamikleriyle ele alınarak, televizyon haberciliğine etkisi, haber ve habercilik anlayışında yarattığı değişim ele alınmıştır. Bu araştırma kapsamında, dünyada ve Türkiye'de televizyon haberciliği yapan kanallardaki artışa ve televizyon haberlerindeki çeşitliliğe rağmen, neden bu kanalların hala dış haberler açısından uluslararası haber dolaşımını elinde tutan belli başlı büyük haber ajansları ve büyük televizyon haber kanallarına bağımlı olduğu sorusu tartışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde haber kavramı ve haberin söylemi kuramsal çerçevede açıklanmış, ikinci bölümde uluslararası iletişim düzeni ve dış habercilik ele alınmış, son olarak üçüncü bölümde ise, küreselleşmeyle birlikte televizyon haberciliğindeki değişimi görebilmek amacıyla Türkiye'nin iki haber kanalı olan NTV ve CNN Türk'ün dış haberleri üzerinde niceliksel ve niteliksel içerik analizi yapılmıştır.

ABSTRACT

THE GLOBALIZATION OF TELEVISION NEWS:

AN ANALYSIS OF FOREIGN NEWS ON NTV AND CNN TURK

Television news has an effective and a crucial role in our learning and understanding of national and international events. The new communication technologies and the economic, political and cultural transformation which has been witnessed around the world since the beginning of 1980s have influenced many social structures and institutions including media industries. The changing nature of television broadcasting has brought about important changes for the news in general and for the television journalism in particular. One of the most important consequences of this has been the proliferation of international and national television news channels. However, despite this quantitative increase, the international news flow is still mainly at the hands of big international news agencies and television news networks.

This study has aimed to investigate the globalization of news and the changes caused by it for the television news broadcasting in the case of two Turkish television news channels, NTV and CNN Turk with regard to their foreign news coverage. It discusses the reasons behind the dependency of these channels on big international news agencies and television channels and tries to reveal the similarities and differences between the channels under investigation. During the first chapter, the study deals with the theoretical arguments on the concept of news and the discourse of news. The second chapter focuses on the international communication and foreign news. The last chapter includes the quantitative and qualitative analysis of the foreign news on NTV and CNN Turk.

ÖZGEÇMİŞ

3 Ekim 1977 yılında Manisa’da doğan Sibel Sığın Karaduman, ilk öğrenimini Manisa Gazi Lisesi’nde, orta öğrenimini Manisa Şehitler Ortaokulu’nda ve lise öğrenimini İzmir Karşıyaka Gazi Lisesi’nde tamamladıktan sonra, 1994 yılında Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon-Sinema Bölümü’nde yüksek öğrenimine başladı.1998 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon-Sinema Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisansa başlamıştır. İzmir Kanal-1 Televizyonu ve Hürriyet Gazetesi İzmir Bürosunda muhabirlik yapan Sibel S. Karaduman, 2000 yılından bu yana Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon- Sinema Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Sibel S. Karaduman’ın 1995 yılında Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yapılan yarışmada kazandığı “Haber-Röportaj Dalı” Birincilik Ödülü bulunmaktadır.

